Paolo Emilio Taviani

Cristoforo Colombo'nun Maceraları

Kitap Yayınevi

Cristoforo Colombo'nun Maceralari

KİTAP YAYINEVİ – 20
ANI VE YAŞAM DİZİSİ – 2

CRISTOFORO COLOMBO'NUN MACERALARI / PAOLO EMILIO TAVIANI

ÖZGÜN ADI
L'AVVENTURA DI CRISTOFORO COLOMBO

© 2001 SOCIETÀ EDITRICE IL MULINO, BOLOGNA
© 2003, KİTAP YAYINEVİ LTD.

ÇEVİREN
TÜLİN ALTINOVA

DÜZELTİ
YILDIZ ERGÜDER

KİTAP TASARIMI
YETKİN BAŞARIR, BEK

TASARIM DANIŞMANLIĞI
BEK

KAPAK
HARİTA, JOHN WHITE, 1587

GRAFİK UYGULAMA VE BASKI
MAS MATBAACILIK A.Ş.

1. BASIM
MART 2003, İSTANBUL

ISBN 975-8704-11-7

YAYIN YÖNETMENİ
ÇAĞATAY ANADOL

KİTAP YAYINEVİ LTD.
CİHANGİR CADDESİ, ÖZOĞUL SOKAĞI 20/1-B
BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
T: (0212) 292 62 86 F: (0212) 292 62 87
E: kitap@kitapyayinevi.com
W: www.kitapyayinevi.com

Cristoforo Colombo'nun Maceraları

Paolo Emilio Taviani

Çeviren
Tülin Altınova

Kitapyayınevi

İçindekiler

I. Cenova: Denizin Büyüsü 7
II. Colombo'nun Kültürel Kökleri 13
III. Sakız Adası: Doğunun Büyüsü 17
IV. Portekiz 21
V. İzlanda ve Vikinglerin Unutulmuş Keşfi 29
VI. Lizbon, Evlilik, Porto Santo 41
VII. Atlas Okyanusu'nun Efendisi 47
VIII. Batı Üzerinden Doğuya Gitme Tasarısı 55
IX. Bilimsel Destek: Toscanelli 65
X. Bir Düş Projeye Dönüşüyor, Portekiz Kralı Reddediyor 71
XI. İspanya'da: Peder Marchena 75
XII. Beatrice de Arana'nın Desteği
XIII. Umutsuzluğun Sınırında 87
XIV. Colombo İstediği Her Şeyi Elde Ediyor 93
XV. La Gomera, "Matriz de América" 102
XVI. Okyanus'ta İlk Yolculuk 106
XVII. San Salvador: İlk Karşılaşma 113
XVIII. Küba: Burası Asya 120
XIX. Yeni Topraklardaki Yenilikler 130
XX. Yeni Toprakların Halkı 139
XXI. Altın Efsanesi 144
XXII. Deniz Kazası 148
XXIII. Dönüş Rotası 152
XXIV. Tarihin Cilvesi ve Zafer 157
XXV. İkinci Yolculuk 161
XXVI. İki Trajedi 170
XXVII. Altın Madeni 178
XXVIII. Küba ile Jamaika'nın Keşfi ve Isabela'nın Gözden Düşüşü 184
XXIX. Savaş ve Kölelik 194
XXX. Sessiz Sedasız İspanya'ya Dönüş 207

XXXI. Tordesillas Anlaşması,
Ferrer, Vespucci ve Üçüncü Yolculuğun Hazırlığı 210
XXXII. "Otro Mundo" 217
XXXIII. Gizemli Bir Önsezi 224
XXXIV. Santo Domingo Hükümet Darbesi 227
XXXV. Son Yolculuk: "Tamamlanmayanı Tamamlamak İçin" 237
XXXVI. Chiriqui: Düş Kırıklığı 248
XXXVII. Veragua: Altın ve Koka 253
XXXVIII. Santa Gloria 263
XXXIX. Son Kez Dönüş ve Ölüm 270
XXXX. İnsan Colombo: Büyük Maceranın Kahramanı 279
Notlar 295

Birinci Bölüm

CENOVA: DENİZİN BÜYÜSÜ

Büyük kâşifin dedesinin babası Antonio ile dedesi Giovanni Colombo, köylüydü. Chiavari'nin yukarısında yer alan Moconesi köyünde yaşarlardı. Köyün buğdayı Padano Ovası'ndaki Piacenza'dan eşek sırtında gelirdi. Moconesi ile çevresindeki köylerde buğday düzenli akan bir ırmağın suyundan yararlanılarak değirmenlerde öğütülür, elde edilen un yine katırların sırtında Quinto'ya götürülürdü. Bugün Cenova'nın çevre kasabalarından biri olan Quinto, o zamanlar kıyıda, kentin beş mil (quinto = beşinci) doğusundaki bir köydü.

Piacenza'dan Moconesi'ye giden ve buğdayın katırla taşındığı yola ekmek yolu denirdi. Colombo'nun ataları muhtemelen bu yolu aşarak Moconesi'ye gelmişlerdi. Giovanni ekmek yolunda gidip gelirken Quinto'ya yerleşti ve toprağını ekip biçmeye devam etti. Burada dünyaya gelen oğlu Domenico ise yün dokumacılığı öğrenip Cenova'ya yerleşti.

1439-1447 arasında Domenico kendi mesleğiyle uğraştı. Ne var ki, o sırada Cenova'da Adorno'larla Fregoso'lar arasında şiddetli bir çatışma vardı.

Hemen hemen aynı dönemde yaşamış bir tarihçinin tanıklığına kulak verelim: "1447 yılının 4 Ocak günü Barnaba Adorno bir entrika çevirerek duka seçildi," diye yazıyordu ünlü Giustiniani, "Ne var ki, Barnaba'nın dukalığı çok kısa sürdü, çünkü, 30 Ocak'ta, dört yıl süreyle Adorno ailesini sürekli taciz etmiş olan Fregoso'lardan Giano bir maceraya atıldı. Duka Barnaba Adorno'nun çok sayıda askeri arasında Aragon Kralı Alfonso'nun göndermiş olduğu altı yüz seçme savaşçı da vardı. Giano gece bir kadırgayla gelip kente girdi ve seksen beş arkadaşıyla birlikte Dukalık Sarayı'nı bastı. Orada şiddetli bir direnişle karşılaştı ve kanlı bir çatışma meydana geldi, Giano'nun bütün adamları yaralandı. Ama Giano öylesine erdemli ve yürekliydi ki zaferi elde edip dukalığı ele geçirdi."

Domenico Colombo, kent surlarının içinde Fregoso'ların tarafını tutan pek çok kent sakininden biriydi. Günümüzdeki deyişle, bir eylemciydi. Güvenilir ve sadıktı. Bu yüzden de 4 Şubat'ta, yani beş gün sonra, yeni

duka Giano "Olivella Kalesi'nin ve kapısının muhafızlığına sevgili Domenico Colombo'yu" atadı.

Hassas ve kârlı bir görev olan kapı muhafızlığı, geleneklere göre on üç ay süreyle yapılıyordu. Bundan dolayı 5 Kasım 1448 tarihinde Olivella Kalesi artık Domenico Colombo'nun sorumluluğunda değildi.

1450 yazında, başka bir Fregoso, Pietro, dukalık görevini üstlendi ve kapı muhafızlığını yeniden sadık eylemci Domenico Colombo'ya verdi: Tarih 1 Ekim 1450 idi.

Bu arada Domenico, çeyiz olarak kendisine Quezzi'de bir ev ile bir tarla getirmiş olan Susanna Fontanarossa ile evlenmişti.

Cristoforo Colombo 1451 yılında, ya kent kapısının yanında, Olivella Sokağı'ndaki evde ya da annesi o dönemin geleneklerine göre doğum için kayınpederiyle kayınvalidesinin evine gittiyse, Quinto'da doğdu.

Domenico 1455'te Sant'Andrea di Ponticello yöresindeki Santo Stefano kilise bölgesinde yer alan Vico Diritto'da bir eve taşındı.

O dönemden bizi ayıran beş yüzyıl içinde ev yeniden onarıldı ve inşa edildi. Ama evin günümüzde de o zamanki haliyle duran Sant'Andrea Kapısı'nın elli metre aşağısındaki yeri aynen korundu. Zemin katta babasının yüncü dükkânı, üst katlarda oturma bölümleri vardı. Işık azdı. Çünkü ev dar sokağı çevreleyen diğer binalarla bitişikti. Arkada, birbirini kesintisiz izleyen binalar ile kent surları arasında, bahçe denen dar nemli avlular vardı. Colombo'lar bir parça toprak sahibi de olmuşlardı. Üstüne eski Sant'Andrea Manastırı'nın inşa edilmiş olduğu araziydi bu.

Dükkân ile annenin öbür küçük oğullarını yetiştirdiği ev arasında sıkışıp kalmak zeki çocuğun düş dünyasını zorluyordu. Bu dar dünya çocuğu bunaltıyordu.

İşte böylece, Cristoforo'nun ilk imgesi: Düşlerin ulaşılamaz, benzersiz mutluluğunu tatmayı öğreniyor. Çocukluğundan beri karanlık odanın bir köşesinde ufukların sonsuzluğunu düşlüyor. Tıpkı başka büyük bir İtalya'nın, Leopardi'nin servilerin çevrelediği bir bahçenin köşesinden uçsuz bucaksız, uzak ufukları yaşaması gibi.

Evin duvarlarının, bahçenin ötesinde kent vardı: Cenova. Ama orada doğanlar ve elbette Cristoforo Colombo için Zena.

Cenova: İlk kez denizden görenlerin hayranlık çığlıkları atmasına yol açan güzel kent...

Cenova: Kiliseleri, evleri, saraylarıyla muhteşem kent. Castelletto Kalesi'nin tepeden baktığı anıtsal merdivenler. Ezelden beri zengindi, ebediyen de zengin kalacak.

Cenova: Büyücü. İnsanı büyüleyen ve durduran ama hiçbir şey vermeyen dağların arasına sıkışmış; topraksız ama nankör değil; üstünde sadece cılız otlar ve denizden esen rüzgârın çarpıklaştırdığı çalılar yetişen. İnsana hiçbir şey veremez o, bu yüzden de kendisi için her şey olan, varını yoğunu aldığı denize, en iyi çocuklarının emeğini, inadını, heyecanını, yeteneğini, zekâsını iter.

Cenova: Peri. Yontulmamış ama uysal ve sevgi yönünden hiç de cimri olmayan kadınlarıyla; insanı derinliklerine davet eden ve bağlayan kumsalsız deniziyle; yıldız yelinin estiği sayısız günlerde, açık, aydınlık gökyüzüyle, insanı neşeye boğan gökyüzüyle; dağların tepelerinde, aşkların, denizin, semanın ötesinde insana Tanrıyı hatırlatan tapınaklarıyla...

İşte, bu Cenova'dır. Bugün fabrikalarla ve birkaç mimari lekeyle çirkinleşmiş de olsa. Bu, o zaman da Cenova idi. O gün bu gündür aynı; çünkü dağlar onu kirletilmekten korudu ve deniz de hiç değişmedi.

Denizden görünüşü muhteşem. Sarayları, kiliseleri, yolları ve büyük meydanları muhteşem... Ama aralarındaki o labirent de ne? Arabalar, bakımsız, ihmal edilmiş dar yollar, kemerlerin, yapı iskelelerinin, kirişlerin, basamakların, sıraların kalabalığı. Tıpkı Augustus öncesi dönemde Roma'daki *tabernae*'ler* gibi binaların birinci katına yaslanmış ahşap dükkânlar.

Muhteşem, ama dar, sıkışık.

Ceneviz özelliği yüzyıllar boyunca böyle kaldı: Büyük şeylerde, surlar, kuleler, kapılar, saraylar, kiliseler, denize açılan limanda yüce ve derin; karanlık, dik ve kıvrıntılı, dolambaçlı yollarda meydana gelen alışılmış, her zamanki günlük olaylar konusunda da duyarsız ve hırçın, geçimsiz.

Colombo bu Cenova'da doğdu, büyüdü.

* Küçük dükkan –ed.n.

Bu Cenova'nın dar sokaklarında, annesiyle babasının yanında ilk adımlarını attı. Bu daracık sokaklarda ilk çocukluk maceralarını yaşadı.

Çocuk Cristoforo, Vico Diritto'dan bir yanda Sant'Andrea Kapısının, öbür yanda da Molcento Tepesi'nin hemen altındaki Santo Stefano Kilisesi'ne giderdi sık sık; Fregoso'ların ileri gelenlerinin, Adorno'ların, Spinola'ların, Fieschi'lerin atla geldikleri Dukalık Sarayı'nın önüne de giderdi, hanımların tahtırevanlarını görmek için de Regia Yolu'na.

Bu deneyimlerin Cristoforo'yu hoşnut ettiği söylenemez, bu tür şeylere özel ilgi duyduğu da. Yüncüler Loncası'nın ilkokulunda eğitim görüyordu. Din, aritmetik, coğrafya ve denizcilik sanatıyla ilgili ilk kavramları –Cenova dilinde– öğreniyordu. Jül Sezar ve Cicero'nun döneminden bu yana oldukça değişen, ama kilisenin ve Cenova Cumhuriyeti belgelerinin resmi dili olan Latince yazıyordu.

Kendisinin de doğruladığı gibi, Cristoforo küçük yaşlarda denize açılmaya başladı. Ama şu kesin ki, denizle çok daha önceleri tanışmıştı. Nerede mi?

Limanda ve kumsalda.

Limanda: Pek göze gözükmeyen ve önemsenmeyen bir çocuk için, limanın rengârenk kalabalığına katılmak zor değildi. Her ülkenin farklı diller konuşan denizciler ve Akdeniz'in dört bir yanından –Doğudan ve Batıdan- hatta Portekiz'den, Flandre'dan ve İngiltere'den gelen gemiler. Ne çok yelken! Kaç gemi yalpa vuruyor, öne arkaya, arkaya öne sallanıyor, birbiriyle karşılaşıyor ve birbirine çarpıyor.

Hepsinin üstünde, her yerde, denizin kokusu. İnsanın başını döndüren, insanı coşturan, peşinden sürükleyen koku.

İşte ikinci imge: Yedi, sekiz yaşlarındaki Cristoforo rıhtımda dolaşıyor, demir alan ya da dalgakıranlara yanaşan, palamarları bağlamak üzere olan yelkenli gemilerin hareketlerine, yelkenlerin, dümenin, çapanın nasıl kullanıldığına bakmak için saatlerce duruyor. Ve düş kuruyor: Günün birinde denize, tertemiz iyot kokulu açık denize ulaşmak üzere limandan ayrılan şu gemilerin birinde, üst güvertede olmayı düşlüyor. Doğruca başka limanlara, başka kentlere... Bunca farklı ve ilginç insanın yaşadığı yüzlerce kentte.

Cristoforo'nun Albaro Denizi'ne, hatta Bisagno Irmağı'nın çakıllı ağzına bile gitmiş olması mümkün değildir; çünkü bunun için kentten çıkmak ve açık arazide birkaç kilometre yol yürümek gerekiyordu. O dönemlerde kentten dışarı çıkmak bir yetişkin için bile sorundu, bir çocuk için ne olabileceğini siz tahmin edin.

O dönemde kadınların büyük çoğunluğu ve erkeklerin bir bölümü kent surlarının çemberi içinde doğuyor, yaşıyor ve ölüyordu. Cenova'da da durum İtalya'nın, Provence'ın, Fransa'nın, Flandre'ın diğer kentlerindeki gibiydi.

Belirli bir siyasi hizbin taraftarı olsa da, zanaatkâr ve tüccar Domenico Colombo'nun farklı davranması düşünülemezdi. Quezzi'de doğmuş olan Susanna Colombo Fontanarossa için de aynı durum söz konusuydu.

Ama eğer Cristoforo kent surlarının dışına çıktıysa, bunu babasının ya da annesinin ya da her ikisinin eşliğinde gerçekleştirmiş olmalı. Nereye gitmek için?

Quinto'ya.

Quinto'da büyükbabanın evi hâlâ duruyordu. Ligurya köylülerine özgü evlerden biri: Belirli bir yükseklikte, çatı katını oluşturan tahtalarla bölünmüş dört duvar. Üst ve alt katı birleştiren ahşap dar bir merdiven. Alt katta, giriş kapısı, ocak, bazen inek, dana, eşek, birkaç araç-gereç ve biraz yoksul erzakı. Evin kadını, tarlada toprak işlerinde kocasına yardımcı olmadığı zamanlar iplik eğirir ya da dokuma yapar, çocuklarını burada büyütür, yetiştirirdi. Yetişkin kızlar da ona yardım ederler ya da kırlardan, bahçeden toplanmış, zeytinyağı ve tuzla çeşnilendirilmiş otlarla dolu tencereyi ocakta kaynatırlardı: Bu yemeğe *prebugioun* denirdi. Geceleri anne baba ve çocuklar kamıştan yapılmış bölmelerle ayrılan yukarıdaki odada uyurlardı.

Kuşkusuz Cristoforo da yaşamının ilk yıllarında ve daha sonraları, yazın ya da sonbaharda yapılan sade, gösterişsiz bağbozumları sırasında Quinto'daki evde yaşadı. Bu evden çıkıp, çayırlardan, dik bayırlardan, dar vadilerden geçip denize inmek ona zor gelmiyordu.

Şimdi bütün bu bölge evlerin, asfalt yolların işgali altında. Ancak deniz hâlâ, bazen kurşuni olan, bazen de kahverengiye dönüşen kayalarla kucaklaşıyor

Bugün bile, arkadaki mimari karmaşayı, dağınıklığı ve kentin gürültü patırtısını unutarak bu kayalıklardan birinde derin düşüncelere dalmayı başaran kişi ya da çocuk, Colombo'nun hissetmiş olduğu heyecanı, duyguları kuşkusuz yeniden yaşayabilir. Ender olarak sakin, genellikle fırtınalı, değişken renkli, bazen soluk gök mavisi, bazen lacivert denizin, neredeyse mora ya da baştan aşağı siyaha çalan mavi şeritleriyle ufku sonsuza varan denizin yol açtığı duygular.

Gökyüzü açık, deniz olağanüstü sakin olsa bile, bu duygular asla yatıştırıcı, huzurlu değildir. Bu duygular güçlü, şiddetlidir, insanı derin derin düşünmeye, yüzeysellikleri ya da hafiflikleri tamamen reddetmeye zorlar, kişiliğin çeliğine su verir.

Cristoforo, Cenova Limanı'nın dışında, denizle ilk kez bu kayalıklarda tanıştı.

İşte, çocuk Colombo'ya dair üçüncü imge: Yüzmeyi öğrendiği denizin kumsalı öylesine dardı ki, eğer ıslanmak istemiyorsa hiç yaklaşmamak daha hayırlıydı. Colombo denizi daha şimdiden tanıyor ve onu seviyordu. Bir kayanın üzerine oturup denize bakıyor, uzun uzun bakıyordu. Artık ufukları düşlemiyordu. Ufuk gözlerinin önündeydi, onu görüyordu... Sonunda gidip ona dokunacağı günü düşlüyordu.

İkinci Bölüm

COLOMBO'NUN KÜLTÜREL KÖKLERİ

Colombo'nun Cenova'da doğmasının –bir tarihçinin çekinmeden yazdığı gibi– yaşamını hiç de etkilemediği söylenemez. Hiç kuşkusuz –bunu da göreceğiz– batıya giderek doğuya ulaşma gibi büyük bir düşüncenin doğduğu yer Atlas Okyanusu'ydu, Cenova değil. Dolayısıyla, Ligurya da değildi.

Ama bu düşünceyi kafasında oluşturan ve sonra da gerçekleştiren deha nerede biçimlendi? Bir an olsun sarsılmayan kararlılık, inat, kendine güven gibi neredeyse insanüstü bir özellik taşıyan bu karakter nerede oluştu? Kökleri neredeydi? Peki, manevi hayattaki boş inançlardan uzak, her zaman Yücenin gizemiyle korunan, ete kemiğe bürünen Söz'e, en soylu ve insan ruhunun gereksinimlerine en uygun iki kültte –Meryem Ana ve Aziz Francesco'da– sık sık dile getirilen inanca, o çocuk, delikanlı Cristoforo nerede kavuşmuştu, inanç nerede onun içine dolmuştu?

Çünkü Cenova'daydı. Çünkü Liguryalıydı.

ABD donanmasının amirali ve Colombo hayranı Morison şöyle yazıyor: "Cenova toprakları, bütün toprakların ötesinde, genç bir girişimcinin ruhuna denizde serüven yaşama tutkusu aşılamaya en uygun olandır." Deneyimli denizci İngiliz Bradford da şunu ekliyor: "Dünyanın en büyük, en ünlü denizcilerinden birinin Cenova'dan çıkmış olması son derece doğaldır."

Cenova nedir? Cenova ile birlikte Ligurya nedir? Dağlarla deniz arasında dar bir toprak parçası; bir deniz kıyısı, uzayıp giden kayalıklar, körfezler, koylar, girintiler, küçük koylar, iskeleler, limanlar ve küçük limanlar, çakıl taşlarıyla ya da sapsarı kumla kaplı kumsallar. Hepsi kısa olan bu kumsallar bazen kayalıklarla, bazen de görkemli çamların örttüğü burunlarla bölünür. Ligurya, yalnızca Ligurya Denizi için oradadır. Yüzyıllarca, bin yıllarca ulaşım bütünüyle ve yalnızca denizyoluyla gerçekleşti: Lerici'den Nice'e kadar insanlar ve mallar sürekli denizyoluyla taşındı. Ticaretin tamamı yada tamamına yakını denizyoluyla yapıldı. Başka başka ülkelerde yaşayan aileler arasındaki iktisadi, kültürel, duygusal ilişkiler de de-

nizyoluyla gerçekleşiyordu. İç bölgelerin en uzak köylerine adeta hapis olan Ligurya halkı, bu ilişkiler sayesinde aile içi evlilikler yapmak zorunda kalmadı. Yoğun mali, hatta siyasi ilişkiler, cumhuriyetin zayıf ve dağınık yapısından ileri gelen seyrek bağlar da deniz yoluyla gerçekleşiyordu. Nihayet dini ilişkilerin de yolu denizdi. Cenova, Ligurya yayını oluşturan bölgenin doğal başpiskoposluk merkeziydi ve bugün de öyledir.

Denizin Ligurya halkı için neyi temsil ettiğini her yüzyılın tarihi, her yılın, her dönemin kronik yazarları dile getirir. Tipik Ligurya karakterini açık denize doğru uzanan dar toprak şeridi belirler. Toprağın getirdiği kısıtlamalara içedönük ruh yapısı ve çok sözü edilen cimrilik de eklenir. Ama cimrilik namuslu bir tasarruf duygusunun ifadesidir. Peki, ya deniz? Genellikle kumsalsız, derin, her zaman engin bir ufka açık olan deniz, zekâya derinlik, kişiliğe ciddiyet, ahlaka tutarlılık katar.

Bu iki etki iktisat, maliye, ticaret alanlarında mükemmel şekilde birleşip kaynaşır; dürüstlük güven verir, kuşku da başkalarının aldatılmasına engel olur. İki etki uzmanlık konularında da birleşir, ciddiyetin doğurduğu sebat en az zekâ kadar gereklidir. Din konusunda birleşir; burada derinlik, Tanrıya yönelmeyi öğütler ve ahlaki yükümlülükler hayatta ikiyüzlülük ve uzlaşmayla lekelenmemiş bir doğruluğu garantiler.

Toplumsal ve siyasal ilişkilerde sonuçlar farklıdır. Siyasete duyulan şiddetli nefret ve güvensizlik de büyük denizcilik yeteneğinden ve tarımsal kaynakların yetersizliğinden doğmuştu. Denizde, yelkenli tekneler sonra da buharlı gemiler dolaşırken, en azından 20. yüzyılın başlangıcına kadar, yürekli kaptanlar denizcilerin saygısını, hayranlığını, yürekten bağlılığını kazanıyordu. Rotayı saptamak; gökyüzünün, sisin, akıntıların, derinliklerin bin bir tuzağından sakınmak; boraları, fırtınaları yenmek; akarsu ve kanal ağızlarına hiçbir zarara uğramadan, sağ salim girmek; dalgakıranlara yanaşmak, bunlar güç işlerdir. Yelkenli gemiyle denize açılmış olanlar bunu bilir. Denizin onları yutmak için her gün ve her gece, neredeyse her saat pusuda beklediğini de bilir. Varsın kaptan sert, katı, içine kapanık olsun. Homurdansa ve asla hoşnut olmasa, sana tek bir övgü sözcüğü söylemese de ne önemi var? Gemiyi kazasız belasız yöneterek senin yaşamını güven altına alıyor. Bir kaptan için siyasal erdemler gerekli değildir.

Kişiliğin, cesaretin, yeteneğin, kusurun, Liguryalı zekâsının, deha derinliğinin bu sentezinde hepsinin en büyüğünün sentezi vardır: Cristoforo Colombo.

Cristoforo Colombo, 15. yüzyılın ikinci yarısında doğdu, yeniyetmelik ve gençlik döneminde Cenova –ünlü Braudel'in tanımladığı gibi– "Avrupa kapitalizminin metropolü" haline gelmek üzereydi.

Cenova yüzyıllardan beri Akdeniz'in büyük liman kentlerinden biriydi. İlk Haçlı seferlerinin orduları ve donanmaları buradan hareket etmişti. Kusursuz bir doğal limana sahip olduğu ve Akdeniz'in neredeyse tam ortasındaki derin bir körfezin kuzeyinde yer aldığı için Tiren Denizi'ni İspanya ve Kuzey Afrika Müslümanlarına, Pisa'ya, Provence'a, Katalonya'ya karşı başarıyla koruyabilmişti. Hareket özgürlüğünden, Ligurya Denizi'ne ulaşan rotaların denetlenmesinden vazgeçilemezdi, çünkü insanların ve gemilerin arama amacıyla Akdeniz'de serbestçe dolaşabilmeleri gerekiyordu. Cenovalılar ürün ve pazar bulmak için deniz kıyısında yer alan bu noktalardan daha iç bölgelere doğru hareket ediyorlardı. Son derece yetkin, sentez konusunda da özellikle başarılı bir tarihçi olan Giovanna Petti Balbi, Cenovalıların ikinci bin yılın başlarından itibaren Sardinya ve Korsika'ya, sonra Tunus ve İspanya kıyılarına gittiklerini doğruluyor. Demek ki batıya, Birinci Haçlı Seferi'yle gittikleri doğudan önce ulaşmışlardı. Bu şekilde, gerçek bir Ceneviz sömürge imparatorluğu kuruldu: Bu, siyasal değil, iktisadi bir imparatorluktu, çünkü sermayeyi, gemileri, insanları ve ticari girişimleri Akdeniz'in şu ya da bu bölgesine yönlendirenler, Zaccaria, Vignoso, Ghisolfi, Adorno, Lomellini, Centurione gibi bireylerdi. Hatta bu kişiler anayurtlarının yönerge ve düzenlemelerine aykırı davranıyorlardı: İspanya'da, adalarda, Kuzey Afrika'da, Ege'de, Karadeniz'de, Ceneviz yerleşimleri oluşturdular. Bu yoğun çıkar ağı, Atlas Okyanusu'na (Portekiz, İngiltere, Felemenk) olduğu gibi, İran, Hindistan ve Çin'e de yöneliyordu.

Cenova, 15. yüzyılda artık kapitalist ya da –isterseniz– merkantilist diye tanımlanabilecek bir iktisadi rejime sahipti. Serbest piyasa anlayışını ancak arada bir ve kaçamak biçimde kabul eden feodal ortaçağı ardında bırakmıştı. Genç Cristoforo bu tüccarlar dünyasında büyüdü. Babasına ait ya da babasının adı geçen 77 noter senedinin de gösterdiği gibi Cristoforo, bol

bol alıştırma yapıyordu. Alışlar, satışlar, faizler, yüzdeler, katılım payları, kârlar... Ortaçağın bilmediği bir dil... Bu iktisadi bilgi dağarcığıyla Colombo Cenova'dan ayrıldı, Britanya denizlerini dolaştı, Atlas Okyanusu ve Afrika'daki Portekiz ve İspanya'ya ait adalarda ticaretle uğraştı, Sevilla ve Kordoba'ya gelmeden önce Portekiz'de yaşadı ve kralla iş ilişkilerine girdi.

Colombo burada en önemli Ceneviz girişimcilerini bulacaktı: Adorno, Doria, Centurione, Grimaldi, Pinelli, Spinola, De Mari, Di Negro; zenginler zengini Cenova'nın varlıklı tüccar sınıfının anlı şanlı isimleri.

İşte burada, Endülüs'te iş yapan Ceneviz bankerlerinin, tüccarlarının, gemi sahiplerinin dünyasında, Cristoforo'nun büyük girişimi olgunlaşacaktı.

Demek ki Colombo'nun Cenevoya ait kültürel kökleri ona iktisat dünyasında açık ve tartışmasız bir yarar sağlamıştı.

Şimdi kendimizi farklı, ama tümüyle değişik olmayan bir alanda buluyoruz: Coğrafya.

15. yüzyılda Cenova deniz haritacılığının merkezlerinden biri, belki de en önemlisiydi ve Venedik, Mayorka ve Arap okullarıyla rekabet ediyordu.

Çocuk Cristoforo Colombo, Yüncüler Loncası'nın okuluna devam ederken, coğrafya ve gemicilikle ilgili ilk kavramları, bu konularda son derece duyarlı ve derinleşmiş olduğu bilinen Hıristiyanlık merkezinde öğrendi.

Demek ki Cenova, Amerika kâşifinin yalnızca doğum yeri, resmi yurdu değildi. Onun kültürel vatanı da olmuştu: Colombo, karakterini, inancını, denize olan eğilimini, bilimsel merakını, iktisadi girişimciliğini Cenova'dan aldı.

Üçüncü Bölüm

SAKIZ ADASI: DOĞUNUN BÜYÜSÜ

Cristoforo Colombo 1459 yılında sekiz ya da dokuz yaşlarındayken Fregoso'ların çöküş dönemi başlar. Tam S. Andrea Kapısı'nın yakınındaki dramatik bir çatışmada Pietro Fregoso ölür. Başka bir Fregoso, Başpiskopos Paolo, hâlâ tüm şiddetiyle devam eden iç savaşta mücadeleyi yöneterek dukalığı ele geçirmeyi başarır. Ne var ki 1464'te yenik düşer, gemiyle kaçarak Korsika'ya sığınır. Cenova da Milano dukalarının, Sforza'ların yönetimine geçer.

1466-1470 arasında Fregoso'ların şanlı iktidarının sona erişiyle birlikte mütevazı yaşamı imkânsız hale gelen Domenico Colombo Savona'ya yerleşmeye karar verdi. Artık makam ya da çıkar sağlama umutları yok olmuştu: Tuttuğu taraf gözden düşmüştü. Tebdil-i mekânda ferahlık vardı.

Savona, Cenova'nın bir uzantısıydı. Daha o dönemlerde, genellikle kronik yazarlarının belirttiğinden çok daha geniş ticari ufuklara sahipti. Ama şunu da söyleyelim, Cenova tarafından sömürülüyor, haksız yere aşağılanıyor, şu ya da bu ailenin başındakine ve taraftarlarına, Anjou, Fransa, Milano, Aragon gibi ülkelerin ordularına hizmet ediyordu. Bu ülkelerin hükümdarları Cenova'ya saldırmaya giderken hareket noktası olarak, başarısız bir baskının ardından da sığınmak için Savona'dan yararlanıyorlardı.

Demek ki, Colombo'nun döneminde de, yüzyıllar boyunca hep süregeldiği gibi, Savona'nın tarihi Cenova'nınkine sıkı sıkıya bağlıydı.

Domenico, Savona'da yine yüncülük yaptı, ama meyhane de işletiyordu. Peki ya Cristoforo? O artık on beş yaşına gelmiş, denizciliğe başlamıştı: Ligurya, Provence ve Korsika denizlerinde dolaşıyordu. Denize açılmadığı zamanlarda, Savona'da, babasının San Giuliano –bugün dei Cassari– sokağındaki dükkânında çalışıyordu.

Sürekli denizde kalmış olsaydı, belki de denizcilik mesleği yeni ve daha geniş ufukları düşlemesine zaman bırakmayacaktı. Oysa, karada bulunduğu süre içinde, artık denizin engin zevkini tatmış olan delikanlı geleceğe dönük hayallere dalıyor, sonsuza bakacağı günü arzuluyordu.

Böylece, bütün zamanların en ünlü kâşifi olacak kişinin denizci kaderi Savona'da başladı. Karayip Denizi'ndeki Ligurya kökenli tek yer isminin rastlantıyla mı, yoksa kahramanımızın kararıyla mı verildiği bilinmiyor. Söz konusu denizde, o zaman ve günümüzde de varolan isim Saona'dır: Hispaniola'nın güneydoğusundaki güzel bir ada.

Colombo'nun ilk uzun yolculuğunun –geleceğini kesinleştiren– varış noktası Ege Denizi'ndeki Sakız Adası'ydı. Ada, günümüzde eski çağlardaki İyon kolonilerinin ismini yeniden aldı: Khios. Yolculuk 25 Mayıs 1474 tarihinde, Savona'dan başladı.

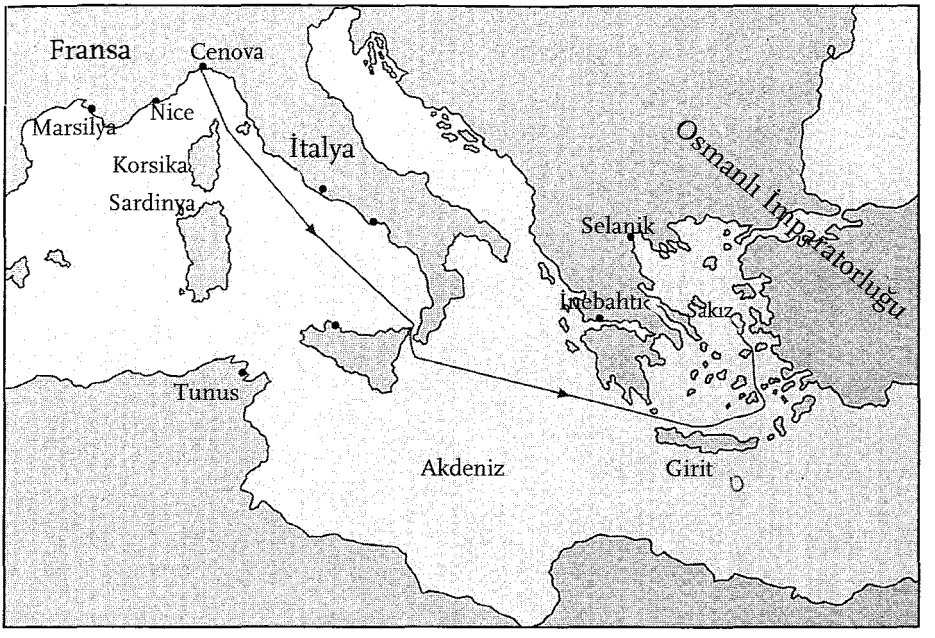
Sakız Adası'nın yüzölçümü 858 kilometrekaredir. Yani Elbe Adası'nın neredeyse dört katı; Mayorka'nın yaklaşık dörtte biri; Man Adası'nın aşağı yukarı iki katından biraz az. Bugün nüfusu elli bindir. Ama bir zamanlar daha kalabalıktı.

Anadolu'nun en batı ucunu çevreleyen bir adalar zinciri olan Sporat Takımadaları'na dahildir. Dar bir deniz şeridi Sakız'ı İzmir Körfezi'nin güneyini kapayan yarımadadan ayırır.

Şanlı bir geçmişle, yani Homeros'un burada doğmuş olmasıyla gururlanan Sakız, Colombo döneminde Roma-Bizans dünyasından arta kalanların Osmanlıların ısrarlı ilerleyişleri karşısında direnişinin temel direklerinden biriydi. Cenova ile Venedik ortaçağ boyunca, 14. yüzyılın başlarına kadar birbirleriyle çatıştılarsa da, Sakız Adası neredeyse aralıksız Cenovalıları ait oldu. Önce Zaccaria'lar (1304-1329) hüküm sürdü adada, sonra da Maona, yani bir gemi sahipleri şirketinin sözü geçti (1346-1566). Bu şirketin ortakları daha sonra Giustiniani adını aldı.

Sakız'da Colombo Doğu'ya aşık oldu, çünkü ada doğuya açılan bir kapı, ticari etkinliklerin canlı ve zengin olduğu bir pazardı. Limanda, çarşılarda, dükkânlarda, egzotik ve alacalı giysileriyle doğudan gelen tüccarlar, batıdan gelen ve ipeğin, incilerin, değerli taşların gizemli yörelerine gitmeye hazırlananlara karışıyordu.

Sakız çok güzeldi, şimdi de güzeldir. Dağlar kıraç olmakla birlikte, denizin hemen kenarından yükselişleriyle muhteşemdir. Tıpkı batı Ligurya'daki Alpler gibi. Ama alçak yamaçlar, tepeler, ovalar gür bitki örtüsüyle kaplıdır ve Ligurya'dan tamamen farklı bir görünüm oluşturur.

1- Sakız Adası'na ilk yolculuk (1474).

Adaçayı, kekik, yabani mercanköşk, havaya keskin kokular salar. Bütün bunlara sakızın nefis kokusu egemendir. Sakıza "*Miravolos*" denir: "Bin bir kokulu." Sakızağacından elde edilen sakızın içe işleyen kokusu son derece özeldir. Sakızağacı Akdeniz'de hemen hemen her yerde bol miktarda yetişir; Colombo Küba'da da sakızağacı bulduğunu sandığı zaman bundan pek çok kez söz edecektir. Ama yalnızca Sakız Adası'nın güney kesimindeki ağaçların dalına bir çentik atılırsa değerli, hoş kokulu sakız akardı. Sakız, o devirde de, günümüzde de adanın başlıca ekonomik etkinliğini oluşturan bir tür reçinedir.

Ortaçağda, önce Venedikliler ve sonra da Cenovalılar sakız üretimini kıskançlıkla kendilerine saklıyorlardı. Osmanlı sultanları da gururlansınlar diye gözdelerine sakız verirlerdi. Sakız günümüzde de Yakındoğu'da esans, içecek ve tatlı imalinde, dişlerin bakımında ve sindirimi kolaylaştıran içkilerde kullanılır.

Sakız üretimi ve elde edilen zenginlik Colombo'yu etkiledi: Yılda elli bin duka getiriyordu. Bu rakam günümüzde aşağı yukarı yedi milyon dolarlık getiriye denk düşer.

Ama Colombo'yu özellikle tahrik eden Sakız'ın nefis kokuları oldu.

Ünlü Cenovalının olağanüstü koku alma yeteneğini vurgulamakta yarar var. Herkes neredeyse altıncı bir his gibi denizi hisseder. Oysa, denizin zevkine varabilmek için yeterli olmasa da gerekli koşullardan biri belirgin bir koku alma duygusudur. Enginde, insan rüzgârların ve akıntıların oynaşmasını adeta içine çeker.

Sakızın nefis kokusu içgüdüleri coşturur, keyiflendirir, değişik hevesler uyandırır, düşleri tahrik eder. Haremlerde yeğlenen güzel kokudur. Gizemli duygular esinleyen ve ruhu mistik düşlere hazırlayan günlüğün kokusuna oldukça yakındır.

Sakız Adası'nın mis kokuları genç Colombo'ya büyülü bir zevk veriyordu. Hayatı boyunca doğunun, büyülü doğunun uyandırdığı heyecanı içinde hissetti.

Dördüncü Bölüm

PORTEKİZ

Colombo, Akdeniz'de Sakız Adası'ndan başka yerlere de gitti. Cenova'nın batısındaki bütün kıyıları Katalonya'ya kadar tanıdığını yazılarından biliyoruz. Korsika'yı, Sardinya'yı, Napoli ve Sicilya'yı tanıyordu, Fas kıyıları boyunca gemiyle dolaşmıştı. Roma'dan hiç söz etmiyor. Bu nedenle, Civitavecchia ya da Tiber üzerindeki Ripa'da karaya ayak basma fırsatı bulamadığı düşünülebilir.

Oğlu Don Fernando'ya atfedilen *Historie*'de, René d'Anjou'nun emriyle Tunus Körfezi'nde korsanların bir Aragon kadırgasına saldırışından söz edilir: Bazı kişiler böyle bir saldırının gerçekten olup olmadığı hakkında kuşku duyarlar. Yazarın abartılı anlatımını ve böbürlenmesini bir kenara bırakırsak, olayın gerçek olduğunu düşünebiliriz. 1470-1480 arasında Anjou'larla müttefik olan Cenova pek çok kez Aragon ile savaşmıştı. Colombo, René d'Anjou'ya hizmet ederken kentinin politikası ve babasının taraf olduğu hiziple aynı çizgideydi.

1476 yazında Colombo ilk kez Akdeniz'den Atlas Okyanusu'na açıldı. İlkbaharda Cenova'dan İngiltere'ye ticari bir sefer düzenlenmişti; küçük donanma Gioffredo Spinola'nın kadırgasından, Nicolo Spinola'nın balina gemisinden, Teramo Squarciafico'nun bir kadırgasından ve Gian Antonio di Negro'nun kumanda ettiği Beffinella adlı kadırgadan oluşuyordu. Ayrıca, Noli Koyu'nda Bechalla adlı, Felemenk kökenli, silahlı bir gemi daha vardı. Mürettebatın çoğu Savonalıydı, kaptan da Cristoforo Salvago'ydu.

Colombo ilk kez Atlas Okyanusu'na açılıyordu: Gemi Cebelitarık Boğazı'nı geçtiği zaman duyduğu heyecanı tahmin etmek çok zor olmasa gerek.

Önünde uçsuz bucaksız açık deniz: Okyanus. Okyanuslardan biri değil, çünkü diğer ikisi –Büyük Okyanus ile Hint Okyanusu– henüz bilinmiyordu. Onun, Cristoforo Colombo'nun, bir gün büyük amirali olacağı okyanus.

Gemiler Portekiz'in en güney noktasını oluşturan Sao Vicente Burnu'nu aşmak üzere, kuzeybatıya dümen kırdı.

13 Ağustos 1476 günüydü.

Santa Maria Burnu ile Sao Vicente Burnu arasında, konvoy beklenmedik bir anda Fransız korsanların saldırısına uğradı.

Cenova, Portekiz ile olduğu kadar Fransa ile de barış halindeydi, ama Fransız korsanlar, belki Ceneviz donanmasının niyeti konusunda yanılgıya düştükleri için, belki de büyük bir avın çekiciliğine dayanamayarak, savaşa giriştiler. Cenevizlerin direnişi güçlü oldu. Deniz savaşı, akşamüstü her iki taraf için de yürekler acısı biçimde sonuçlandı. Beş Ceneviz gemisinden yalnızca ikisi Kastilya'da Cadiz'e sığınmayı başardı, diğer üçü yandı veya battı. Mürettebatın çoğu boğularak öldü. Korsanlardan da (bir belgeye göre) dört büyük gemi (bir başkasına göre beş gemi) yüzlerce denizciyle birlikte sulara gömüldü.

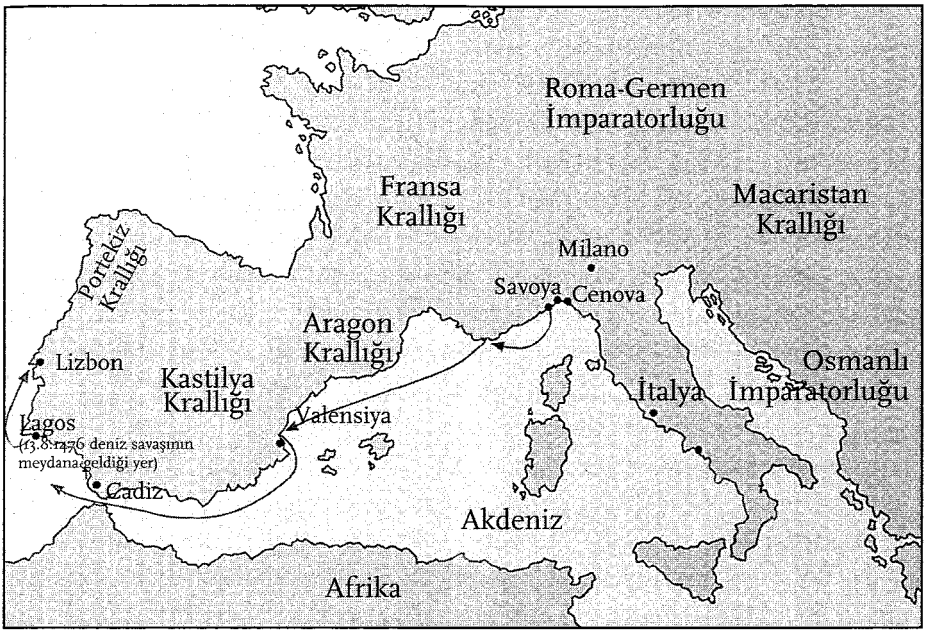
Kazaya uğrayanların bazıları Lagos adlı Portekiz köyünün balıkçı gemileri tarafından kurtarıldı. Colombo da kurtuldu.

1505 mayısında Kral Katolik Fernando'ya yazdığı bir mektupta, Portekiz kıyılarına salimen varışından şöyle söz ediyordu: "Tanrı, Zat-ı Şahanelerine hizmet sunabilmem için mucizevi şekilde beni gönderdi. Mucizevi şekilde diyorum, çünkü Portekiz'de karaya çıktım." "Mucizevi şekilde" ve "karaya çıkma" sözleri –birincisi iki kez yinelenmiştir– gelecekteki amiralin olağandışı koşullarda, talihin yardımıyla Portekiz sahiline nasıl ulaştığını açıkça ve kesin bir dille ifade etmektedir.

Şu halde, 13 Ağustos 1476 tarihi, Colombo'nun yaşamında unutulmaz, anılmaya değer bir gündü.

İnançlı kişi, Cenovalı denizcinin Lagos kıyılarında deniz kazasına uğramasında Tanrının işaretini görüyor. Kuşkucu ise, rastlantının tarihte oynadığı akla hayale sığmaz ve benzersiz rolün işaretini görüyor.

Lagos, küçük bir akarsuyun ağzında yer alan bir balıkçı köyüdür. Kayıklar ırmakta bağlı durur. Irmağın suları sakin sakin bir koya dökülür. Evler yoksuldur; Akdeniz kıyılarında yer alan balıkçı köylerinde görülenlerin eşidir. Koy geniş ve sakindir. Okyanusa açık olduğu fark edilmez. Oysa Atlas Okyanusu'nun tarihine bağlanmıştır bile.

2- Batıya yolculuk (1476)

Denizci Henrique'nin* düzenlediği okyanus seferlerinin çoğuna bu koydan çıkılmıştır.

Denizci Henrique: Prens Henrique. Colombo ondan söz edildiğini daha önce duymuş muydu? Belki de. Çünkü Atlas Okyanusu'nun denizcileri ondan söz ederlerdi: O tarihti, efsaneydi, masal kahramanıydı. Daha önceleri söz edildiğini duymamış olsa da, hiç kuşkusuz adını ve hikâyelerini Lagos'lu balıkçılardan dinlemişti; çünkü köyün yaklaşık on beş mil uzağında Sagres ve Sao Vicente burunları yer alır, Denizci Henrique de yaşamının büyük bölümünü burada geçirmiştir. Araştırmalarını, çalışmalarını burada yapmış, keşiflerini örgütlediği karargâhını burada kurmuştur.

* Henrique o Navegador (1394-1460). Portekizli prens. Koruyuculuğunda Madeira Adaları ile Batı Afrika kıyılarına seferler düzenlenmiş, Portekiz karavelasının yapımı gerçekleştirilmiş, haritacılık tekniklerinde, denizcilik aletlerinde büyük gelişmeler olmuştur. –ed.n

Denizci Henrique, yaşamıyla ve çalışmalarıyla adeta Portekiz'in misyonunu ve tarihini özetler.

Kılavuzları ve kaptanları, haritacıları, gökbilimcileri ve denizcileri, Portekizlileri, Katalanları, Cenevizleri, Venediklileri, Yahudileri ve Kuzey Afrika ile İspanya Müslümanlarını çevresinde toplamıştı. Habeşistan ve Basra Körfezi'ne kadar uzak ülkelerden bilgi toplamayı başarmıştı. Sarayı, denizcilik kültürünün ve sömürgecilik deneyimlerinin toplandığı bir merkezdi.

Kendisi bir denizci, bir kâşif olmadı, ama yeni bir gemi türünü, çevik, hızlı, açık denizlere elverişli karavelayı yaptıran oydu: Prens Henrique.

Sömürgeciliğin feodal olmayan yeni merkantilist yöntemlerini (fabrika, bağış, şirket, tekel) başlatan ve bir sisteme oturtan da ilk oydu..

Haritacılara Afrika'nın o dönemde henüz keşfedilmemiş Atlas Okyanusu kıyılarına kadar yeni adresler, yeni görevler veren o oldu.

Ortaçağın geç dönemlerinde Amalfililer, Pisalılar, Venedikliler, Cenevizler, daha sonraları da Floransalılar kendilerini haritacılığa adamışlardı. 13. ile 15. yüzyıllar arasında, haritacılık özellikle bir Ceneviz uğraşıydı. Bu şöhretleri sonsuza dek sürecektir. Mayorka'daki Yahudi haritacılar bu sanatı Cenova'dan öğrenmiş, yaygınlaştırmışlardı. Barselona'daki Katalan, Lizbon'daki Portekiz ekolü, Arap ve daha sonraları da Felemenk ekolü Cenova ekolünü taklit etmişti.

Tarihin en büyük kâşifinin Cenova'da dünyaya gelmesinin ve orada yetişmesinin ilginç bir rastlantı olmadığını söylemiştik. Cenova, erken ortaçağda haritacılık ve kozmoğrafya kültürünün de başkentiydi. Lizbon'da Cristoforo'nun yanı sıra, erkek kardeşi Bartolomeo'ya da rastlamamız da tuhaf bir tesadüf değildi.

Bu, kozmoğrafyaya ve deniz haritalarına duyulan ilginin Cenova ile Portekiz arasında –ticaret ve maliye trafiğinden önce– oluşturduğu güçlü bir bağdır. Bu bağı daha da kuvvetlendiren Prens Henrique olmuştu ve bu bağ Colombo'da girişim fikrinin oluşmasında da pekiştirilecekti.

Ne var ki, Prens Henrique'nin denizcilikle ilgili uğraşları haritacılığın ötesine de geçmektedir.

Colombo'nun büyük keşfinin öncülü olan keşif onun örgütlediği girişimler sayesinde yapılmıştır: Çölün ötesinde, en uzak bölgenin öte-

sinde, verimli, yerleşilebilir bir karanın ve aşılabilir bir denizin varolduğu inancı...

Yüzyıllar boyunca bilimsel çevrelerin dışındakiler Colombo'nun dünyanın yuvarlak olduğunu tahmin eden ilk kişi ya da ilk kişilerden biri olduğunu düşündü; bugün bile böyle düşünenler vardır.

Bu yanlış bir kanıdır.

Klasik coğrafyada dünyanın yuvarlak olduğu çok iyi biliniyordu, ortaçağda bu kavram unutulup gitti. Ama, daha 15. yüzyılın ortasında coğrafyacıların ve genellikle de bilim adamlarının geldiği son nokta yine dünyanın yuvarlaklığıydı. Demek ki Colombo, dünyanın yuvarlak olduğu temel ilkesinden hareket ederken başat düşünceye yaklaşmaktan başka bir şey yapmıyordu.

Daha ileride, Colombo'nun çok uzak bölgelerin yaşanabilir ve dolayısıyla da gidilebilir yerler olduğunu kabul ederek Batlamyus ve ortaçağ coğrafyasının görüşlerine cesaretle karşı çıktığını göreceğiz. Burada ise klasik coğrafyanın üç ilkesini vurgulamakla yetinelim: 1) Dünya bir küredir; 2) Güney yarımkürede yaşanamaz; 3) Çok uzak bölgeler yerleşime uygun değildir.

Fenikelilerin, Yunanlıların, Romalıların, Hıristiyanların dünyası, güneyde yalnızca uçsuz bucaksız bir kum denizi olduğunu sanıyordu.

Güneydeki karanın Atlas Okyanusu'na bakan kıyıları da, kayalık olmayan yerler de kumla kaplıydı, yani ot bile yetişmiyordu.

Moritanya'nın güneyinde: Kum. Numidya'nın güneyinde: Kum. Libya'nın güneyinde: Kum. Mısır'ın güneyinde: Daracık Nil şeridinin her iki tarafında da tamamen kumla kaplı bir bölge, Nübye.

İlkçağdan Hıristiyanlık döneminin 1400. yılına kadar, yalnızca Etiyopya'nın varlığı biliniyordu, Nübye Çölü'nün ötesinde, bitki örtüsü ve yaşamıyla efsanevi bir bölge.

15. yüzyılın başlarında, Gine hakkında bir şey bilen yoktu. Sınırsız çöl, Yunan-Roma-Hıristiyan uygarlığı ile Afrikalı siyahları birbiriyle ilişkisi olmayan iki ayrı dünyaya dönüştürmüştü.

Marco Polo kara yoluyla Katay'a (Çin), sonra da Cipango'ya (Japonya) ulaşmayı başarmıştı. Kara ve deniz yoluyla Yunanlılar Hindistan'a varmışlardı. Hıristiyan misyonerler kara yoluyla kuzey kutup dairesine ve bü-

yük Rusya'nın en uzak bozkırlarına gitmişlerdi. Vikingler deniz yoluyla Grönland'a ve Kuzey Amerika'nın buzla kaplı kıyılarına ulaşmışlardı. Hıristiyan misyonerler Nil Irmağı ve Kızıldeniz boyunca yol alarak Etiyopya'yı Hıristiyanlaştırmışlardı.

Ama, Afrika'nın ortasında ve batıda, Sahra'nın güneyinde uzanan verimli topraklara, büyük akarsulara kimse ulaşamamıştı.

Asya'nın sayısız ve büyük akarsuyu, Avrupa'nın sayısız akarsuyu vardı.

Afrika'da tek bir akarsu biliniyordu: Nil. Bir anakaranın bir tek ırmağa sahip olması garip göründüğünden, hiç akarsuyu olmaması daha mantıklı geliyordu. İşte bu nedenle Mısır'ın Asya'da yer aldığına inanılıyordu. Afrika verimli deltanın batısında, uçsuz bucaksız Büyük Sahra'ya kadar uzanan Libya Çölü'yle başlıyordu.

Akdeniz, Kızıldeniz, Arabistan Körfezi, Manş Denizi, Kuzey Denizi, Baltık Denizi, Atlas Okyanusu'nun kuzey bölümü, denizler -herhangi bir deniz yüzeyi– kuşaklar boyu insanların ve uygarlıkların iletişimi için açık alanlar oluşturmuştu.

Deniz evet. Kum denizi, çöl hayır.

Şayet Moritanya'nın, Numibya'nın, Libya'nın güneyinde, İsa'dan önce 5. yüzyılda Kartacalı tüccarlar, sonra da Agustinus'un çağdaşı Hıristiyan misyonerler ya da halifelerin Arap süvarileri denizi bulsalardı, her şey çok farklı olurdu.

Deniz onları durdurmazdı. Çöl durdurdu.

Bu nedenle Hıristiyan ve Arap dünyasının bilgisi, kuzeydeki vahalardan öteye geçemedi. Güneye doğru gidildikçe her yerin gitgide ıssızlaşması ve hiçbir bitki örtüsünün bulunmayışı, Yunanlı filozofları bu sıcaktan yakıp kavuran bölgenin insan yerleşimine elverişli olmadığına inandırmıştı.

Aristoteles böyle demişti, büyük coğrafyacı Batlamyus da.

Onlar doğrulayınca, Aristoteles'in sadık yandaşları Araplar da kabul etti, Albertus Magnus* da. Bu sonuncusu, 13. yüzyılda bile, bu yakıp kavu-

* Albertus Magnus (y.1193-1280). Dominiken piskopos ve düşünür. Aristoteles'i savunmuş, Magnus (Büyük) diye anılmış bir yazardır. –ed.n

ran bölgenin kıyılarında ve adalarında organik yaşamın varolabileceğine inanmakta tereddüt ediyordu.

İşte bu nedenle, Portekizli denizciler Senegal Irmağı'nın ağzına ulaştıklarında, bu, sanki büyük ve beklenmedik bir sırrın açığa çıkması oldu.

Bugün bile doğadaki pek çok olay bizi hayrete düşürebiliyor.

Sonsuzmuş gibi kabul edilen ve öyle de görünen Fas kayalıklarından ve Sahra çölünden sonra, Senegal Irmağı'nın ağzında, sonra da Gambia'da bu kadar yeşilliği görmenin ilk kâşifler için ne demek olduğunu bir düşünün.

Alplerden inen barbarlar gibi miydiler? Hayır, çünkü barbarlar İtalya'da güneşin ve sonsuz mavinin ülkesini bulacaklarını biliyorlardı.

Aya inen insan gibi mi? Hayır, çünkü orada nelerin bulunacağı hakkında pek çok şey biliniyordu.

Oysa ilkçağ ile ortaçağda, dünyanın –güneyde– "çok uzak bölgeyle" son bulduğuna inanılıyordu. O büyük ana kadar, Hıristiyan dünyanın denizcileri de böyle sanıyorlardı.

Büyük an. Yıl 1445.

Kahramanı Dionisio Diaz'dır. Çok daha ünlü olan Bartolomeo Diaz'ın atası. Senegal Irmağı'nın ağzına ve Capo Verde'ye [Yeşil Burun] giden oydu.

Siyah Afrikalılar Diaz'ın karavelasına hayran oldular. İçlerinden en yürekli dördü, suların üstünde ilerleyen bu canavara yaklaştı. Ne olduğunu anlayamadılar. Balık mı, kuş mu, yoksa bir hayal mi? Ama insanları görünce öylesine hızla geri döndüler ki Portekizliler onlara yetişemedi.

Demek ki burası siyahların ülkesiydi. Ne var ki keşfin önemini, gür ve beklenmedik tropikal bitki örtüsü oluşturuyordu. O güne dek hiç kimse Afrika kıtasında böylesine bir yeşilliğin varolabileceğini hayal etmemişti. Ekvator'un yalnızca on beş derece uzağında, insanı yakıp kavuran bölgenin ortasında, gür, sağlıklı bitkiler, hem birçok iri hayvana, hem de güçlü kuvvetli, güzel insanlara besin sunmaktaydı.

Yeşil Burun (günümüzde Dakar adıyla anılır) gerçeğinin karşısında, Aristoteles ile Batlamyus'un öğretileri ne değer taşıyabilirdi? 19. yüzyılın ünlü Alman coğrafyacısı Ruge, Yeşil Burun kayalıklarında uğradıkları

deniz kazasını nükteli bir dille anlatırken şu yorumu yapar: Bu palmiyelerin gölgesinde, yalnızca ortaçağ coğrafyası değil, güney yarımkürenin insan yerleşimine uygun olmadığını ileri süren klasik Yunan-Roma dogması da gömülüdür.

Denizci Henrique'nin keşifleri ile Colombo'nun sezgileri arasındaki bağlantının düğüm noktası buradadır: İlkçağın bilgi dağarcığı aşılınca coğrafya bilimi için yeni bir ufuk açılıyordu. Coğrafyacılar ilkçağ insanlarının kuramlarından çok, kendi gözlerine inanmaya başlıyorlardı.

Beşinci Bölüm

İZLANDA VE VİKİNGLERİN UNUTULMUŞ KEŞFİ

Colombo Lagos'tan Lizbon'a geçti, ama orada kalmadı. Geri dönecekti. Şimdilik yolculuk devam ediyordu. Cenova'dan İngiltere'ye ikinci bir sefer düzenlendi. Bu sefer sırasında, belki de daha önce, kazadan kurtarılan ve Cadiz'de onarılan gemilerden birkaçıyla Lizbon'a kadar yol almışlardı. Genç denizci Londra'ya, oradan da Bristol'e gidiyordu.

O yaşlı Bristol alçak bir dağın altında belirmişti. Limanı da bir kanaldan başka bir şey değildi: Fazla büyük ve geniş olmayan bir akarsudan oluşan bir kanal... Avon Irmağı kentten aşağı, dağın bir yarığına kadar akıyor ve Severn'in büyük halicinde denize dökülüyordu: Deniz havasının ırmak sularına sindiği gerçek bir koy...

Colombo benzer bir şeyi, farklı ölçekte Lizbon'da da görmüştü.

Ama Lizbon'da görmediği, ilk kez Bristol'de öğrendiği, gelgit olayının inanılmaz boyutlarıydı.

Ocak ayında dolunayda denizin kabarması Bristol doklarında 10 metre 90 santime ve Avonmouth'ta –Avon'un Severn'e döküldüğü yer– 14 metre 40 santime ulaşıyordu.

Colombo döneminin bilinen en yüksek kabarmasıydı bu; Kanada'daki Nova Scotia'da görülen ve dünyanın en büyük kabarmalarından biri olan 19 metrelik gelgit, henüz bilinmiyordu.

Gelgitin Bristol limanının güvenliği açısından olağanüstü sonuçları vardı: O sıralarda Avon'da deniz çekildiğinde gemilerin yüzmesini sağlayacak yeterli su derinliği kalmıyor, yani gemilerin Bristol'e girmesi mümkün olmuyordu. Bu müthiş gelgit Akdenizli bir gemici için yeniydi; doğa olayları karşısında her zaman çok dikkatli olan Cenovalı delikanlıyı etkilememesi de imkânsızdı.

Kanalın çevresindeki doklar da onu etkilemişti. Yığınla mal vardı. Gelen ve giden mallar... Tuz, buğday, şarap ve kadife kumaş geliyor, yün ve kurutulmuş balık fıçıları gidiyordu.

Cristoforo Colombo İngiliz yününü biliyordu. Cenova limanına gelen büyük miktardaki yünü görmüştü. Londra'ya da özellikle büyük partiler halinde yün alıp gemilere yüklemek için gitmişti. Oysa balık ihracatı yeni bir şeydi.

Colombo ringa balığından söz edildiğini duymuştu sadece; şimdi ise onları yığınlar halinde, tonlarla görüyordu: Akdeniz'de yaşamayan bu balık türü, kuzey denizlerini tanımayan biri için neredeyse hayret verici bir şeydi. Colombo sardalye ve hamsi yığınlarını gördüğünde şaşkına dönmüştü. Ama böylesine çok balığın bir araya geldiği bu muazzam sürülere oranla, o gördükleri öyle önemsizdi ki...

Daha önce Cenova'da ve Lizbon'da ithal morina balıkları görmüştü. Ama burada miktar alışılmamış derecede büyüktü. Ligurya'da ya da Korsika'da hiç görmediği somon da vardı.

Somon nereden geliyordu? İngiltere'nin kuzeyindeki İskoçya'nın akarsularından.

Peki, ya morina? Kuzeydeki Karadeniz'den. Ya ringa balığı? Her yerden: İrlanda ve İskoçya denizlerinden, Ultima Thule* Denizi'nden.

Ultima Thule!

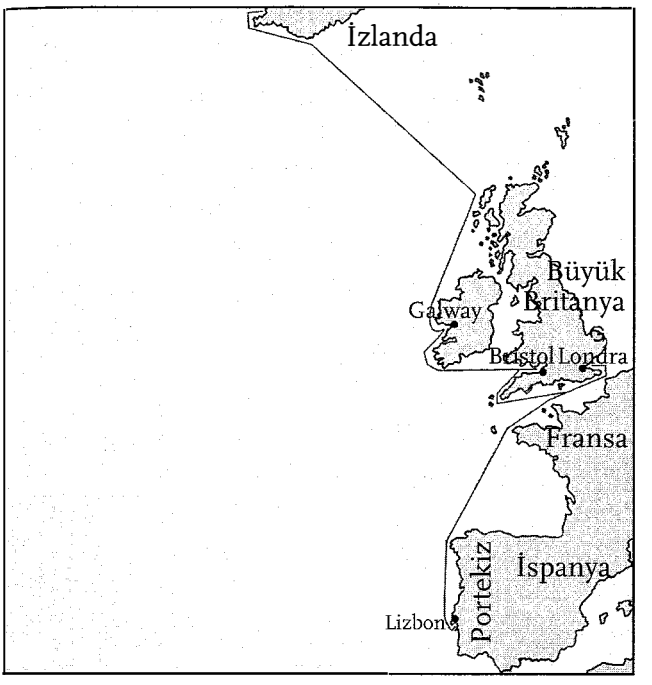
Doğaya karşı son derece duyarlı olan Colombo pek çok şeyle ilgilenmişti: Yeşil, ama güneşin az oluşu nedeniyle verimsiz, yoksul toprakla; nemli ve kapalı iklimle; mükemmel limanlar, Akdeniz'dekinden farklı ve bol balık sunan akarsu haliçleriyle. Her şeye bakar, doğanın her halini soruşturur, doğanın saklamaya çalıştığını araştırırdı. Doğuştan gelen bir coğrafya duygusuna sahipti.

Köklü bir eğitimden yoksundur Colombo, ama gerçek bir coğrafyacıdır. Coğrafyanın sırları onu çeker.

Burada –Bristol'de– karşısına Ultima Thule'nin gizemi çıkar. Thule'nin neden en uzak nokta olduğu bilinmez. Sır olduğu için de Colombo konuyu irdelemek ister.

İrlanda'nın batı kıyısındaki Galway'e gitmek üzere gemiye biner, Galway'den de konvoydaki gemilerden biriyle İzlanda'ya hareket eder.

* Eski Yunan coğrafyacılarına göre dünyanın en uzak noktası, en kuzeydeki ada. –ed.n

3- Atlas Okyanusu'ndaki yolculuklar (1476 - 1485)

Cristoforo Colombo buraya geldiğinde İzlanda hukuken Danimarka kralına aitti, ancak ticaret tekeli İngilizlerin elindeydi. Colombo, adayı Danimarka'ya bağlayan hukuki ilişkinin farkına bile varmamış olabilir, adanın İngilizlere ait olduğunu sanması da mümkündür. Tıpkı Madeira'nın Portekiz'e, Kanarya Adaları'nın İspanya'ya ve Sakız'ın da Cenova'ya ait olması gibi: Adalar, genellikle ticaret tekelini ellerinde tutanlara aitti.

Ne var ki ada sakinleri İngilizler değil, Vikinglerdi.

İrlandalı rahiplerin, Hıristiyanlaştıracak dinsiz aramak üzere adaya Vikinglerden önce geldikleri sanılır. Yine de 874 yılında adayı ilk keşfedenler ya da yeniden keşfedip Hıristiyan dünyasına haber verenler Vikingler oldu.

Vikingler İzlanda'ya ulaşınca, daha sonra İrlanda'dan gelen Keltlerle karışarak oraya yerleştiler.

Güneyli bir insan için ada barınılmaz gibi görünür, ama Norveç'in soğuk, sisli ve kayalık bölgelerinden gelenler için öyle değildir.

Adada birkaç cüce kayının dışında ağaç yoktu: Onlar da hemen kesildi. Su her yerde vardı, hatta gerektiğinden fazlaydı. Ayrıca, doğanın insana kaynar kaynar sunduğu gayzerler de vardı. Kayalara, buzullara, lavlara, küllere ve bataklıklara rağmen, koyun yetiştirmeye elverişli, bütün yaz boyunca yeşilliğini koruyan, göz alabildiğine uzanan –İngiltere kadar büyük diyecekti Colombo– çayırlar... Son olarak da, kıyılar boyunca bol bol balık.

Vikinglerin İzlanda'ya varışı, büyüleyici, neredeyse inanılmaz bir tarihin şanlı sayfalarından birini oluşturur, çünkü bu keşif o zamanlarda insan becerisinin uç noktasıydı.

Nasıl Fenikeliler ilkçağın en büyük denizcileriyse, Vikingler de ortaçağın eşsiz denizcileriydi.

Vikingler kaba ve zalimdi. Gittikleri her yerde öldürüyor, talan ediyor, baskın yapıp soyuyorlardı. Yarattıkları dehşet yüzünden karada nereye giderlerse gitsinler kimse onlara direnmiyordu. Ama deniz, zalimliklerinin egemen olmasına izin vermemişti. Ortaçağda herkesin korktuğu okyanusa o kaba dilleriyle "Karanlık" ya da "Zehirli Deniz" demişler, ama ondan korkmamışlardı.

Denize hâkimiyetleri olağanüstüydü.

Gemileri hafif ve hızlıydı. O gemilerle, kuzey yarımkürenin azgın fırtınalarına nasıl karşı koyduklarına bugün bile hayret ediyoruz. Vikingler neden özellikle kuzey yarımkürede denize açıldılar? Bilinmeyen ve o zamana kadar keşfedilmemiş okyanusa...?

Üstelik, denizcilik gereçlerinden de yoksundular.

İzlandalı kâşif Floki, yanına üç karga alarak Norveç'ten yola çıkmıştı. Serbest bırakılan kargalardan birincisi, denize açıldıkları yere döndü. İkincisi gökyüzünde birkaç daire çizdi ve güverteye kondu. Birkaç gün sonra, serbest bırakılan üçüncü karga büyük adaya doğru havalandı. Böylece Floki İzlanda'ya ulaştı ve adaya "Karga" adını verdi.

Colombo'dan önce açık denize açılmayı sadece onlar denediler. Bazı tarihçilerin öne sürdüğüne göre, onlardan önce İrlandalılar da okyanusa açılmayı denemişlerdi. Hiç kuşkusuz Hıristiyanlığın ilk yüzyıllarında İrlandalılar İngilizlerden daha üstündü. Ne var ki geriye yalnızca değerlerinin ve cesaretlerinin anısı kalmıştır. Efsaneler okyanustaki adalarda yaşa-

yan halklar arasında Hıristiyanlığı yaymak isteyen rahiplere hizmet eden bu kahramanlardan söz eder. Bu konuda tarihsel kanıt ve kaynakça yoktur.

Vikinglerin başarısı öyle eşi benzeri olmayan bir şey değildi. Sadece bir avuç gözü pek denizci değil, sayısız denizcisiyle pek çok gemi varış noktası bilinmeyen rotalarla yola çıkıyordu.

Ulisseus ya da onun gibi macera peşine düşen birkaç yolcu değildi söz konusu olan, sanki bütün bir kavim Ulisseus olmuştu! İnsanlık tarihinin en şaşırtıcı olaylarından biriydi bu.

Vikingler Hıristiyanlığı kabul ettiler. Yine de büyüler ve bazı pagan ayinleri yüzyıllar boyunca sürüp gitti; acımasız kan dökücülük devam etti; katı gelenekler değişikliğe uğramadı. Denizdeki destansı kahramanlıklar da azalmadı.

Hıristiyan olan Vikingler kuzeydeki topraklarda dinin sancaktarlığını yaptılar.

Yaklaşık 1000 yıllarında İzlanda Althing'i –Avrupa'nın, Thingvellir Kanyonu'ndaki kayalık amfiteatrda, açık havada toplanan ilk meclisi– Katolikliği devletin dini olarak kabul etti. Bir yüzyılda adada iki piskoposluk kuruldu.

Bu arada, denizdeki başarılar sürüyordu. 982 ilkbaharında, bir köleyi öldürdüğü için İzlanda'dan sürgün edilen Kızıl Eric, adayı Amerika'dan ayıran denizi geçti. Burası Danimarka Kanalı diye adlandırılır ama aslında sis, fırtına ve başıboş dolaşan buz dağlarının oluşturduğu tehlikelerle dolu, gerçek bir okyanustur.

Bjarni gibi başka Vikingler Kızıl Eric'i izlediler. Kayalıklara, buzullara ve lav çöllerine öylesine alışıktılar ki ulaştıkları yeni kara parçasını, dağların yamaçlarını likenlerle kaplı buldukları için, Grönland (Yeşil Ülke) diye adlandırdılar.

Yerleşimlerini tam Amerika kıtasının karşısında yer alan, Golfstrim sıcak su akıntısının yumuşattığı güneybatı kıyılarında kurdular.

Vikingler yeni kara parçasının haberini Hıristiyan âlemine duyurdular. Erken ortaçağ haritalarında, yani, Cenevizlerin, Venediklilerin, Almanların, Arapların ve Katalanların haritalarında bunun izlerine rastlanır. 1124'te Grönland'da bir piskoposluk kuruldu ve buna sonraki yüzyılda on beş kilise ile iki manastır eklendi.

Vikingler durmadılar. 1000 yılı dolaylarında otun, yeşilliğin bulunmadığı, kayalık ve donmuş, "Tanrının bütün lütuflarından yoksun" bir kara parçasına vardılar, Helluland dediler o topraklara. Burası Terranova Adası ya da Labrador'du. Sonra daha güneye doğru yol aldılar; düz ve sık ormanların kapladığı, kayalıkların, yalıyarların ve uçurumların görülmediği, beyaz kumların manzaraya çeşni kattığı düz bir ülkeye vardılar. Buraya "Markland", orman ülkesi dediler. Bu bölge, kuşkusuz güneydoğu Kanada'daki Nova Scotia idi. İzlanda efsaneleri Markland'dan başka Vinland'dan, bağlar ülkesinden de söz eder.

Yüz elli yıl önce Rafn tarafından başlatılan, yakın zamanlarda Helge Ingstad'ın yaptığı ve uzmanların kimyasal analizleriyle güçlendirilen araştırmalar, sagaların* coğrafi verileri ile arkeolojik kazı sonuçları arasında şaşırtıcı bir tutarlılık olduğunu gösterir. Görüşümüze göre, Vinland'ın efsanevi bir ülke değil de Kuzey Amerika'nın gerçek bir kıyı bölgesi olduğunu kabul etmek gerekir.

Vikinglerin Gröndland'dan başka topraklar, başka ülkeler de bildikleri yadsınamaz. İlk piskopos Eric Gnupson'un papalık mührünü taşıyan atama kararnamesinde şunlar yazılıdır: "*Piskopos Groenlandiae, regionumque finitimarum*" [Denizin bittiği bölgedeki Grönland piskoposu]. Bu, Vikinglerin Amerika kıtasındaki bazı toprakları bildiğini doğrular. Ama aynı zamanda, Leif Ericsson'un karaya çıkışından bir yüzyıl sonra Vinland'ın artık anımsanmadığının, verimli ve yaşamaya elverişli topraklarla ilgili kesin hiçbir bilginin olmadığının da belirtisidir. Eski Dünya halklarına da hiçbir bilgi ulaşmamıştır.

Vikingler Amerika'yı tanıyorlardı, ama onu keşfetmediler.

Coğrafya biliminde "keşfetmek" deyimi "ilk kez varmak" anlamına gelmez. "Keşfetmek," varmak ve dönmek, kâşifin deneyimini yineleyebilecek kişilere bilgi aktarmak demektir.

Vikinglerin Amerika'daki olağanüstü deneyimlerinden bir sonuç çıkmamıştır. Grönland'dan farklı olarak Vinland, Markland ve Helluland'a, yani Amerika kıtasına tesadüfen gidilmiş, bu topraklara yerleşilmemiştir.

* İskandinav destanları –ed.n.

Grönlandlılar dışta tutulursa, Vikinglerin Kuzey Amerika'da güya bıraktığı izlerin hemen hepsi sahtedir.

1898'de Minnesota eyaletindeki Kensington'da büyük yankı uyandıran bir arkeolojik kalıntı bulunmuştu: İsveçli bir çiftçinin arazisinin altında, yedi metreden daha yüksek bir kaya duvarının tepesindeki taştı bu; üstünde rünik* harflerle yazılmış bir kitabe vardı.

Kitabedeki yazı şuydu: "Sekiz Gotlandlı ile yirmi iki Norveçli, keşif gezisi için / batı Vinland'dan gelirken küçük iki adanın yakınında konakladık / bu taştan kuzeye doğru bir günlük uzaklığa yürüdük / orada bir gün kaldık ve balık tuttuk / Sonra geri dönünce on kızıl adam bulduk / Kanlar içinde ve ölü. Seni selamlıyoruz Meryem! / Bizleri kötülükten kurtar!" Taşın yan tarafına şu eklenmişti: "Deniz kıyısında on adamımız var / Gemilerimize göz kulak olmak için / Bu adadan on dört günlük yolculukla, yıl 1362."

Yetkin ve ciddi çağdaş eleştirmenler, Kensington taşının sahte olduğunu kabul etmektedir. Ünlü Alman rünik yazı uzmanı W. Krauss, taşın yakın zamanlarda yapılmış bir taklit olduğunu söylüyor. Tanınmış başka bir uzman, Danimarkalı Erich Moltke, kitabenin düzmece olduğunu bildirmiştir. Başka saygın İskandinav rünik yazı uzmanları da Moltke gibi Kensington kitabesindeki rünik harflerin 14. yüzyılın ikinci yarısına ait olamayacağını ileri sürüyorlar, çünkü rünik yazı İskandinavya'da 1300 yıllarında artık kullanılmıyordu. Danimarkalı tarihçinin naklettiğine göre, büyük olasılıkla yazılar 18. yüzyılın sonuna dek hâlâ bulunabilen, rünik harfleriyle oluşturulmuş herhangi bir eski İsveç takviminden taklit edilmişti. Minnesota Derneği'nin arşivinde, kayaya sonradan kazınmış kitabenin taslağına benzeyen bir şey vardı muhtemelen. "Sağduyu," diye yazıyor Morison, "ünlü Kensington taşının uydurma olduğunu düşündürüyor. Vikingler kâşif değil denizciydi. En ciddi İskandinav ve Alman rünik yazı uzmanları, Kensington taşının önemsiz bir taklit olduğunda hemfikirler."

Yankı uyandıran başka bir yapıt da Rhode Island eyaletindeki Newport kulesidir: Üst üste konmuş yontulmamış taşlarla oluşturulmuş silindir şeklindeki kocaman bir yapıdır; şekli ve mimari özelliklerin ayrıntıları

* 3.-12. yüzyıllarda Kuzey Avrupa'daki Germen halklar tarafından kullanılmış eski bir yazı türü. –ed.n.

nedeniyle, ortaçağ Viking yapılarının belirgin çizgilerine benzer bir görünüme sahiptir. Dr. W.S. Godfrey, 1948-49 yıllarında kulenin temelinde gerçekleştirilen arkeolojik kazılar sırasında, yapının Rhode Island valisi Benedict Arnold tarafından, 1675 dolaylarında, büyük olasılıkla Kızılderililerin saldırılarına karşı güçlendirilmiş bir nöbetçi karakolu olarak inşa edilmiş olduğunu kanıtlayabildi. Kazılar sırasında İngiliz sömürge dönemine tarihlenen sikkeler, yapı taşları ve tütün kabı parçaları da bulundu. Demek ki Newport kulesinin Colombo ile Caboto'nun keşiflerinden hayli sonraki bir dönemde inşa edilmiş olduğu artık kesinlikle doğrulanmıştır.

Vinland haritası da –Yale haritası diye de adlandırılır– gerek bulunuşu nedeniyle ortaya çıkan tartışmalar, gerekse yakın zamanlarda sahte oluşunun kanıtlanması dolayısıyla, ayrıca dikkate değerdir.

Yale Üniversitesi'nin 1965'te yayımladığı bu harita, bir dünya haritasıdır. Batı bölümünde, yani Atlas Okyanusu'nun kuzey kısmında, çağdaş coğrafya biliminin öğeleri görülür. Doğu bölümündeyse daha çok muğlak, hiçbir temele dayanmayan öğeler yer alır. Özellikle de Grönland kıyısının bütün ayrıntıları çizilmiştir.

Yale Üniversitesi yayınında bu haritanın gerçek olduğu, 1440 yılına, yani Colombo'nun keşfinden yaklaşık yarım yüzyıl öncesine ait olduğu ve 12. yüzyıldan kalma bir haritaya dayanılarak yapılmış olduğu ileri sürülüyordu.

Bazı tarihçiler belgenin gerçek olduğunu düşünmüşler, atfedilen tarihi doğru kabul etmişlerdi. Belgenin gerçekliğini reddedenler ise çoğunluktaydı. Bu tarihçilerden Caraci, haritayı derhal "yüzyılın yalanı" diye tanımlayarak büyük saygınlık kazandı.

Ocak 1974'te Yale Üniversitesi tarafından harita üzerinde bir ekspertiz raporu hazırlamakla görevlendirilen Chicago merkezli Walter MacCrone şirketi, iki yıl süren dikkatli ve titiz bir inceleme ve laboratuar çalışması yürüttükten sonra haritanın gerçek olmadığını, olasılıkla 20. yüzyılda yapıldığını açıklığa kavuşturmuştu; sonuçların açıklandığı yayında, haritayı parşömenin üzerine çizmek için kullanılan mürekkebin, 1920 yılından sonra kullanılan titanyum dioksitli bir pigment içerdiği kaydediliyordu.

1903'te J. Fischer 11. yüzyıl Vikinglerinin Kuzey Amerika'daki deneyimlerini dile getirmişti:

Yüzyıllar boyunca Vikinglerin Grönland'da zengin yerleşimleri vardı. Bu konuda, Papalık mektuplarına ve Papa'ya verilen raporlara dayanan, tarihsel, coğrafi belgeleri ve haritaları içeren kanıtlara sahibiz. Aynı şekilde, sayısız kilise, ev ve diğer yapı kalıntıları gibi, kuzeyi hatırlatan birçok kalıntı da vardır.

Oysa, Vinland, Markland ve Helluland'a, yani Amerika kıtasına arada bir gidilmiş, bu bölgelere –bazılarının tahmin ettiği gibi– yerleşilmemişti. Vinland'da kalıcı yerleşim kurulduğunu savunan kuramların hepsi temelsizdir ve –her şeyden daha önemlisi– hiçbir araştırma, Vikinglerin sürekli yerleşimini kanıtlayacak güvenilir ve tartışılmaz bir kalıntı ya da belgeyi ortaya çıkarmamıştır.

Sonraki yıllarda yapılan araştırmalar da –yakın zamanlarda Pohl ve özellikle de Helge Ingstad tarafından yürütülenler dahil– Fischer doğrulamasını değiştirmiyor.

Çağdaş dünyanın en büyük uygarlıkları arasından üçünün (İngiliz, Rus ve İtalyan) kuruluşunda tartışmasız katkısı olan, toplumsal, siyasal ve iktisadi örgütlenme konusunda çağdaş dünyanın öncülüğünü yapan dört devleti (Norveç, Danimarka, İsveç ve İzlanda) meydana getiren, şu düş ülkesine, yani Kuzey Amerika'ya giden bu halkın, o topraklara yerleşmeyi denememesi elbette ki gariptir.

Yine de denenmemiştir.

Bunun ilk sebebi şuydu: 11. yüzyılda, destanlarda anlatılan yolculukları sırasında Vikingler bir düş ülkesine hiç de benzemeyen topraklar gördüler ve Labrador'a, Terranova'ya (Helluland) gittiler: Buralar, İzlanda ile Grönland'ı kıskandıracak hiçbir şey bulunmayan kıyılar ve topraklardı. İzlanda'ya oranla daha çok ormanın, yani kerestenin bulunduğu, ama başka hiçbir şeyin olmadığı Nova Scotia'yı (Markland) gördüler ve gezdiler.

Destanlarda anlatılan, ama kroniklerin söz etmediği Vinland'ı çok az insan görmüştü: Burası sanki gerçek değil, düştü.

İkinci sebep şuydu: İzlandalı Vikingler eğitimsiz bir halktı. Başlarındaki kişilerin de okuması yazması yoktu. Hiçbir ciddi coğrafya bilgisine sahip değillerdi. Dünyanın boyutları ve şekli hakkındaki sorulardan bile habersizdiler. Düşünecek olsalar da dünyanın düz olduğu kanısına varacaklardı.

Üçüncü sebebe gelince, Vikingler Kuzey Amerika'da üstün bir uygarlık bulamadılar; malını mülkünü gasp etmek için katledecekleri bir prens ya da zengin bey yoktu; birikmiş veya şu ya da bu şekilde *manu militari* [zorla] elde edecek birikmiş bir servet de bulamadılar.

Kuzey Amerika'da kereste bakımından verimli ormanlar buldular; ama keresteyi, dedelerini, ninelerini, dayılarını, amca çocuklarını görmek için seve seve geri döndükleri anavatanları Norveç'ten İzlanda'ya taşımak daha kolay ve uygundu. Uçsuz bucaksız meralar da buldular; ama kendilerinden daha kaba, daha haşin insanlar tarafından tehdit ediliyorlardı. Bu insanlar Vikinglerin Avrupa'daki zaferlerini mümkün kılan vahşet ve zorbalıklarına boyun eğmiyorlardı; kaybedecek hiçbir şeyleri olmadığı gibi, Vikinglere saldırarak bir şeyler de kazanabilirlerdi.

Vikingler, Franklar ile Saksonları, Bizanslıları ve Arapları, Slavları ve Latinleri ürkütüyorlar, ama Kuzey Amerika yerlilerini korkutamıyorlardı. Bu kez çekinen kendileri oldu, çünkü hayvanlar gibi yaşayan bu yoksul yerlileri yenmek ve onların sürekli yakıp yıkıp yağmaladıkları topraklarda kalmak için savaşmaya değmezdi.

Vikinglerin Kuzey Amerika'da yerleşim kuramayışlarının ve keşiflerinin unutulmasının nedenleri bunlardır.

1477'de gemiler artık İzlanda fiyortlarından Grönland yerleşimlerine doğru yola çıkmıyordu. İzlanda'dan hareket eden bir geminin Gröndland'a son varış tarihi kayıtlara 1408 olarak geçmiştir.

Bununla birlikte Colombo, İzlandalıların ve İngiliz denizcilerin Grönland'dan –yani İzlanda'nın batısında yer alan geniş bir buz adasından– söz ettiklerini kuşkusuz duymuştu.

Birisinin Colombo'ya Vinland'dan bahsetmiş olması da mümkündür: İrlanda'nın tam karşısında, Karanlık Okyanus'un sularıyla yıkanan Ultima Thule'nin güneybatısında yer alan bir kara parçası... Cenovalı, bundan söz edildiğini muhtemelen daha İrlanda'da –Galway'de– kendisi gibi dünyanın düz değil de yuvarlak olduğunu kabul eden kişilerden duymuştu.

Okyanusun ötesinde Asya'nın bulunması gerektiğine dair ilk sezgi belleğinde filizlenmeye başlamıştı.

İşte böylece, Vikinglerin olağanüstü girişimleri boşa gitmemiş oluyordu. Bir Britanya gemisiyle İzlanda kıyılarına çıkan Cenovalı gemici, böyle düşündü.

Altı yüzyıl önce, Hıristiyanlığın Ultima Thule'sini keşfeden Vikingler de aynı kıyılara ayak basmışlardı. Beş yüzyıl önce, Grönland'ı keşfetmek ve batıdaki topraklara gitmek üzere Vikingler bu sahillerden yola çıkmışlardı.

Bu, Vikinglerin gerçekleştirdiği İzlanda, Grönland ve heba olan Kuzey Amerika kıtası keşifleri ile Cristoforo Colombo'nun anlı şanlı keşfini birleştiren bağdı.

İzlanda yolculuğu, dahi denizcide, o büyük düşüncesini somutlaştıracak mozaiğin ilk taşını yerleştirdi. Ama daha yapılacak çok şey vardı.

İngiltere'den İzlanda'ya kadar açık denizde aşılacak yüzlerce mil vardı. Bu yolculuğun yelkenli gemilerle yapılması zor ve tehlikeliydi.

Kuzey yarımküreye yolculuk Colombo'nun karakterini sertleştirmişti. Kendisini üne kavuşturacak girişiminin tasarlanma koşulları buydu.

Sakız Adası'nı gördükten, tanıdıktan sonra şans eseri Lagos'ta karaya çıkması, İzlanda yolculuğu, büyük keşfe giden yolda başka bir aşamaydı. Tümevarımlar, varsayımlar, imgelemler, düşler açısından verimli, zengin bir evreydi.

İzlanda'nın batısındaki boylamlarda başka topraklar yer alıyorsa, daha güneyde neden başka kara parçaları bulunmasın? Colombo'nun bindiği gemi olağan bir seyirle İzlanda'ya varmıştı. Bulunduğu nokta Avrupa kıtasına oranla öyle batıda ve o kadar kuzeyde kalıyordu ki buradan gemiyle daha da batıya gidilebilirdi.

Kuzeyde, ilkçağda yaşayanların düşündüğü ve Akdeniz'de de hâlâ birçok kişinin sandığı gibi, kara sis ve havayla karışmıyordu. Batıda girdap falan yoktu, aksine başka karalar vardı. Daha güneyde, daha az fırtınalı, sislerin kaplamadığı, kuzey yarımküre kasırgalarının altüst etmediği bir denizde benzer yolculuklara neden çıkılmasın? Colombo, İzlanda denizinde yol alırken kuşkusuz bu soruyu kendi kendine sormuştu.

Alınyazılarına büyük davalar yazıldığını hisseden insanların özelliği, yaşamları boyunca bir tek amaca sarılıp başka her şeyi önemsiz görmeleridir. Her eylem, her düşünce bu amaç içindir. Kuzeyin denizleriyle böy-

le güçlenen Colombo, vardığı limanda uzun süre kalmadı. İşte, şimdi onu İzlanda denizlerinde yol alan bir gemide, belki de balıkçılık yaparken buluyoruz; ama başka ülkeleri keşfetmeyi kafasına koymuştu.

Colombo, Portekiz'e dönünce orada kaldı ve kendisini girişimin gerçekleştirme aşamasına götürecek yolda yeni, büyük bir adım attı.

Artık Atlas Okyanusu'na güveniyordu.

Altıncı Bölüm

LİZBON, EVLİLİK, PORTO SANTO

İzlanda ve İngiltere'den döndükten sonra Colombo Lizbon'a yerleşti. Orada pek çok Cenovalı yaşıyordu. Aralarında Spinolalar ile Di Negrolar gibi gemi sahiplerinin temsilcileri vardı. Cenova Devlet Arşivi'nde Paolo Di Negro'nun hizmetinde çalışan ticari temsilci Cristoforo Colombo'nun 25 Ağustos 1479 tarihinde Cenova mahkemesine sunulmuş bir tanıklık belgesi saklanmaktadır.

Bir parti Madeira şekeriyle ilgili, bir önceki yılın temmuz ayında başlamış bir dava görülüyordu. İşler kötü gitmişti, çünkü Di Negro, Colombo'ya ne geminin navlun ücretini, ne de malın satın alınması için gerekli parayı vermişti.

Davanın ayrıntıları bizi ilgilendirmiyor. Lizbon'da ikamet eden Cenova yurttaşı yirmi yedi yaşlarındaki Columbus Cristophorus'un ifade verdiğini kaydetmek bizim için önemli. Tanığın ifadesinin devamı da bizi ilgilendiriyor. Buna göre, onun "*die crastino de mane*" [ertesi sabah] Lizbon'a geri dönmesi gerekiyordu.

Colombo Lizbon'da da *ad rei memoriam* [konu hakkında] ifade verebilirdi. Oysa o Cenova'ya geldi. Herhalde Cenova'da ya da Savona'da ana babasını ve kardeşlerini de ziyaret etmiştir.

Bir varsayıma göre, Colombo'nun aklında zaten Atlas Okyanusu'nda bir maceraya atılmak vardı ve yanında çalıştığı gemi sahiplerine, hatta Cenova Cumhuriyeti yetkililerine bu düşüncesini bir yolculukta açıklamıştı.

Herhangi bir belge tarafından doğrulanmasa da bu varsayım yabana atılamaz.

1479'da Colombo büyük tasarısını sadece düşünüyordu. Buna rağmen gemi sahiplerine ve Cenova yetkililerine Atlas Okyanusu'ndaki yeni keşif olasılıklarından ve daha önce bilinen adaların (Madeira!) öneminden söz etmiş olması da mümkündür.

Her ne olursa olsun kendisini can kulağıyla dinleyecek birilerini bulamadı. Vivaldilerin girişimi felaketle sonuçlanmıştı, Lanzarotto Maro-

cello avantajı İspanya'ya kaptırmıştı. Yine de hâlâ gözü pek Cenovalılar vardı. İşte Colombo da onlardan biriydi. Ama, Cumhuriyet, San Giorgio Bankası, gemi sahipleri, iş adamları, son derece zengin olmalarına rağmen, zor koşullar altında Atlas Okyanusu'na açılmak için Cenova'nın fazla küçük bir devlet olduğunu biliyorlardı.

Eğer Colombo, Amerika'yı Cenova bayrağı himayesinde keşfetmiş olsaydı, Cenova bayrağı yeni topraklar üzerinde uzun zaman dalgalanamayacaktı. Kısa süre sonra yerini İspanyol ya da Fransız, Portekiz ya da İngiliz bayrakları alacaktı. Yalnız Lanzarote Adası'nda değil, Atlas Okyanusu'ndaki diğer adalarda da aynı şey olmuştu. Demek ki en iyisi –Cenova'da doğmuş ve yetişmiş– yürekli denizcilerin, çalışmalarını sonunda üstün gelecek birinin hizmetine sunmalarına izin vermekti.

Şayet Colombo, Atlas Okyanusu'na dair düşüncesinden, henüz kesin olmayan projesinden birine söz etmişse, aldığı yanıtın özünde mutlaka buna benzer itirazlar vardır.

Colombo, 26 Ağustos 1479 tarihinde bir daha dönmemek üzere Cenova'dan ayrıldı.

Oradan, genellikle acı bir biçimde gerçekçi olan Cenovalılar gibi, acı ama gerçekçi bir inançla ayrılıyordu: Eğer Atlas Okyanusu'nda eyleme geçmek, Atlas Okyanusu'nda bir maceraya girişmek, Atlas Okyanusu'nda topraklar aramak istiyorsa, destek, yardım ve organizasyon için, okyanusa kıyısı olan uluslara, Atlas Okyanusu'nda kökleşmiş gücü ve çıkarları bulunan ve okyanusun geniş ufuklarına yayılma ihtiyacını duyan devletlere başvurması gerektiği inancıyla.

Cristoforo, 1479 baharının sonunda ya da sonbaharının başında Felipa Moniz Perestrello ile evlendi.

Fernando ile Las Casas'a göre, Cristoforo kilisede aşık oldu; tıpkı o dönemin pek çok İtalyanı, İspanyolu ve Portekizlisi gibi. İnsan namuslu bir genç kıza bir rezalete yol açmadan yalnızca kilisenin loşluğunda uzun uzun bakabilirdi.

Demek ki bu bir aşk evliliğiydi.

Cristoforo, Felipa'ya gerçekten aşıktı, ama Cenovalı denizcinin bu çok istediği evliliği yaparken aklında başka sebepler de vardı.

Birincisi şuydu: Felipa Moniz Perestrello soyluydu. Yoksul, ama tam bir soylu. Baba tarafından Perestrello, anne tarafından. en asil Portekiz ailelerden biri olan Moniz'di.

Cristoforo Colombo yaşamı boyunca, doğarken sahip olamadığı soyluluğa özlem duymuştu. Soyluluk keşif yolculuğu için gerekli koşulların birincisiydi, mali kaynaklardan daha önemliydi.

Felipa düşkün bir soylu aileye mensuptu. Tam Colombo'nun istediği ve belki de babası Domenico'nun ailesinin olmasını düşlediği gibi.

İkinci sebebi bugün daha iyi anlayabiliriz: Felipa'nın babası, Bartolomeo Perestrello, Don Fernando ile Las Casas'ın aktardıklarına göre, "ünlü bir deniz adamı" idi. Tarihçiler bunun bir abartı olduğunu belirtiyorlar. Evet, ama bazılarının aksi yöndeki abartıları kadar değil.

Bartolomeo Perestrello, Piacenza'lı Filippo Pallastrelli ile Caterina Sforza'nın oğluydu. 15. yüzyılın başında Portekiz'de doğmuştu. Soyadı Portekiz diline uydurularak Perestrello oldu ve soyluluk beratları da kral tarafından onaylandı. Bartolomeo ikinci ya da üçüncü evliliğini, en ünlü Portekiz ailelerinden birinin kızı olan soylu Isabela Moniz ile yaptı. Bu evlilikten Felipa doğdu. Felipa, Cristoforo Colombo ile evlendiğinde babası yaklaşık yirmi yıl önce ölmüştü.

Bartolomeo Perestrello, büyük bir denizci olmadığı gibi, kâşif de değildi, ama Porto Santo valisiydi.

Eğer, ünlü bir örgütçü ve insan sarrafı olan Prens Henrique, Atlas Okyanusu'ndaki keşiflerin sonuçları açısından böylesine önemli bir adayı onun idaresine verdiyse, bu Bartolomeo kayda değer biri olmalıydı. Yalnızca İtalyan soylu sınıfından geldiği için değil, denizcilik bilgisi açısından da kayda değer biri.

Evet, bu az ya da çok ünlü deniz adamı yirmi yıl önce ölmüştü, ama bu arada Bartolomeo'nun başka bir kızının kocası Porto Santo'ya vali olmuştu. Cristoforo'nun bacanağı olan bu kişi Pedro Correa de Cunha idi. Böylesi bir akrabalığı Colombo'nun önemsemediği düşünülemez.

Demek ki bu iki neden –Felipa'nın ailesinin soyluluğu, gelenekleri ve Atlas Okyanusu hakkındaki bilgileri– genç adamın romantizmine ekleniyordu.

Cristoforo'nun Felipa Moniz Perestrello ile karşılaşmasının ve bunu izleyen evliliğin, büyük keşfi etkilemediği söylenemez.

Lizbon ile Funchal ya da Machico –15. yüzyılda Madeira'nın limanları– arasındaki rota, son bölümünde Porto Santo Adası'ndan geçiyordu. Colombo, Felipa'yla evlenmeden önce de adanın varlığından haberdardı.

Evlendikten sonra Porto Santo'yu iyice tanıdı.

Elli kilometre kuzeydoğuda yer alan Porto Santo, 42,5 kilometre karelik yüzölçümüyle Madeira'nın uydusudur. Burası sadece bir adadır. Dört bir köşesinde Atlas Okyanusu'nun kokusu duyulur, okyanusun sonsuz büyüklüğü görülür ve fırtınalı günlerde gümbürtüsü işitilir.

Colombo evlendikten sonra Porto Santo'ya gittiğinde büyük olasılıkla Felipa yanındaydı. Oğulları Diego, Porto Santo'da doğmuş olabilir. Her halükârda, geleceğin kâşifi bu adada yaşadı ve kayınpederinin haritalarını inceleme olanağını buldu. Don Fernando şöyle diyor: "Kayınvalide, kocasından kalan denizcilikle ilgili belgeleri, haritaları ona verdi. O zaman amiral daha da coştu, canlandı ve Portekizlilerin o sıralarda Mina ve Gine kıyısına yaptıkları diğer yolculuklar ve deniz seferleri hakkında bilgi topladı."

Kayınpeder uzun yıllar önce ölmüştü. Ama belgelerin dili hâlâ canlıydı. Bunların neler olduğunu hiçbir tarihçi söylemiyor, ama muhakkak ki söz konusu belgeler haritalar, portolanlar [kıyı ve limanları gösteren haritalar], notlar, Denizci Henrique döneminde Sagresli kozmoğraflar ile coğrafyacılardan denizcilere geçmiş yazmalardı.

Colombo bu haritaları inceledi ve Atlas Okyanusu'nun İber Yarımadası, Asor Takımadaları ile Yeşil Burun arasında kalan bölümü hakkında bilgi edindi. Okyanusun bu bölümü üzerinde çalışırken denizcilikte yaşayarak, yineleyerek, acı çekerek öğrenmeye başladığı şeyleri, kuramsal olarak da öğrendi. Tıpkı daha önce Akdeniz'de, doğudan batıya doğru yaptığı yolcukta olduğu gibi.

Yalnızca kayınpederinin evraklarını incelemekle kalmadı, kayalıkları ve kumluk kıyıları da inceledi. Kumsalları ve Porto Santo'nun yüreğindeki en gizli suları bile.

Colombo büyük tasarısını burada mı düşünmeye başladı? Yoksa "*buscar el Levante por el Poniente*" (Batı üzerinden Doğu'ya ulaşmak) fikri de

burada mı kesinlik kazandı? Bunu doğrulayacak belge yok, ama bu düşüncenin anavatanının Porto Santo Adası olması mümkündür.

Okyanusun ortasına fırlatılmış bir kayık gibi, büyük bir gemi değil de bir tür mavna, bir nevi bekçi, çıplak, yeryüzü cennetinin bir parçası olan Madeira'dan daha sade; neşeli ve huzurlu kumluk kuzey kıyılarıyla; derin, sürekli fırtınalı denizin dalgalarının çarptığı kayalık güney kıyılarıyla, güneybatıya doğru atılmış, martıların yuvalandığı volkanik siyah kayalarıyla bilinmeyene doğru nöbetçi gibi uzanan bir adacık: ama adayı çevreleyen ve zaman zaman ona saldıran sular için bilinmeyen diye bir şey yoktur. Colombo Porto Santo'da dolaşırken, gözlerinin önünde ve aklında Madeira'nın büyülü görüntüsü vardı. Daha batıda olduğunu düşünmeye başladığı toprakların o vaatkâr ilk görüntüleri de. Tahminler yürütüyordu, çünkü dalgalar, batıdaki kumsala düzgün işlenmiş bir tahta ile kocaman kamışlar taşımıştı. Kamışlar öylesine uzundu ki, iki boğum arasına dokuz şarap sürahisi yerleştirilebilirdi.

Cristoforo küçük koylardan bir birine, bir ötekine giderek ufuklara bakıp bilinmeyeni anlamaya çalışıyordu.

Çünkü, yakındaki Madeira boylamının ötesinde, sonu olmayan denizler değil, bir kara olması gerektiğinden artık emindi. Porto Santo'nun kayalıklarına çarpıp kırılan dalgalardan, o kara parçası hakkında tanıklık etmelerini istiyor, bunun için yalvarıyordu.

Colombo'nun bütün benliğini saran düşünce daha şimdiden somut bir şekil almaya başlamıştı: Adı, "Batı" idi. Bu yüzden zihnini sürekli kurcalayan şafak değil, guruptu. Günbatımında orada oluyordu. Ponta da Calheta'da, Ponta da Canaveira'da veya Ponta do Umal'de ya da Ana Ferreira Dağı'nın yamaçlarında. Orada durup batan güneşe bakıyordu.

Portofino'da, "Quinto'da" diye düşünüyordu, "güneş iki saat önce battı. Artık gece oldu. Madeira'nın ötesinde, denizin ötesinde, daha şimdiden yarı yarıya sulara gömülmüş gördüğüm bu aynı güneşi gören, onu hâlâ ufukta batmamış haliyle gören biri var mı?"

Asor Takımadaları, Lizbon ve Algarve ile aynı enlemde yer alır. Batıda Porto Santo ve Fas ile aynı enlemde, başka adalar da var mıdır? Ya da başka bir Fas, başka bir Afrika yok mudur? Yalnızca burada, Porto Santo'da

yetişen aynı ilginç ağaçların yetiştiği başka bir kara parçası. Örneğin, Madeira Takımadaları'nın dışında, yalnızca batıya bakan Kanarya Adaları'nda yetişen *dragoeiro* ağacı. Ve *marmulano* ağacı; Madeira ile Porto Santo'nun dışında, sadece, yine batıya bakan Yeşil Burun'da görülen ağaç.

İkisi de –kendisine söylenmişti ve Gine'ye yaptığı yolculuklar sırasında kendisi de kaydedecekti– Afrika florasında yer almaz.

Rüzgârların ve akıntıların Amerika kökenli bitkiler taşıyıp ada florasını zenginleştirdiği, artık bilimsel olarak doğrulanmıştır. Porto Santo ve Madeira kumsallarında Batı Hint Adaları, Meksika ve Florida kökenli tohumlar toplamak mümkündür. Funchal Papaz Okulu'nun müzesinde bu tür tohumların bazı örnekleri vardır. Baklagillerden *macuna entata*'ya, Porto Santo'da o dönemlerde *"fava do mar"* [deniz baklası] denirdi, günümüzde ise halkın minnettarlığının anlamlı bir ifadesi olarak *"fava de Colon"* [Colombo baklası] diye adlandırılmaktadır.

Doğanın her görünümüne, deniz akıntılarının tüm özelliklerine karşı böylesine dikkatli ve duyarlı olan Cenovalı, bunun farkına vardı mı? Bu soruyu yanıtlamak güç. Oysa bugün bilimsel olarak doğrulanmış bir veri hakkında bir şeyler tahmin etmiş olduğunu kabul etmek kolay. Bu bir şeyler de, kâşifi büyük tasarının gerçekleşmesine ulaştıran, taşıyan mozaiğin başka bir taşıydı.

Batıda, kuşların egzotik bitkilerin tohumlarını taşıdığı bir kara vardı. Belki de Madeira gibi güzel, büyüleyici bir kara parçası. Peki, neden ada? Neden bir anakara değil? Neden Asya olmasın?

Lizbon'daki denizciler dünyanın kesin kes yuvarlak olduğunu söylüyorlardı. Eğer dünya yuvarlaksa, iki güneş saatinin Cenova'yı Porto Santo'dan ayırdığı gibi, neden üç ya da dört güneş saati Porto Santo'yu Asya'nın en doğusundaki kara parçasından ayırmasın?

YEDİNCİ BÖLÜM

ATLAS OKYANUSU'NUN EFENDİSİ

Büyük keşfe hazırlık aşamasında Colombo'nun Gine'yi doğrudan tanıması, Sakız yolculuğu, Bristol ve İzlanda yolculukları, Madeira saplantısı ve Porto Santo'da sürekli kalışı kadar önemlidir. Colombo hiç kuşkusuz, 1482-1484 arasında Gine'ye en az bir kez gitti. *Seyir Defteri*'nde bundan sık sık söz eder: Mina Kalesi ile Melegueta sahilinden özellikle bahseder. Melegueta sahili, Mesurado Burnu ile Palmas Burnu arasında uzanır. Mesurado Burnu yakınlarında, günümüzde Liberya'nın başkenti Monrovia belirir. Palmas Burnu da Liberya'da, Fildişi Sahili sınırına yakın bir yerdedir.

Mina Kalesi bugün de varlığını sürdürmektedir. Hatta günümüzde, Gana'da, küçük Elmina kentine tepeden bakan kalelerin sayısı ikidir.

Colombo Mina'da ne arıyordu?

Tarım ürünleri aramıyordu. Henüz düşünce aşamasındaki tasarısı için deniz yolları da aramıyordu, çünkü bunlar ileride göreceğimiz gibi Gine enleminin daha kuzeyindeki bir bölgede yer almaktaydı.

Genel olarak orada altın aradığı düşünülür.

Altın efsanesi Cristoforo Colombo'nun aklını sürekli kurcalamaktadır. Bu yüzden Colombo, Portekizlilerin iktisadi çıkarlarının temelini oluşturan baharat ve boyayla üstün körü ilgilenir. Evet, *Seyir Defteri*'nde sakız ve bitkilerden sağlanabilen boya maddelerinden söz edecektir. Ama altın onun saplantısı olarak kalacaktır.

Colombo altını Mina'da buldu, daha doğrusu orada verimli bir altın ticareti olduğunu gördü.

Kendi ülkelerinde altın olmayan Avrupalılar için bu madenin ne kadar önemli olduğunu Gine'de öğrenmesine gerek yoktu aslında.

İlk keşif döneminde, 1471'de bulunan altının muazzam miktarı Portekizlileri boş yere heyecana sürüklemişti. Oysa bu miktar, kuşaklar boyu biriktirilmişti. Siyah Afrikalıların, iki bin yıldan uzun bir süredir altın arayışını sürdürmüş olmaları gerçek gibi görünüyor. Örneğin, Hıristiyan-

lık döneminden önce altın üretimi yapılmayan bir yöre olan Nijerya'da altından gerdanlıklar yapıldığı doğrulanmıştır.

Portekizliler, altınları istif edip birkaç yıl boyunca yılda ortalama 800 kilo altın ithal etmeyi başardılar. Örneğin 1502'de bir gemi 125 libre altın taşımıştı.

Güney Afrika, Sibirya ve daha az oranda olmakla birlikte Amerika kıtasında, oraya buraya dağılmış önemli altın madeni yataklarının keşfedilip işletildiği günümüzde, bunlar büyük rakamlar sayılmaz. Ama 15. yüzyıl için azımsanmayacak rakamlardı; açgözlü ya da sadece zengin olma isteğindeki kişileri tahrik edecek kadar büyük rakamlar.

Portekiz belgelerinden anlaşıldığına göre kullanılabilen altının büyük bölümü süs eşyaları halindeydi. Ama yeni çıkarılan da vardı.

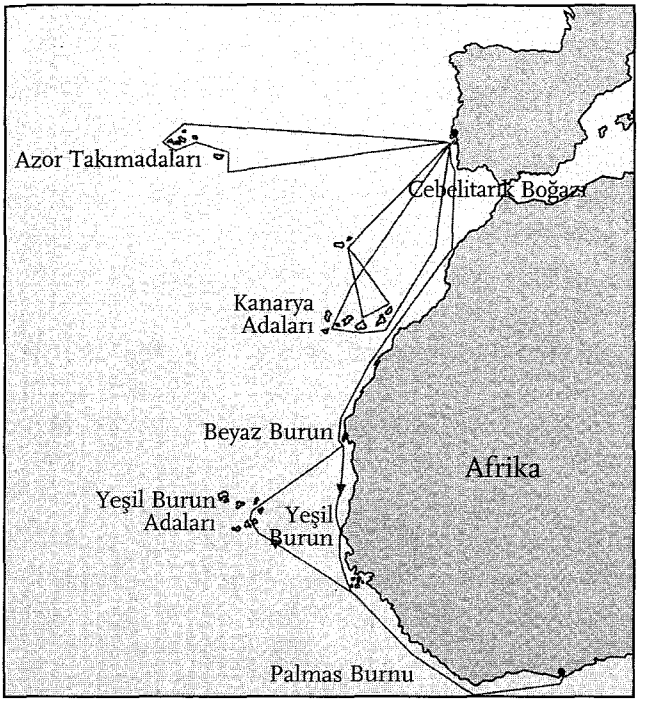
Colombo, sözü edilen altın miktarının doğruluğunu saptamak için mutlaka uğraşmıştı. İşlenmiş altın ile işlenmemiş ham altının ne kadar orantısız olduğunu Mina'da açıkça gördü. Altının iki yoldan elde edildiğini öğrendi. Kıyılarda oturanların yaptığı gibi, altın tozu ve ender olarak da birkaç külçe elde etmek için akarsuların kumunu elekten geçirmek; iç bölgelerdeki madenciler gibi bazen üst üste galeriler kazarak kayanın içindeki damarları izlemek ya da galerilere girip kazılmış malzemeyi kaldırmak için dikey kuyular kazmak.

Daha sonraları, Karayip Denizi'nde, her yerde altın kolyeler bularak bir adadan diğerine geçerken, hep aynı merakı duyacaktı: Altın nereden geliyordu? Onu nerede buluyorlardı? Hangi akarsularda? Hangi dağlarda?

Altın efsanesi Colombo'yu Mina'ya sürüklemişti ve daha da güçlü bir efsaneyle Mina'dan döndü.

Colombo Gine yolculuğunda, altın efsanesinin ötesinde, belleğinde daha o zaman şekillenmeye başlayan büyük tasarısının amaçları doğrultusunda son derece yararlı deneyimler kazandı.

Gine'ye ulaşmak için Colombo'nun Yeşil Burun'dan adalara değil, bugünkü Dakar'a geçmesi gerekiyordu; böylece Dakar'ın çok gür bitki örtüsünü gördü. Buğday Sahili'ni (bugünkü Liberya), Fildişi Sahili'ni gördü; buralar da bitkilerle kaplıydı, üstelik bu bitki örtüsü son derece gürdü. Hepsini kaydetti. Orada insanlar da vardı. Sayısız insan...

4- Atlas Okyanusu'ndaki yolculuklar (1476 - 1485)

Ekvator bölgesinde ve güney yarımkürede oturulamayacağını savunan ortaçağ inancının ve –Aristoteles'ten Batlamyus'a– ilkçağ bilgelerinin öğretisinin yıkılışını kendi gözleriyle görüp doğruluyordu.

İnanç yanlıştı. Öğreti yanlıştı.

İnsanoğlu çok uzak denen bölgenin iklimine mükemmel bir uyum sağlamıştı.

"*Sub linea equinotiali, ubi dies semper sunt horarum 12, habet castrum serenissimus rex Portugalie, in quo fui, et inveni locus temperatus esse*" (Gündüzün hep 12 saat sürdüğü ekvator çizgisinde, haşmetmeab Portekiz kralının bir şatosu yer alıyor. Ben de orada bulundum ve yörenin ikliminin ılıman olduğunu gördüm). Mina hakkında böyle geç ortaçağa özgü yanlışlarla dolu bir Latince'yle yazıyordu Colombo. Yalnızca Mina değil, bu yakıcı bölgenin tamamı "*non est inhabitabilis, quia per eam hodie navigant portugal-*

lenses, imo est populatissima" idi (Oturulamaz değildir, çünkü artık buraya Portekizliler denizden geliyor ve oldukça kalabalık).

Ekvatorun bu en sıcak bölgesi oturulamaz değildi, aksine burada nüfus yoğundu. Ayrıca, yeni topraklar, yeni akarsular, yeni ormanlar, aynı ırktan insanların ekip biçtiği yeni tarlalar uçsuz bucaksız uzanıyordu. Demek ki ekvatorun ötesinde de kara vardı ve üstelik, kuzey kıyıları Akdeniz'in sularıyla yıkanan, aynı Afrika kıtasının toprağı. Yeni ufuklar açılıyordu. Meskûn ya da iskân edilebilecek topraktan yoksun olmadığı tahmin edilebilen güneydeki ılıman bölgeye ulaşılabilirdi.

Lizbon'da kaldığı ilk yıllarda Colombo'nun öğrendiği büyük yenilik bu oldu ve bunu doğrudan Mina'da sınamak istedi. Bugün bunu masal gibi dinleyebilirsiniz. Oysa o zaman, nihayet açık seçik hale gelen büyük tasarının temel taşlarından biriydi.

Colombo, tarihin en büyük keşfi için doğudan batıya gitmeden önce de pekâlâ Atlas Okyanusu'nun efendisi olduğunu söyleyebilirdi.

Kuzeye doğru atılmıştı: İngiltere ve İrlanda denizine. Daha da kuzeye, kuzey kutup dairesinin yakınlarına: İzlanda denizlerine.

Cenovalı, kuzeyin en uç noktalarına yaptığı yolculukta denizin büyüklüğünü, gücünü, önemini, ayın evreleriyle bağlantılı ilginç olayı, Akdeniz'deki pek az denizcinin bildiği gelgit oyunlarını öğrenmişti.

Güneyin sıcak denizlerinde benzeri bulunmayan sisleri ve fırtınaları da görmüştü. Aynı şekilde, Avrupa'nın pek çok bölümüne hayat veren bir akıntının aşikâr işaretlerini de gözlemlemiş, kaydetmişti: Bu, Golfstrim'di.

Lizbon'a döndüğünde Colombo artık deneyimli bir denizciydi.

Evlenmeden önce, 1478 Temmuzunda Madeira'ya gitmişti. Belki de bu, yolculuklarının ilkiydi. Kuşkusuz sonuncusu olmadı. Evlendikten sonra da ister iş nedeniyle, ister ailevi nedenlerle olsun, Colombo, Madeira ile Porto Santo'ya pek çok kez gitti.

Lizbon'u Madeira'dan ayıran okyanusa Colombo öylesine alışmıştı ki, bu suları evi gibi kabul ettiği –yalanlanma endişesi olmadan– söylenebilir.

Rüzgârların ve akıntıların oyununu, şu ya da bu çeşit balığın az ya da çok bulunma olasılığını, Lizbon-Madeira rotasındaki her şeyi biliyordu Colombo.

Rotasındaki yıldızları da tek tek tanıyordu. Onları, gökbilim kitaplarından önce, akşamın, gecenin, şafağın gerçekliğinde öğrendi. Colombo, rüzgârlardan ve akıntılardan olduğu gibi, yıldızlardan da eşi olmayan bir sanatın, okyanuslara açılma sanatının sırlarını öğrenmişti.

Bu sanatın efendisi olunca, daha uzaklara, Kanarya Adaları'na, Yeşil Burun Adaları'na, Asor Adaları'na, Gine'ye gitti.

Colombo bir süre Büyük Kanarya Adası'nda yaşadı. Orada Lanzarote Adası ile La Gomera'yı tanıdı.

Gine'den dönerken Yeşil Burun Adaları'nı gördü. Denizde borina giderken kıyı boyunca zikzak çizmek zorunda kalmamak için, Portekiz gemileri adaları izleyen rotayı yeğliyordu.

Büyük keşfin yolculukları sırasında Asor denizlerinde seyrederken, Portekiz'de yaşadığı dönemde de bu adalar arasında dolaşmış olduğuna bizi inandıracak kadar bu sular hakkında bilgi sahibidir. Zaten Colombo'ya en önemli ipuçlarından bazıları –biraz sonra bunlardan söz etme fırsatını bulacağız– Asor Adaları'nın sakinleri tarafından verilmişti.

Asor denizlerinde, büyük tasarısını oluşturmakta temel önemi olan diğer kesin bilgileri elde etti. Atlas Okyanusu'nda, bu enlemde, fırtınalar güneyde olduğundan çok daha şiddetliydi, sıktı ve uzun sürüyordu. Gerçi sakin dönemlerde, Fayal'in ötesinde, batıdan doğuya dönüş rotasında yol almak kolaydı. Ama doğudan batıya gidişte bu rota hayli güçtü ve uzun sürüyordu, hatta bir bölümünde dayanılmaz hale geliyordu.

Colombo, alize rüzgârlarını tanımak bakımından da temel olan bu bilgileri Asor denizlerinde, daha doğrusu Fayal'den Flores'e giderken ve büyük olasılıkla da Flores'in ötesinde birkaç yere uğrayarak edinmişti.

15. yüzyılın ikinci yarısında, Asor Takımadaları'na gidiş gelişlerde deniz trafiğinin tek hareket ve varış noktası Lizbon değildi. Asor-Galway (İrlanda) ve Asor-Bristol ya da Londra rotalarından sık sık yararlanılıyordu. Aynı şekilde Madeira ile Asor Takımadaları arasında da gidiş geliş vardı. Asorlar'a gitmek üzere Lizbon'da yüklenen gemiler de oluyordu; orada Galway'e gitmek üzere yüklerini boşaltıyor, yeni yük alıyorlardı. Galway'de yine yük indirilip yenileri yüklenirdi. Aynı şekilde, Asorlar'dan İzlanda'nın batı kıyılarına ve aksi yönde seferler yapılıyordu. Özet olarak: Portekiz, İr-

landa, İzlanda, Asor Takımadaları, Madeira,Yeşil Burun ve Gine'de Mina. Atlas Okyanusu'nun 64° ve 5° kuzey enlemleri, 8° ve 30° batı boylamları arasında kalan geniş bir bölümü. Colombo'nun doğudan batıya, kuzeydoğudan güneybatıya, güneybatıdan kuzeydoğuya, güneyden kuzeye, bütün yönlerde –40° ve 28° enlemler arasında– kat ettiği aslında dar olan alan, bu son derece geniş bölgede yer alır.

En geniş ve en dar, her iki bölgenin de merkezinde –34° kuzey enlemi ile 16° batı boylamı üzerinde– simgesel olarak büyük tasarının anavatanı diye tanımlanabilecek Porto Santo Adası yer alır.

Her şeye rağmen yalnızca simgesel olarak. Çünkü, tasarının gerçek vatanı Okyanus, Atlas Okyanusu, Karanlık Deniz'dir.

Porto Santo, Kanarya Adaları, Asor Takımadaları: Bir coğrafya ve denizcilik "sisteminin" üç noktası. Dolayısıyla bilinmeyenlerin çözümü, Atlas Okyanusu'na egemen olmanın kilit noktasını oluşturur. Colombo da, 1476-1484 arasında, kendisini diğerlerinden farklı kılan önseziyle, bunu elde etti.

O dönemde, yalnızca değişken rüzgârlar biliniyordu, çünkü Akdeniz'deki, Atlas Okyanusu'nun Avrupa tarafındaki ve Flandre Boğazı'ndaki bütün rüzgârlar değişkendir, yani çeşitli nedenlerle değişirler. Düzenli rüzgârlar ise bilinmiyordu. Daha doğrusu, devamlı, yani yönü bütün yıl boyunca değişmeyen rüzgârlar tam bilinmiyordu.

Alizeler bu tür rüzgârlardır.

15. yüzyılın Portekizli denizcileri, Colombo'dan önce, okyanus rüzgârlarının yalnızca Madeira ile Kanarya Adaları denizlerinde ve Afrika kıyılarında görülen ikinci dereceden etkilerini biliyorlardı.

Şu halde, Afrika'nın kıyı rüzgârları kadar, kuzeydoğunun sürekli rüzgârları da tanınıyordu.

Ne var ki, enginde, okyanusun ortasında, rüzgârların nasıl estiği bilinmiyordu. Böyle devamlı rüzgârların gücü ve boyutları gibi, etki gösterdikleri denizin batıya doğru ne kadar uzandığından da kimsenin haberi yoktu.

Alize rüzgârlarının sürekliliği, atmosferin tropik bölgede aşırı ısınmasından kaynaklanır. Bu aşırı ısınma, atmosferin yoğunluğunun azalmasına neden olur. Meydana gelen alçak basınç, başlangıç anındaki basıncı eski durumuna geri getiren yakın kütlelerin hareketine yol açar. Bu şekil-

de oluşan rüzgârların ekvatora doğru yönelmesi gerekir. Ne var ki, dünyanın dönme devinimi nedeniyle, hareket halindeki tüm cisimler kuzey yarımkürede sağa ve güney yarımkürede de sola doğru sapma yaparlar. Böylelikle, atmosferin alt bölümündeki hava kütleleri ekvatorun kuzeyinde kuzeydoğu, güneybatı doğrultusunda, ekvatorun güneyinde de güneydoğu, kuzeybatı doğrultusundadır. Bütün yıl boyunca son derece düzenli esen alize rüzgârları buna örnektir.

Kuzeydoğu ve güneydoğu alizeleri, ısınan atmosfer kütlesinin ekvator kuşağında meydana getirdiği durgun alanla birbirinden ayrılır. Ekvator kuşağındaki durgun bölge, ortalama olarak ekvatora oldukça yakın bir durumdadır: Bununla birlikte kuzey yarımkürede yer alır. Çünkü, denizden daha sıcak olan karalar, büyük ölçüde okyanuslarla kaplı olan güney yarımküreye oranla fazladan ısı sağlar.

Colombo'nun bütün bu bilimsel verileri bildiğini ileri sürmek abartı olurdu. Ama o, bunları, Madeira'dan Kanarya Takımadaları'na, Kanarya Adaları'ndan Yeşil Burun Adaları'na, Yeşil Burun Adaları'ndan Gine'ye yelken açarak, Madeira ile Porto Santo'nun batısına, Kanarya Adaları ile Yeşil Burun Adaları'nın batısına ilerleyerek deneyimlerle öğrendi. Bir yandan da bu denizlerdeki rüzgârların düzenlerini karşılaştırarak, ama sadece kendi aralarında değil, Asor Takımadaları'nda, Asorlar'ın batısında, İrlanda'da, İzlanda'da ve İzlanda'nın kuzeyinde esenlerle karşılaştırarak tanıdı.

Batıya ulaşmak için, kuzeydoğunun devamlı rüzgârlarının ne ifade edebileceğini keşfetti. Okyanusun birçok zorluğunu bu keşifle yendi. Bunun yalnızca bir varsayım olmadığını Colombo'nun ilk yolculuğundaki davranışından çıkarıyoruz.

Colombo'nun Palos'tan hareket etmesi, doğrudan Kanarya Adaları'na yönelmesi ve oradan da kendini güvende hissederek batıya doğru seyretmek üzere demir alması başka türlü açıklanamaz. Dönüş yolunda da hiç duraksamadan hemen kuzeye, Asor Takımadaları'nın enleminin yer aldığı alana yöneldi. Burada rüzgârların değişken olduğunu, genellikle de batıdan estiklerini biliyordu.

Colombo yalnızca Amerika'yı keşfetmedi. Atlas Okyanusu'nun kuzeyindeki büyük, önemli iki deniz yolunu da keşfetti. Onu izleyen dört

yüzyıl boyunca, yelkenli gemiler bu rotaları en hızlı ve en uygun yol olarak benimsediler.

Atlas Okyanusu'nda 40° kuzey - 30° batı - 30° kuzey - 10° batı dikdörtgeni içinde ileriye ve geriye yelken açan Colombo, pek çok farklı şeyi de araştırdı ve öğrendi. Bu denizlerde ve ayak bastığı, kaldığı adalarda, okyanusla ve onun takımyıldızlarıyla çok sıkı ilişki içindeydi. Okyanusu dikkatle inceledi, takımyıldızlarını araştırdı. Onların pek çok sırrını keşfetti. Denizin ve gökyüzünün aşkıyla alevlendi. Hayal gücü onu sonsuz ufka doğru götürdü. Ne var ki tek bir ufuk Colombo için sonsuzdu. Ultima Thule'ye kadar pek çok enlem boyunca yelken açtığı kuzey değil; Gine'nin yer aldığı ve zaten bildiği güney değil, geldiği ve Portekiz'i, İspanya'yı, Akdeniz'i, İtalya'yı, Yunanistan'ı ve Ege'yi tanıdığı doğu da değil.

Batı.

Bilinmeyen oradaydı. Hayal gücünün yakıcı rüyası, tıpkı şiddetli bir aşk arzusu gibi onu oraya itiyordu.

Sekizinci Bölüm

BATI ÜZERİNDEN DOĞUYA GİTME TASARISI

Cristoforo Colombo'nun, Atlas Okyanusu'nun efendisi olduğunu söylemek, batıya giderek doğuyu aramak gibi ilginç ve dahiyane bir tasarıya nasıl ulaştığını açıklamaz.

Don Fernando'nun *Historie* adlı yapıtı, IX. bölümde, amirali Hindistan'ı keşfetmeye teşvik eden "ipuçları"ndan söz ediyor. Bunlar keşfin "üçüncü nedeni" olabilirdi.

"Birinci neden," dünyanın küre şeklinde oluşu ve ölçüleri hakkında Batlamyus ile Marinus'un belirttiği ve Strabon, Ctesia, Onesicrates, Nearcus, Plinius ile el-Fergâni'nin verdiği bilgilerle doğrulanmış düşüncelerden kaynaklanmış olabilir.

"İkinci neden", "Afrika'nın ve İspanya'nın en batı noktalarından batıya doğru yelken açarak, Hindistan'ın en doğu ucuna ulaşılabileceğini söyleyen birçok yetkili kişi" olabilir: Aristoteles, İbn Rüşt, Seneca, Solinus, Marco Polo, John Mandeville, Pierre D'Ailly ve Iulius Capitolinus. Bu nedene, Floransalı Paolo Toscanelli'nin yazdığı mektuptaki düşünceleriyle Colombo'yu yüreklendirmesi de eklendi.

Olaylar farklı gelişiyordu.

Colombo, Toscanelli'nin mektubunu piskoposluk kurulu üyesi Martins'de gördüğü zaman, büyük tasarısını hazırlamıştı. O sırada Strabon ile Seneca, Nearcus ile Plinius, İbn Rüşt ve Solinus hakkında hiçbir şey bilmiyordu. Belki de Marco Polo'nun anlatılarından söz edildiğini duymuştu. Ama Aristoteles'in, Batlamyus ile Marinus'un adlarını güçlükle hatırlıyordu. Colombo bu bilginlerin kitaplarını büyük tasarısını hazırladıktan sonra İspanya'da okudu.

O halde Don Fernando'nun belirttiği ipuçları, "amirali Hindistan'ı keşfetmeye iten" "üçüncü neden" değildi. Bunlar, keşfin ilk nedenleriydi.

İşte, Don Fernando'nun *Historie* adlı yapıtındaki düzeni ve şekliyle ipuçları:

1) Portekiz kralının Martin Vicente adındaki kılavuzu, bir seferinde, Sao Vicente Burnu'na doğru dört yüz elli fersah ötede bulunduğu sırada, ustalıkla işlenmiş, ama üstünde demir olmayan bir tahta parçası buldu. Bunu denizden çıkarıp aldığında, nesnenin şeklinden batıdaki bazı adalardan geldiğini anladı, çünkü rüzgâr batıdan esiyordu.
2) Felipa Moniz Perestrello'nun kız kardeşlerinden birinin kocası ve dolayısıyla Colombo'nun bacanağı olan Pietro Correa, Porto Santo Adası'nda, batı rüzgârlarının getirdiği üstünde işler olan başka bir tahta gördüğünü Colombo'ya söyledi. Aynı şekilde, denizden, iki boğumu arasına dokuz şarap sürahisinin yerleştirilebileceği büyüklükte kamışlar çıkarılmıştı.
3) Aynı Portekiz kralı, böylesine kocaman kamışlar hakkında Colombo'yla konuşurken, birkaçını da ona gösterdi. O yörelerde bu tür kamışların yetiştiği alanlar bulunmadığına göre, kuşkusuz rüzgârlar onları bazı yakın adalardan ya da en azından Hindistan'dan getirmişti.Çünkü Batlamyus *Kozmoğrafya* adlı yapıtının ilk kitabında, XVII. bölümde, Hindistan'ın doğu bölgelerinde bu kamışlardan bulunduğunu yazar.
4) Asor Adaları'nın bazı sakinleri, batı rüzgârı çok uzun süre estiği için, denizin adalara –özellikle de Graciosa ile Fayal'e– bu yörelerde bulunmayan bazı çam ağaçları getirdiğini biliyordu.
5) Yine Asor Adaları sakinleri, en batıdaki adalardan biri olan Flores'te, denizin kıyıya geniş yüzlü ve görünüşleri Hıristiyanlarınkinden farklı iki ceset sürüklediğini belirttiler.
6) Bir keresinde Verga Burnu'nda –Gine'nin batı sahilinde, kuzey enleminin 10° enleminde– o yöreden olmayan bazı *almadia*'lar (üstünde kulübe olan tekneler) görülmüştü. Atlas Okyanusu'nda bir adadan öbürüne geçerken rüzgârların ve akıntıların şiddetinden yollarının değiştiğini anlatıyorlardı.
7) Madeira Adası'ndan Antonio Leme, bir keresinde karavelasıyla batıya doğru epeyce yol aldıktan sonra üç ada görmüş olduğunu Colombo'ya söyledi.

8) Kanarya ile Asor Takımadaları'nda yer alan Ferro Gomera Adaları'ndan pek çok kişi, her yıl, batı yönünde bazı adalar gördüklerini doğruluyordu. Bundan emindiler ve söylediklerinin doğru olduğuna çoğu namusu üzerine yemin ediyordu.
9) 1484'te, Madeira Adası'ndan biri, kraldan belirli bir ülkeyi keşfetmeye gitmek için bir karavela istedi. Asor Adaları'ndan bu ülkenin göründüğünü söyleyenler gibi, karayı her yıl aynı şekilde gördüğüne yemin ediyordu.

Bu dokuz "ipucu" Colombo'nun Portekiz'den ayrılışından önceki döneme aittir.

Pek çok söylenti, pek çok haber –gerçek de, hayali de olsalar– Lizbonlu denizciler arasında dolaşıyordu. Haber, Porto Santo, Madeira, Asor, Yeşil Burun'un başlıca köylüleri, çiftçileri tarafından da duyulmuştu. Don Fernando'nun *Historie*'si de birkaçından söz eder. Ama hiç kuşkusuz, Cristoforo Colombo bunlardan başka pek çok haber de duymuştu.

Örneğin, notlarından birinde, Galway (İrlanda) Denizi'nde, deniz akıntılarının batıdan sürüklediği iki ceset gördüğünü yazıyor.

Don Fernando, Asor Adaları sakinlerinin pedere bildirdikleri olaya, Flores Adası'nın kumsalında bulunmuş Avrupalı ırktan olmayan iki cesedin öyküsüne değinirken, Galway'deki diğer olaydan söz etmiyor. Bu da *Historie*'nin, Colombo'nun topladığı ipuçlarının tümünden değil, yalnızca bazılarından bahsettiğini doğruluyor.

Az önce nakledilen ipuçlarının en önemlileri –hepsi de başkalarının tanıklığına dayanmaktadır– geleceğin kâşifinin doğrudan elde ettikleriydi. Kişisel olarak gerçekleştirilen saptamalar, deneyimler, varılan sonuçlar, düşünceler, dikkatli incelemeler, karşılaştırmalardı.

Büyük keşfin doğuşunda esas ve kesin katkısı olan bunlardır.

Colombo'nun, İzlanda yolculuğundan ve Vikinglerin deneyimlerinden neler öğrendiğini daha önce görmüştük. Özellikle de mozaiğin, büyük tasarımı doğuran ilk önemli taşını, batıda hiçbir dipsiz çukurun bulunmadığı inancını elde etmişti. Orada, Ultima Thule olmayan İzlanda vardı, Grönland vardı, efsaneyle karışmış olsalar da, başka topraklar var-

dı. Eğer, yukarıda, o kuzey enlemlerinde toprak parçaları bulunuyorsa, Atlas Okyanusu'nun ortasında, Lizbon ya da İrlanda'nın yer aldığı enlemde neden olmasındı?

Colombo'nun ilk deneyimlerinde İrlanda göz ardı edilmemişti.

Galway 53° kuzey enleminde uzanır. Bununla birlikte, Colombo, bu rengârenk kentin çevresinde, yemyeşil otların kapladığı geniş çayırlarda, çok güzel ışık oyunları gözlemlemişti. Bu yeşil –yüzyıllar boyunca İrlanda'yı temsil etmişti ve edecektir– bütün doğa olaylarına duyarlı olan Colombo'nun hayal gücünü etkilememiş olamaz.

Colombo, Milano ile bazen doğrudan bazen de dolaylı olarak Cenova Cumhuriyeti'ne egemen olan Duka'nın kenti Pavia'nın hayli kuzeyde bulunduğunu iyi biliyordu. Ailesi Piacenza kökenli olsun ya da olmasın, Colombo, Milano, Pavia ve Piacenza'da kışın sık sık kar yağdığını biliyordu. Burada, İrlanda'da ise kar yağmıyordu. Milano ile Galway arasında, yaklaşık sekiz derecelik bir enlem farkı vardı. Oysa burada, kış o kadar sert değildi. Toprak, yaz mevsiminde bereketli olmasa bile, her yerde yemyeşildi. Kar yağmıyordu. Ama yağmur yağıyordu. Sürekli yağmur yağıyordu ve bütün bulutlar batıdan geliyordu. Batıdan İrlanda kumsallarına kadar gelen deniz akıntılarının sıcağı getirmesi gibi bulutlar da yağmuru ve sıcağı taşıyordu. İrlandalı denizciler bunları bilirdi. Ama hiç kimse, tıpkı Yunanistan'ın batısında İtalya'nın ve İtalya'nın batısında da İspanya'nın bulunduğu gibi, batıda bir kara parçası bulunduğunun bilincinde değildi.

Batıda kara bulunduğu kanısı İrlandalılar arasında öylesine yaygındır ki, yüzyıllar boyunca, Hıristiyan misyonerlerin yolculukları hakkındaki efsaneler de çoğalmıştır. Bu efsanelerin bazıları gerçekti. Bazıları ise, tıpkı Vikinglerin keşfinden önce İzlanda'da olduğu gibi, hayal ürünüydü. Ne var ki, ne dereceye kadar hayal ürünü olduklarını kimse söyleyemez.

Colombo'nun Bristol'de gelgit olayının büyüklüğünü fark ettiğini daha önce belirtmiştik. Aynı şeyi Galway'de, sonra da İzlanda fiyortlarında gözlemlemişti.

Gelgit olayını gözleyen herhangi zeki bir çocuk yanındaki yetişkine şunu sorar: "Peki ama, çekilen bütün bu su nereye gidiyor?" Deniz kabardığı zaman da: "Bütün bu sular nereden geliyor?"

Her türlü doğa olayı karşısında dikkatli ve duyarlı olan Colombo da bu soruyu sormadan edemezdi. Yanıtı şöyle olamazdı: "Okyanusun dipsiz derinliği! Su dipsiz derinlikten geliyor ve oraya geri dönüyor." Bristol, Galway, Hvalfjördur gelgitleri batıdan yükseliyor ve batıya çekiliyordu. Demek ki bu denizde de suların karadan karaya devamlılığı görülüyordu. Doğudan batıya bu devamlılık Akdeniz'de de iyi biliniyordu. Burada gelgit olayı daha büyük ölçüdeydi, çünkü okyanus daha büyüktü. Denizin sınırları da geniştir, ama yalnızca sınırları, yani diğer karaların kıyıları; dipsiz derinlikler ya da koyu karanlıklar değil.

Madeira ile Porto Santo'nun Colombo için ne ifade ettiğini söylemiştik. Colombo, orada –tek başına, başkalarının yardımına gerek kalmadan– batıda kara bulunduğuna dair izler buldu: *Fava do mar* (deniz baklası) ve kumsallardaki garip tahtalar; Avrupa ve Afrika'da yetişmeyen bitkiler; çayırlarda, dağların yamaçlarında ve denize bakan alanlarda yetişen bitkiler; kıyılardaki akıntıların, yönlerine göre –bazen sıcak, bazen soğuk– oyunu.

Kanarya Adaları'nda, Colombo, Madeira ve Porto Santo'daki izlenimlerini doğruladı. Avrupa'da ve Afrika'da olmayan bitkileri de orada buldu. Hepsinden önce Madeira ve Porto Santo'daki "*dragoeiro*" ağacını. Yine bu adalarda, toprağın olağanüstü verimliliğini, nefis bir iklimi yeniden buldu: Hepsi, yakındaki kurak ve kumlu Afrika kıyısıyla tam bir zıtlık oluşturuyordu.

Kanarya Adaları'nda, doğu rüzgârları ve akıntılar kuraklığa ve kum yığınlarına neden olurken, özellikle batıdan esenler bereket ve huzur getiriyordu.

Colombo'yu Kanarya Adaları'nda, ne Madeira ile Porto Santo'da, ne de Asorlar'da karşılaştığı yepyeni bir olay bekliyordu. Karaya ayak basan ilk Avrupalılar bu adalardan hiçbirinde yerlilerle karşılaşmamışlardı. Yeşil Burun Adaları'nda, anakaradakilerle aynı ırktan siyahları görmüşlerdi. Oysa Kanarya Adaları'nda, Afrika ve Akdeniz ırkının hiçbir türüne benzemeyen yerli halkla karşılaşmışlardı. Bu insanlar, beyaz tenli, mavi gözlü ve çok uzun boyluydu. Denizcilik ya da gemi yapımı konusunda bilgileri yoktu. Vücutlarını boyuyorlar, ölüleri mumyalıyorlardı. Hâlâ taş devrini yaşıyorlardı. Tek Tanrıya tapıyorlardı: Korkunç Ulu'ya, Her Yerde Varolan'a. Co-

lombo, ilk kez Kanarya Adaları'na vardığında –1478-1484 arasında– bu ilginç ve garip insanlar Tenerif'te ve La Palma Adaları'nda hâlâ egemendi. Kısa süre önce Büyük Kanarya Adası'nın egemenliğini kabul etmişlerdi.

Hiç kuşku yok ki Cenovalı, bilginlerin bile tanımadığı, bilinen dünyanın halklarından başka halkların varoluşundan etkilendi. Tam da o günlerde, Büyük Kanarya Adası'nın soylu, yüce kralı Hıristiyanlığı kabul ediyordu. Okyanusun ötesinde dini değiştirilecek daha ne çok insan vardı. Henüz bilinmeyen topraklarda ve Asya'nın ta öbür ucunda!

Colombo Yeşil Burun Adaları'nda, alize rüzgârları hakkındaki bilgisini daha da pekiştirdi: Bu bilgilerin, Portekizlilerin izlediği rotalardaki yararlarını, dolayısıyla bu enlemlerde öteye, batıya doğru gitmek için olası yararlarını öğrendi.

Portekiz gemileri gidişten ziyade dönüş yolunda Yeşil Burun Adaları'na uğruyorlardı. Akıllarına öyle estiği için ya da lojistik gereksinimler yüzünden değil, rüzgârdan daha iyi yararlanabilmek için.

Gidiş yolunda, kuzeydoğudan güneybatıya esen alize rüzgârları, gemiler Palmas Burnu'nu aştıktan sonra ekvatorun sakin bölgesine ulaşıncaya kadar hayli zor olan kıyı yolunu kolaylaştırıyordu.

Oysa dönüşte, ekvatorun sakin sularından çıkan gemiler, rüzgâra karşı, yani daha önce de belirttiğimiz gibi, devamlı kuzeydoğudan güneybatıya esen alizeye karşı ilerlemek zorundaydı. Böylece, sürekli yalpalayarak yol almaları gerekiyordu. Dönüş yolunda, kıyının tehlikesinden uzak durarak Yeşil Burun Adaları ve oradan da Kanarya Adaları yönünde doğrudan açıklara dümen kırmak daha az tehlikeli oluyordu.

Colombo, farklı iki Gine rotasından ve Yeşil Burun Adaları'ndan dönüş tecrübesinden, alize rüzgârlarının anlamı ve önemi konusundaki bilgisini derinleştirmek için yeni sonuçlar çıkardı.

Büyük girişimin gerçekleşmesinde, Asorlar kilit noktalarından birini oluşturdu.

Günümüzün gezgini için Asor Takımadaları hâlâ Avrupa'dır. Değişik adalarda oturan insanların giyimleri ve alışkanlıkları açısından, burası Avrupa'dır. Halkın büyük bölümü Portekiz, küçük bir bölümü de Flaman kökenlidir. İklim Portekiz ikliminden daha nemlidir, ama tamamen farklı

değildir, yani iklim açısından da burası Avrupa'dır. Avrupa'dır, çünkü hayvanlar ile bitkilerin büyük bölümünü oraya Avrupalılar götürmüşlerdir.

Colombo döneminde Portekizlilerin –Flaman sızmalarla birlikte– adalara yerleşme süreci henüz başlamıştı. Belirgin okyanus bitkilerinin özelliğini taşıyan flora henüz özgündü. İlk yerleşim birimlerinin kurulduğu birkaç girinti ya da körfez dışında, insanoğlunun izi fark edilmiyordu.

Böylece takımada, çevresinde yer alan adacıklarla birlikte, Atlas Okyanusu'nun bu bölgesinde belirli sayıda ada püskürtmüş olan yanardağların doğal sonucu gibi görünüyordu. Doğuda, Sao Miguel ile Santa Maria. Ortada, Terceira, Graciosa, Sao Jorge, Pico, Fayal. Batıda Flores ve Corvo.

Takımadada jeofizik açıdan benzerlikler göze çarpar: Volkanik görünüm tüm adalarda fark edilir. Hepsinde deprem çöküntüleri ve içinde genellikle göller bulunan kraterler yer alır. Her yerde bazaltlı lav akıntıları, sıcak kaynaklar ve fümeroller vardır.

Fakat böyle bir benzerlik içinde daha çok göze çarpan zıtlık, doğu adaları ile batı adalarındaki rüzgâr ve akıntıların büyük farkı, Colombo gibi denizi kavramış birinin gözünden kaçamazdı.

Yalnızca kış boyunca bütün takımadalar batı ve güneybatı rüzgârlarının egemenliği altındadır. Diğer mevsimlerde, orta ve batı adalarda batı ve güneybatı rüzgârları egemenken, doğudaki iki ada, Sao Miguel ile Santa Maria, kuzeydoğu alizelerinin yararlı etkisinde kalır.

Suların şiddetiyle denizden çıkıvermiş gibi görünen bu koniler düğümünde, okyanus sanki çok büyük iki gücün karşılaşmasını ortaya çıkarmak istemiştir: Avrupa ve Afrika kıyılarından gelen deniz ve hava akıntılarıyla, batı kıyılarında oluşanların karşılaşması.

Günümüz insanı, Sao Miguel ya da Santa Maria'nın en uç noktasından doğuya bakarsa, karşısında Avrupa'nın bulunduğunu bilir. Bunu Colombo da biliyordu.

Fayal ile Flores'in en uç noktasından batıya bakarsa, günümüzün insanı, karşıda Amerika'nın yer aldığını da bilir.

Colombo bunu bilmiyordu.

Ama, karşısında okyanusun dipsiz derinliğinin bulunmadığını hissetti: Sao Miguel'den, güneşin Atlas Okyanusu'ndan yükselişi görülür. Flo-

res ya da Fayal'den ise, okyanusa gömüldüğü görülür. Güneş, doğuda dipsiz derinlikten yükselmediği gibi batıda da dipsiz derinliğe batamaz.

Kara parçasının –anakara, dayanak noktası– bir yanda olduğu gibi öbür yanda da uzakta yer aldığı hissedilir. 875 mil ötede Portekiz, 1.054 mil ileride Yeni Dünya. Bunlar aşılamaz mesafeler değildi.

Asor Takımadaları –Atlas Okyanusu'nun ortasındaki kavşak noktası– Colombo için önemli bir gözlem alanı oldu. Okyanusa egemen olmayı öğrenmek için önemli bir gözlem alanı...

Asor Adaları'nda, Colombo, en inandırıcı ipuçlarını buldu. Bunların arasında, Don Fernando'nun belirttikleri de yer alıyordu. Kuşkusuz, pek çoğunu kendi buldu. Sanki kilitlenmiş ve yalnızca büyük gerçekleşme anında kilit altından çıkarılacak gibi belleğinde gizli tuttuğu ipuçları vardı.

Colombo, Asorlar'da özellikle bilinmeyene doğru hareketin hangi enlemde gerçekleşeceğini öğrendi, çünkü batı adalarında ters yönde esen rüzgârlar onu geri itebilirdi. Dönüş yolunun tam olarak hangi enlemde gerçekleşeceğini öngördü.

Gine'ye yaptığı yolculuk ya da yolculuklardan daha önce söz etmiştik.

Zaten ileride, bu konuyla ilgili olarak önemli bir ipucuna yine dikkat çekilecek.

Colombo, Mina'dan söz ederken "gündüzün hep on iki saat olduğu yer" diye yazıyordu. İzlanda'da gündüzün kış aylarında dört saat on beş dakika, ilkbaharda on yedi saat ve yaz başlangıcında da yirmi bir saat sürdüğünü fark etmişti.

Böylesine zıt özellikli iklimlerde hayat devam ediyordu: Bitkilerin ve hayvanların hayatı ve daha da önemlisi, insanoğlunun hayatı.

Boş inançlar böylece Colombo'nun zihninde yıkılıyordu. İlkçağ insanlarının tanıdığı dünyanın ötesinde, bilinmeyen dünyada, oturulabilecek topraklar ve aşılabilecek denizler vardı.

Don Fernando'nun belirttiği ipuçlarının ve kişisel deneyimlerinin Colombo'da çağrıştırdıklarını ve bunlardan çıkarılan sonuçları sıraladık. Söz konusu deneyimler, Colombo'nun, Atlas Okyanusu'nun efendisi olmasını sağlamıştı. Colombo büyük tasarısını oluştururken bu ipuçlarından ve deneyimlerden yararlandı.

İçgüdüleri: Altıncı hissi; okyanusu doğrudan tanıması; akıntıları, rüzgârları, gökleri, yıldızları çok dikkatle ve titizlikle incelemesi; İzlanda, Madeira ve Porto Santo ve Asorlar'ın kumsallarından topladığı ipuçları onu diğerlerinden farklı kılıyordu.

Bu mantıkla: Cenovalı, Portekizli, İspanyol ve İngiliz denizcilerin düşünce, öğüt ve izlenimlerini bir araya getirmesi, tahlil etmesi, tartışması; özellikle de Vikinglerin maceralarının en dolaysız kaynaklardan sağlanan şaşkınlık verici, yüzyıllık tarihinin öyküleri; Bristol, Galway denizcileri ile İzlanda'da karaya ayak basmak.

Dehanın, düşü gerçeğe çevirecek kadar etkili hayal gücü... Colombo'nun hayal gücü, Akdeniz kıyılarının büyüleyici görüntüsü karşısında harekete geçmişti. Ligurya, Korsika, Sardinya, Napoli ve Sicilya, Şakız, Tunus sahilleri... Uçsuz bucaksız okyanusun yalnızlığında belirdi hepsi. Ultima Thule'nin harikalarında, şaşırtıcı Madeira'da, mutlu, huzurlu Kanarya Adaları'nda, serpiştirilmiş gibi duran Asorlar'da, nihayet gür yeşilliğin fışkırdığı Gine'de karaya çıkacak noktalar buldu.

Büyük tasarı böyle doğdu. Birçok şeyden esinlenmiş, daha doğrusu birbiri ardınca ona esin veren deneyimleri dahice düzenleyebilmişti.

Toscanelli'nin mektubu ile ilkçağ yazarlarının ve çağdaş yazarların yapıtlarını sonra okudu. Tasarının iyice açıklık kazandığı, kesin ve belirgin hale geldiği zaman.

Demek ki, tasarı Atlas Okyanusu'nda filizlendi ve bu nedenle de haklı olarak, Colombo, Okyanusun Amirali olmak isteyecekti.

O sıralarda ekvatorun çok uzak bölgelerinde yaşam olmadığı efsanesinin yıkılması, dünyanın yuvarlak olduğu inancının yalnızca bilginler arasında değil, denizciler arasında da yayılmasını sağladı.

Okyanus hâlâ bilinmeyenlerle, boş inançlarla kuşatılmış durumdaydı. Sokaktaki insanlar, gemilerin batıp insanların sulara gömüleceği korkunç dipsiz derinliklerin garip biçimlerini anlatıyordu. Daha ciddi olan bilginler ile denizciler, gemilerin kat edemeyeceği uçsuz bucaksız enginlerden söz ediyordu.

Demek ki, uzaklar onlara göre erişilemezdi, çünkü insan olanaklarının ötesindeydi.

Dante'nin yorumundaki gibi, ortaçağ düşüncesi de canlıların aşamayacağı bir denizden yükselen Araf Dağı'nın çok uzaklarda olduğunu söylerdi.

Colombo'nun tasarısının olağandışı yeniliği de buradan geliyor. Tasarı, onun cesur bir kanat darbesiyle iki büyük korkuyu aştığı anda doğuyor. İki korku: Biri ortaçağın mirası, öbürü ise, Portekizlilerin görkemli olduğu kadar da verimli olan keşif yolculuklarına çıktıklarında hâlâ ısrarla Afrika kıyılarını izlemeleri, açık denizden kaçınmaları.

Dokuzuncu Bölüm

BİLİMSEL DESTEK: TOSCANELLİ

Floransalı bilim adamı Paolo dal Pozzo Toscanelli, Atlas Okyanusu'nun ötesinde olduğu tahmin edilen karanın Asya kıtası olduğu fikrinin Colombo'nun zihninde güçlenmesine yardımcı oldu. Paolo dal Pozzo Toscanelli 1397'de Floransa'da doğmuştu. Önce Floransa Üniversitesi'nde okudu, sonra da kendisinden biraz daha genç olan filozof Nicolo Cusano'yu tanıdığı Padova'da. Yaşamı boyunca süren bir dostlukla Cusano'ya bağlandı. Yirmi yedi yaşında Floransa'ya döndü.

Gerek Paolo ve gerekse erkek kardeşi Piero Toscanelli hekimdi. Bununla birlikte, bilimsel merak Paolo'yu başka yollara yöneltmişti: Matematiğe, fiziğe, astronomi ve coğrafyaya.

Toscanelli'nin coğrafi kültürü, kozmoğrafya ve astronomi kitaplarına, yalnızca Cenova ve Venedik'te değil, Flandre'da, Almanya'da, Viyana'da da çoğalmaya başlayan haritalara, kâşiflerin, misyonerlerin, iş temsilcilerinin kaleme aldıkları anlatılara, özellikle de Marco Polo'nun *Milione* adlı yapıtına, son olarak da, döneminin gezginlerinden doğrudan aldığı bilgilere dayanıyordu.

Toscanelli, Floransa'ya uğrayan gezginlere en ufak ayrıntıları bile soruyordu. Don havzasından gelen Tatarlarla, 1441 yılında Alberto da Sarteano ile birlikte İtalya'ya gelen bir Etiyopya elçisiyle konuşma fırsatını elde etmişti.

O dönemde İtalya'ya "Regiomontanus" adıyla tanınan Alman gökbilimci Johann Müller* de geldi. Martin Müller'in üstadı, gezgin ve halen Viyana'da korunmakta olan 1492 tarihli ünlü dünya haritasının çizeri. Regiomontanus 1461-1463 arasında Roma'da Toscanelli'yle sık sık görüştü.

Toscanelli zamanının en meşhur matematikçisi kabul ediliyordu. Poliziano ile Vespasiano da Bisticci ondan övgüyle söz ederler. Leon Battista Alberti ona bir kitap ithaf etmişti. Can dostu Kardinal Cusano, matema-

* Regiomontanus (1436-1476). Avrupa'da trigonometrinin öncüsü astronom ve matematikçi. Gökcisimleri üzerine *Tabulae directionum* adlı yapıtı yüzyıllarca temel başvuru kitabı olmuştur. –ed.n

tik çalışmalarını ona ithaf etmiş, Orta Avrupa'nın haritasını çizerken onun öğretilerinden esinlenmişti.

Toscanelli'nin yıldızları düşünmeyi ve matematiği bir kenara itip önceleri yalnızca bir eğlence için ya da bilimsel bir merakla coğrafi araştırmalara yoğunlaşmasına yol açan dünyada olan bitenlerdir.

15. yüzyılın ikinci yarısında, Avrupa'da, özellikle de İtalya'da, bir yandan ekonomi ve kültürde büyük değişiklikler olurken, öte yandan Osmanlılar da İtalya ile Avrupa'daki bazı toprakları ve halkları egemenlikleri altına alıyorlardı. Yunanistan, Konstantinopolis, Ege Adaları, Anadolu kıyıları, Karadeniz'in bütün limanları, Arnavutluk ve buralarda yaşayan halklar, ortak Yunan-Roma-Hıristiyan kültürünün birer parçasıydılar; İtalya ve Avrupa ile bütünleşmişlerdi.

Konstantinopolis'in Osmanlılarca fethi birçok Venedikli, Cenovalı ve Floransalıyı, özellikle de baharat ticaretiyle uğraşanları iflasa sürüklemişti. Toscanelli ailesi de benzer bir akıbete katlanmak zorunda kaldı ve şirketlerinin kârını arttırmak üzere gözünü batıya çevirdi. Batıda, Portekiz zengin bir gelecek vaat ediyordu. Yalnızca yakın geçmişteki keşifleri nedeniyle değil, aynı zamanda önünde bilinmeyen ve gizemli bir deniz bulunduğu için. Eğer sır çözülecek olursa, bilim de gelişecekti. Daha geniş ufuklara ulaşıldığında dünya da küçülüyordu.

Kültür, artık olağanüstü yeteneklerinin dürtüsüyle hareket eden birkaç bireyin, hükümdarın, din adamının ayrıcalığı değildi. Kültürle, bilimle, sanatla soyluların ve burjuvaların çocukları ilgileniyordu; Floransa'da, Cenova'da ve Venedik'te basit zanaatkârların çocukları, hatta bazen köylü çocukları da bu konulara eğiliyordu.

Kültürün –bilimin, felsefenin, sanatın– ufku genişliyordu. Öte yandan, iktisadi alanda, 15. yüzyıl Avrupası tüketimin olağanüstü artışına tanık oluyordu; çünkü artık orta sınıfların refahı artmış, yüzyıllar boyunca soyluların ve derebeylerin tekelinde olan mal ve ürünleri kullanmaya alışmışlardı.

İtalya'da, özellikle de Floransa, Venedik, Cenova'da bu kayda değer olay tüccarların kayıt defterlerinde, limanların ve gemilerin hareketliliğinde yansır.

Bu nedenle, ekonomik ve kültürel gelişmenin yayılışı açısından, Avrupa'nın devasa tüketimi ile Asya'nın Doğu Akdeniz ülkelerinden geçerek gelen ürünleri arasındaki ilişkinin önemini hiç kimse Floransalılardan, Venediklilerden ve Cenevizlerden daha iyi bilemezdi. Söz konusu ülkeleri de Osmanlılar fethetmişti ve fethetmeyi sürdürüyordu.

Floransalılardan, Venediklilerden ve Cenevizlerden başka hiç kimse bu trafiğin temsil ettiği çıkarların önemini değerlendirecek ve böylece de Akdeniz'in doğusunun yitirilişinden kaynaklanacak engellerin ciddiyetini ölçecek seviyede değildi.

Toscanelli bilim adamıydı, ama ailesiyle birlikte ticaret de yapıyor, bu ticaretin temel öğesini de özellikle baharat oluşturuyordu.

Demek ki bilimsel, kültürel, iktisadi ve ailevi açılardan çift taraflı çıkarlar Toscanelli'yi batıya bakmaya yöneltmişti. Dünya doğuda küçülünce batıya bakmak gerekiyordu. Batıda yeni ufuklar bulunacak, İtalyan devletlerinin ticareti ve zenginliği yeniden artacak, sağlamlaşacak ve yeni atılımlar gerçekleşecekti.

Demek ki Colombo, yolunun üzerinde, yeni gereksinimleri ve yeni heyecanları tahmin eden, anlayan ve sezinleyen bu insanlara rastladı. Bu ihtiyaçlar, duygular her zaman tanımlı değildir; öylesine sonsuz ve geniştir ki bugün bile hâlâ tanımlanamamış ufuklara yönelir.

Toscanelli'nin fikirlerinin Cenovalıya nasıl ulaştığı konusunda tarihçiler çelişkiye düşerler. Don Fernando ile Las Casas'ın *Historie*'leri doğrudan bir mektuplaşmadan söz eder. Pek çok tarihçi böyle bir mektuplaşma yapıldığından kuşku duymaktadır, ama bir şey kesindir: Cristoforo Colombo, Toscanelli'nin bir mektubunu Lizbonlu piskoposluk kurulu üyesi Fernando Martins'te görmüştü.

Bu mektup 25 Haziran 1474 tarihini taşımaktadır ve Colombo'nun eline 1480 dolaylarında ulaşmıştır. Colombo, günümüzde hâlâ Sevilla'daki Colombo Kitaplığı'nda saklanan bir kâğıda kendi el yazısıyla mektubun bir suretini çıkarmıştır.

Toscanelli mektupta Atlas Okyanusu'nu aşarak Hindistan'a gitme fikrini ortaya atar. "Pek çok kere, buradan, baharatın yetiştiği Hindistan'a ulaşan en kısa yolun, Gine'ye gitmek için kat ettiğinizden daha kısa olan de-

niz yolu olduğunu söylediğim halde, anlaşmaya varılabilmesi ve bu yolun izlenebilmesi için Alteslerinin benden bazı açıklama ve tanıtlamalar istediğini söylüyorsun." İşte, Toscanelli'nin ileri sürdüğü inanılmaz fikir. Toscanelli, coğrafya biliminin ilerlemesinin ürünü olarak, Hıristiyanları Türkler karşısında ticari esaretten kurtaracak bir girişimi sezinler gibiydi. İtalyan cumhuriyetlerinin zenginliği artacak ve "Toscanelli" firması dirilecekti.

Toscanelli teoremini tanımlıyor: "Elimde küreyle bunu onlara nasıl açıklayabileceğimi ve dünyanın nasıl olduğunu gösterebileceğimi bildiğim halde, denizde yol almak amacıyla yapılanlara benzer bir haritada söz konusu yolu daha kolayca ve daha zekice tanımlamak üzere düşünüp taşındım. Böylece, kendi elimle yaptığım ve çizdiğim haritayı Haşmetmeablarına gönderdim. Bu haritada, bu güzergâhta yer alan bütün adalarla birlikte, İrlanda'dan başlayıp Gine'nin sonu dahil batının uç noktaları belirtilmiştir. Bunların karşısında, doğruca batıya doğru, adalar ve ulaşmak istediğiniz yerler ile Hindistan'ın başlangıcı çizilmiştir. Ayrıca, tün-gün eşitliği çizgisine ulaşmak için kuzey kutbundan ne kadar uzaklaşacağınız ve her türden baharat, elmas ve değerli taşın bol bol bulunduğu yörelere kaç fersah kat ederek ulaşabileceğiniz belirtilmiştir."

Bu, Las Casas'ın gördüğünü ve eline aldığını söylediği ünlü haritadır. Haritanın yapılış yöntemiyle ilgili kesin bir açıklama, Toscanelli'nin mektubunun daha sonraki bir paragrafında yer alır, ama teknik ayrıntılardan daha önemli olanı mektubun betimleme bölümüdür. Keşfetme merakı ile ticari avantaj sağlama isteğinin kamçılandığı bölümler.

"Yine söz konusu haritada, Hindistan'ın gidilebilecek bölgelerinde beklenmedik bir fırtınanın ya da ters yönde esen rüzgârın ya da herhangi bir aksiliğin meydana gelebileceği pek çok yeri işaretledim. Daha sonra da görmeyi, tanımayı çok arzuladığınız o yerler hakkında eksiksiz, tam bilgi vermek isterim. İyi bilin ki, bütün bu adalarda yalnızca tüccarlar ikamet ediyor ve ticaretten başka şeyle de ilgilenmiyorlar. Şunu da belirtmek isterim ki orada, özellikle de Zaiton denen görkemli bir limanda, dünyanın başka her yerinde olduğu gibi birçok denizci ve mal yüklü gemi bulunuyor. Burada, başka baharat türleri yükleyen birçok geminin dışında, her yıl yüz büyük gemi karabiber yükleyip boşaltıyor."

Bu bölüm, Marco Polo'nun *Milione* adlı eserinden alınmıştır. Şaşkınlık verici betimleme sürüyor: "Bu ülkenin nüfusu çok kalabalık. 'Krallar Kralı' anlamına gelen ve 'Büyük Han' diye adlandırılan bir prensin egemenliği altında pek çok eyalet, krallık ile sayısız kent bulunuyor. Hakan genellikle Katay eyaletinde ikamet eder. Önceleri Hıristiyanlarla ilişki ve dostluk kurmayı çok arzu etmişler ve iki yüzyıl boyunca da dinimizi kendilerine öğretecek bilge ve bilginler göndermesini rica etmek üzere yüce Papa'ya elçiler göndermişlerdir. Ne var ki, bu elçiler engeller yüzünden Roma'ya ulaşamadan geri dönmüşlerdir." Büyük Han ve imparatorluğu konusu Colombo'nun hiç bitmeyen tutkusu haline gelecektir.

Toscanelli yine Marco Polo'dan esinlenmişti. Ama bir sonraki adımda başka bir bilgi kaynağı buluyoruz: "Ve yine Papa IV. Eugenius'a gelen bir elçi, bu prensler ile halklarının Hıristiyanlarla büyük dostluklarını anlattı. Ben de onunla uzun uzun pek çok şeyden, kraliyet binalarının büyüklüğünden, akarsularının genişliğinden, uzunluğundan konuştum. O da bana, akarsu kıyılarındaki yerlerden, birçok kentten söz etti ve yalnızca bir akarsu boyunca, pek çok sütunun süslediği, çok geniş ve uzun mermer köprüleri olan iki yüz kent yer alıyordu. Bu ülke, görebileceğiniz herhangi bir başka ülkeden çok daha değerli; buradan, sadece çok büyük kâr sağlanmakla kalınmayacak, ayrıca, bugüne kadar bölgelerimize asla getirilmemiş çok büyük miktarlarda altın, gümüş, değerli taş ve büyük ölçüde baharat da elde edilebilir."

IV. Eugenius, 1431'den 1447'ye kadar papaydı.

Toscanelli'nin yaşadığı Floransa'da uzun süre kaldı, çünkü 1438-1443 arasında konsil burada toplanmıştı.

En sonunda da bir not yer alıyor: "Söz konusu haritada, Lizbon şehrinden batıya doğru yirmi altı *spatii* var ki soylu, büyük Quisai kentine kadar her biri iki yüz elli mil uzunlukta. Quisai'nin çevresi yüz mil otuz beş fersahı buluyor ve burada mermerden on köprü var. Bu şehrin adı 'göğün kenti' anlamına geliyor. Ustalarının, binalarının, gelirlerinin büyüklüğü hakkında harikulade şeyler anlatılıyor. Bu alanlar, çevrenin neredeyse üçte birini oluşturuyor. Bu kent, kralın çoğu zaman bulunduğu Katay eyaletinin yakınındaki Mango'da yer alıyor."

Toscanelli'nin mektubu, böylece, Asya'nın Atlas Okyanusu'nun ötesinde olduğunu Colombo için doğruluyordu. Artık iyimserdi, içi rahattı: Yolculuk ne uzun, ne de tehlikeli olacaktı. Toscanelli'nin mektubunu okumadan önce, Asya'nın, Avrupa'ya bu kadar yakın olduğunu düşünmüyordu. En yakın kara parçalarının, anakaranın ileri mevkileri olan adalar ile takımadalar olabileceğini sanıyordu. Daha sonra, verileri deneyimlerine, daha doğrusu tasarısının doğru olduğuna kuşkucuları ikna etme zorunluluğuna ekleyerek, Toscanelli'nin yaptığı gibi Cipango'yu 3000 mil öteye yerleştirmek yerine, Ferro Adası'nın (Kanarya Adaları) 2400 mil uzağına koymanın yolunu buldu. Ama, şimdilik Colombo'yu Asya'nın en uç noktasının Portekiz kıyısından o kadar da uzak olmadığını düşünmeye iten Toscanelli'nin mektubuydu. Bu da tasarımı açısından olağanüstü önemli bir rahatlıktı.

Toscanelli, Colombo'yu hem bilimsel, hem de manevi açıdan etkilemişti. Floransalı bilginin mektubu ile haritası başka yollardan değil de doğrudan kendisine ulaşmış olsaydı, Cenovalı çok daha güçlü bir biçimde etkilenirdi.

Kardeşi kadar yakın dostu Nicolo Cusano'nun felsefe devriminin peygamberi olması gibi, Toscanelli de coğrafya devriminin peygamberi oldu. 15. yüzyıl Avrupa'sının, ileriyi gören en üstün iki dâhisi: Toscanelli ile Cusano, biri coğrafyacı ve bilim adamı, diğeri bilim adamı ve filozof. Her ikisi de yeniçağın bayraktarı oldular. Paul Claudel'in dediği gibi "*Elargisseur du monde*" (dünyayı genişleten kişi) olan Cristoforo Colombo da onların öncü gücü, ilk kahramanı oldu.

Onuncu Bölüm

BİR DÜŞ PROJEYE DÖNÜŞÜYOR, PORTEKİZ KRALI REDDEDİYOR

Atlas Okyanusu yoluyla Asya'ya ulaşma fikri, artık yalnızca bir düş ya da tasarım değil, açık ve kesin bir proje: "*Buscar el Levante por el Poniente* (Batı üzerinden Doğu'ya ulaşmak)" Colombo, 1483'ün son ya da 1484'ün ilk aylarında Portekiz Kralı II. Joao'ya projesini sundu.

II. Joao onu geri çevirdi. Böylece Portekiz Yeni Dünya'yı keşfedemedi. Oysa, kültürünü ve ticaretini okyanus ötesine, Orta ve Güney Amerika'ya yayma ayrıcalığını, diğer tüm uluslardan ziyade Portekiz hak etmiş gibi görünüyordu.

Coğrafya ile tarih bu anlamda elbirliği etmişti. Coğrafya Portekiz'in ruhunu okyanus aşkıyla doldurmuştu ve aşk da eyleme dönüşmüştü. Portekiz'in tarihi, 15. yüzyıldaki deniz keşiflerinin tarihidir. Portekiz okyanusa uzanıyordu, 15. yüzyılda gerçekleşen en büyük keşiflerin kahramanıydı. Yalnızca sanat ve edebiyat alanlarında değil, denizcilik bilimi, coğrafya, gökbilim konularında ve kültür açısından da öncüydü. Bu nitelikleriyle Portekiz, sanki Amerika'nın keşfi için önceden seçilmişti.

Ne var ki, tarih sık sık mantıktan uzaklaşır, onu inkâr eder.

Hak edilmiş bu büyük fethi inkâr eden kader miydi? Hayır, yalnızca kader değildi, ama katkısı vardı.

Kaçırılan fırsatın mantıklı bir nedeni vardı: Portekizli yönetici sınıf –hükümdar, saray erkânı, bilginler, büyük denizciler– Hindistan'ın yolunu, Afrika'nın çevresini denizden dolaşarak bulmakta inat ediyorlardı. Haksız değillerdi. Nitekim 1487'de Bartolomeo Diaz Afrika kıtasının en güneydeki burnunu aştı ve 1498'de, Colombo'nun keşfinden altı yıl sonra ise Vasco da Gama Kalikut'a vardı.

Evet, bir yandan pek çok Portekizli, İspanyol, Ceneviz, Fransız, İrlandalı denizci, diğer yandan da Asor Takımadaları, Madeira, Porto Santo, Kanarya Adaları'nın birçok kendi halindeki sakini, batıda kara gördüklerinden söz etmişler, bu konuda kesin konuşmuşlar, büyük yeminler etmişler-

di: Madeira'nın batısındaydı bu kara parçaları, Ferro Adası'nın batısında, Flores ile Corvo'nun batısında. Colombo'ya kamışlar göstererek Karanlık Deniz'in ötesindeki bu karanın varlığına dair sayısız ipuçları üzerinde ayak direyen II. Joao'nun kendisi değil miydi? Bunlar, Avrupa'da bilinmeyen, görülmemiş kamışlardı. Afrika'dan gelmiş olamazlardı, çünkü bu kamışlar dalgalar geldiğinde ya da rüzgâr batıdan estiği zaman Atlas Okyanusu'ndaki adaların kumsallarından toplanıyordu.

Bununla birlikte, hükümdar, saray erkânı, bilim adamları, Portekizli kaptanlar, bu ipuçlarını okyanustaki başka adaların belirtisi olarak yorumluyorlardı. Onlar Asya'yı arıyorlardı. Asya'ya ilk gidenler olmayı ve orada kendi işlerini kurmayı, ticaret yapmayı tasarlıyorlardı. Başka Asorlar ya da başka Madeiralar onları ne ilgilendirirdi? Kimse, ne onlar, ne Colombo, ne de başka bir bilim adamı, sanatkâr ya da filozof, denizci ya da tüccar, evliya ya da büyücü, Avrupa'da hiç kimse dördüncü bir anakaranın varolabileceğini tahmin etmiyordu.

Kral Joao'nun reddedişini ve Portekizlilerin yitirdiği fırsatı açıklayan nokta budur. Ne var ki açıklamanın yalnızca bir bölümüdür bu.

Denizci Henrique sağ olsaydı, kesinlikle Colombo'nun tasarısının amacını kavrardı: Asor Takımadaları ve Madeira'nın ötesinde yer alan yeni topraklara ulaşmak. Colombo'nun tasarısının anlaşılması ve kabul edilmesi için, gökbilimci ve dahi bir Fransisken papazının, Peder Marchena'nın, İspanya yerine Portekiz sarayında bulunması yeterdi. Zaten 1488'de aynı Kral Joao Colombo'ya bir mektup yazdığında, fikrini değiştirmişti. Ama artık çok geçti. Tarih İspanya'nın lehine ilerliyordu.

Colombo, Cabral'ın* yaptığı gibi Amerika'yı Portekiz gemileriyle keşfetmiş olsaydı neler olurdu? Bütün Güney Amerika Portekizce konuşurdu. İspanya, 1492 başlarında görüldüğü gibi, tarihi görevini sürdürürdü: Müslüman Afrika'yı Fas'tan Tunus'a kadar yeniden fethetmek ve batı Akdeniz'i bir İspanyol gölüne çevirmek.

Varsayımların arasında kaybolup gitmek anlamsız olur.

II. Joao'nun tasarıyı geri çevirmesindeki sebep, başarılı olması ha-

* Pedralvarez Cabral (1460-?). Brezilya'yı keşfeden Portekizli denizci. –ed.n

linde Colombo'nun isteklerinin çok fazla olacağıydı. Las Casas'a göre koşullar şunlardı: Kral ona "*caballero*" unvanı verecek, böylece kendisi ve soyundan gelen kişiler "Don" sıfatını gururla taşıyacaklardı. Ayrıca onu "Okyanusun Büyük Amirali" diye adlandırmalıydı. Kastilya amirallerine verilen bütün hak ve ayrıcalıklarla birlikte, onu ömür boyu keşfedilecek bütün ada ve karalarda kral naibi ve genel vali atamalı, krala gelecek iradın (amiralliğinin kapsadığı sınırlar içinde satın alınacak, takas edilecek, bulunacak ya da ele geçirilecek altın, gümüş, inci, değerli taş, maden, baharat ve kâr sağlanacak diğer şeyler) onda birini kendine alıkoyma yetkisi vermeliydi.

Aşırı talepler, muhtemelen terazinin kefesini diğer yana, reddetmekten yana eğmişti. Şunu da görmek gerekir: II. Joao, tasarının en azından bir bölümü olan ve Portekizlilerin "Yedi Kentin Adası" diye adlandırdıkları Antiller'in keşfi için iki tebaasıyla anlaşmıştı.

Terceira'lı Fernao Dulmo'ya "kendi adına ve hesabına, büyük adayı (bunun Yedi Kentin Adası olduğu düşünülüyordu) ya da adaları ya da bunların yakınında yer alan karayı bulmaya çalışmak üzere" iki karavelayla yelken açma izni verildi. Kral, başarıya ulaştığı takdirde ona uygun "payeler" bahşetmeye de söz verdi. Dulmo, girişimi tek başına yönetecek olanaklara sahip olmadığı için de Funchal'li Joao Estreito ile ortak oldu. Kral her ikisine de gerekli izni lütfetti. Dulmo, Terceira'dan demir almalarını izleyen ilk kırk günlük sefer sırasında donanmaya kumanda edecekti ve bu süre içinde keşfedilecek toprakların hepsi onun olacaktı. Ardından, kumanda Estreito'ya geçecekti, o andan vatana dönüşe kadar keşfedilecek her yer de onun payına düşecekti. Portekiz krallarının daha önceleri kâşiflere karşı izledikleri siyasetin aksine, Joao, eğer Antil sakinleri güç kullanarak karşı çıkacak olurlarsa, Portekiz deniz kuvvetlerinin desteğini vaat ediyordu.

1 Mart 1487 bu önemli seferin başlangıç tarihi olarak saptandı. Fernando Colombo, dolaylı olarak, Fernao Dulmo'nun bazı toprakları "keşfetmeye gayret ettiğini" ve bunun tarihini yazmayı önerdiğini, ama yazmadığını ima eder; bu imadan Dulmo ile Estreito'nun, gerçekten demir alıp yelken açtıkları sonucuna varılmalıdır. Ne var ki, Portekizli kronik yazarlarının ortak sessizliği, bu kişilerin tamamen başarısızlığa uğradığını kanıtlar. Bu başarısızlığın sebebi, hareket noktası olan Asor Takımadaları'ydı. Asor-

lar'ın yer aldığı enlemde, rüzgâr ve akıntılar batıya doğru ilerlemeyi epeyce zorlaştırıyordu. Colombo, Atlas Okyanusu'nun Asor Takımadaları'nın yer aldığı bölümünü çok iyi bildiği için bunu önceden sezinlemişti. Bu, sırrının en önemli noktalarından biriydi.

Kral Joao'nun Colombo'nun haberi olmadan düzenleyeceği gizli sefer bu muydu? Fernando ile Las Casas bundan söz ederler. Bununla birlikte, her iki tarihçi de bu seferin kahramanlarının hiçbir şey bulamadan döndüklerine değiniyor.

Bu gizli sefer sahiden gerçekleşti mi?

II. Joao'nun, Colombo'nun projesini gerçekleştirmek üzere karavelaları göndermiş olduğu kesin değil. Evlilik yoluyla edindiği hısımlık nedeniyle (Perestrello, Muniz ve Muliart) Colombo, II. Joao'ya karşı bir suikast düzenlemiş olan Bragança'ların tarafında yer alıyordu. Suikast başarısızlığa uğramış ve bu gruba mensup olanların hepsi acımasızca öldürülmüştür.

Colombo oğlu Diego'yu yanına aldı, Felipa'yı küçük oğluyla bıraktı ve İspanya'daki Palos limanına gitmek üzere demir aldı.

Yıl 1485'ti. 1486 ile 1491 arasında, bilinmeyen tarihlerde ölen karısını da, oğlunu da bir daha göremedi.

On Birinci Bölüm

İSPANYA'DA: PEDER MARCHENA

Colombo, Palos'ta karaya ayak basınca oğlu Diego ile birlikte, limandan altı kilometre uzaklıktaki Rábida'ya gitti. Rábida, bitişiğinde Aziz Francesco keşişlerinin manastırı bulunan bir kiliseydi. Aziz Francesco tarikatına mensup olan Colombo, deniz yolculukları sonunda ya da molalarda ayine katılma alışkanlığı nedeniyle kiliseye gitti; ayrıca karada gecelemek ve baldızıyla bacanağının nerede olduğu hakkında bilgi almak istiyordu. Karısının kız kardeşi Violante Moniz Perestrello gerçekten de kocası Miguel Muliart ile birlikte Palos'un çok yakınındaki bir kent olan Huelva'da yaşıyordu.

İspanya'da karaya ayak basınca atılan ilk adım Rábida ziyareti olmuştu. Bu ziyaret, tarihin en büyük kâşifinin Lagos'ta karaya çıkışı kadar belirleyici oldu. Gerçekten de, Colombo Rábida'da Peder Marchena ile karşılaştı.

Peder Marchena'nın kişiliği, yazılı tarihte garip olaylara konu olmuştur. 16. yüzyılın bazı tarihçileri, onu Peder Perez ile karıştırmışlar ve asla varolmamış bir kişi yaratmışlardır: Peder Juan Perez de Marchena.

Günümüzde bile, Colombo ve Rábida hakkındaki bazı kitaplarda Juan Perez de Marchena adında bir rahipten bahsedilir.

Aslında, bu ikisi Aziz Francesco tarikatına bağlı farklı kişilerdir. Peder Perez, Colombo'yu Kraliçe Isabela'nın huzuruna çıkaran rahipti. Bununla birlikte, Cenovalı 1485 yılında Rábida'ya geldiğinde Peder Perez orada değildi. Orada olan Peder Antonio Marchena'ydı. İspanya'da kaldığı ve zorlu geçen yedi yıl boyunca kendisine manevi destek veren, geleceğin kâşifinin "koruyucu meleği" olan oydu. Peder Marchena yalnızca son derece ünlü ve etkin bir din adamı değil, aynı zamanda kozmograf ve gökbilimciydi.

Colombo'nun bilimsel desteğe ihtiyacı vardı ve bunu Toscanelli'de bulmuştu. Neredeyse bağnazlığa varan büyük inancı yüzünden dinsel bir dayanağa ihtiyacı olduğunu düşünmüyordu. Oysa vardı, çünkü o dönemde kilisenin dışında, kilisenin desteği olmadan yeni hiçbir şey yapılamazdı.

Peder Marchena'nın aracılığıyla Colombo, yalnızca muhaliflerin, kayıtsızların, kuşkucuların, müteredditlerin değil, bazı siyasi ve mali düzeyde güçlü kişilerin de dostluğunu kazanmayı başardı.

Colombo, Peder Marchena ile muhtemelen Palos'a ayak bastığı günün gecesi karşılaştı. O dönemde, manastırlar hacıları para talep etmeden barındırırlardı. Colombo da oğluyla birlikte Rábida'nın bir hücresinde kaldı.

Colombo'nun, yönetici rahibin kozmoğrafya ve gökbilimle ilgilendiğini öğrenir öğrenmez, düşüncelerinden ve tasarısından ne tür bir coşkuyla söz etmiş olduğu tahmin edilebilir. Colombo uzun uzun konuştu, coştu, rahibin yüreğini keşfetti. "Onu *'en poridad'* yaptı" diye yazıyor Gomara. Yani, ona her şeyi anlattı.

Her şeyi mi? Yani neyi?

Denildiğine göre, başka hiç kimseye açıklayamayacağı bir sırrı ona açtı. Günah çıkarırken ona sırrını açıklamış olabilir.

Geçerli kanıtlamalara dayanmadıklarını göstermek için, bu varsayımlara yeniden döneceğiz.

Olaylar daha basit gelişiyordu.

Colombo bütün düşüncelerini açıkladı. Atlas Okyanusu'ndaki adalarda, Galway'de bulduğu ipuçlarını anlattı. İzlanda yolculuğundan ve orada topladığı bilgilerden söz etti. Madeira, Kanarya Adaları, Asorlar, Yeşil Burun Adaları ve Gine'ye yapmış olduğu yolculuklardan söz etti. Duygularını, bilgilerini ve deneyimlerini de katarak Porto Santo'da uzun zaman kaldığını anlattı. Perestrello'dan öğrendiklerini de saklamadı. Arada, Portekiz Sarayı'nda olup bitenleri anlattı. Toscanelli'nin, rahipler kurulu üyesi Martins'e yazmış olduğu mektubu gösterdi. Akıntıların, rüzgârların, Atlas Okyanusu'ndaki, özellikle de Kanarya Takımadaları'nın yer aldığı enlem üzerindeki sürekli rüzgârların hareketleriyle ilgili inancını uzun uzun açıkladı. Karanlık Deniz'in ötesinde, muhtemelen değil, kesin olarak Asya'nın bulunduğunu, Cipango ile Katay'ın yer aldığını açıkladı. Yüzyıllardan beri kurtarılmayı bekleyen, Müslümanlar gibi İsa'nın İncil'ini reddetmeyen, yalnızca onu bilmeyen insanların yoğun olduğu, çok geniş ve zengin topraklardı buralar.

Hepsini günah çıkarırken mi anlattı? Yemin edilmiş de olsa, edilmemiş de, gizliliğin zorunlu olduğu kesindi.

Elbette ki, yalnızca bir akşam boyunca süren bu kararlı söyleşi sırasında Peder Marchena'ya anlattıklarının çoğunu, Colombo başka kimseye söylemeyecekti. Çünkü –haksız da sayılmazdı– düşüncesini çalmalarından korkuyordu. Örneğin, İzlanda deneyiminden bahsetmeyecektir. Toscanelli'nin haritasından da söz etmeyecektir. Zihninde şimdiden iyice oluşmuş bulunan rotadan, daha doğrusu rotalardan –gidiş ve dönüş– söz açmayacaktır.

Peder Marchena'nın da yardımıyla bilginleri ikna etmek için bulacağı kanıtları, antik metinleri ve kutsal metinleri göreceğiz. Kendisini ikna etmiş olan kanıtları, kendi kanıtlarını değil. Şimdi de Peder Marchena'yı ikna eden kanıtları.

Bir sırmış gibi tekrarlamaya gerek yok. Peder Marchena ile Cristoforo Colombo arasında kısa sürede oluşan bağın anahtarı, sık görülen, sıradan, yalın bir psikolojik durumdur.

Bir araştırmacı, bir eylem adamından etkilendiğini hissediyor, sonunda kendisinin yapamayacağını hissettiği eylemi yapmak üzere onu yetkilendiriyor. Günümüzde de bu tür olaylara, toplumsal, siyasal, bilimsel, dinsel ilişkilerde tanık oluyoruz. Böyle şeyler bugün de oluyor, geçmişte de oldu; çünkü bu, değişmeyen, ya da en azından 15. yüzyıldan günümüze kadar değişmemiş olan insan doğasına özgü bir şey.

Peder Marchena ile Colombo arasında böyle bir şey oldu.

İspanyol Fransisken rahibi hayranlık ve coşku duydu, Cenovalı denizcinin tutkusundan etkilendi. Kendi deneyimlerini ve kozmoğrafya ile gökbilim üzerine düşlerini hatırladı.

Bu arada Cristoforo, baldızı Violante ve bacanağı Miguel Muliart ile bağlantı kuruncaya kadar, oğlu Diego'yu birkaç gün için Rábida'da alıkoydu. Sözleşince Diego teyzesi ve eniştesiyle birlikte Huelva'ya gidecekti, böylece Colombo da dilediği gibi davranmakta özgür olacaktı.

Peder Marchena onu saraya takdim edecekti. Palos'a gelişten ilk keşif yolculuğuna kadar geçen yedi yılın en güç ve zorlu anlarında onun yanında olacaktı. Sevilla'daki Observantes'lerin* başına geçtiğinde de sürekli

* Observantes: Kuralcılar. 14. yüzyılda Fransisken tarikatında katı çileci yaşam süren bir grubun oluşturduğu reformcu cemaat. –ed.n

onunla birlikte olacaktı. Peder onu hükümdarlar nezdindeki son kararlı adımın kahramanı olan Peder Juan Perez'e de takdim edecekti.

Colombo, Peder Antonio Marchena hakkında şunları söyleyecekti: "*Nunca yo hallé ayuda de nadie, salvo de fray Antonio de Marchena, después de a quella de Dios eterno*" (Tanrının yardımından sonra, Rahip Antonio de Marchena'dan başka kimseden asla yardım görmedim).

İşte bu nedenle, Peder Marchena "koruyucu melek"ti, çünkü Tanrıdan sonra o, yalnızca o vardı! Bu rahip, krallık sarayının sayısız ağır ve güçlü kapısını Cenovalı denizciye açmak için, Fransisken tarikatı gibi geniş, hiyerarşik, güçlü bir tarikatın anahtarlarını kullandı.

20 Ocak 1486 günü Colombo, hükümdarlar tarafından kabul edildi. Karşılaşma, Madrid'ten fazla uzak olmayan Alcalá de Henares kentinde meydana geldi.

Cenovalı projesini coşkuyla, Tanrının esinlediği kişinin imanıyla ve gerçeği yakalamış insanın anlatımıyla sergiledi. Karşısındakileri söylediklerinin doğruluğuna inandırmak için de bir dünya haritası gösterdi: Cristoforo ve Bartolomeo Colombo'nun coğrafya haritası. İki kardeş bunun üzerinde, keşfedilecek karaları ve denizleri işaretlemişlerdi.

Bartolomeo Colombo'nun, projesinin İspanyol toprağında henüz kabul edilmediği 1488 yılında, İngiltere kralına sunduğu, işte bu haritanın bir kopyasıdır. Daha sonra, Colombo'nun ilk keşif yolculuğu sırasında beraberinde götüreceği harita yine aynı haritadır.

Peder Antonio Marchena, yabancı denizcinin söylediklerinin "doğru olduğunu" bildirmek üzere, 24 Şubat tarihinde Madrid Sarayı'nda kralın huzuruna çıktı.

Ne var ki, Isabela ile Fernando, Colombo'nun sözlerine güvenmemişlerdi. Kuruldaki bilginlerin karşıt görüşü ağır basıyordu. Bununla birlikte, ilginç projeyi merak ettiklerini ifade ettiler. Gerçekten de, Katolik Kral 1486'da Valencia'dan bir Batlamyus haritası getirtti. Honorato Mercader bu haritayı kitapçı Jaime Serra'dan 160 *soldi* karşılığında satın almıştı. O tarihi 20 Ocak 1486 günü Colombo şaşırtıcı kozmoğrafya kuramlarını açıklarken, kuşkusuz Batlamyus'tan da söz etmişti: Bu isim kendisini dinleyen kral ile kraliçenin zihinlerine girmiş, onları etkilemiş olmalıydı.

Bu noktada, Colombo'nun İspanya'ya ulaştığından beri tasarısını güçlendirebilecek her cümleyi, her işareti kitaplardan bulmaya koyulduğu açıkça görülür. Bu alıntılar, konuşmalarında, savunmalarında ağırlığını hissettirir.

Oysa Colombo, ne daha önce değinilmiş olan İzlanda, Galway, Porto Santo ve Atlas Okyanusu deneyimlerinden, ne de Toscanelli'nin mektubundan söz ediyordu.

Bunlar onun sırrıydı: Deneyimlerine bilginler pek güvenmeyeceklerdi; mektuba gelince, ona fazla güvenerek fikirlerini kendisinden çalabilirlerdi.

Colombo aynı kanıtları –ilkçağ kitaplarına ve kutsal metinlere dayananları– bilginler kurulunun karşısında kullanacaktır. 20 Ocak'ta hükümdarlara doğrudan başvurmasının sonucu olarak görüşmeye davet edildi.

Bütün bunlara rağmen, hızlı bir ilerleme kaydedilmedi. Kurul Colombo'yu dinledi ve tasarıyı 1486 yılının son iki ayı ile 1487'nin ilk dört ayı arasında inceledi.

1486 yılı boyunca Colombo, saray erkânını Madrid'ten Avila'ya, Guadalup'a ve nihayet Kordoba'ya kadar izledi.

Colombo Guadalup'ta, İspanya'nın en ünlü tapınağında, Guadalup Meryemi'ni ululadı. Kordoba'da, Beatrice de Arana'ya aşık oldu.

İki aşk da –tanrısal ve dünyevi– yaşamını ve girişimini güçlü ve olumlu bir şekilde etkileyecektir. Guadalup ismi yeni toprakları adlandırmak için ilk kullanılanlardan biri olacaktır. Ve ilk yolculuktan dönerken, en büyük tehlikelerden biriyle, daha önce rastlamış olduğu sayısız kasırganın en şiddetlisiyle karşılaştığı zaman Guadalup Meryemi'ne adak adayacaktır.

Beatrice de Arana'ya gelince, Kastilya'daki güç, uzun ve azaplı bekleyişin sıkıntılı yıllarında, Colombo'ya iç huzuru veren, duygularını tatmin eden bu kadındı.

Colombo, yalnızca Meryem Ana'yı ululamak ve Beatrice ile sevişmekle yetinmedi. Saray çevrelerine, iyice girdi. Çoğu onunla alay etti. Bazıları onu dinledi, ona değer verdi. Bazıları ise ona hayran oldu.

Hiç kuşku yok ki, kuşkucu, içine kapalı, kibirli yaradılıştaki Colombo, insanlara zihnini ve yüreğini açarken özel bir karizmaya sahipti. Aslında huy-

suz, inatçıydı. Konuşmaya karar veremezdi, ama bir kez başlayınca da susmak bilmezdi. Sinirlenir, öfkelenir, coşar ve ikna eder, peşinden sürüklerdi.

Kral Fernando'yu Batlamyus okumaya yöneltmemiş miydi? Ciddi ve terbiyeli kraliçe Isabela'yı korkusuzluğuyla duygulandırıp heyecanlandırmamış mıydı?

Ne var ki bu dış görünüşün ona yararı dokunmuyor, aksine bilim adamları kurulunda ona zarar veriyordu. Gücü ellerinde tutmak, yönetmek isteyen düşünce adamları –bu tüm zamanlar için geçerlidir– her tür yeniliği bastırmaya girişmeden gücü ellerinde tutmayı sürdüremezler. Bilim alanındaki her devrim –ve sonuçları– onların gücünü tehlikeye atar. Sonunda da inatla tamamen biçimsel bir mantığın ardına sığınırlar, duyguları inkâr ederler, aşağılarlar. Böylesine akla sığmayan, yalnızca özgür zekânın, hayal gücünün, görüş açısını değiştirebilme sanatının üstün gelebileceği bir yaşam gerçeğini anlamazlar.

Eğer onlarla da Peder Marchena ile konuştuğu gibi konuşsaydı Colombo'yu anlamazlardı. Ayrıca, ne olursa olsun, en önemli sırrını, yani haritalarını göstermek istemiyordu. Colombo kendi çizdiği dünya haritasını göstererek konuştu ve ilkçağ coğrafyacılarının metinleri ile Eski Ahit'i örnek gösterdi.

Cenovalı, Kastilya'da basılı ilk kozmoğrafya ve coğrafya kitaplarını tekrar tekrar okumaya başlamıştı. Bu kitaplar, düştüğü birçok not ve açıklamalarla, Sevilla'daki Colombo Kitaplığı'nda hâlâ saklanmaktadır.

Neydi bunlar? Ailly kardinalinin 1480-1483 arasında Louvain'de basılmış, *Tractatus de imagine mundi*'si; sonradan II. Pius adıyla papa olan Enea Silvio Piccolomini'nin 1477 yılında Venedik'te basılmış *Historia rerum ubique gestarum*'u; Francesco Pipino di Bologna'nın, 1485'te Anvers'de yayımlanmış *Milione* adlı yapıtının Latince özeti; Plinius'un, Cristoforo Landino tarafından İtalyanca'ya çevrilen ve 1489'da Venedik'te yayımlanan *Historia naturalis*'i; Plutarkhos'un Alfonso de Palencia tarafından Kastilya diline çevrilen ve 1491'de Sevilla'da yayımlanan *Vidas de los ilustres Varones* adlı yapıtı; Sant'Antonio di Firenze'nin 1476 tarihli *Sumula Confessionis*'i, Seneca'nın *Trajediler*'i. Bir de dört sayfalık, yazısı silinerek üzerine başka şey yazılmış bir parşömen vardı.

Colombo, Colombo Kitaplığı'nda bize kadar ulaşanların ötesinde başka eserler de bulup okudu. Örneğin, John Mandeville'in *Yolculuklar* adlı ünlü yapıtıyla, İulius Capitolinus'un *De locis habitabilibus*'una sahip olduğu ve bunları incelediği kesindir. Colombo'yu evinde konuk eden Bernáldez de bunu doğrular.

Hatta, düşülmüş bir nottan, *Alfonso Cetvelleri* adlı yapıtı da bildiği sonucuna varılıyor. Astronomi biliminin anıtı olan bu eser, 13. yüzyılda, Kastilyalı Bilge Alfonso'nun desteğiyle, Toledo'da bir gökbilimciler kurulu tarafından kaleme alınmıştı.

Bu kitapların okunması, büyük tasarı projeye dönüştürüldükten sonra gerçekleşti.

Tarihçilerin çoğu, birbirinden kesinlikle farklı iki soruyu birbiriyle karıştırıyorlar: Büyük tasarının biçimlenişi ve Colombo'nun bilimsel konulardaki bilgisi. Bu ikisinin farklı sonuçları vardır.

Tasarının biçimlenişi, Toscanelli'nin mektubu bir yana bırakılacak olursa, herhangi bir bilimsel hazırlık ve desteğin dışında gelişmiştir. Bu tasarının izleri ve filizleri, geleceğin amiralinin Atlas Okyanusu'nun doğudan batıya, güneyden kuzeye, İzlanda enlemi ile Ekvator arasında, Sagres boylamı ile Asorlar'ın en son adalarından geçen enlem arasında kalan geniş bölümünü kat ettiği gemilerin güvertelerinde yatıyor.

Colombo'nun bilimsel bilgileri, Toscanelli ile mektuplaşmasının ötesinde, adı geçen kitapların okunmasından, değerli gökbilimci Peder Antonio Marchena'nın bilgilerinden ve önerilerinden kaynaklanır. Colombo bilim adamlarını ikna edebilmek için denizci önsezilerine başvurabilirdi; ama yine de ikna olmayacaklardı, çünkü onu anlamayacaklardı.

Colombo'nun farklı zamanlarda, ama hiç kuşkusuz hepsini de İspanya'ya gelişinden sonra okumuş olduğu kitaplara düştüğü bütün notlarda ortak bir özellik vardır. İlk bakışta göze çarpan bir özelliktir bu. Bu notlar, metinden seçip kitabın sayfa kenarlarına not ettiği bazı basit düşüncelerin dışında, bir öğrencinin okuduğu karşısında duyduğu tevazuyu gösterir.

Gerçekten de, "Colombo bilgin değildi" diye doğruluyor Gomara. Bernáldez, "pek okumuş olmamakla birlikte, üstün derecede zeki bir insandı" diyor.

Şu da var ki, başkalarının tanıklığına başvurmak gerekmez. Cristoforo'nun, kendisi hakkındaki yargısını kabul etmek yeterlidir. Hükümdarlara yazılmış, 1501 tarihli bir mektupta, açıklayıcı bir itiraf yer alır: "Haşmetmeabları ve beni tanıyan diğer kişiler ile bu yazının gizlice ya da açıkça gösterileceği kişiler, değişik şekillerde beni kınayabilirler: Eğitimsiz insan, cahil denizci, sıradan adam diyebilirler." Colombo'nun kullandığı terim, günümüzde "yüksek sosyeteden" diye çevrilebilecek, ama o zamanlar "sıradan" anlamına gelen "*mundanal*" idi.

Biraz da öyleydi: Herhalde değersiz ve boş değil, ama bilimsel eğitimden yoksun biriydi. Kuramsal bilgi dağarcığı, büyük tasarısını incelemekle görevlendirilmiş Kastilyalı bilginlere karşı koyacak düzeyde kesinlikle değildi.

Yine de büyük bir tasarıydı ve bunun sonucunda ortaya çıkacak keşif de tarihin en büyüğü olacaktı.

Çünkü her şey, bilimsel bilgiye indirgenemez; bilim de her şeyin üstesinden gelemez.

Colombo'nun, yanılgılarında bile dahice olan önsezisi, bilimsel değerinin ötesine gitmektedir.

Bu, dahi bir denizcinin sezgisidir. Kendi kendini yetiştiren bu kişi, daha sonra bunu bilimsel olarak desteklemeye çalışır. Ve elinden geleni yapar. Gidebileceği yere kadar gider. Ne var ki, sezgiyi ve büyük tasarıyı kelepçelemek isteyen sınırlı coğrafya bilgisi, kişilerin insanlık tarihinde ulaştıkları değeri ve düzeyi azaltmaz, insanoğlunun olağanüstü dehası hakkındaki yargıyı küçültmez.

On İkinci Bölüm

BEATRICE DE ARANA'NIN DESTEĞİ

Projeyi kusursuz hale getirmek için yapılan coşkulu incelemeler, yıpratıcı çalışmalar bir işe yaramadı. Belki de, yalnızca tartışmanın süresini uzatmaya yaradı. Kurulun kararını değiştirmeyi başaramadı. Verilen karar, kesinlikle olumsuz bir karardı.

Katolik hükümdarlar, yanıtı Colombo'ya ilettiler.

1487 yılının Ağustos ayıydı.

Umutsuzluğa düşme zamanıydı. Ama, Colombo henüz karamsar değildi. Erkek kardeşi Bartolomeo onu terk etmiyor, ona güveniyordu. Beatrice de Arana onu terk etmiyor, onu seviyordu.

Colombo'nun, İberya'lı Beatrice ile aşk ilişkisi, bütününde, pek çok etkileyici ve büyüleyici yanı olan bir maceranın romantik bölümlerinden biridir.

Beatrice Enriquez de Arana, Kordoba'nın yaklaşık on beş kilometre uzağındaki bir dağ köyünde, Santa Maria de Trassierra'da basit bir işçi olan Pedro de Torquemada ile Ana Nunez de Arana'nın kızıydı. Babası o küçükken ölmüştü. 1471'in 2 Haziranında annesi öldü. Beatrice ile erkek kardeşi Pedro, büyükanne ile teyzeye emanet edildiler. Dindar iki kadın Beatrice'nin okuma yazma öğrenmesi için uğraştı. Bu, o dönem için az şey değildi. Ne yazık ki büyükanne de öldü, 1478 yılında da teyze. Beatrice annesinin kuzenlerinden Rodrigo de Arana'nın vesayetine verildi.

Bu Rodrigo eğitimli, akıllı ve zengin bir adamdı. Kordoba'da, Cenovalı eczacılar Luciano ve Leonardo Esbarroya ile olan dostluk ve iş ilişkilerini kanıtlayan belgeler bulunmuştur. 1486-1487 arasında aylarca Kordoba'da yaşayan Cristoforo Colombo'nun Beatrice'yi bu kişiler aracılığıyla tanımış olması mümkündür.

Colombo otuz yedi yaşındaydı, Beatrice de yirmi.

1488 Ağustosunda genç kadın, Cristoforo Colombo'nun oğlu Fernando'yu dünyaya getirdi.

Evlilik dışı doğmuştu çocuk.

19. yüzyılın sonlarına doğru, Fransa'da ve İspanya'da olduğu gibi İtalya'da da, Cristoforo'nun hiç olmazsa kilise karşısında aşk ilişkisini yasallaştırmış olduğunu savunmaya çalışanlar, inandırıcı kanıt bulmayı başaramadılar. Sabit bir fikre saplanmışlardı: Büyük Kâşif'i bir aziz yapmak.

Denizci dehası, bağnaz inadı, inancı, etkileyici kişiliği, sonuna ulaştırdığı dev girişimi nedeniyle Colombo efsane olmayı hak eden bir kişidir. Ama Colombo'nun layık olduğu şekilde, bir dahinin, bir tarih büyüğünün efsanesi. Bir azizin değil. Her ne pahasına olursa olsun onu bir aziz yapmak kilise yanlılarının sabit fikriydi. Keşfin 400. yılında, kilise karşıtlığının neredeyse ilkel bir kilise yanlılığına yol açacak kadar kaba ve şiddetli olduğu bir dönemde.

Colombo, babalık görevlerini bilinçli şekilde, özenle yerine getirdi. "Don" payesini alan, iyi eğitim gören ve doğuşu yasal olan erkek kardeşi Diego'dan da daha fazla ün kazanan oğlu Fernando'yu sahiplendi.

Oysa, Beatrice Arana'ya karşı görevlerini yerine getirdiği kaydedilmiyor. Hatta vasiyetinde, vâris Diego'ya aynen şu söyleniyor: "Oğlum Don Fernando'nun annesi Beatrice Enriquez, kendisine karşı çok şey borçlu olduğum bir insan sıfatıyla, yaşamını namuslu şekilde sürdürebilsin. Ruhumun huzura kavuşması için bu yapılmalı, çünkü bu durum bana vicdan azabı veriyor. Nedenini burada yazmak uygun düşmez."

Gerçekten de Cristoforo, çok şey borçlu olduğu kadına fazla cömert davranmamıştı. 1493 yılında, ilk yolculuktan dönüşte Kordoba'da kendisine tahsis edilen kasap dükkânlarından sağlanan yıllık 10.000 *maravedi*'lik (eski bir İspanyol parası) küçük bir maaş ile 1502 yılına ait bir dilekçeyle verilen aynı miktardaki başka bir maaş, cömertliğinin tek kanıtıydı. Gerçekte son derece düşük bir meblağ.

Beatrice Enriquez de Arana'nın fırtınalı yaşamının son günleri, onun son el yazısının kaydedildiği tarih olan 1521 civarına rastlar. Colombo'nun 8 Eylül 1523 tarihinde Santo Domingo'da kaleme alınan vasiyetinde, son üç ya da dört yıl içinde yapılmamış tediyelerin, Beatrice'nin varislerine ödenmesini içeren madde yer alıyordu.

İşte Beatrice Enriquez hakkında bütün bilebildiklerimiz bunlar.

Çok mu? Biçimsel olarak çok, özü bakımından az.

Genç Beatrice'nin, bazılarının savunduğu gibi Cristoforo'yu baştan çıkaran büyüleyici bir kadın mı olduğunu ya da onun –başka bazı kişilerin ileri sürdüğü gibi– Cenovalının sihirli kişiliğinden mi etkilendiğini bilemiyoruz.

Amiralin onu terk edeceği ilk keşif yolculuğundan dönüşte açıkça belli olduğu zaman, Beatrice'nin nasıl davranmış olduğunu da bilmiyoruz. Bazıları, ilk aşığının anısına pek sadık kalmadığını ileri sürüyorlar. Bunun aksini savunanlar da var.

Colombo'nun, nasıl olup da ilişkiyi düzeltmeyi başaramadığını anlamak için aşık genç kadının davranışı hakkında olumsuz bir yargıya varmanın gereği yok. Kraliyet buyruklarıyla en yüksek payeler verilen, Kastilya Krallığı'nın en yüksek rütbelerine sahip olan Amiral ve Hindistan Genel Valisi'nin kanının, Kordobalı basit ailenin soylu olmayan kızı Beatrice Enriquez'inkiyle birleşmesi kraliyet kanunlarıyla yasaklanmıştı.

Kilise yasaları, farklı toplumsal düzeydeki insanların evliliğine karşı çıkmıyordu ama sivil ilkeler bu evliliği reddediyordu.

Soylu olma arzusu saplantı haline gelen Cristoforo Colombo, Kordobalı genç kadına olan borcunu ödemek istemedi ya da ödeyemedi. Böylece de, yaşamının geri kalan bölümünde sık sık vicdan azabıyla kıvrandı; Yüce Yargıç'ın karşısında hesap verme zamanı geldiğini sandığı son anda bile, bu vicdan azabı ona acı vererek su yüzüne çıkıyordu. Vasiyette sözü edilen cümle de bundan kaynaklanmaktadır.

Colombo'nun bize ulaşan, eksik de olsa, sayısız notlarında ne cinselliğin övgüsü, ne de aşkın romantik duygusu yer alır.

Colombo'nun asıl duygularının ne olduğunu tarih bize anlatamaz. Gomeralı genç bir dulla yaşadığı aşk da efsaneyle örtülüdür. Kraliçe Isabela'nın onun çekiciliğine kapılmış olduğu, aklı başında her tarihçinin reddettiği bir masaldır. Kraliçenin, yalnızca onun dehasının büyüsüne kapılmış olması mümkündür, daha fazlası değil. Kraliçe erdemliydi, üstelik kocasına adamakıllı, çılgınca aşıktı.

Oysa Beatrice Enriquez'in aşkının, yaşamının en zorlu anlarından birinde Colombo'ya destek verdiğini tahmin etmek güç değildir.

Tam da büyük hayal kırıklığına uğradığı, cesaretinin kırıldığı, her şeyin ve herkesin kendisini İspanya'yı, büyük girişimi yönetmeye adanmış

o İspanya'yı terk etmeye sürüklediği anda, bu kadın sessizce, neredeyse gizlice yanı başında belirivermişti. Bu kadın etkili bir simgeydi.

Tarihin en büyük kâşifini o büyük tasarısının çatısını kurmaya taşıyan başlıca evreleri inceledik.

Şimdi, Colombo'yu tasarısını somutlaştırmaya götüren evreleri göreceğiz.

Temeldeki iki evreyi de gördük: Rábida'da gökbilimci din adamı, Peder Marchena ile karşılaşma, Beatrice Enriquez'in aşkı. Bunlar olmasaydı, Cristoforo muhtemelen umutsuzluğa düşerdi. Bunlar olmasaydı erkek kardeşi Bartolomeo'yu, Portekiz ve İngiltere'de izler ya da onun yerini alırdı.

Gerçekten de, Cristoforo ümidini Beatrice'nin aşkı yüzünden yitirmedi. Beatrice kendisine bir erkek çocuk doğurduğunda, adını Fernando koydu: İspanya kralının adı.

Colombo hâlâ umut ediyordu. Hâlâ İspanya'ya güveniyordu. Talihi de bu inatçı umudundan, bu inatçı güveninden doğacaktı.

On Üçüncü Bölüm

UMUTSUZLUĞUN SINIRINDA

Colombo 1489'un ilkbaharında hâlâ Kastilya'dadır. Güvenini yitirmiştir, Fransa'ya gitmeyi düşünmeye başlar. Bir kere daha, yüreğini Peder Antonio Marchena'ya açar. Marchena da, bu süre içinde kudretli Medina Sidonia Dükü ile karşılaşmaya çalışmasını söyleyerek ona gitmemesini öğütler. Medina Sidonia Dükü Don Enrique de Guzman, İspanya soylularındandır. Zengin ve kudretlidir. Las Casas, o dönemde bütün İspanya'da ondan daha zengin bir soylu bulunmadığını söyler.

Ne var ki, Colombo ondan hiçbir şey elde edemez.

Medina Sidonia Dükü Enrique de Guzman nezdindeki girişim başarısızlığa uğrayınca, Colombo Puerto Santa Maria'da ikamet eden başka bir düke, Don Luis la Cerda Medinaceli'ye başvurur.

Medinaceli girişim konusunda ayrıntılı bilgi alır. Konudan hoşlanmıştır. "Colombo'nun tedbirliliğine ve mantığına yakınlık duydu. Cenovalının çıkmak istediği yolculuk konusundaki yargısı olumlu oldu ve gereken masrafın kendisi için fazla önemli olmadığını düşündü. Hem zaten Colombo'nun istediği az bir şeydi. O günlerde, Cristoforo Colombo'nun olağan masrafları bile karşılayacak durumda olmadığını bildiği için, gereken her şeyin kendisine sağlanmasını emretti."

Las Casas böyle aktarıyor ve ekliyor: "Colombo'nun açıkladığı nedenlerle ikna olan, önerdiği girişimin –yüceliğini fark etmese de– önemini ve değerini anlayan dük, başarı elde edilip edilmeyeceğini tartışmamaya karar verdi ve kesin başarılacakmış gibi, yüce gönüllülükle ve özgürce, ihtiyacı olan her şeyin Cristoforo Colombo'ya verilmesini emretti: Üç gemi ya da karavela sağlayabilmesi için, üç ya da dört bin *dukati*, bir yıl ve daha fazlası için erzak, gemiciler ve gerekli görülecek her şey. İşi çok önemsemişti; gemilerin Santa Maria limanında kızağa konulmalarını ve iş tamamlanıncaya kadar da çalışmaya ara verilmemesini sağladı."

"Bununla birlikte, kararının resmiyet kazanması için, böylesine büyük mülkleri ve zenginliği keşfetmeyi kendisinin ve ailesinin mali olanak-

larıyla başarabileceğine dair onca geçerli kanıt gösteren bir adama yaptığı yardımların onanmasını, kral ile kraliçeden rica etti."

Isabela farklı düşünüyordu. Eğer böyle bir işe girişilecekse, bu sadece ve sadece kral ile kraliçeye düşerdi. "Bizzat kraliçe" diyor yine Las Casas, "girişimin sorumluluğunu üstleniyordu, kraliyet meclisi de gerekli masrafları karşılayacaktı. Bu tür bir tasarıyı desteklemek sadece hükümdarların yetkisindeydi, başka türlü de olamazdı."

Dolayısıyla Medinaceli Dükü'nün iyi niyeti de somutlaşamadı. Bununla birlikte, bir sonuca ulaştı: Kraliçe Isabela, Cenovalı ile yeniden bağlantı kurdu. Onu hemen saraya davet eden kibar bir mektup gönderdi.

Kraliçe Isabela, Colombo'yu Jaén'de kabul etti.

1489 yazıydı.

Kraliçe yalnız başınadır. Kral Fernando, Baza kuşatmasındadır. Görüşme sırasında Isabela kesin umut verir: "Granada sorunu ortadan kalkar kalkmaz" sorun çözülecektir. Demek ki Colombo'nun biraz daha sabretmesi, Baza seferinin mutlu sonuca ulaşmasını beklemesi gerekiyordu. Böylece hükümdarlar Müslümanlara karşı kaç yüzyıldır sürdürdükleri Haçlı seferlerine son vermeyi umut ediyorlardı. Colombo bu süre içinde sarayda kalabilirdi.

Colombo artık kendinden emindi. Kraliçe söz vermişti; saray erkânıyla birlikte onu Baza'ya kadar izledi. Isabela'nın gelişinden tam yirmi yedi gün sonra, Kuzey Afrikalı Müslümanların kalesi düştü. 4 Aralık, Azize Barbara günü. Olaylar hızlanıyordu. Katolik Kral ve Kraliçe 22 Aralık'ta Almeria'ya, 30 Aralık'ta Guadix'e girdiler. Savaş bitmişe benziyordu. Ebu Abdullah'ın Granada'da kaldığı doğrudur. 1487'de imzalanmış bir anlaşmaya göre, İspanyol hükümdarların vasalı* olarak Müslüman Emirliğin başkentini teslim etmek zorundaydı. Zamanı gelmişti. Zaten, çekilmez rakibi Guadix Emiri de sonsuza dek siyaset sahnesinden yok olmuştu.

Kraliçe, Colombo'ya savaş biter bitmez, konunun yeniden dikkate alınacağına dair "kesin umut" vermişti. Artık karar anı gelmişti.

Umutlar bir kez daha tükenecekti.

* Hizmetlisi, kulu, tebaası –ed.n.

Savaş bitmedi. Tarihçiler "Mağripli verdiği sözü yerine getiremeyeceğini bildirdi" diyor. Aslında, Granada'nın kesin fethi için savaş yeniden başlayıncaya kadar, Fernando ile Emir Ebu Abdullah arasında bir elçi gidiş-gelişi, bir mesaj alışverişi başlar.

Böylece aylar yıl olur, Temmuz 1489 vaadinden, 2 Ocak 1492'ye gelinir. O gün Granada'nın teslim olması, savaşı ve Mağriplilerin İberya toprağında geri kalan son egemenliğini de sona erdirir.

Bu sürede bazen Medinaceli Dükü'nün, bazen Quintanilla'nın, bazen de Rábida'daki Fransisken rahiplerin konuğu olarak kalan Colombo, umut anlarından hayal kırıklığı anlarına geçer. Dük, baş hazinedar, Peder Deza, Peder Marchena ona sabırlı olmayı öğütlerler. Ama Cenovalı sabırlı olmaktan bezmiştir, artık umutsuzluktan kıvranmaktadır.

İspanya'yı terk etme, talihini Fransa'da deneme düşüncesi giderek ağır basar. Colombo Rábida'da –ikinci kez 1491 sonbaharında gitmişti manastıra– Peder Marchena'nın dışında, Rábida'daki iki rahipten biri olan Peder Juan Perez ile de karşılaştı. Colombo onları kendisine her zaman sadık kalan ve desteklemekten asla vazgeçmeyen kişiler olarak hatırlayacaktı.

Peder Juan Perez kraliçenin günah çıkardığı rahiptir. Peder, yine kraliçeye başvurur. Saraya gitmek üzere bir katırın sırtında Palos'tan hareket eder. Kraliçe ona yabancı denizciyi unutmadığını söyler, hatta yirmi bin *maravedi* gönderip Colombo'yu yanına çağırır.

Böylece Colombo bir kez daha Krallık Sarayı'na gider. Bir kez daha bir Fransisken rahibin eşliğinde. Ama bu kez yanında Peder Perez vardır.

1491'in Aralık ayıdır. Saray erkânı Santa Fe'dedir. Savaş bitmek üzeredir.

2 Ocak 1492 tarihinde, Colombo hükümdarların Granada'ya girişini görür: *Seyir Defteri*'nin giriş bölümüne "Gördüm" diye yazacaktır, "Haşmetmeablarının bayraklarının Elhamra kulelerinde yükseldiğini ve Mağripli emirin kent kapısından çıktığını, Haşmetmeabları ile Prensin ellerini öptüğünü gördüm."

Savaş bitmişti. Son Müslüman İspanya'yı terk ediyordu.

711 Jerez de la Frontera - 1492 Granada.

Dokuz yüzyıllık bir dönem kapanmıştı.

Colombo'nun projesini unutmamış olan, onu anlayan ve ona değer veren Isabela, Konsil'i kesin bir karar almaya davet etti. Konsil üç başpiskopos, on dört piskopos, iki tarikat lideri, dokuz dük, dört marki, on konttan oluşuyordu. Filozoflar, gökbilimciler ve kozmoğraflar da kurulu tamamlıyordu.

Bir süre önce Salamanca ve Kordoba'da yapılan toplantılarda herkes önerilen girişimin imkânsız olduğunu düşünmüş, oybirliğiyle projenin reddine karar verilmişti. Oysa, bu defa "görüşler bölünmüştü." Bu önemli toplantının ayrıntılarını, bütün tartışmalara ve görüşmelere katılmış, sıra dışı bir tanık olan (Umbria'daki Amelia kentinden) Monsenyör Alessandro Geraldini'den alıyoruz.

Santa Fe'de, geleceğin amiralinin davasını, büyük olasılıkla, Kardinal Mendoza ile kuşkusuz Geraldini savunmuşlardı. Las Casas'ın da dediği gibi, bazı bilim adamlarının onun lehinde davranmış olması da mümkündür. Ama herhalde çekingen davranmışlardı, çünkü konsil çoğunluğun oyuyla ret kararı aldı. Colombo'nun dostu olan saray mensupları, planları coşkuyla destekliyorlardı. Yine de çoğunluğun proje hakkındaki kanısı olumsuzdu.

Böyle bir durum karşısında, olağanüstü Santa Fe Konsili'nin başkanı, aynı zamanda Kraliçe Isabela'nın günah çıkarttığı rahip olan Peder Fernando de Talavera ne yapabilirdi? Kraliçeye, kraliyet bilginlerine gerçekleşemez gibi görünen bir girişimden vazgeçmesini önermekten başka bir şey yapamazdı. Bunlara bir de, yabancının sınırsız bir küstahlıkla pek çok maddi çıkardan başka yüksek rütbeden unvan ve görev alma isteği de ekleniyordu. O güne kadar yalnızca Katolik Kral'ın amcası Don Alfonso Enriquez'e ayrılmış olan daimi amirallik ve genel valilik gibi görevlerdi bunlar.

Bunlar da dikkate alınacak olursa, Peder Talavera'nın Konsil'de oluşan havayı nasıl olup da hükümdarlar nezrinde Colombo'nun lehine çeviremediği anlaşılabilir.

Bu tam ve kesin bozgundan sonra Colombo, sarayda geçirdiği yıllarda gösterdikleri yakınlık ve yardımları nedeniyle şükran borçlu olduğu dostlarıyla vedalaştı ve Kordoba'ya doğru yola çıkmak üzere konak yerini terk etmeye hazırlandı.

Büyük hedefine ulaşmak üzere başka yere gidecekti.

Nereye?

Ne Portekiz'e, ne de İngiltere'ye.

Colombo, erkek kardeşi Bartolomeo'yu Portekiz kralı nezrinde son bir girişimde daha bulunmak ve sonra da projesini önermek üzere Londra'ya geçmekle görevlendirdi. On üç yıl önce İngilizlerin cesaretini, direngenliğini ve doğuştan sahip oldukları denizcilik sezgilerini öğrenmişti. Bu nedenle, projesinin değerini anlayabileceklerini umut etmişti. Ne var ki, Londra'da da işler yolunda gitmedi. Bartolomeo bir şey elde edememişti, Fransa'ya geçmek üzereydi.

Colombo, artık Fransa'yı düşünüyordu. Bu arada Cenova'yı düşünmekten de geri kalmadı.

Ramusio,* 1535 yılı civarında, demek ki keşiften yıllar sonra, Pietro Martire d'Anghiera'dan öğrendiğine göre Colombo'nun kırk yaşındayken Atlas Okyanusu projesini anavatanına, Cenova Cumhuriyeti'ne önerdiğini naklediyor.

Colombo'nun kırkıncı yaşı tam olarak 1491-1492'ye rastlıyor. Pietro Martire d'Anghiera az bulunur derecede zeki, ilişkilerinde ciddi ve açıktı. Özellikle de Cristoforo Colombo'nun artık amiralliğe yükseldiği dönemde dost oldukları için, Pietro Martire'ye böyle bir tanıklık konusunda güvenebiliriz.

Pietro Martire'nin tanıklığı, dönemin en büyük Türk coğrafyacısı Piri Reis tarafından da doğrulanmıştır. Bu doğrulama ciddidir, çünkü Piri Reis, bunu bir İspanyol tutsaktan öğrenmişti. Tutsak amirale yakın bir kişiydi, bilgiyi uydurmuş olamazdı.

Demek ki, İspanyol sarayında projesini geri çevirdiklerini anladığı zaman, Colombo Cenova'yı da düşünmüştü. 1479 yılında Cenova'dan pek az umutlu olmasına rağmen, yine de düşünmüştü. Sevilla ve Kordoba'daki Cenovalı dostları şunu önermiş olmalıydılar: "Neden anavatanımıza başvurmuyorsun?" Colombo da muhtemelen bir girişimde daha bulundu.

* Giambattista Ramusio (1485–1557). İtalyan yayımcı ve derlemeci. Coğrafi keşifleri anlatan *Delle navigationi e viaggi* (1550–59) adlı yapıtı ünlüdür. –ed.n

İkinci kez onay alamamasının nedeni, Ceneviz yöneticilerin Atlas Okyanusu'yla ilgili olası girişimlere güvenmemeleri değildi. Böyle bir girişime inanmamaları diye bir şey yoktu. Aksine, Atlas Okyanusu sorunuyla ilk yüzleşen Cenevizler olmuştu. Ortaçağın güney yarımküre ve uzak topraklarla ilgili boş inançlarını ilk aşanlar da onlardı. Colombo'nun her zaman yanında olan, onu destekleyen ve gerekli parayı sağlayan Sevilla ve Kordoba'daki Cenevizler gibi, onlar da Colombo'ya hayalperest diye bakmıyorlardı.

Cenevizlerin kuşkuculuğunun bambaşka bir nedeni olduğunu daha önce belirtmiştik: Ligurya halkının asla boyundan büyük işlere kalkışmayan, kendi sınırlarını bilen, son derece gerçekçi doğası. Cenova halkı, tıpkı Antonio da Noli, Lanzarotto Marocello, Usodimare ve Niccoloso da Recco'nun yaptıkları gibi başka adalar, başka topraklar keşfedebileceklerini pekala biliyordu. Ama daha önce de olduğu gibi, sonradan başkaları çıkagelecekti ve keşifler de her zamanki gibi onlara yarayacaktı.

Cenevizler, İtalya ve Almanya dışında bütün Avrupa'da eski bölgesel ya da kentsel güçlerin ulusal güçlere dönüştüğü bir dönemde, kendi sınırlarının bilincindeydiler. Yavaş yavaş yönetim işlerini terk edip bankerlik yapmaya başlıyorlardı. 18. yüzyılda kendilerini bütün batı Avrupa'ya kredi açar duruma getirecek o süreç başlıyordu. Cenova, coşkun kapitalizmin metropolü olarak yükselecekti.

Demek ki, Cenova'yla, Cumhuriyet'le ya da San Giorgio Bankası'yla denemeye girişmek yararsızdı. Portekiz'de başarıya ulaşmanın olanakları kesin kes tükendiğine göre, özellikle de Bartolomeo Diaz'ın girişimiyle, artık Hindistan'a doğu yolu da kapanmıştı. Bartolomeo'nun teşebbüsü de İngiltere Sarayı'ndan geri çevrilince, Colombo iyice umutsuzluğa düştü.

Buradan da ayrılıyordu.. Bir katırın sırtında, Santa Fe'den gidiyordu. Gemiyle Fransa'ya doğru yola çıkmayı düşündüğü Palos'a varacaktı.

On Dördüncü Bölüm

COLOMBO İSTEDİĞİ HER ŞEYİ ELDE EDİYOR

Sarayda, Colombo'nun dostları yılmıyor, vazgeçmiyorlardı. Prensin hocası din bilimci Peder Deza ısrar ediyordu. Baş defterdar Quintanilla ısrar ediyordu. Kralın baş mabeyincisi Juan Cabrero, kraliçenin çok yakını olan Moya Markizi ısrar ediyordu. Prensin çok yakını olan şefkatli ve yaşlı mürebbiye Donna Juana de Torres ısrar ediyordu, bütün sarayın borçlu olduğu Cenovalı, Floransalı, dönme Yahudi bankerler de öyle. Dualar ve saray erkânını ikna yöntemiyle Peder Marchena ve Peder Perez de ısrar ediyordu. Kurulun kararına uymayı kraliçeye önermiş olan Peder Fernando de Talavera da, vicdanen gerekli gördüğü, ama sarayın hayrına bulmadığı bir davranışı düzeltme yolu arıyordu.

İşte o sırada "*escribano de ración,*" yani kraliyet sarayının yöneticisi Valencialı Luis de Santangel sahnede belirdi. Bu adam Yahudi kökenliydi, ama ailesi Hıristiyandı, yani, "dönme" idi. O zamanlar söylendiğine göre de bir tüccarın oğlu, bir piskoposun kuzeniydi.

Santangel'in kendisi gibi Luis adını taşıyan ve iş adamı olan babası, Katalan limanlarındaki gümrük ve vergi işleri nedeniyle, Cenevizler, Milanolular ve Aragonlularla yoğun görüşmeler yapmıştı. "*Escribano*" olan oğul Luis, bazı Cenevizlerle, özellikle de Colombo'nun dostu olan Francesco Pinelli –Kastilya dilinde Pinelo– ile sıkı iş ilişkisi içindeydi.

Santangel ocak ayında, Cristoforo Colombo'nun saraydan ayrıldığı gün, kraliçeye başvurdu, girişimi destekleyenlerin ileri sürdükleri sebepleri ona sundu. Bunlar, kolayca bulunabilecek sebeplerdi ve Colombo taraftarı İspanyol Manzano'ya göre şöyle özetlenebilirdi:

Danışılan bilim adamlarının, yabancının önerisini geri çevirdikleri doğrudur. Ama, şuna da dikkat etmek gerekir ki bu uzmanların bazıları Colombo'nun kanıtlarından çoğuna tatmin edici yanıt verememişlerdi. Aksine, kendisi her zaman hasımlarının itirazlarına kafa tutmayı ve onları yanıtlamayı bilmişti.

Zaten son zamanlarda fikri sorulan kişilerin hepsi de projeyi geri çevirmemişti. Colombo çılgın değildi. Aksine, konuşmasında dengeli, namusluydu ve kanıtlarını doğru sergilemeyi, açıklamayı biliyordu. Hasımlarının ileri sürdüğü gibi, eğer girişim akıl dışı olsaydı, hükümdarlardan yalnızca bir milyon *maravedi* talep ettiği, geri kalan masrafları kendi karşılayacağı bir yolculuğa kalkışmazdı.

Colombo, kendisine yola çıkmadan önce ödül ya da tazminat verilmesini istemiyordu. Kral ona istediklerini yeni toprakların keşfinden sonraya lütfedebilirdi. Hükümdarlar fazla zarar etmeyeceklerdi. Buna karşılık, elde edilecek kazanç insanın hayal edebileceğinden çok daha büyük olabilirdi: Zengin, değerli maden yatakları, paha biçilmez baharatıyla herkesin göz diktiği Hindistan'a ulaşmak ve Katolik hükümdarları bir anda Hıristiyanlığın ve tüm dünyanın en güçlü hükümdarlarına dönüştürerek uçsuz bucaksız toprakları İspanyol Tahtı'na katmak.

Bu konu hakkında ne kadar kuşku duyulursa duyulsun, denemeye değmez miydi? Evet, girişim başarısızlıkla sonuçlanabilirdi. Ancak, sorunlu denizcilik girişimlerinde sürekli insan ve para kaybeden Portekiz örneği bir şey ifade etmiyor muydu? Bu girişimler sonuçsuz kalsa da, yeryüzünde hiç kimse Portekizlilerin çabalarını eleştirmiyordu.

Öte yandan, kraliçenin günah çıkarıcısı Peder Fernando de Talavera, şöyle mantık yürütüyordu: "Şayet bu girişimi geri çevirmekte ayak direrseм, uzlaşmaz davranışımın sonucu olarak Colombo'ya yol verilir ve o da başka bir ülkeye yönelir. Orada, aradığı desteği bulur ve Hindistan'a ulaşmayı başarır. Bu durumda, hayatımın sonuna kadar ulusumu ve hükümdarlarımı böyle bir şan şöhretten ve zenginlikten yoksun bıraktığım için büyük bir vicdan azabı çekerim. Krala bu konuyla ilgili olarak bilim adamlarının genel kanısını ve kendi düşüncemi açıkça ifade ettiğim için sorumlu değilim, vicdanım da rahat. Buna rağmen, eğer Peder Deza, Cabrero, Santangel ile Colombo'nun dostları, projenin gerçekleştirilmesinin uygun olacağı konusunda kral ile kraliçeyi ikna etmekte ısrar ediyorlarsa, ben de girişime karşı çıkmaktan vazgeçmeliyim. Yeni, gereksiz bir sorumluluk üstlenmiş olacağım. Bana düşen tek şey, maceranın riskini en aza indirebilmek için hükümdarlara temkinli davranmalarını öğütlemek olacak."

Peder Fernando de Talavera bu ve benzeri düşüncelerle kararını verdi. Kendisi, Deza ve Cabrero, Kral Fernando'ya, "çok pahalıya mal olsa da, Hindistan'dan umut edilen büyük kazanç ve şeref nedeniyle deneyin gerçekleştirilmesini" öğütlediler.

Bilimsel ve denizcilikle ilgili kanıtların görmezden gelinmesi ilginçti. İşler yolunda giderse saygınlık, kudret ve para kazanılacaktı. Yolunda gitmezse ne zararı olurdu ki? Mağriplilere karşı kazanılan göz kamaştırıcı zaferden sonra, itibar yitirmek söz konusu olamazdı. Yaşam tehlikesine gelince, sorumluluk Colombo'ya ve kendi rızalarıyla onunla birlikte denize açılmaya karar verecek kişilere aitti. Tek riziko, üç gemiyi donatmaya harcanacak paranın kaybıydı.

Bir de, girişimin maliyetinin ve finansmanının karşılanması gerekiyordu. Girişimin toplam maliyeti: İki milyon *maravedi.*

Las Casas'ın yazdıklarına göre, Colombo Katolik kralların yaklaşık bir milyon *maravedi*'lik bir meblağı önceden verdiklerini değişik vesilelerle doğrular. Gerçekte, bir milyon yüz kırk bin *maravedi* söz konusudur.

Colombo'nun, sonradan bir miktar para daha temin etmesi gerekti. Yarım milyon *maravedi* daha. Bakan Santangel'in kral ile kraliçe adına vermiş olduğu 1.140.000 *maravedi*'nin, Colombo'nun ödünç aldığı yarım milyona eklenmesiyle, 1.640.000 *maravedi*'lik bir toplama ulaşılıyordu.

Kalan 360.000 *maravedi* "Kraliyet meclisi tarafından, iki aylık bir sürede hükümdarları için iki karavela temin edip donatmaları istenen" Palos sakinlerinin vermesi gereken vergiye tekabül ediyor.

Peki, Mağriplilere karşı yapılan savaş nedeniyle kasaları tamtakır olan kral ile kraliçe parayı nereden sağlamışlardı? Bu savaş yüzünden –Colombo'nun girişimi için değil– kraliçe mücevherlerini bile rehin vermişti. Peki Colombo beş yüz bin *maravedi*'yi kimden ödünç almıştı?

Beş yüz bin *maravedi'yi* Colombo'ya, yüz seksen bin *maravedi*'lik bir faizle, Cenovalı di Negro, Rivarolo, Dona, Castagno ve Spinola ailelerinin banka temsilcileri adına, Floransalı Gianotto Berardi ödünç vermişti.

Santangel'in verdiği paraya gelince, bu konu daha da karışıktır.

Santangel, yalnızca Katolik hükümdarların hazine bakanı değildi, aynı zamanda Santa Hermandad'ın da –Hıristiyan kültürü ve düzeninin

korunması için oluşturulmuş bir ortaçağ kurumu– hazinedarıydı, üstelik Cenovalı Francesco Pinelli ile birlikte Haçlı Seferleri sandığının da hazinedarıydı.

Hükümdarlar, bu sandıktaki paraların ödünç olarak çekilmesine izin veriyorlardı.

Dahası da vardı: Pinelli ailesi, Cenovalı Cybolar ile akrabaydı. Görev başındaki Papa, VIII. Innocenti de Cybo ailesindendi. Santa Fe Konsili'nin yetkili, güvenilir üyesi olarak tanıdığımız Monsenyör Alessandro Geraldini ona başvurdu. Demek ki, girişimi finanse edenlerin alacakları risk, yalnızca İspanya değil, aynı zamanda Papalık tarafından da onaylanıyordu.

Ceneviz, Floransalı, Yahudi, Kastilyalı, Aragonlu... Bir kere tahsil edilince, artık paranın milliyeti kalmıyordu.

1492'nin iki milyon *maravedi*'si, bugün için ne ifade ediyor? Bunu doğru yanıtlamak kolay değil.

1903'te, tarihçi Thacher, bir yatırım için 80.000 doların gerekeceğini, oysa 7.200 dolara tekabül eden bir meblağla gerçekleşmiş olduğunu kaydetmişti. Bu hesaba dayanarak, o zaman yaklaşık 140.000 dolara denk bir meblağla hayata geçirilmiş bir girişim için günümüzde yaklaşık 1.600.000 doların gerektiği hesap edilebilir.

Yaklaşık, ama geçerli bir hesapla, keşfi izleyen yüzyıl boyunca İspanya Tahtı, Colombo'nun ilk yolculuğunun finansmanı için harcamış olduğu her *maravedi*'ye karşılık, yalnızca değerli madenlerden tam 1 milyon 733 bin *maravedi* elde etti.

Demek ki para sorunu halledilmişti. Kral Fernando razı oldu. Kraliçe Isabela'nın da istediği buydu. Kocası ikna edildiğine göre, kendisi zaten hazırdı. Hemen Colombo'yu çağırttı. Atla yola çıkan bir ulak, katırının sırtındaki Colombo'ya, Santa Fe'nin dört mil uzağındaki Pinos Köprüsü'nde yetişti.

Colombo geri döndü.

Sahne değişikliği öylesine hızlı ve alt üst ediciydi ki, ancak tiyatroya yaraşırdı. Oyunun konusu hükümdarları ikna etmek miydi? Daha doğrusu, hükümdarların, girişime inatla karşı çıkan saray erkânının, kozmoğrafların ve bilim adamlarının direnişini kırmak mıydı?

Colombo'nun zerre kadar pişman olmadan döndüğü kesindi.

Değişiklikler, sıkıntılar, tedirginlikler, bunca başarısızlığın verdiği kaygı, onu vazgeçirememişti. İddiaları azalmamıştı.

Ama ne önemi vardı? Girişim başarısızlığa uğrarsa, anlaşmalarla verilen tüm ödünler boşa gidecekti. Eğer başarılı olursa elde edilecek kâr öylesine büyüktü ki, herhangi bir ödün için imza atmaya değerdi.

Cenevizler, Floransalılar ve Yahudiler riski göze alıyorlar ve paralarını ortaya sürüyorlardı. Paraları yüzünden hükümdarlar onlara karşı zorunlu bir saygı duyuyorlardı. Onların yolundan gitmezlik edemezlerdi. Anlaşmalar imzalandı. Proje gerçekleşiyordu.

Uzun ve yorucu konuşmalardan sonra, haklar kararlaştırılıp onaylandı, anlaşmalar parafe edildi. Cenovalı, başarırsa, çok arzuladığı her şeyi elde edecekti: Unvanlar, saygınlık, büyük görevler, zenginlik.

Ne var ki, iktisatçıların kanısına göre para her şey demek değildi. Hukukçuların inanışına göre de hak her şey demek değildi.

Kahramanlar hâlâ eksikti. Henüz sadece kumandan vardı: Cristoforo Colombo.

Peki, ya denizciler?

23 Mayıs 1492 Çarşamba günü, Palos'taki San Giorgio Kilisesi'nde, 30 Nisan tarihli kraliyet kararnamesi Paloslulara okundu. Kararın açıklanma törenine Colombo ve Peder Perez'den başka iki önemli belediye başkanı, üç naip, kentin noteri ve yörenin pek çok sakini katıldı.

Colombo, hükümdarların mektubunu yetkililere teslim etti: Mektup, noter tarafından yüksek sesle okundu. Hükümdarlar, Cristoforo Colombo'yu, *"ciertas partes de la mare Océana"*da [Okyanusun bazı kısımlarında] hizmet edecek üç gemilik bir filonun kaptanı olarak görevlendirmişlerdi. Bu yolculuk için Palos sakinleri, en iyisinden mürettebat ve malzemeyle donatılmış iki karavelayı hazırlanmış ve tamamlanmış olarak teslim etmek zorundaydılar. Paloslular iki ay boyunca, yeni başkanın emri altında, krallarının hizmetinde çalışmaya mecburlardı, vergi borçlarını böyle ödeyeceklerdi. Adamlar ve gemiler kaptanın hizmetine verilecekti.

Colombo, başka bir kraliyet buyruğu daha almıştı. Buna göre, herhangi bir cezaya çarptırılmış kişiler, deniz ötesi sefere katılacak olur-

larsa bağışlanacaklar ya da her ne şekilde olursa olsun dava ve karar askıya alınacaktı.

Demek ki Colombo, suçluları, hapis ya da ölüm cezasına mahkûm olanları gemilerinde görevlendirebilecekti. Görevlendirdi de. Peki ama, kaç kişiydi bunlar?

Söylentinin aksine, o dönemin belgelerinin dikkatle araştırılması sonucunda, bugün bunların yalnızca dört kişi olduklarını biliyoruz.

Diğerlerine gelince, Colombo'nun takımında bir de "as" vardı: Juan de la Cosa, Gagliega adlı "*nao*"nun sahibi. Adı Santa Maria olarak değiştirilecek gemi, seferin amiral gemisi olacaktı. De la Cosa da, sahibi olma sıfatıyla bu gemide yer alacaktı.

Colombo, Juan de la Cosa'yı 1488-89 arasında Medinaceli dükünün konuğu olduğu zamandan beri tanıyordu. Dük girişimin masraflarını karşılamaya kararlı olduğundan, Juan de la Cosa muhtemelen o gün bu gündür sefere katılmaya hazır, bekliyordu. Kralın emriyle iki karavelanın Paloslular tarafından donatılıp silahlandırılması, Santa Maria adını alan Gagliega'nın da katılımı Colombo'yu rahatlatıyordu.

Juan de la Cosa'nın beraberinde bazı gemiciler getireceği de besbelliydi. Ne var ki, sayılarının, en azından kendi gemisinin tayfalarını tamamlamaya yeterli olup olmadığını bilmiyoruz.

Colombo'nun üç gemisi vardı: "*Nao*"dan daha önce söz edilmişti; iki de karavelası, Niña ya da Santa Clara ve Pinta ya da Santa Juana. Elinde bir usta ile *nao*'nun tayfalarının bir bölümü, Juan de la Cosa'nın adamları ve dört hükümlü bulunuyordu. "*Alguazil mayor de la armada*" özellikle geminin içme suyundan sorumluydu. En nazik, tehlikeli görevlerden biri olan bu işin başına Colombo, çok güvendiği bir adamı yerleştirdi: Beatrice'nin kuzeni, Kordobalı Diego de Arana.

Ama iki karavelanın kaptanı ve tayfaları hâlâ eksikti. Bazıları uzman olan en azından altmış usta denizci gerekiyordu. Ama, gelen giden yoktu.

Colombo yabancıydı; olanaksız bir düşü hayata geçirmekle görevli, adı sanı bilinmeyen herhangi bir kişi, zavallı bir hayalperest. Paloslular onun denizci nitelikleri hakkında hiçbir şey bilmiyorlardı. Onu hep karada

görmüşlerdi. Rábida rahiplerinin koruması altındaki bu zavallı adam, usta denizcilere nasıl bir güven verebilirdi? Veremezdi. Bu nedenle de, onunla denize açılmayı hep birlikte reddediyorlardı.

Palos ve Moguer'li denizciler hiç de korkak değillerdi. Aksine, Gine'ye yapılan tehlikeli deniz yolculuklarında, Mağripli korsanlarla ve komşu Portekizlilerle yapılan deniz savaşlarında güçlü ve cesur olduklarını kanıtlamışlardı. Ama, kendilerine teklif edilen iş tamamen farklıydı. "Yeni ve bilinmeyen bir şey," "hiç gerçekleştirilmemiş bir deniz yolculuğu" söz konusuydu.

Mosen Diego de Valera'nın hükümdarlara dediği gibi "deniz yolculukları her zaman son derece belirsiz" olurdu, ama Colombo'nun denemeyi önerdiği düpe düz tehlikeliydi.

Endülüslü denizcilerin inatçı direnişi karşısında, Colombo saraya başvurmak zorunda kaldı.

Yine acı günler geçiriyordu. Onun talihi, yanında böyle anlarının büyük dostu, her zamanki koruyucusu Peder Antonio Marchena'nın bulunmasıydı.

Marchena bölgede tanınıyor, seviliyordu. Paloslular ona büyük hayranlık, saygı ve bağlılık duyuyorlardı. Bu zorlu işte "gökbilimci rahip" bir kere daha uygun zamandaki, uygun kişi olacaktı. Palos'un en iyi kaptanlarından biriyle büyük ve köklü bir dostluğu vardı: Martin Alonso Pinzón.

Colombo gibi, Martin Alonso Pinzón da delikanlılık çağından beri denizciydi. Gemi kılavuzu ve kaptandı. Akdeniz'de İtalya'ya, Atlas Okyanusu'nda da Kanarya Adaları ve Gine'ye kadar yelken açmıştı. Portekiz ile yapılan savaşta cesurca davranmış, denizci yeteneğini kanıtlamıştı. Bir dereceye kadar da zenginleşmişti. Bir gemisi vardı ve başka bir iki gemiyi de hizmetinde bulunduruyordu.

Daha sonraları oğlu, Martin Alonso'nun Roma'da Papalık Sarayı'nda kozmograf olan bir arkadaşından "keşfedilecek" topraklar konusunda bilgi edindiğini ileri sürecekti. Gerçekten de, Peder Marchena, Cristoforo Colombo'ya Pinzón'dan söz ettiği sırada, Martin Alonso Pinzón Roma'daydı, ama deniz haritalarından ve keşiflerden bahsetmek için değil. Aksine, sardalye fıçılarını boşaltmak için.

Bu durum, keşif hazırlığının bu başlangıç evresinde Pinzón'un anahtar kişi olmasını engellemez.

Pinzón Palos'a döner dönmez, Peder Marchena ona girişimden söz etti, Colombo ile temasa geçmesini sağladı.

Diğerleriyle ilişkisinden farklı şekilde, Cenovalı okyanus yolculuğunun hedefini Pinzón'dan saklamaz: Büyük Han'ın Hindistan'ı. Yiğit, yürekli Palosluyu davasına kazandırmak için Santa Fe'den getirdiği resmi yazıları ona gösterir. Bunların arasında en önemlileri, anlaşmalar ve doğulu hükümdarlar için yazılmış bir mektuptu.

Colombo'yu asıl dürtükleyen, kraliyet desteğinden çok, kendi güçlü denizcilik sezgisidir.

İkisinin karşılaşması, iki büyük denizcinin karşılaşması oldu. Colombo'nun İzlanda'da, İrlanda'da, Atlas Okyanusu'ndaki takımadalarda, Gine'de edindiği bilgiler, ipuçları, önseziler sarayın bilginleri nezrinde bir işe yaramayacaktı. Cenovalının bunları kullanmamış olması bile muhtemeldir. Bu sefer ise kuşkusuz işe yaradı. Çünkü Kanarya Adaları'na ve Gine'ye gitmiş olan Pinzón bunları anlayacak ve önemini değerlendirecek düzeydeydi.

Martin Alonso yabancıya inandı, çünkü onun olağanüstü bir denizci olduğunu hissetti. Onu anladı ve ona inandı.

Harekete geçti. Yine usta bir denizci olan kardeşi Vicente Yanez ile konuştu ve Colombo adına, ona karavelalardan birinin kumandasını verdi. Vicente de girişime kazandırıldıktan sonra, iki kardeş coşkuyla tayfaları işe almaya başladılar.

Bazen tek başlarına, bazen de Colombo'nun eşliğinde, gemi kılavuzu, denizci, tayfa bulmak için bölgenin üç kentini –Palos, Moguer ve Huelva– boydan boya dolaştılar.

Colombo, Martin Alonso ve Vicente Yanez, donanmanın üç kaptanı olacaklardı. Colombo baş kaptan olarak Santa Maria gemisinde bulunacaktı. İki kardeş de karavelalara kumanda edeceklerdi.

Tarihçilerin Pinzón hakkındaki yargıları farklıdır.

Milliyetçi ruhun etkisiyle İspanyollar Paloslu kaptanın mevkiini yüceltirken, İtalyanlar küçümseme eğilimindedirler. Colombo'ya karşı olan

bazı kişiler, girişimin onurunun büyük bölümünü doğrudan Pinzón'a mal etmeyi başarırlar. Diğerleri ise Pinzón'u büyük ölçüde olumsuz bir unsur olarak görme eğilimindedirler.

İlk keşif yolculuğundan dönüş sırasında, Pinzón'un davranışı hakkında ileri sürülen farklı yargılar nedeniyle de tartışmalar alevlenir. Her ne olursa olsun, yolculuğun bu hazırlık aşamasında, Pinzón anahtar kişiydi. Kimse bunu inkâr edemez.

Büyük tasarının gerçekleşmesi iki denizcinin karşılaşmasıyla mümkün oldu. Denizde, okyanusta doğmuştu tasarı. Somutlaşmasının önündeki en ciddi engelin çözümü iki büyük gemicinin sezgileri sayesinde gerçekleşti.

On beşinci Bölüm

LA GOMERA, "MATRIZ DE AMÉRICA"

Santa Maria ile iki karavela 3 Ağustos 1492 Cuma gününün sabahında, saat beş ile altı arası, Palos'tan hareket etti. Gemideki adamların sayısı yaklaşık doksanı buluyordu: Seksen dört İspanyol –çoğunluğu Endülüslü, bazıları Gagliegalı, Katalan ve birkaç Basklı ile Kanarya Adaları'ndan bir siyahi– iki Cenovalı (Başkaptan ile Jacome el Rico), bir Venedikli, bir Kalabriyalı, bir Portekizli.

Rota konusunda kılavuzlar şaşkınlık yaşamadılar; Colombo'nun emri geçerliydi. Rotayı Kanarya Adaları yönüne çevireceklerdi.

Okyanusu aşmak üzere Colombo'nun Kanarya Adaları'nda hareket noktası olarak çok önceden seçtiği ada, La Gomera idi.

Bu seçimin pek çok nedeni vardı.

Birinci neden, coğrafyasıydı. San Sebastian'ın (adanın yönetim merkezi) eşsiz, büyük körfezi, alize rüzgârlarından yararlanmak için yeterince güneydeki bir enlem üzerinde, dünyanın bilinen son sığınağını oluşturuyordu. Daha güneydeki Yeşil Burun Adaları Portekiz'e aitti. Bu nedenle dikkate alınamazdı. La Gomera'nın batısında başka iki ada daha vardı: Palma henüz İspanyollar tarafından fethedilmemişti, Hierro'nun limanı erzak temini için uygun değildi.

Tercihin ikinci nedeni, üç maddede özetlenebilecek ikmal gereksinimleriydi: Su, et, odun. La Gomera'da su boldu, hatta bugünkünden bile fazlaydı. San Sebastian kumsalına uçurum şeklinde inen dar bir vadi olan "*barranco*"nun dibinde bir akarsu yer alır. Günümüzde bazen kuruyan bu akarsu, o zamanlarda her mevsimde sedir ormanındaki kaynaktan soğuk su taşırdı. Kaynağın suyu küçük kentin evleri arasından denize ulaşırdı. Yamaçlarındaki kuyulardan taze, berrak su çekilirdi. Colombo'nun denizcilerinin 5 Eylül akşamı, büyük yolculuğa başlamadan önce su çekmiş olduğu bu kuyular, bugün de turistlere gösterilir.

La Gomera'da, çayırlar o zaman olduğu gibi yine verimlidir: İspanyollar oraya ulaşmadan önce keçi, domuz ve tavşan yerli halk için mükem-

mel et depolarıydı. Aslında yerliler özellikle iğdiş edilmiş köpekleri de kızartıp yerlerdi. Ne var ki, Colombo ile İspanyol mürettebatı ilgilendiren köpekler değildi. Onlar daha önceden adaya büyük sayılarda getirilmiş olan büyük baş hayvanlar, keçi ve domuzlarla ilgiliydiler. Yolculuk sırasında kesilmek üzere birkaç keçi veya domuz da alınmıştı. En doyurucu erzak kesilmiş hayvan etiydi. La Gomera'da bunun en mükemmelini bulmak mümkündü, tuzlama işlemi de biliniyordu, çünkü İber Yarımadası'ndan gelen gemiler genellikle burada erzak temin ediyorlar, sonra sekiz-on gün sürecek yolculuklarına devam ediyorlardı.

Odun teminine gelince, La Gomera, Kanarya Adaları'nın en nitelikli kayın ağaçlarına ve sayısız çam ağacına sahipti. Kayın ağacının odunu çok iyi yanar. Colombo bunu çok iyi biliyordu. Quinto'daki evde büyükbabası öğretmişti. Moconesi'nin aşağısındaki Caucaso Dağı'nın kayın ağaçlarını çok iyi bilen büyükbabası.

Okyanusu aşarken iyi yanan odun bulundurmak gerekiyordu, çünkü o dönemlerde bir gemi açık denizde seyrederken, her defasında çakmak taşına başvurmamak için kıç tarafında sürekli ateş yakılırdı. Dalgalar güvertenin her yanını kaplayıp her şeyi ıslattığında çakmak taşını kullanmak zor oluyordu. Ateş özellikle, Colombo'nun öngördüğü gibi, gemiler konvoy halinde ilerlerken işaretle haberleşmek için gerekliydi. Geminin kıç tarafında demir bir kap asılı duruyordu, içindeki reçineli çam meşalesi, gündüzleri duman ve geceleri de alev yayıyordu. Alevin ve dumanın sayısı değişik emirleri belirtiyordu: Rotayı değiştirin, yelkenleri indirin ya da yelken takımını azaltın, talimat almak için amiral gemisine yaklaşın.

Bu nedenle kaplardaki ateşi sürekli yanık tutmak üzere, reçineli, nitelikli çam ve çok fazla kayın ağacı gerekliydi. Colombo, La Gomera'da her ikisini de buldu. La Gomera'da, yalnızca mükemmel bir liman, gemilere yüklemek üzere su, odun ve erzak yoktu. Ayrıca 1448 yılında Guanşlar* tarafından öldürülen Vali Hernan de Peraza'nın son derece güzel dul karısı Beatrice de Bobadilla da vardı.

* Kanarya Adaları'nın yerli halkı ve uygarlığı. İspanya'nın adaları fethiyle bu uygarlık ortadan kalkmış, halkın da soyu tükenmiştir, –ed.n

Cristoforo Colombo Beatrice'ye "vurulmuştu." Bu haberi veren Michele da Cuneo'dur. Keşif yolculuklarının uzun ve karmaşık macerasında, ilk kez Cenovalının aşklarıyla ilgili bir işaret beliriyor.

Kronik yazarı dostu bu konuyla fazla uğraşmıyor. Yalnızca kaydediyor. Bir abartı da söz konusu olabilir: Denizciler basit bir yakınlaşmayı, bir eğilimi, bir nezaket ziyaretini aşk ilişkisi şeklinde yorumlamış olabilirler. Ne var ki, Beatrice sadece nezaket sözleriyle yetinecek kadın değildi. Yaradılışı ve maceralı yaşamı, titiz bir kronikçi olan Michele da Cuneo'ya inanmamızı sağlıyor.

Bu, geleceğin kâşifinin bir çapkın olduğu anlamına gelmiyor. Kraliçe Isabela'ya hitap eden yazılarına da, fırsatçı bir samimiyetin ihtiyatı hâkimdir. Yalnızca hükümdara başvururken değil, diğer mektuplarda ve notlarda da Colombo kimseye benzemeyen karakterini sürdürür. Doğal olayların dikkatli gözlemcisi, demek ki kadınları ve cinselliklerini de gözlemliyor; ama çarpık bir tavırla değil, ilgisiz ve mesafeli olarak.

Colombo çok cazip ve etkileyici bir adamdı. Ona karşı aynı anda derin saygı, derin kin, aşk, düşmanlık duyulabilirdi. Çekiciliği büyük, ünlü Isabela'yı da etkisi altına almıştı, ama bu aşk değildi, çünkü o, yalnızca kocasını derin bir aşkla seviyordu. Ne var ki, Beatrice Bobadilla, Isabela'nın tek eşli yaradılışını ve erdemlerini paylaşmıyordu. Tarih, bu konuda bize bilgi verecek düzeyde değil, ama Beatrice ile Colombo arasındaki aşk belki de daha önceden, Cenovalı Batı üzerinden Doğu'yu bulma hayalini somut projeye dönüştürmenin yollarını ararken su yüzüne çıkmıştı.

Her nedense kronik yazarı ne Dido'dan*, ne de büyücü Kirke'den* söz ediyor.

Colombo'nun projesine olan saplantısı, herhangi bir aşk tutkusundan daha güçlüydü. Her şeye karşın, son derece dürüsttü, içtenlikle dindardı, Meryem Ana'ya ve Aziz Francesco'ya, neredeyse gizemli bir sofulukla bağlıydı. Her düşüncesini, her tasarısını –her zaman başarıya ulaşamasa da– Tanrının hizmeti, inancının yayılması, Hıristiyan davasının zaferi için

* Dido: Kartaca kraliçesi. Aieneias'a aşık oldu, karşılık göremeyince kendini öldürdü. Kirke: Yunan mitolojisinde ünlü büyücü kadın. Odisseus'un arkadaşlarını domuza çevirmişti. –ed.n

sonuçlandırmaya çalışıyordu. Beatrice ise Dido gibi çılgınca aşık olacak bir kadın değildi ve Kirke'den de farklı olarak, yalnızca vatanı İspanya için değil, iş ilişkileri nedeniyle sıkı sıkıya bağlı olduğu Sevilla'nın ve Kanarya Adaları'nın zengin Cenovalı ailesi Rivarololar için de büyük önem taşıyan bir girişimi geciktirmeye hiç niyeti yoktu. Zaten Colombo gittikten sonra –*Seyir Defteri*'nde ifade edildiği gibi– teselli bulacağı "saygın erkekler" pek eksik olmayacaktı.

"Hierro Adası'nda ikamet eden ve La Gomera'da Dona Peraza ile birlikte olan" bu saygın erkekler "Kanarya Adaları'nın batısında her yıl bir kara görür gibi oldukları, La Gomera'nın diğer sakinlerinin de yeminler ederek bunu doğruladıkları" konusunda amirale güvence vermişlerdi. Colombo böyle haberleri yalnız Kanarya Adaları'nda değil, Madeira'da, Porto Santo'da, Asor Takımadaları'nda ve İrlanda'da o kadar çok duymuştu ki, artık bunlara fazla önem verdiğini sanmıyoruz. Bununla birlikte denizcilere iman ve güven vermesi için *Seyir Defteri*'ne bunları yazıyordu. Teide adasındaki volkandan fışkıran alevlerin görüntüsü, mürettebatın yüreğine hurafelerin korkusunu saldığı için Colombo'nun onlara güven vermesi zorunluydu.

4 ve 5 Eylül'de, Santa Maria, Pinta ve Niña'ya, bol miktarda tuzlanmış et yüklendi. Çam ve kayın yığınları uygun olan her köşeye istiflendi. Fıçılar suyla doldurudu.

6 Eylül Perşembe gününün şafağında her şey hazırdı. Filo kaptanı, Assunta Kilisesi'nde ayine katıldı, gemiye bindi ve yelkenlerin fora edilmesini emretti.

Büyük keşif yolculuğu başlamıştı. Kanarya Adaları'ndan biri olan La Gomera, haklı olarak, "*matriz de América*" [Amerika'nın rahmi] diye tanımlanabilir.

On Altıncı Bölüm

OKYANUSTA İLK YOLCULUK

Atlas Okyanusu'nda 8 ile 9 Eylül tarihleri arasında başlayan ilk yolculuk 12 Ekim'de sona erdi. Daha önceleri kuzeyde Vikingler de sefer düzenlemişlerdi. Ama bu enlemlerde güzergâhlar çok daha kısaydı. Daha güneyde, başkaları da gerçekleşmiş miydi? Hıristiyan, İrlandalı, Ceneviz, Katalan, Portekizli, Fenikeli ve Mısırlıların, araştırmacılar, kâşifler, özellikle de meraklıların yolculuklarından söz edilir. Her mevsimde birkaç yeni varsayım ileri sürülür, eski varsayımlar yeniden canlanır.

Bunlar neye yarar? Nakledilmeyen ya da kuşaktan kuşağa aktarılmayan her şey, tarih için kaybolmuş demektir. İşte bu nedenle, Colombo'nun yolculuğu belirleyicidir, tektir. Onu, tarihin en büyük keşfine ulaştırır.

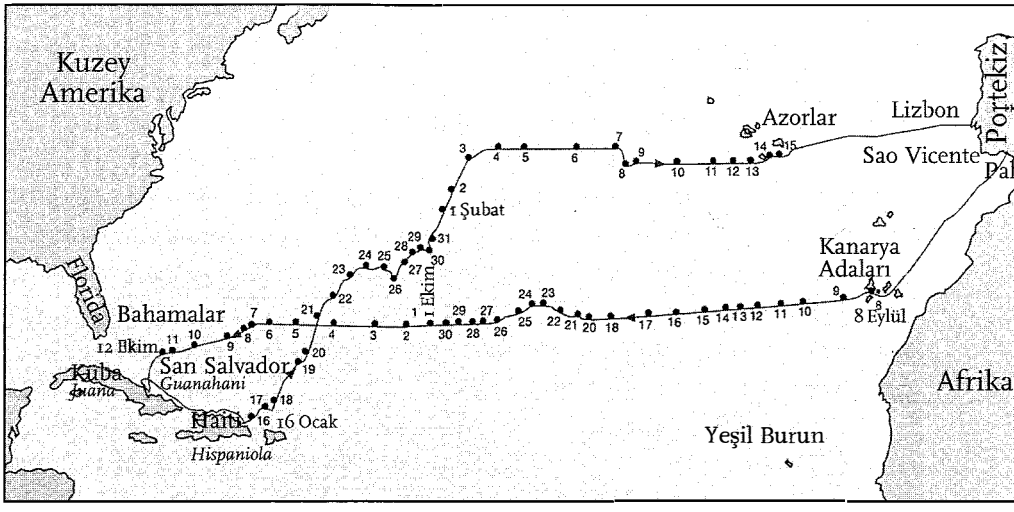
Bu yolculuk, tarihtekilerin ne en zoru, ne de en azap vereni oldu. Colombo, Karayipler'deki maceralı, hareketli, beklenmedik olayların yer aldığı ilk yolculuktan dönerken karşılaştıklarından daha da heyecan verici, tehlikeli deneyimlerle başa çıkmak zorunda kalacaktı. *Sargassum* korkusunu, pusulanın garip davranışlarının yol açtığı dehşeti, bilinmeyen denizlerdeki yolculuğun çok uzaması yüzünden çıkan ayaklanmaları abartan yalnızca efsanelerdir.

Kendini bilen, ciddi tarihçiler arasında da olayı felaket havasına dönüştürenler vardır.

Beklenmedik şeyler şunlardı:

- 16 Eylül'de Sargasso Denizi ile karşılaşma ve 17 Ekim'e kadar bu denizden geçiş.
- Pusula ibresinin 17 Eylül'de batıya doğru sapması. Bununla ilgili ilk işaret, 13 Eylül tarihinde *Seyir Defteri*'ne kaydedilmiştir.
- Bilinmeyen denizlerdeki yolculuğun hiç bitmeyecekmiş gibi gelmesi.

Sargassum, dallı yapıya sahip, yaprağı andıran şeritsi uzantıları ve küre biçimi kesecikleri olan bir yüzer alg [su yosunu] cinsidir. Kesecikler

5- Atlas Okyanusu'nu ilk geçiş (8 eylül - 12 ekim 1492).
Bu ve izleyen haritalarda Colombo döneminin yer adları italik olarak belirtilmiştir.

meyveye benzer, havayla doludur, böylece alglerin su yüzünde kalmalarını sağlar. Bu algler, dalgalar ve akıntılarla sürüklenerek Atlas Okyanusu'nun yaklaşık 30° ve 75° batı boylamları ile 22° ve 40° kuzey enlemleri arasında kalan geniş bir alanında kümelenirler.[1]

Algler arasında olağanüstü zenginlik ve türde fauna barınır: Kurtçuklar, kabuklular, yumuşakçalar, balıklar, sayısız türde böcekler. *Sargassum* ilkçağın sonlarından beri biliniyordu. 14. ve 15. yüzyıllarda Antil Adaları'nı, Yedi Kent Adasını, San Brandano Adaları'nı beyhude yere arayan denizciler, batıda denizi kaplayan otlardan söz ederlerdi: Karanın yakın olduğunu umut ediyorlardı, ama bir yandan da korku, dehşet duyuyorlardı.

Kuşkusuz, Colombo'nun da büyük yolculuğa çıkmadan önce bu olağandışı olay hakkında dolaylı da olsa bilgisi vardı. Atlas Okyanusu'nda daha önce yapmış olduğu yolculuk sırasında doğrudan öğrenmiş olması da mümkündür. Asor Takımadaları'nın en ucunda yer alan Flores ve Corvo Adaları, 30° boylamının ötesinde uzanırlar. 16 Eylül günü, Kanarya Adaları'ndan yaklaşık dokuz yüz mil uzaklıkta, 28° kuzey enlemi ve 35° batı boy-

lamı üzerinde, üç gemi "yemyeşil deniz otlarının oluşturduğu lekelerin ortasında" yol alıyordu. Colombo, şiirsel bir dille havanın "Endülüs nisanı gibi" ılık olduğunu ve "sabahleyin, havanın 'keyfine varmanın' büyük bir zevk verdiğini, bir tek bülbül şakımasının eksik olduğunu" ekliyordu.

17 Eylül'de otlar çoğaldı; bir ırmağa benziyordu. Canlı bir *"cangrejo"* bulundu. Ulloa, *Histoire* adlı yapıtında *cangrejo*'yu ıstakoz diye çevirmiş, ama bu bir hatadır. Bu, Sargasso Denizi'de sık rastlanan türden bir yengeçti.

Ayın dokuzunda iskandil atıldı ve bırakılan iki yüz kulaçlık iple dibe ulaşılamadı. Ayın 21'inde 28° kuzey enlemi ve 48° batı boylamında, *sargassum* öylesine yoğun hale geldi ki "sanki denizin içi bunlarla kaplıydı." Ayın 22'sinde bu otlar neredeyse hiç görünmedi. Ama 23'ünde yeniden "epeyce kalabalıklaşmışlardı."

Colombo, "ot denizinin" farklı görünümlerini, alglerin şeklini, orada bulunan hayvanları özenle kaydediyordu.

26 Eylül'de "deniz ırmak gibiydi, hava da ılık ve pek hoştu." 29'unda Colombo yine şiirsel bir dille yazıyordu: "Hava son derece ılık ve *'sabrosa'* (nefis, çok hoş), yalnızca bülbülün şarkısını duymamız eksik." Ama, "yine çok ot" olduğunu ekliyor. 30 Eylül'de yine "çok miktarda ot," 2 Ekim'de yine, ama artık "şimdiye dek olduğunun aksine, doğudan geliyor ve batıya doğru gidiyor." Algleri okyanusun yukarıda belirtilen bölümünde tutan, suların devinimiydi.

3 Ekim'de, hep bol olan ot, bazı yerlerde çürümüş, bazı yerlerde tazeydi. 5 Ekim: "Ot, hiç yok." Ama 8 Ekim'de, "o otlar yine beliriyor." Colombo'nun son gözlemi buydu. Üç gemi, az önce 72° boylamını geçmişti.

Böylece, hiçbir felaket olmadan *sargassum* engeli aşıldı. İlk aşan da Colombo oldu. *Sargassum*'dan ayrı olarak, pusula ibresinin batıya doğru bir sapma göstermesi o güne kadar bilinmeyen, hiç karşılaşılmamış, yepyeni bir durumdu.

Manyetik sapma, yeryüzünün manyetik etkisi altındaki pusula ibresinin dünyanın coğrafi kutuplarını birleştiren dönme ekseni ile manyetik kutuplarını birleştiren manyetik eksen arasındaki küçük fark nedeniyle –doğuya ya da batıya doğru– yaptığı sapmadır. Bu sapma bir yerden başka yere değişiklik gösterir.

Pusula ibresinin doğuya doğru sapma göstermesi, özellikle Akdeniz'de uzun zamandan beri biliniyordu. Oysa batıya doğru sapma, 13 Eylül 1492 tarihine kadar herhangi bir şekilde kayıtlara geçmemişti.

Tam olarak 13 Eylül'de gece bastırırken, Colombo ibrenin Kutupyıldızı'nın batısına doğru saptığını fark etti, oysa sabahleyin doğuya sapıyordu. Bunu *Seyir Defteri*'ne not etti: "*En este día, al comienzo de la noche, las aguras noruesteavan, y a la mañana nordesteavan algun tanto.*"

Kutupyıldızı'nın, gündüz devinimi sırasında kuzey kutbunun çevresinde bir daire çizer gibi göründüğü kaydediliyor. Gözlemci baktığında, pusulanın ibresi belirli bir açıda duruyor ki bu açı 1492'de 3° 27′ idi.[2]

17 Eylül'de, Kutupyıldızı'nın sağa doğru hareketiyle birlikte, alacakaranlıkta pusula ibreleri sola doğru güçlü bir sapma gösterdi.

Denizciler bir şey demedi, ama kaygılıydılar. Onları hemen sakinleştirmek gerekiyordu. Colombo, bunu kurnazca ve zekice yaptı. Kutupyıldızı'nın, kutup çevresinde çizdiği küçük daire hakkında bilgisi vardı, kılavuzların çoğu bundan habersizdi. Colombo, onları bir araya topladı ve bilgisizliklerinden yararlanarak sapmayı şafakta gözlemletti. Bu süre içinde, Kutupyıldızı sola doğru hareket etmişti. Böylece, ibrelerin sapması ortadan kalkmadı, ama azaldı. İbrelerin yalnızca Kutupyıldızı'nı izlediklerini söyledi: Kutupyıldızı hareket ettiği için ibreler sapıyordu.

Seyir Defteri'nin aktardığına göre Colombo, şafak sökerken, geminin haritadaki yerini hesaplayarak bulmalarını emretti ve kuzeye dümen kırınca da ibrelerin sapmadığını gördüler; ibreler gemi hareket ettiği için değil, Kutupyıldızı hareket ettiği için böyle oynuyordu.

Colombo bu tür kanıtlara inanmıyordu. Pusula üzerinde kaydedilen sapmaları özenle kaydediyor ve rotayı bu sonuçlara göre değiştiriyordu.

Günden güne, ibrelerin sola sapması daha belirgin hale geldi. Ayın 30'unda, filo büyük olasılıkla 7° batı açısına ulaştığı için, gece bastırırken ibreler bir çeyrek kadar batıya saptı. 7° manyetik yükselimde varılan bu açı, bir çeyrekten daha az bir toplam veriyordu (11 ve 1/4). "Şafakta –diye gözlemliyor Colombo– ibrelerin yönü tam olarak Kutupyıldızı'na doğruydu." Bu arada, yıldız kuzey batıya doğru ilerlemişti ve başlangıçta 11 ve 1/4 olan açı yok olmamış, ama azalmış olmalıydı. "Bundan açık şekilde anlaşılıyor

ki –diye ısrar ediyor Colombo– Kutupyıldızı da diğer yıldızlar gibi yer değiştirir ve ibreler her zaman doğru yönü gösterir."

Doğal bir olayı gözlediğine onu ikna eden pozitif ruhu muydu, yoksa başarıya olan sarsılmaz inancı mı? Her ikisi de. Karakterinin bu zıt ama modern yönleri, kâşife bir gizem ve çekicilik veriyor..

Büyük yolculuğu ne *sargassum*lar, ne de manyetik sapma bozdu.

İşi sadece yolculuğun aşırı uzun oluşu bozuyordu: Sürekli doğudan batıya esen alize rüzgârları koşulları daha ağır hale getirmişti. Beklenmedik bu olay, tayfaları dönüş konusunda kaygılandırıyordu.

Denizciler, filo komutanının düşüncelerini bilmiyorlardı. Her zamanki gibi kuşkucu olan Cenovalı düşüncelerini onlara açıklamaktan kaçınıyordu. Sürekli esen kuzeydoğu rüzgârlarından yararlanmak için seçtiği gidiş rotasını dönüşte değişken rüzgârlı bölgeye doğru değiştireceğini saklıyordu.

Sürekli esen rüzgârlar yüzünden dönemeyeceğinden korkuyor ve belirsizliğe doğru ilerlemek onu ürkütüyordu.

Colombo, her ikisinin de başına geleceğini tahmin etmişti.

Kaderin yardımıyla birinci korkuyu atlattı.

Şansı yaver gitti, çünkü alize rüzgârlarının etkisinde neredeyse sürekli kalmayı başardı. Kesin sınırlar söz konusu değildi, alizeler mevsimlere göre değişirdi. 1492'nin Eylül-Ekim ayları yolculuğa özellikle elverişliydi.

Bir şans eseri olarak 22 Eylül'de rüzgâr ters yönden esti. "Bu ters rüzgâr benim için oldukça elverişliydi" diye yazıyor Colombo, "Bu denizlerde bizi İspanya'ya götürecek rüzgârların esmeyeceğini düşünen adamlarımın morali düzeldi." Ertesi gün, beklenmedik bir şey oldu: Rüzgâr esmediği halde deniz çok kabardı. Bu, tayfaları korkuttu, ama bir yandan da sakinleştirdi, çünkü sürekli sakin ve çarşaf gibi olan denize bakıp onları Avrupa'ya geri götürecek olan rüzgâr hiç esmeyecek diye homurdanıyorlardı.

Şans yine Colombo'nun yüzüne güldü, 70° boylamına yaklaşırken, alizelerin üst sınırının kuzeyinde bulunan bu rüzgârların egemen olduğu bölgeden çıkma tehlikesiyle karşılaşabilirdi. O sırada, Hızır gibi yetişen bir kuş sürüsü, onu rotasını güneybatıya çevirmeye yöneltti.

La Gomera'dan hareket ettiğinde, 28° enlemindeydi. 7 Ekim Pazar günü, 26° enlemi üzerinde, 67° boylamı dolaylarında bulunuyordu. Rotası-

nın batıya doğru olmasına karşılık, sert esen ve onu güneybatıya iten kuzeydoğu rüzgârının etkisiyle, iki derece güneye inmişti.

Güneş doğarken, Niña'nın mürettebatı kara gördüklerini sanarak bayrak çekti. Bu, yanlış alarmdı. Ortada kara mara yoktu. Ama "kuzeyden güneybatıya doğru" uçan bir kuş sürüsü belirdi. Kuşların, gecelemek için bildikleri bir kara parçasına doğru gittikleri ya da yakında kış bastıracağı için yazı geçirdikleri topraklardan kaçtıkları düşünülebilirdi. Amiral yeni bir rota izlemeye, iki gün boyunca güneybatıya yönelmeye karar verdi.

Rota değişikliği nedeniyle, filo dört gün boyunca 24° enleminde kaldı. Colombo, alizeler bölgesinde kalmayı sürdürüyor ve rüzgârı kıç tarafından alarak Bahamalar Denizi'ne ulaşma olanağını da elde ediyordu.

Daha kaygı verici olan diğer korkuya, uzun süre bilinmeyene doğru ilerlemenin korkusuna gelince, Colombo, hareket ettiklerinden beri bunu düşünmüştü. Hierro Adası'nın ufukta belirdiği gün, güncesine şunları yazıyordu: "O gün –9 Eylül– on beş fersah yol aldık ve denizcilere kat ettiğimizden daha azını söylemeye karar verdim, yolculuk uzarsa mürettebatın korkmasını ya da cesaretinin kırılmasını önlemek istiyordum."

Günler ve haftalar geçtikçe Colombo *Seyir Defteri*'nde ısrarla en az yirmi beş kere, kılavuzların kayıt defterlerinde belirtilen mesafenin gerçekte kat edilenden daha kısa olduğunu yineliyordu.

Daha gidecek ne kadar yolu olduğunu düşünüyordu? İki nirengi noktası vardı: Kanarya Adaları'ndan 2400 mil ötede yer alan Cipango ve 3550 mil uzakta bulunan Katay (Çin) kenti Quinsay (Hangchow).[3]

Oysa, 25 Eylül Salı günü gemiler 2.400 mil kat etmişti. Colombo'nun hesaplarına göre (ne kadar yanlış olduklarını sonradan göreceğiz) bu, Kanarya Adaları ile Cipango arasında öngörülen mesafeydi. Tam da o gün, Martin Alonso Pinzón, Pinta'nın pupasından filo kaptanına seslendi: "Kara, kara, efendim." Denizcilerin çoğu kara gördüğünü sandı. Ne var ki ortada kara yoktu.

3 Ekim günü, Colombo, "gerek geçen hafta, gerekse bugünlerde karanın yakın olduğunu gösteren pek çok işarete rastladığını" kaydetmekten çekinmiyordu. O civarda adalar olduğunu bildikleri için, rüzgâra karşı gitmeye gerek olmadığını ekliyordu. Amaç, Hindistan'a ulaşmaktı ve "vakit

kaybetmek anlamsız olurdu." Burada *Seyir Defteri,* mürettebatın tedirginliğiyle ters düşüyordu.

Ama, 5 ile 6 Ekim tarihleri arasında, kaptan da kaygılanmaya başladı. 913 fersah, 3652 mil kat edildiğini düşünüyordu: Kanarya Adaları'ndan Katay'a, yani anakaraya, hesap ettiğinden yüz mil fazla bir uzaklık.

Ama kara görünmüyordu.

Endişeli günler geçirdiler. Yolculuğun son günlerinde, gemilerdeki gerilimli hava neredeyse bir drama yol açacaktı.

Ama, gerçek ve tam anlamıyla bir dram asla yaşanmadı. Efsane doğru çıkmadı. Yalnızca, korkular, şikâyetler ve itirazlar söz konusuydu, asla şiddet ya da gerçek isyan yaşanmadı.

Tarihin en önemli yolculuğu, Colombo'nun Atlas Okyanusu'nu aşarak gerçekleştirdiği sekiz yolculuğun en sakiniydi. Birkaç saat dışında –23 Eylül'de– okyanus, asla ne kötü, ne korkunç, ne de karanlıktı.

"Sevilla Irmağı gibi" sürekli dingin suların üzerinde gemiler hafifçe kayıyordu. Sonra, tam da son gün, deniz "bütün yolculuk boyunca karşılaştıklarından çok daha fazla kabardı." Dalgalar kıça çarpıyor, gemiyi hedefe itiyordu. Tarih, masalı kucakladı. Sanki bir perinin eli gemileri yönetiyordu.

On Yedinci Bölüm

SAN SALVADOR: İLK KARŞILAŞMA

Gecenin karanlığında, cılız bir ışık, kuş sürülerinin önceden haber verdiği karanın yakın olduğunu müjdeledi. 11 Ekim Perşembe gecesi, Cristoforo Colombo, pruvadan biraz daha yüksekte bulunan kıç kasarasındaydı. Akşamın saat onunda, ayın doğuşundan bir saat önce, karanlıkta bir ışık gördü ya da gördüğünü sandı. "*Como una candelilla de cera que se alçava y levantava*" [küçük bir kandil gibi titreşiyor] diyor *Seyir Defteri.*

Colombo, Pedro Gutierrez'e seslendi. Işığı o da gördü. Pedro Sanchez de Segovia ise hiçbir şey fark etmedi, onun bulunduğu yerden görünmüyordu.

Bu tarihi konuşmadan sonra, ışık bir ya da iki kez daha göründü, sonra yok oldu.

Işık hakkında yorum, gözlem, açıklama ve tartışma yapılmadı. Görülenin hayal ürünü olduğu şüphesi ileri sürüldü ve bu, gerçek bir karışıklık yarattı.

Colombo, karaya ulaşıldığı kesinlik kazanınca, ışığın kesin kes görüldüğünü yazdı. 11 ve 12 Ekim tarihleriyle ilgili notlar *Seyir Defteri*'nde ayrıca kaydedilmemiştir. Karayı ilk görme onurunu ve on bin *maravedi* tutarındaki yıllık ödenek ödülünü kendine ayırma amacıyla bu olayı uydurmuş olması kuşkusu buradan kaynaklanır.[1]

Kuşku kolayca yok edilemez. Budala ve fesat dedikoducular, büyük Cenovalı'nın denizci dehasını takdir edemezler. Bu alanda gerçek, efsaneyle örtüşüyor. Ama, bütün erdemler kâşife mal edilip herhangi bir kusuru yadsındığı zaman gerçek, efsaneyle örtüşmüyor. Daha sonra olanlar, Colombo'nun pek çok tarihçinin kendisine mal ettiği bu dalavere iddiasını çürütebileceğini gösterecektir.

Bununla birlikte, aksi varsayımın doğru olduğunu düşündürecek bir ayrıntı da vardır, yani diğer denizcilerin tanıklığına göre ışığın gerçekten görülmüş olması da mümkündür. Colombo sanki doğacak kuşkuyu tahmin etmiş ve gerekli kanıtları *Seyir Defteri*'nde belirtmeye özen göstermiştir.

Aldatma varsayımı bir yana bırakılacak olursa, geriye yanılma varsayımı kalır. Yapılan deneyler –yerlilerin elindeki bir meşalenin– söz konusu olamayacağını ortaya koymuştur. Ancak, büyük bir şenlik ateşi uzaktan bir meşale gibi algılanmış olabilir.

Ruth Wolper ile bu sayfaların yazarı ışıkla ilgili bir deney yaptılar. Deney sonucuna göre, Colombo'nun yanılmadığına dair bir güvence verebilirler. Kıyıdan, bugünkü ölçülerle yirmi yedi deniz mili uzaklıkta, 11 Ekim 1492 akşamının saat onunda var olan ay ve görüş koşullarında, kayalıklarda yakılan ve Colombo'nun gemileri tarafından fark edilen şenlik ateşlerinin görülebilir olduğu sonucuna varılmıştır.

Yerliler neden böyle büyük ateşler yakmışlardı acaba? Yanıt çok basit. Ekimde yağmur mevsimi bitmek üzereydi. Göllerdeki su yükselmişti ve ortalığı istila eden böcekler, sinekler, özellikle de kara sinekler usandırıcı, dayanılmaz oluyorlardı. Onları uzaklaştırmak için de yerliler geceleri kulübelerinin önünde büyük ateşler yakıyorlardı.

Arkeolojik kazılara ve değerlendirmelere dayanarak, Colombo'nun doğudan gelen gemilerinin karşısında yerlilerin ikamet alanlarının bulunduğu doğrulanmıştır.

Bu, rivayet edildiği gibi doğaüstü bir ışık değildi. Ama mistik ve romantik bir şey de vardı. Önce kuşların uçuşu, sonra da küçük bir ışık... Yeni Dünya, Eski Dünya'nın insanlarının karşısına böyle çıktı. 11 Ekim'i 12 Ekim'e bağlayan gece, saat ikide, son çeyreğinde olan ay, gemilerin önünü aydınlatmak için en iyi konumdaydı.

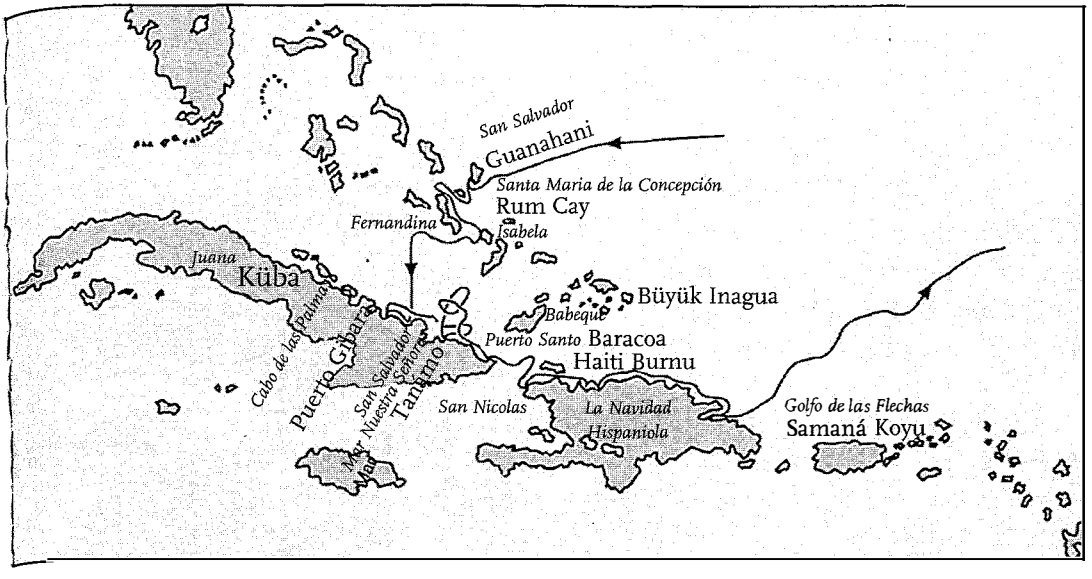
Juan Rodriguez Bermejo[2] da tam o sırada Pinta'nın pruva kasarasından beyaz kumlar, hemen ardından da biraz daha güneyde bir başkasını ve ikisinin arasında da kayalıkların karanlık kütlesini gördü.

Hiçbir kuşkuya yer yoktu artık. Kara! O anda 74° 20′ batı boylamı ve 23° 57′ kuzey enleminde bulunan karavelanın altı mil önünde gerçekten kara vardı.

Burası, Guanahani Adası'nın güneydoğu kıyısı olan High Cay ve Hinchingbrooke kayalıklarıydı.

Yerliler buraya Guanahani derlerdi.

Cristoforo Colombo, San Salvador adını verdi.

6- İlk yolculuğun Karayipler'deki güzergâhı (12 Ekim 1492 - 4 Ocak 1493).

Bu ada, Bahama Takımadaları'nı oluşturan sayısız adadan biriydi; yaklaşık yirmi bir kilometre uzunluğundaydı, genişliği de on kilometreden biraz azdı. 24° kuzey enleminde ve Greenwich'e göre 74° 30 dakika batı boylamında yer alıyordu. Yüzölçümü 155 kilometre kare idi. Britanya Uluslar Topluluğu çerçevesinde bağımsız olarak Bahamalara dahildir.

Bahamaları oluşturan küçük ve büyük bütün adalar gibi, San Salvador da bir mercan adasıdır, bu nedenle de yassıdır.

Demek ki büyük keşfin ilk yeniliği, mercan kayalığıydı. San Salvador Adası mercan kayalıklarıyla çevriliydi.

Colombo, Akdeniz'de, Kanarya Adaları'nda ve birçok yerde bulunan *Corallium rubium*'u, yani kızıl mercanı biliyordu. Cenova Cumhuriyeti, en büyük mercan pazarlarından biriydi: Yakın ve uzak denizlerden toplanan mercanın işlendiği ve ticaretinin yapıldığı merkez.

Ama bu mercanlar farklıydı. O zamana kadar hiçbir Hıristiyan denizci bu olağanüstü görüntüyle, taş mercan kayalıklarıyla karşılaşmamıştı. Marco Polo, *Milione*'de bundan söz etmemişti. *Seyir Defteri*'nden anlaşıldı-

ğına göre, Cenovalı da böyle bir yeniliğin öneminin farkında değildi: Yalnızca, "adayı çevreleyen sığ sularda kayalar olduğunu" kaydediyor. Denizi betimlememiş, sadece karadan ve yerlilerden söz etmiştir, ama denizin harikalarının onu büyülediğine hiç kuşku yok.

Mercan kayalıklarının ötesinde sular ılık ve berraktı, koyu maviden, ilkbahar yapraklarınınkini andıran yeşile kadar uzanan bir renk yelpazesi... Yoğun kümeler halindeki mangrov ağaçları kumsaldan denize doğru iniyordu. Kökleri de, tuzlu suyun ve kum tabakasının derinlerinde, vazgeçilmez besin kaynağı tatlı suyu buluyordu. Mangrovların olmadığı yerlerde de, kıyının tam kenarında, suların yükseldiğinde hafif dalgaların dokunduğu rengârenk bahçeler, palmiyeler, uzun gövdeli ağaçlar. Bitkilerin ve ormanın denizle böyle doğrudan teması, Avrupalıların o zamana kadar bilmedikleri bir olaydı. Bu temas suların "çarşaf gibi" –diye yazıyor Colombo– dümdüz olması sayesindeydi ve bu durgunluğu mercan kayalıkları sağlıyordu. Okyanus, dalgaları ve korkunç fırtınalarıyla, bu kayalıklarda, devinimi, beyazlığı, gürültüsü her zaman farklı olan köpüklerin meydana getirdiği sürekli bir atlıkarınca halinde döner, kırılır ve sakinleşir.

Demek ki Colombo taş mercan kayalıklarının ne olduğunu bilmiyordu. Ama denizci dehası onu bundan haberdarmış gibi davranmaya yöneltti.

En sonunda, karanın kesinlikle yaklaşık iki fersah ötede, aşağıda batıda bulunduğunu anlar anlamaz, yelkenleri indirmelerini ve yalnızca ana yelkenle ilerlenmesini, zaman kazanmak için gün doğmadan yola çıkmamalarını emretti.

Yelkenliyle denize açılmış herkes, kıçtan esen rüzgârla kıyıya yanaşmanın güç olduğunu bilir, çünkü her an bir kayalığa çarpma tehlikesi vardır. Ama, henüz görünmüş olan karadan bu kadar uzakta kayalık olmamalıydı. Bunlar o zamana kadar denizcilerin ve coğrafyacıların bilmedikleri türden mercan kayalıklarıydı.

Colombo tehlikeyi sezdi ve bu nedenle durdu.

Günün ağarmasıyla birlikte, kayalıklara çarpan dalgaların oluşturduğu beyaz köpükler gözlerden kaçmadı.

San Salvador Adası'nın sanki mercan kayalıklarıyla çerçevelenmiş gibi olduğunu daha önce söylemiştik. High Cay, Hinchingbrooke Kayalık-

ları ve Low Cay'in –adanın güneydoğu ucunu oluşturan kayalık üç adacık– önünde, kıyı çizgisine paralel olarak uzanan bu çerçeve, yelpaze biçimli dikey bir kayalık tarafından kırılıyordu. Bu burnu iyice açıktan aşmak gerekiyordu. Colombo da öyle yaptı.

Colombo, batı kıyısında rüzgâr altı olan bir deniz parçası arıyordu. Mercan kayalıklarında bir geçit buldu. Üç gemi oradan geçti ve kumsala yanaştı. Amiral –o andan itibaren Cenovalı çok arzuladığı sıfatı elde etmişti– iki Pinzón'un eşliğinde, silah dolu kayıklarla karaya yöneldi. İnce, tertemiz kuma indi, onu öptü, gözlerini gökyüzüne kaldırdı, Tanrıya teşekkür etti ve ağladı.

Çıplak erkek ve kadınların oluşturduğu şaşkın bir kalabalığın önünde, Cenovalı ile İspanyol kaptanların heyecanı ve sevinç ağlaması, insanlık tarihinin en büyük karşılaşmasının beklenmedik, olağanüstü anlamını özetler.

Daha doğrusunu söylemek gerekirse, bu bir keşiften çok bir karşılaşmaydı. Çünkü bu insanlık için sadece yeni ve ıssız bir karayı keşfetmek değildi. Bu, insanlığın iki yakasının, iki dünyasının, o sabah Guanahani-San Salvador'da karşılaşmasıydı.

Amiral kraliyet bayrağını açtı; Pinzón'lar da biri F (Fernando) harfli ve diğeri de Y (Ysabel) harfli, yeşil haçlı iki bayrağı.

Amiral, filonun noteri olan Rodrigo de Escobedo ile Pedro Sanchez de Segovia'yı çağırdı ve "Kral ile Kraliçe adına adayı yasal olarak ele geçirdiğini herkesin önünde onaylamalarını ve buna tanık olmalarını söyledi." İlgili resmi cümleler, yazılı olarak ifade edildi.

Törenden sonra, karşılaşma tam anlamıyla gerçekleşti. İki dünya birbiriyle tanıştı. Ne yazık ki birbirlerini anlamadılar.

İşte karşılaşmanın ilk izlenimi: "O anda çıplak insanlar gördüler." Gerçeği bütün canlılığıyla ifade eden bu cümle, hiçbir şekilde cinselliği yansıtmaz, yalnızca şaşkınlığı ifade eder.

"Kadınlar, erkekler, hepsi anadan doğma çıplaktı ve kadınlardan biri çocuk yaştaydı. Gördüklerimin hepsi gençti, otuz yaşın üstünde kimseyi fark etmedim. Vücutları çok güzel ve muntazam, yüzleri yakışıklıydı. Saçları at kuyruğu gibi sertti, kısaydı; kaşlarının üstüne düşmüştü. Arkadaki bir tutam saç ise kesilmemiş, sarkıyordu. Bazıları bedenlerini griye boya-

mıştı (Kanarya Adaları'ndakiler gibi, ne siyah ne de beyaz), bazıları beyaza, kırmızıya ya da başka renklere. Bazıları bütün vücutlarını, bazıları sadece yüzlerini, gözlerini veya sadece burunlarını boyamışlardı."

"Silah taşımıyorlar, hatta böyle bir şeyi bilmiyorlar. Onlara kılıçları gösterdim, bilmedikleri için keskin tarafından tutarak kendilerini kestiler. Demir bilmiyorlar. Mızrakları da ucu demir olmayan sopalardan ibaret, bazılarının ucunda bir balık dişi var."

"Bazılarının vücutlarında yara izleri var, gördüm ve işaretlerle bunların ne olduğunu sordum, yakınlardaki adalardan onları yakalamak için insanların geldiğini, kendilerini savunduklarını anlattılar. Onları tutsak etmek için anakaradan insanların buraya geldiklerini düşündüm, hâlâ öyle olduğunu sanıyorum. İyi hizmetkâr ve zeki olmalılar; kendilerine söylediğim her şeyi hemen tekrarlıyorlar. Kolayca Hıristiyan olacaklarına inanıyorum, çünkü bana öyle geliyor ki dinleri yok. Tanrının izniyle, buradan ayrılırken, bizler gibi konuşmayı öğrenmeleri için Zat-ı Şahanelerinize getirmek üzere bu adamlardan altısını yanıma alacağım."

Bunlar ilk günün izlenimleriydi.

Colombo, ikinci gün aklında fikrinde sadece altının nerede bulunduğunu öğrenmek olduğunu söylüyor. Bazı yerlilerin, "burunlarındaki bir deliğe küçük bir altın parçasını taktıklarını" gördü. Ona dediklerine göre - en azından o öyle anladığını sanmıştı- denizden güneye doğru gittiklerinde, altınla dolu büyük çanaklara sahip bir kral vardı." Amiral, yerlilerden birkaçının onu bu zengin toprağa götürmesini istedi, ama kendisine eşlik etmeyi reddettiklerini fark etti.

Birbirlerini anlamamaya başlıyorlardı.

Avrupalıların değer ölçüsü yerlilerinkinden farklıydı. "Ellerindeki ufak tefek her şeyi büyük bir aptallıkla veriyorlar." Elbette, yerlilerin değil, Avrupalıların ölçüsüne göre bir aptallık. Yerliler için "bir çanak parçası ya da kırık bir cam kap"ın karşılığı "on altı pamuk yumağı" idi.

Colombo, bunun böyle yürümeyeceğini fark etti. İki anlayış, iki değer kavramı arasındaki özgür karşılaşmadan, ağır, büyük haksızlıklar meydana geleceğini fark etti ve bu nedenle de hepsini İspanya kralları adına satın alma hakkını elinde bulundurarak pamuk ticaretini hemen yasakladı.

Peki ama, doksan kişiye bile uygulaması zor olan bu yerinde yasaklama, Avrupalıların sayısı dokuz yüz, dokuz bin, doksan bine ulaşınca ne anlam taşıyacaktı?

İşte, birbirini anlamayan iki dünyanın karşılaşmasından ortaya çıkan ilk güçlükler.

14 Ekim Pazar günü, adanın kıyılarını dolaşmak ve köyleri ziyaret etmek için gemiden ayrıldı. Birileri su, diğerleri yiyecek taşıyordu ve başkaları da denize atlıyor, sandallara doğru yüzüyordu. "Anlayabildiğimiz kadarıyla" –diye yazıyor Colombo– "gökten indiğimizi sanıyorlar." İspanyollar ilah gibi karşılanıyorlardı, onların tanrı olduğu sanılıyordu. Amiral bundan çok duygulandı. Öyle ki, küçük bir tabya kurmak için bir yer ararken, *Seyir Defteri*'ne şunları kaydediyor: "Böyle bir işe girişmenin gerekli olduğunu da sanmıyorum, çünkü bu insanların silahı çok yetersiz, Zat-ı Şahaneleri de, dilimizi öğretmek ve daha sonra, yurtlarına geri götürmek üzere İspanya'ya getireceğim yerlileri görünce, bu konuda bir yargıya varacaklardır"

Hemen arkasından şunu ekliyor: "Şayet Zat-ı Şahaneleri hepsinin Kastilya'ya getirilmesini ya da onların kendi adalarında "*captivos*" olarak tutulmalarını emrederlerse, bu kolayca yapılabilir. Çünkü, elli kadar kişiyle hepsine boyun eğdirilebilir ve onlara istenen her şey yapılabilir.

"*Captivo*" tutsak anlamına gelir. Bu konuda daha bağışlayıcı bir yorum yapmak güç. Colombo, kendi döneminde yaşıyordu, zamanının adamıydı: Zamanının bütün efendileri gibi düşünüyordu, azizleri gibi değil.

On Sekizinci Bölüm

KÜBA: BURASI ASYA

İspanyol gemileri San Salvador'a 12 Ekim Cuma günü ulaşmıştı. 13 Ekim Cumartesi günü adada keşif yapıldı. Amiral, büyük lagüne, Great Lake'e varmak için sık bir sakızağacı ve *Lignum vitae* ormanının içinde iki kilometre kadar ilerledi. Lagünün arkasında, adanın kırk üç metrelik en büyük yükseltisi yer alıyordu:

14 Ekim Pazar günü Colombo, adanın en kuzeyinde yer alan bir mercan kayalığının koruduğu ve "Hıristiyanlığın bütün gemilerini" alabilecek büyüklükteki limana kadar (Graham's Harbour) gemiyle bir keşif gezisi yaptı. İki ya da üç köy gördü. Diğerleri, ilk kez görülen doğu kıyısındaydı. Bugün sayıları yedi yüz olan San Salvador sakinlerinin –arkeolojik buluntulara göre– o dönemde çok daha kalabalık olduğu kesindir.

14 Ekim gecesi yeniden hareket ediliyordu. Rota güneybatıya çevrildi. Santa Maria de la Concepcion, (bugün Rum Cay) Fernandina (Long Island), La Isabela (Crook Island): Colombo bu adaların her birinde duruyor ve yerlilere aynı soruyu soruyordu: "Altın nerede?" Ama bu arada papağanları bulmuştu. Baharat da vardır diye düşünüyordu. Ama ya altın? Her adada yerliler güneyi gösteriyordu. Güneyde –hepsi, güçlükle anlaşılabilse de, işaretlerle ve sesle doğruluyorlardı– Koba ya da Küba denen büyük bir ada vardı.

Rüzgârsız durgun hava ve yağmur yolculuğu geciktiriyordu, ama 27 Ekim Cumartesi günü gece bastırmadan denizciler karayı gördü. Sonunda, gerçekten büyük bir kara. 28 Ekim Pazar gününün şafağında, dalgaları, vadileri, düzlükleri, sık ağaçları, bin bir renkteki çiçekleri, bindir türdeki meyveleri, tatlı tatlı şakıyan birçok kuş ve kuşçuklarıyla, kara ortaya çıkmıştı. Colombo bundan "daha güzel bir manzara" görmemişti. Hiç kuşkusu yoktu. Küba, Cipango idi. Büyük düş gerçekleşmişti; denizde sürekli batıya doğru ilerleyerek doğuya ulaşmıştı.

İlk karaya çıkışından itibaren Colombo San Salvador'un eskilerin ve Marco Polo'nun Katay'ın doğusunda olduğunu söylediği sayısız adadan biri olduğunu düşündü. Bahamalar'daki gezintisi sırasında bu inancı güçlendi.

İyi ama, San Salvador'da, Santa Maria de la Concepcion'da, Fernandina'da, Isabela'da, bu adaların Asya topraklarıyla karıştırılmasına sebep olacak ne vardı? Bizim için çok az, hatta hiçbir şey. Peki, ya Colombo için?

Hurma ağaçları vardı. Hurma ağaçlarının yalnız Asya'da değil, Afrika'da da bulunduğunu biliyordu. Görkemli ağaçlar, yeni bitki türleri vardı. Yalnız Cenovalı değil, daha önce Kanarya Adaları'na ve Madeira'ya gitmiş olan İspanyol denizciler –sayıları da çoktu– Avrupa'dan böylesine farklı bir floranın, tropikal ve astropikal* iklimlerin egemen olduğu topraklara özgü olmakla birlikte, Asya'ya özgü olmadığını bilmeliydiler. Avrupa'da bilinmeyen boyutlarda yılanlar ve kertenkeleler vardı. Amiral bunların benzerlerini Gine'de görmüştü. Colombo dört ipucu yüzünden bu kanıya varmıştı: papağanlar, baharat, altın ve yerlilerin ırk özellikleri.

San Salvador'da karaya ayak basar basmaz Colombo büyük bir sevinç duydu, karşılaştığı ilk yerlilerin kendisine papağanlar sunmasını neredeyse Tanrının bir işareti olarak gördü. Keşfin gerçekleştiği gün *Seyir Defteri*'ne şunları yazabilmekten mutluluk duymuştu: "Bu adada, papağanlar dışında hiçbir hayvan görmedim." 16 Ekim'de, Long Island'da "Adada papağanların ve kertenkelelerin dışında, hiçbir tür hayvan görmedim" ve 21 Ekim'de: "Papağan sürüleri güneşi karartıyor" diye yazmıştı.

Papağanlar Hindistan'ın simgesiydi. Marco Polo ve erken ortaçağda uzak Asya'nın harikalarını betimleyen herkes papağanlardan söz etmişti. Colombo, papağanların ne Avrupa'da, ne de Akdeniz'e kıyısı olan topraklarda bulunduğunu biliyordu. Gine bölgesinde bazı papağan türlerinin varolduğundan, Portekizliler gibi Colombo da haberdardı. Yine de hiç kimse, bu Afrikalı papağangillerden söz etmemişti. Belki Portekizlilerin ve Colombo'nun girmediği iç bölgelerdeki ormanlarda yaşadıkları için, kimse onları görmemişti. Belki de Gine papağanları, genellikle Asya, Amerika ve Okyanusya'daki akrabaları gibi rengârenk olmadığı için kimse görmemişti onları.

Colombo, papağanların –Kenya'dan Papua'ya ve Polinezya'ya kadar– dünyanın bütün tropikal ve astropikal bölgelerinde yaşadığını bilmiyordu. Çağının bütün insanları gibi, sadece Asya'da bulunduklarını sanıyordu.

* Tropikal bölgelere yakın fakat daha yüksek bir enlemde olan [subtropical] –ed.n.

O çağdan kalan bilgiler, ilk yolculuktan anavatana getirilen altın miktarı konusunda kuşkuya düşmemize yol açıyor. Barselona'daki Sala Real'in altın süslemelerinin ve Toledo Kilisesi'ndeki Santissimo Sacramento mahfazasının Hindistan'dan gelen altınla yapıldığı söylenir, ama bu varsayımlar hakkında kesin kanıt yoktur. İlk yolculukta Avrupa'ya taşınan altının az miktarda olduğu sanılır.

Bununla birlikte, keşfedilen topraklarda değerli madenin bulunması hayal değildi, çünkü az da olsa izleri ilk andan itibaren görülmüştü. En büyük altın ve gümüş madenlerinin keşfi yıllar aldı. Ama Colombo'nunki, bir hayalden öte, adeta altın bölgelerinin kapılarını açan dahiyane bir "aydınlanma" idi.

Colombo'yu doğrulayan son veri de –papağanlarla ilgili olanı gibi– yerlilerin farklı beden yapılarıydı. Ada halkı sadece Avrupalılardan, Kuzey Afrikalılardan (Araplardan) değil, Gine'deki Afrikalılardan da farklıydı. Ertesi gün, 13 Ekim'de, Colombo farklara dikkat çekiyordu: "Saçları kıvırcık değil (belirgin şekilde siyah Afrikalıları ima ediyor) ama at kılı gibi parlak ve kabarık." Sonra açıklıyordu: "Alınları ve başları çok geniş, neredeyse bugüne kadar gördüğüm ırklarınkinden çok daha geniş, gözleri de çok güzel ve küçük değil."

Colombo, yerlilerin siyahlardan farklı olan özelliklerinde ısrar ediyor: "Hiçbiri koyu renkli değil. Kanarya Adaları sakinlerinin ya da teni güneşten yanan köylülerin rengindeler." Yine: "Karınları büyük değil ve düz." Oysa, Gineli siyahların çoğunun karınları, eksik proteinden kaynaklanan patolojik bozukluklar nedeniyle şişti.

Papağanların, ada halkının farklı vücut yapısının, birazcık altın ve azıcık baharat umudunun yanında, Marco Polo'nun anlatılarıyla şiddetle çatışan veriler de vardı.

"O anda çıplak insanlar gördüler." Karşılaşmanın ilk izlenimi buydu. San Salvador'da da, Santa Maria de la Concepcion'da da hep çıplaktı insanlar. Siyaha, beyaza, kırmızıya, kahverengiye boyanmışlardı, kollarında, bacaklarında, kulaklarında, burunlarında ya da boyunlarında altın takılar vardı.

Asyalıların, giyimli, hem de pek şık giyimli oldukları nasıl unutulur? Dahası var. Daha ilk günden başlayarak, Colombo, *Seyir Defteri*'ne yer-

lilerin *"silah denen nesnenin hiçbir türünü"* bilmediklerini kaydediyordu. *Milione*'yi bilen Colombo'nun Asyalıların da Avrupalılar gibi silahları olduğunu bilmesi gerekirdi.

Silahın bilinmemesi, giysi giymemeleri ve çıplaklık, evlerin ve köylerin yapısı, her şey ilkeldi, Gine'nin koşullarından da alt düzeye işaret ediyordu. Yalnız bu insanlar daha iyi besleniyordu, Gine'dekiler gibi sefil değillerdi. Ne var ki kültür, bütünüyle, daha aşağı düzeydeydi.

Asyalı oldukları nasıl düşünülebilirdi?

Colombo hatasında direniyordu, çünkü Asya'nın uzağına, Katay ve Cipango'nun uygarlığından henüz uzak olan küçük adalara ulaştığını sanıyordu. Gerçekten de, *Milione*'de insanların çıplak olduğundan ya da Sokotera ve Zanzibar'da sadece peştamala benzer bir şeyle örtündüklerinden söz edilir.

Colombo, Marco Polo'nun sözünü etmiş olduğu göz kamaştırıcı uygarlığın yalnızca anakarada ve büyük adalarda varolduğunu düşünmüş olabilirdi.

Cipango, Katay, Hindistan, onun hedefleriydi. Yerliler, "kocaman bir adadan" söz ettiler. Amiralin kuşkusu yoktu: "Beraberimdeki yerlilerin bana verdiği bilgilere göre, orası Cipango olmalı." 21 Ekim'de böyle yazıyordu. 23'ünde ve 26'sında da bunu tekrarlıyordu.

Kendine bu kadar güvenmesi onu yanıltıyordu.

Amirali, inatla sadık kaldığı coğrafya bilgisi de aldatıyordu. Portekiz'den Çin'e kadar kara yolu mesafesinin çok daha fazla olduğunu sanıyordu. Onu böyle bir kanıya sürükleyen yalnızca Toscanelli değildi, Piccolomini'nin *Historia rerum*'u ile Marco Polo'nun anlatısı da Katay'ın ve Büyük Han'ın topraklarının doğuda çok uzaklara kadar uzandığı fikrini vermişti.

Dünyanın yuvarlaklığı ilkesi de artık kabul edildiğine göre, Asya'nın Atlas Okyanusu'nun ötesinde, Lizbon'dan 3000 mil ve Hierro Adası'ndan da 2400 mil uzakta olduğuna inanmasının sebebi buydu.

Colombo böyle olduğuna bu kadar inanmasaydı, projesini bu kadar coşkuyla hazırlayamaz, bilginlerin ve hükümdarların huzurunda bu kadar ihtirasla savunamaz, kendisiyle birlikte gelmesi için Pinzón'u ikna edemez, maceralı yolculuğuna korkusuzca çıkamazdı.

Şimdi, "kendi" coğrafya bilgisinin ve umudunun yerleştirdiği yerde karayı, hatta karaları bulduğu sırada, kaygı, umut, tartışma dolu bunca yıldır geliştirdiği, onun için bir Kutupyıldızı olan o düşünceden, bu saplantıdan vaz mı geçmeliydi?

Kaç yıl boyunca, Karanlık Deniz'in ötesinde, Atlas Okyanusu'nun ötesinde Asya'nın bulunduğunu; batıya doğru yelken açarak doğuya ulaşacağını savunmuştu. İşte okyanusun ötesinde pek çok ada ve sonunda da büyük bir kara bulmuştu. Papağanlar vardı, altın vardı –ona göre– baharat vardı, Avrupalılardan ve Afrikalılardan farklı insanlar vardı. Asya'ya ulaşmamış olduğunu nasıl düşünebilirdi?

Las Casas, fizikçi Paolo'nun, yani Toscanelli'nin haritasından sık sık söz ederek, Colombo'nun hatasını aklamaya çalışır: "*Tenía este opinion,*" yani buraların, Büyük Han'ın toprakları olduğuna inanıyordu, çünkü "fizikçi Paolo'nun haritasına ve onun, mektuplarıyla kendisine sağladığı bilgilere güveniyordu." Teori ile tecrübe arasında seçim yapmak zorunda kalan Cenovalı, yaşadıklarına güvenerek gerekli değişiklik ve düzeltmelerle, kaç kere teoriye tecrübeyi kabul ettirmişti!

Yeni Topraklar'a ulaşınca, Colombo deneyimlerine dayanarak keskin bir gözlemci, mükemmel bir denizci ve iyi bir coğrafyacı olmayı sürdürüyordu. Bununla birlikte, *Milione*'deki Asya'dan çok farklı yerlerde bulunduğunu belirten pek çok ipucunu hiç dikkate almıyordu.

Milione, debdebeli, zengin, birçok önemli kült ve dinin, incinin, elmasın, fildişinin, sandal ağacının, gri amberin, "Rusya"dan ve kuzey bölgelerinden gelen mallara kadar, her şeyin çok bol olduğu krallıkları betimler. Eşi olmayan uygar insanlar ve ülkelerden oluşan harikulade bir bileşim. Sonra, yine *Milione*'deki, çok değişik türler içeren Asya faunasına ayrılmış bir bölüm de göz ardı edilemez: Kaplanlar, parslar, panterler, vaşaklar, kuzguni kurtlar, filler, gergedanlar, babunlar, eşek kadar büyük Tibet köpekleri ile geyikler, yaban domuzları, maymunlar, yılanlar...

Bunların hiçbiri, Cenovalı'nın gördükleri hakkındaki betimlemelerinde yer almıyor. Aksine, kanaatleri ve sabit fikirleri, gerçeklere, nesnel duruma, Yeni Dünya'daki doğaya galebe çalıyor.

Neden?

Çünkü, yanıltıcı bazı ipuçları vardı; Colombo, özellikle de keşif tutkusu ve kendine aşırı güveni yüzünden bazı şeyleri sanki görmezden geliyordu. İspanya hükümdarlarının kararını inatla bekleyerek yedi yıl boyunca –bir erkeğin yaşamının, otuz dört ile kırk bir yaşları arasındaki en güzel yılları– direnme gücünü yitirmemeyi başarmıştı. Büyük Amirali olduğu okyanusun ötesindeki topraklara ulaştıktan sonra daha da artan inadı, gerçekçi düşünmesini engelliyor, kavrama yeteneğini azaltıyordu.

İnatçılık genellikle büyük insanların karakterinde vardır. Cristoforo Colombo'nun inadı öylesine yoğun ve şiddetliydi ki, erdemden kusura dönüşüyordu. Erdem: dün Lizbon'daydı, Akdeniz'de ve okyanusta İzlanda, Porto Santo, Gine'ye doğru seyrediyordu; sonra İspanya'daydı; son olarak da Atlas Okyanusu'nu geçiyordu. Kusur: bugün, Okyanusların Amirali, son derece güzel ve hayran olunacak topraklar keşfederken buraların Asya olmadığının farkına varmıyordu.

Yedi yıl boyunca, tanrısal bir görevi yerine getirmek zorunda olduğuna inandığı için, büyük tasarısının sırrını saklamıştı, şimdi de Karanlık Deniz'in ötesindeki toprağa ulaştığında, kendisine ölümsüz şöhret, kendi soyundan geleceklere de soyluluk ve zenginlik kazandıracak Tanrının istediği bir görevi yerine getirdiğine inanıyordu.

Gerçekten de şöhrete ulaşmıştı, Avrupa ile Afrika'dan daha geniş, neredeyse Asya kadar zengin ve önemli yeni bir kıtanın keşfini kendisine mal etme düşüncesi, aklının ucundan bile geçmiyordu.

Yeni bir anakara, bilimsel kuramların ve imgelemin ötesindeydi.

Las Casas'ın haklı çıkarma çabaları yersiz değildi. Paolo Toscanelli gibi bir bilim adamı ve diğerleri, oybirliğiyle Avrupa, Afrika ve Asya'nın dışında başka kıtaların varlığına ihtimal vermemişlerdi.

Bu nedenle, eğer bu topraklar Asya değilse, geriye tek bir seçenek kalıyordu; Çin ile Hindistan'ın uzak adaları olması. Bu, kendisini gerçekleştirmek zorunda hissettiği ve Tanrının ona verdiği görev değildi. Tarihin akışı içinde yankı uyandırmazdı.

Karanlık Deniz haritalarında gerçek ya da hayali öyle çok ada vardı ki... Keşfedilenler de –Kanarya Takımadaları, Madeira, Asor Takımadaları– tarihin akışını değiştirmemişlerdi.

Yeni Topraklar'ın, Çin ile Japonya olmadığını kabul etmek alçakgönüllülük gerektiriyordu. Ama bu Colombo'dan beklenemezdi. Alçakgönüllü olmak bir yana, fazla kendini beğenmişti. Öte yandan da, bu kibirli ve inatçı kişiliği nedeniyle çok kişiye olanaksız ve anlamsız görünen bir girişimi gerçekleştirmeyi başarmıştı.

Colombo şöhrete büyük bir açlık duyuyordu. Okyanusun efendisi olabilmek, büyük hayalini gerçekleştirmek için, deneyimlerine ve denizci önsezisine hizmet etsin diye kuramı eğip bükmeyi kolayca başarmıştı, çünkü arzularına, zaferin ipeksi hışırtısına denk düşüyordu bu. Şimdi, bir kez daha, Karayip topraklarındaki deneyimleri karşısında kurama boyun eğdirmesi gerekiyordu. İlginç, heyecan verici deneyimlerdi bunlar, ama evler, eşyalar ve araç gereçlere, yani toplumsal yapının ve uygarlık düzeyinin toplamına bakıldığında her şey çok mütevazı idi. Kendi kuramlarını bu tür deneyimlere tâbi kılmak Colombo'nun sahip olmadığı bir erdemi gerektiriyordu.

Colombo eğer 1492'den önce alçakgönüllü olsaydı, inadından vazgeçme gibi bir huyu da olsaydı, tarihin en büyük keşfini gerçekleştiremezdi. O kader yılının 12 Ekim'inden sonra ise bu kadar büyük bir yanlış yapmazdı. Ölünceye kadar sürdürdüğü sabit fikrinden kurtulurdu. Bu saplantısı yüzünden dünyanın en büyük, zengin ve önemli kıtalarından birinde adını ölümsüzleştirme onuruna sahip olamadı. Çünkü Asya'ya ulaştığına inanan Colombo, batı üzerinden doğuya gitme düşüncesiyle, hep umudun dürtüsüyle ve Hindistan'a varmak inancıyla, oraya inatla üç kez daha gitti.

Yorulmak bilmez bir Hindistan arayışı içinde, Küba ile Hispaniola'nın da ötesinde Karayip Adaları'na, özellikle de anakarada Orinoco'nun ağzına kadar keşif gezileri yapılacaktı. Güney Amerika, keşfettiği ve farklı olduğunu gördüğü, Asya ile ilgisi olmayan Venezuela. Ne var ki bu topraklar ilgisini çekmedi, çünkü Hindistan'a varmak onda saplantı haline gelmişti.

Önünde uzanan Küba bir peri gibi büyüleyiciydi. Genç Cristoforo'nun Sakız Adası'nda ilk kez duyduğu coşku veren, arzu uyandıran, unutulmaz nefis kokular ortalığa yayılıyordu. Burası muhtemelen Cipango ya da daha doğrusu Katay idi. Yani, Asya!

28 Ekim Pazar gününün şafağında, üç gemi bir akarsuyun ağzına girdi ve "kıyıdan bir ok atımı uzakta" demirledi. Colombo ırmağa San Salvador, yeni karaya da Juana adını verdi.

Her iki isim de bugün artık kullanılmıyor. Büyük ada ona yerlilerin verdiği ismi taşıyor: Küba. San Salvador adı da unutulup gitti, ama bugün Küba'nın doğusunda bu ismi taşıyan birçok köy var. Buraları şimdi dikkatli bir gözle gezersek Colombo'nun, "sığlık tehlikesi ya da başka bir engel bulunmayan"diye tanımladığı doğal limanın, günümüzde Bariay Körfezi diye adlandırılan yer olduğunu anlarız.

Kâşif, bu topraklarla ilk karşılaştığında *Seyir Defteri*'ne şöyle yazmıştı: "Bu ada, insan gözünün şimdiye dek görebildiği en güzel ada. Çok güzel ve çok yüksek birçok dağ var, ama fazla yayılmıyorlar; geri kalanı bölgeler de Sicilya'daki gibi yüksek."

29 Ekim'de, filo batıya doğru kıyıyı dolaştı. Akşam "oldukça büyük bir akarsuyun" ağzına ulaştı. Burası, günümüzdeki Puerto Gibara'dır. Şimdiye kadar rastladıkları doğal limanların en geniş ve elverişlisidir.

30 Ekim'de, Colombo "palmiye ağaçlarıyla kaplı bir burun" fark etti ve burayı Palmiye Burnu diye adlandırdı. Bugünkü adı Punta Uvero olan bu yerde yine birçok palmiye ağacı vardır.

Sonra rüzgâr batıya döndü, öyle şiddetli esti ki, 31 Ekim'de filo rüzgârı arkasına almak zorunda kaldı. Sonra rüzgâr kuzeyden esti, ısı düştü. Yakında bir fırtına kopacağı belliydi. Colombo, kuzey rüzgârı ile kuzey-kuzeybatı yönünde kıyıyı izlemenin imkânsız olduğunu anladı. Rotayı ters çevirme emri verdi. 1 Kasım gününün şafağında Puerto Gibara'ya ulaştı ve orada on bir gün kaldı. 12 Kasım Pazartesi günü "gemideki yerlilerin çoğunun Baneque diye adlandırdığı" bir ada yönünde yeniden hareket ettiler. Belki de burası günümüzde Great Inagua diye bilinen yerdir.

Kuzeyden yeni bir bora geliyordu. Bunun üzerine Colombo, Küba kıyılarında bir köşeye sığınmaya karar verdi. Yaklaşık iki yüz metre genişliğinde bir akarsu ağzı buldu, orta yerinde derinlik kırk kulacı aşıyordu. Filo böylece içeri kadar sokulabilirdi. Yüksek dağlarla çevrili, kıvrımlı bir geçidin sonunda Tanamo Körfezi'ne ulaşılıyordu. Körfezde suyun yüzünde "elmas gibi" sivri, "masa gibi" yassı görünen sayısız adacık vardı.

Filo Tanamo'da dört gün konakladı. 19 Kasım Pazartesi günü sabahın ilk saatlerinde, yeniden denize açıldı. Rüzgâr adamakıllı sert estiği için kuzey-kuzeydoğu rotasındaydı.

Bu noktada, gelmiş geçmiş bütün Colombo uzmanlarının durmadan hakkında yazdıkları, yorum yaptıkları olay meydana geldi: Martin Alonso Pinzón'un firarı. *Seyir Defteri* olayı şöyle aktarıyor: "Bugün, Martin Alonso Pinzón, emir almadan ve amiralin isteğine karşı çıkarak, Pinta adlı karavelayla diğer iki gemiden uzaklaştı. Pinzón, amiralin gemiye almış olduğu yerlilerden birinin verdiği bilgi üzerine, çok altın bulacağını düşünerek açgözlülük etti. Diğerlerini beklemeden, kötü zamanlama olduğunu düşünmeden, kendi başına gitti. Bana çirkin sözler söyledi, kötü davrandı."

Ama bu gerçek bir firar değildi. Pinzón kendi hesabına altın aramak üzere Baneque'ye gitmişti, sonra amiralin yöneldiğini bildiği, Haiti'nin kuzey kıyısında karaya çıktı. Niña gemisini ve amiralin yanındaki kardeşi Vicente Yanez'i birlikte götürmemiş, götürmeyi de denememişti. Daha sonra Colombo'ya mesajlar gönderdi, cevap almayınca da amirale katılmak üzere onu karşılamaya gitti.

Santa Maria ile Niña'nın yolculuğuna dönelim: İki gün, iki gece boyunca –22 ve 23 Kasım günleri– akıntıyla batıya sürüklendiler. Sonunda 24 Kasım sabahı Küba kıyılarına, tam olarak Cayo Moa Grande'ye geri döndüler.

Baş döndürücü bir güzellik vardı karşılarında. Birçok dimdik, göz kamaştırıcı çam ağacını gören Colombo, daha şimdiden, İspanya'nın en büyük gemileri için bunların kesilip direk yapıldığını, karavelaların yanlarına tutturulduğunu görüyordu. Orman amiralin gözünde donanmaya dönüşüyordu. Amerika ormanlarının el değmemiş ağaçları daha şimdiden başkent için ham madde, ticaret malı, hesaplanamaz zenginlikti ve deniz gücü için kaynak oluşturuyordu. İki gün sonra durum iyice kesinleşecekti. Kral ile Kraliçe yeni adaları kolaylıkla boyunduruk altına alabilecekler, yerlileri Hıristiyan yapacaklar, kentler ve kaleler inşa ettirebileceklerdi. Sömürgenin kalıcılığını emniyete almak üzere, "*que aquí trate ni faga pie ningún extranjero, salvo católicos cristianos*" [Katolik Hıristiyanlardan başka hiçbir yabancı ayağına] izin vermemekle çok iyi edeceklerdi. Yabancı Colombo Amerika'ya ayak basalı "ancak altı hafta olmuştu" –diyor Gerbi– ama

daha şimdiden İspanya'nın çıkarları için diğer "göçmenleri" kıskanıyordu. Cennet keşfedilir edilmez Kastilya Tahtı'na ilhak edilmişti.

26 Kasım'da gemiler, Puerto Cayo Moa'dan ayrıldılar ve ertesi gün kırların ve köylerin çevrelediği "son derece şaşırtıcı, benzersiz bir limana" (Puerto Baracoa) ulaştılar.

Colombo burada bir hafta kalarak çevreyi inceleme, birçok Kübalıyla temasa geçme, aynı zamanda da keşiflerini değerlendirme fırsatını buldu.

Cenovalı mutluydu. Bahamalar'ın bu küçük adalarının doğası onu coşturmuştu. Burada, bu kocaman kara parçasında, doğanın mümbitliği, yeniliği, yalnızca Avrupa'dan değil, Gine'den de çok üstün olan güzelliği kâşifin ruhunu alt üst ediyor, coşturuyordu. Colombo üç duygunun egemenliği altındaymış gibiydi: Antiller florasının yeniliği karşısında coşku, olağanüstü güzellik karşısında hayranlık, zamanı ve botanik bilgisi olmadığı için bitkilerin tedavi edici ve besleyici değerini takdir edememekten duyduğu sıkıntı. Keşfedilen toprakların doğası çok çeşitli, şaşırtıcı, "başka türlü" idi. Estetik açıdan güzeldi, uyumluydu. Pratik açıdan ise herhalde çok da iyi ekilip biçilebilirdi.

On Dokuzuncu Bölüm

YENİ TOPRAKLARDAKİ YENİLİKLER

Santa Maria ile Niña, Küba'dan ayrıldıktan sonra 6 Aralık'ta Haiti Adası'nda, Colombo'nun San Nicolas diye adlandırdığı doğal bir limana girdi. Liman mükemmeldi, üstelik şaşılacak kadar İspanya'ya benziyordu. "Adanın tamamı ya da büyük bölümü işlenmişti, ekili topraklar da mayıs ayında Kordoba köylerindeki buğday tarlaları gibi duruyordu"; "pırnallar, meşeler ve kocayemiş ağaçları İspanya'daki gibi"; denizciler "dilbalığı gibi Kastilya'da da bulunan balıkları avlıyor. Mersinin yanı sıra başka bitki ve otlar da var. Bitki örtüsü, toprak ve dağlar Kastilya'dakileri andırıyor"; yağmur ve soğuk bile "ekim ayındaki Kastilya'daki gibi."

Her şey amirali adaya "Española" adını vermeye yöneltiyordu; Pietro Martire bu adı daha sonra Hispaniola diye çevirecekti. İtalya'da bugün bile adanın tümü –Haiti ve Dominik cumhuriyetleri– belirtilmek istenirken "Hispaniola" terimi kullanılır.

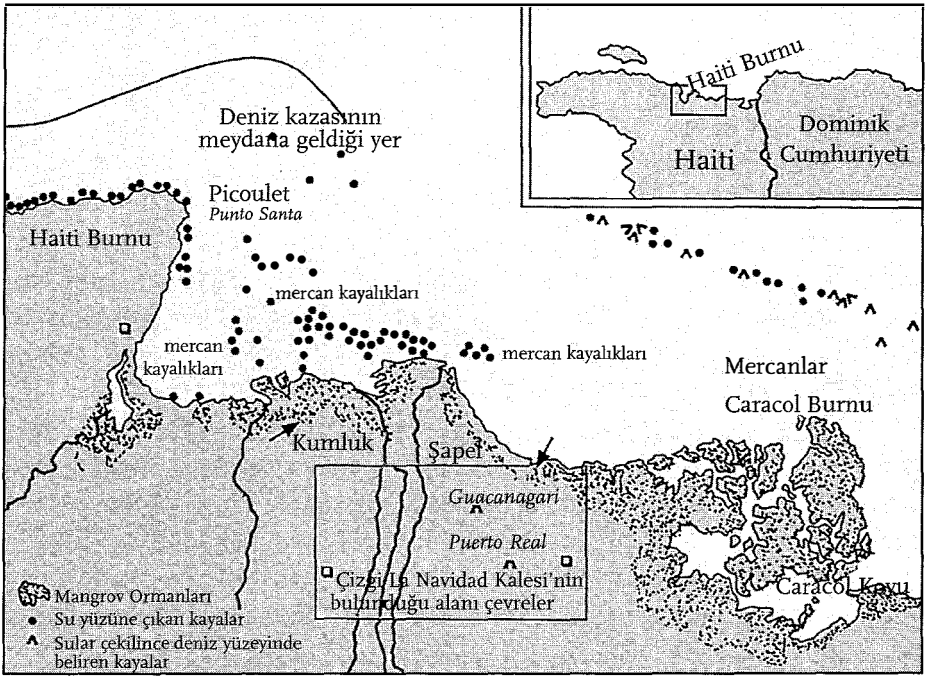
Seyir Defteri'nin sonraki sayfalarında, Cenovalı, Hispaniola'da ne bulduğunu anlatmayı sürdürecektir: "*Que es maravilla*" (harika)...

Keşfedilen Yeni Topraklar'da ne vardı ve Colombo ne buldu?

İlk kaygısı, ağaçları ve bitkileri tanımak oldu.

Sarısabırı tanıdığını sandı ve "kestirip on kental kadarını gemilere yüklemeye" karar verdi, "çünkü tahtasının çok değerli olduğu" söyleniyordu. Gerçekten de sarısabır çok değerli bir bitkiydi. Yaprakların çizilmesiyle elde edilen özsu ilkçağlardan beri biliniyor ve ilaç olarak kullanılıyordu. Taa ortaçağdan geçen yüzyıla kadar ağızdan ağıza dolaşan rivayete göre uzun yaşam iksirinin ana maddesi sarısabırdı. Demek ki Colombo sarısabırı değerlendirirken yanılmıyordu. Ama gördüğü ağacı yanlış tanımlamıştı: Bulduğu sarısabır değil, kokulu türden ağaçlardı.

Başka bir hayal kırıklığını da hemen sonra, sakızağacı yüzünden yaşadı. Colombo bu kez doğru tanımıştı. Sakızağacı bugün de Karayipler'de bulunur. Oldukça büyük yaprakları vardır, kokusu da Ege Adaları, Sardinya ve Ligurya'da görülen Akdeniz türü sakızağacınınkinin aynıdır.

6- La Navidad (24 - 25 Aralık 1492)

Colombo, bir gün gemileri kalafat etmek için yakılan odunun kokusunu duyunca, Sakız Adası'ndaki sakızı ve ne kadar değerli olduğunu hatırlayıp ağacı aramaya karar verdi.

Küba'da keşfe çıkan gemiciler sakızağacını, daha doğrusu ona oldukça benzeyen bir bitkiyi Hispaniola'da bol bol buldular: "Bu bitkilerden bol miktarda da reçine elde ettiler, ama anlaşılan henüz toplanma zamanı değildi, çünkü bitkiden sızan damlalar bu mevsimde donmuyordu." Böylece 10 Aralık'ta ve ertesi gün "yeniden karaya gönderilen mürettebat, bol miktarda sakızağacı reçinesiyle geri döndü."

Cenovalının gençlik yıllarındaki ilk açık deniz deneyimi Ege Denizi'ndeki Khios yani Sakız Adası'na yaptığı yolculuktu. 12 Kasım'da, "Cenovalılar Khios Adası'ndan sakız sayesinde pekala yılda 50 bin duka kazanıyorlardı" diye *Seyir Defteri*'ne kaydediyordu Colombo. Demek ki bu bir ser-

vet değerindeydi. Altının ve incilerin varlığı henüz kesin değildi, baharattan da emin değildi. Ama sakız, evet!

Sonra, olaylar farklı gelişti. Karayipler'deki sakızağacının Akdeniz'dekine benzediği doğruydu. Ama, ne biri ne de öteki insanı zengin ederdi: İlaç olarak kullanılırdı evet; ama ticari ürün değildi iki bölgedeki de. Sakız'daki sakız bir istisnadır. Doğanın neredeyse bir şakası olarak, Sakız Adası'nın yalnızca güney bölümündeki sakızağaçları, bugün bile zanaat, hatta sanayi alanında değerli bir ürün oluşturacak miktarda reçine verir. Akdeniz'deki ve Karayipler'in değişik bölgelerindeki sakızağaçları gibi, Sakız'ın kuzeyindeki sakızağaçları da ticari değer taşıyan bir reçine vermez.

Ama, burada yalnızca sakız yoktu.

"Keskin, hoş bir koku duyduğuma göre civarda kesinlikle ıtırlı bitkiler vardı" (2 Kasım): Küba'dayız. Colombo'nun burnu yanılmıyordu. Karayipler baharat ülkesiydi. İleride oralarda Asya baharatından çoğu yetişecekti; aslından biraz farklı, ama o kadar ıtırlı olmayan baharlar.

Haiti'ye kadar durmadan bir umut, bir hayal kırıklığı. Haiti'ye varınca, Colombo *"ají"*nin [İsp. kırmızı biber] gerçekten bir bahar olduğuna ikna oldu. "Onların karabiberi" diye yazıyordu, "bizimkinden çok daha kaliteli; sağlığa çok yararlı olan bu baharatsız kimse yemek yemiyor. Bu adada yılda elli karavela bu ürünle yüklenebilir."

Pietro Martire d'Anghiera şöyle yazacaktır: "Dallardan kopardıkları, Kafkas biberinden daha acı, buruşuk çekirdekleri olan, tarçın kabuğuna benzeyen ama tadı, kokusu, kabuğu ve iç dokusu acı zencefili andıran çeşitli renklerde meyveler de getirdiler."

Bunlar, Eski Dünya'nın o güne kadar bilmediği, tanımadığı meyvelerdi, yani yeşil biber. Dolmalık ve sivri biber artık dünyanın her yerinde yaygın olarak yetiştiriliyor, kullanılıyor. Turşusu sadece evlerde değil, evrensel olacaklar diye hem standartlaşan, hem de insanı sinirlendirecek kadar tekdüze hale gelen uluslararası mutfaklarda da sunulur.

Küba'daki palmiyelerin çokluğu ve Gine ile İspanya'dakilerden daha farklı oluşu, Colombo'yu etkilemişti. İlk gördükleri orta yükseklikteydi, "tabanları çepersiz ve yaprakları da oldukça geniş, ada sakinleri bunlarla evlerini kaplıyor." Amiral, 28 Ekim'de bu kaydı düşmüştü. Bir önceki bölüm-

de, 30 Ekim günü bir burna, "Palmiyeler Burnu" adını verdiğini söylemiştik. O palmiyeler hâlâ duruyor. 14 Kasım'da, *Seyir Defteri* "sayısız palmiye"den söz ediyor. Nihayet 17 Kasım'da Colombo, "şimdiye kadar gördüklerinden daha yüksek palmiyelerle," on gün sonra da o zamana kadar gördüklerinin "en güzelleri ve yüksekleri" olan, değişik şekilli birçok palmiyeyle karşılaşıyordu.

Avrupa'nın henüz tanımadığı gerçek palmiyelerdi bunlar. Ayrıca, İspanya ve Afrika'nın Akdeniz sahillerinde yetişen ve çok iyi bildiği hurma ağaçlarına benzemeyen, hindistancevizi ağacı olmadıkları da hemen fark edilen başka ağaçlar vardı. Günümüzde, Karayip Adaları'nda çok bulunan bu ağaçlar, daha sonra Avrupa'ya da getirilmiştir. Colombo'nun gözlemlediği gibi, bunlar Gine'deki yağ palmiyeleri de değildi. Hâlâ, Bahamalar'da ve Karayip Adaları'nın bazı bölgelerinde rastlanılan farklı türde palmiyelerdi. Görkemli gerçek palmiyelerden çok kısa oldukları için bunlara "cüce palmiyeler" denir.

Ne var ki, botanik açısından en önemli yenilikler, ne muhteşem ve etkileyici gerçek palmiyeler, ne çamların bolluğu ve ne de yeni baharattı. Avrupa ve dünya ekonomisine katılmaları gerçek bir devrim yaratan başka ürünler vardı: Mısır, patates, tütün ve yeni pamuk türleri.

Bazı rakamlar bugünkü önemlerini belirtmek için yeterlidir.

Her yıl, üç milyar kental mısır üretilir ve tüketilir. Bu miktarın neredeyse yarısı Eski Dünya'ya aittir. Her yıl yaklaşık üç milyar kental patates üretilir ve tüketilir, yaklaşık iki milyar kentali Avrupa ve Asya'dadır. Her yıl üretilen ve tüketilen elli milyon kental tütün yaprağının aşağı yukarı dörtte üçü Avrupa ve Asya'dadır.

Colombo, mısırı ilk gördüğünde bir tür darı sandı. Haiti'de bunu arpa ile karıştıracaktı. Don Fernando daha emindi ve "onların *'mahiz'* diye adlandırdığı, pişmişinin, kavrulmuşunun ya da bulamaç haline getirilmişinin çok güzel tadı olan, darı gibi başka bir tohumdan" söz ediyordu.

Pietro Martire, hiç mısır tarlası görmediği için karıştırıyordu. Çünkü bu "buğday ya da yulaf" türünü, Lombardiyalılar ile Granada İspanyolları'nın bol miktarda yetiştirdiğini söylüyordu. Bu da, 1493 yılında mümkün değildi. Bitkiyi, ilk yolculuktan dönüşte Colombo bizzat İspanya'ya ge-

tirmişti. Avrupa'da yaygın olarak ekilmesi için yıllar ve yıllar gerekti. Bu ürünün başka şeylerle karıştırılması sanki kaderin bir oyunuydu; çünkü, halk dilinde alacağı biçim –*granoturco* [Türk tohumu]– bir yanlış anlamanın sonucuydu. Türklerle hiçbir ilgisi yoktu, ama 16. yüzyılda İtalya'da, Hıristiyanlığa yabancı olan her şeyi "Türk" diye adlandırma alışkanlığı yüzünden böyle dendi mısıra.

Patates, ilk yolculuğun *Seyir Defteri*'nde kaydedilmemişti. Sonraki yolculuklarda da görülmeyecekti. Patates, Cenovalı'nın keşifleri arasında yer almaz. Bu bitki, Karayip Denizi'ne kıyısı olan topraklarda yoktu, bu iklime elverişli olmadığı için günümüzde de buralarda ekilmiyor. On ya da yirmi yıl sonra, Kuzey Şili, Peru ve Ekvador'un And Dağları bölgelerinde bulundu.

Colombo, patatesi değilse de, yakın akrabalarını keşfetti. Tatlı patatesi ve Orta ve Güney Amerika'da o zamanlar da şimdi de "*yuca*" denen manyoku. Yumrulular ailesinden olan patates, tatlı patates ve *yuca* aynı besleyici özellikleri taşır. Üçü de, biraz yetersiz de kalsa, buğday, mısır ve pirincin yerini tutar. Tatlı patates ile *yuca*'nın keşfi, patatesin keşfinin doğal öncülünden başka bir şey değildir.

Gine'de "*yam*" görmüş olan Cenovalı, ilk bakışta bu yumruyu tatlı patatesle karıştırdı.

Amiral, 4 Kasım'da Küba'da "Bu topraklar çok verimli; büyük miktarda *niames* yetiştiriliyor, bunlar kestane tadındaki havuca benziyor"; 6 Kasım'da tekrar: "Toprak çok verimli ve *niames* ekiliyor," 15 Kasım'da da "Yerliler bazı köklerden ekmek yapıyor", diye kaydediyor. Haiti'nin keşfi sırasında, "oldukça beyaz ve güzel" olan bu ekmekten sık sık söz eder.

Colombo'nun keşfettiği en önemli yenilik işte buydu. Topraktan söktüğümüz köklere benzeyen, zaten botanikte de kök ya da kökün bölümleri olan "*yam*"le beslenen yalnızca Gine'deki siyahlar değildi. Yeni Topraklar'ın halkı da bu tatlı patatesi yetiştiriyor, onunla besleniyordu. Colombo ve İspanyollar tadı kestaneye benzeyen tatlı patates ekmeğini lezzetli ve hoş buldular, alıştılar bu ekmeğe. Tatlı patatesten sonra *yuca*'yı –içerdiği zehirli maddeden arıtılmış, temizlenmiş manyok– denediler, bunun da besleyici ve sindirimi kolay olduğunu gördüler. Diğer yumruları da yabana atmadılar. Temizledikten sonra küçük parçalar halinde veya ezilmiş olarak seb-

ze çorbalarında ya da etlerin yanında garnitür olarak kullandılar. Patates ile dünya mutfağında yeni bir çığır açıldı.

Bildiğimiz hakiki patates, ancak 16. yüzyılın ortasında ortaya çıkar. Amerika'daki sömürgelerde kendini güçlükle kabul ettirir. Avrupa'ya neredeyse laf olsun diye getirilir. Gözle görülür ilk başarısına, ancak bir yüzyıl sonra tanık olunur: 1645 yılında Almanya'daki korkunç kıtlığın üstesinden ancak patates sayesinde gelinir. Fransa'da, 1771'de, Fransızların temel beslenmesinde tahılın yerini alacak bir ürün önerene ödül verilecektir. Tutsak kaldığı Almanya'dan dönen Parmentier, patatesi önerir. XVI. Louis'nin bile dikkatini çeken patatesi, kıral "yoksulların ekmeği" diye tanımlar ve yayılmasına yardımcı olur.

"Yoksulların ekmeği" patates, Avrupalı köylülerin yüzyıllardır alışılmış besini olan çavdar ekmeğinin yerini alır.

Çavdar ekmeği, çavdarın çiçeklerinde oluşan ve boynuzlu çavdar denen mantar nedeniyle ortaçağ tıbbının en korkutucu salgın hastalıklarından birine (kutsal ateş ya da Aziz Antonio ateşi) yol açıyordu. Tohumların mikroptan arındırılmasını sağlayan günümüz tarımsal ilaçları bulununcaya kadar, çavdar yerine patates kullanılarak hastalıktan kurtulmanın yolu bulunmuştur.

Demek ki, patates, kıtlık ve salgın hastalıkların giderilmesine yardımcı oluşuyla, tarım, ekonomi, beslenme ve özellikle de Eski Dünya halklarının sağlığı açısından, gerçek bir devrime yol açtı. Askeri stratejiye kadar uzanan bir devrim. Gerçekten de, patates olmasaydı Napoléon'un seferleri gerçekleştirilemezdi. Eğer on binlerce ve hatta yüz binlerce savaşçı, yanlarında pahalı, bozulabilir ve kullanımı işlem gerektiren buğday unu yerine patatesi götürmeselerdi, Büyük Korsikalının stratejisinde çok önemli olan hızla yer değiştirmeyi beceremezlerdi.

Avrupalılar tütün kullanmayı patatesten çok daha kısa sürede öğrendiler: Patatesi neredeyse iki yüzyılda, tütünü ise yetmiş yılda.

Colombo'nun tütünü keşfi hızlı oldu, neredeyse San Salvador'a ayak bastığı anda. 15 Ekim'de Fernandina'da, *Seyir Defteri*'nde "bazı kuru yapraklardan" söz ediyordu. "Bu yörenin halkı için çok değerli olmalı, çünkü San Salvador'da da bana bunlardan armağan ettiler." 6 Kasım'da, ami-

ralin Küba'nın iç bölgelerini keşfe gönderdiği iki İspanyol, "yolda köylerine dönen, ellerinde ucu yanmakta olan bir dal parçası ve "*Tomar sus sahumerios*" (kokulu duman çıkartan otlar) bulunan, kadın ve erkek pek çok kişiye rastladıklarını" aktardılar.

Özgün Kastilya dilinde naklettik, çünkü bu, köylülerin tütün içişini anlatmaya çalışan Avrupalının ilk ifade biçimiydi. "*Tomar sus sahumerios*" aslında tütsülenmek anlamına gelir.

Özetle, San Salvador'da ve Long Island'da Avrupalılar tütün yapraklarıyla ilk kez karşılaşıyorlardı. Küba'da, iki İspanyol denizci bu yaprakların onlara garip gelen kullanım şeklini öğreniyorlardı.

Don Fernando, *Seyir Defteri*'nin sade anlatısını bölüm bölüm aktarıyor. Yaprak sigarasının varolduğunu ve bugünkü puroyla aynı olduğunu kendisinden şaşarak öğrendiğimiz Las Casas, daha kesin bir dil kullanır. Şunu da eklemek gerekir ki, Aravak dilinde "tütün" sözcüğü, günümüz dilindeki gibi yaprakları kullanılan bitkiyi değil, "yaprak sigarasını" ifade eder. Las Casas'ın yaprak sigarasının ortaya çıkışını anlatırken verdiği ayrıntılara göre, iki İspanyol denizci erkeklerin ve kadınların ellerinde yaprak sigarası tuttuklarını naklediyorlar: "*un tizón en las manos.*" Hamsin yortusunda Kastilyalı çocukların maytapları gibi hazırlanmış, kuru bir yaprağın içine yerleştirilmiş "*unas hierbas secas.*" Bir ucu yakılmış, öbür ucundan dumanı içlerine çekiyorlar, bu duman da onları yorgunluklarını unutturacak kadar sarhoş ediyor.

Şimdiye kadar sözünü ettiğimiz yeniliklerden sadece tütün Eski Dünya'nın erkekleri ve kadınlarının alışkanlıklarını büyük ölçüde değiştirdi. Avrupalıların ve Asyalıların beslenmesinde –domates, fasulye ve yeşil biberle beraber– devrim yapan patates ile mısırdan kat kat daha fazla, hatta bilimsel açıdan çok daha önemli olan diğer pek çok keşiften bile daha fazla etkiledi onları.

Domates ile fasulyeyi saydık. Dünyada tarımın, mutfak sanatının ve ekonominin değişmesine katkıda bulunan bu ürünler arasına kakaoyu da ekleyebiliriz.

Ne var ki, Colombo bu üç bitkiyi tanımadı ya da en azından gördüğüne dair bir iz yok. Yalnız, Honduras kıyılarındaki dördüncü köyde karşı-

laşılan bir yerli sandalında, kakao çekirdeklerinin para gibi kullanıldığına değiniliyor. İleride bundan söz etme fırsatını bulacağız.

Geriye pamuk kalıyor.

Pamuk eskiden beri biliniyordu. Pamuk ve sakızağacı her iki dünyanın da bildiği ender şeylerden biriydi. Colombo, sakızağacının büyük ekonomik çıkarlar vaat ettiğini düşünürken yanılıyorsa da pamuk konusunda aldanmıyordu.

Pamuğun varlığını, San Salvador'da karaya ilk ayak basışında kaydetmişti. 13 Ekim'de "bu adada pamuk yetişiyor" diye not düşmüştü *Seyir Defteri*'ne. Üç beş kuruşluk eşya karşılığında yerlilerin toplam ağırlığı yirmi beş ya da otuz libreyi bulan on altı pamuk çilesi verdiklerini gördüğünü ekliyor ve hemen açıklıyordu: "Bu ticareti yasakladım. Kimsenin pamuk almasına izin vermiyorum, eğer yeterli miktarda bulursam hepsini Zat-ı Şahaneleri için satın alma hakkımı koruyorum."

6 Kasım'da Amiral, Küba'da, İspanyolların "eğirilmiş ve işlenmiş, büyük ölçüde ham pamuk gördüklerini ve bir tek evden beş yüz *arroba*[1] toplandığını ve her yıl 4000 kental pamuk sağlanabileceğini tahmin ettiklerini" yazıyor. Amiralin kanısına göre, pamuk ekilmiyor ama her yıl ürün veriyordu, üstelik epeyce saftı ve kozası da çok büyüktü.

Eski Dünya'da bilinen pamuktan farklıydı. Bu türün daha tüylü olan yaprakları genellikle beş değil üç dilimli, taç yaprakları sarı ve kırmızı lekeli değil, beyaz ve lekesizdi. Colombo, bütün bu farklılıkları ayırt edemezdi, ama Küba pamuğunun "büyük kozalı" ve "oldukça saf" olduğunu fark etmişti. Demek ki, muhtemelen 9. yüzyılda Müslümanların Endülüs'e az miktarda getirdiği pamuğu tanıyordu.

Colombo'nun bu iki gözlemi, her zamanki gibi, yalnızca olağanüstü denizcilik yeteneğini değil, bitkiler âleminde de değişik türleri fark etme yeteneğini kanıtlar. Gerçekten de, Orta Amerika pamuğunun yaprağı daha tüylüdür ve kozası daha büyüktür.

Colombo, daha şimdiden Küba toprağında büyük ölçekte pamuk üretilebileceğini ve bunun da çok miktarda satılabileceğini öngörüyordu. Sonraları Amerika'da pamuk ekimi öylesine gelişti ki, kâşifin başlangıçtaki öngörüsüne bütünüyle cevap verdi.

Evet, mısır, patates ve tütün –domates, fasulye, yeşil biber, kakao ve daha başka bitkiler– bütün dünyanın alışkanlıklarında bir devrim yaratmıştı, ama pamuğun neden olduğu ekonomik devrim, makinenin icadıyla ve onun da bağlı olduğu büyük keşiflerle gerçekleşti. Bunların hepsi 18. yüzyılda oldu.

1738'den itibaren Wyatt, Hargreaves, Arkwright ve Crompton değişik mekanizmalar keşfediyor ve mükemmelleştiriyorlardı; sonunda 1779'da ünlü "katır Jenny"* ortaya çıktı. 1785 yılında, Watt buhar makinesini icat ediyor, sanayi hayvan ve su gücüne bağımlılıktan kurtuluyordu. Aynı yıl, Edmond Cartwright, elle çalışan bir dokuma tezgâhında bir günde dokunandan 8000 kat daha fazla dokuyan mekanik dokuma tezgâhını icat ediyordu. Son olarak da, 1792'de Massachusetts'li Ely Whitney, çiğiti pamuktan ayırmayı kolaylaştıran çırçır makinesinin patentini aldı.

18. yüzyılın ortalarında İngiltere, Amerika'dan birkaç yüz kental pamuk ithal ediyordu. 1820'lerde üç buçuk milyon kental ithal etti. Sadece bu iki rakam karşılaştırılarak bu olayın boyutları hakkında fikir edinilebilir

Pamuk ekimi, pamuğun çeşitli türlerinin uyum yeteneği sayesinde, dünyanın bütün tropik ve ılıman bölgelerinde yaygınlaştı. Yapay elyafın icadı ve üretiminin yaygınlaşması, tekniğin sürekli ilerlemesi, pamuğun yağ bitkisi olarak da ekimini engellemedi. Pamuk ekimi, hemen her yerde hem elyafı, hem de yağlı tohumları için yapılıyor.

"Şeytanın iplikleri" Amerika'da on milyon, Britanya Uluslar Topluluğu'nda on iki milyon ve tüm dünyada belki de yüz milyon kişiyi meşgul ediyor. "Beyaz altın" sarı ve kara altın (petrol) ile rekabet ediyor.

Cristoforo, üç altından kara olanının varlığını hayal bile edemezdi. Beyazın önemini hemen kavradı ve keşfettiği topraklarda gelişeceğini öngördü; sarıya gelince, onu tutkuyla aramayı sürdürüyordu.

* Sadece bir erkek işçi ve dört çocuğun gözetiminde, altı yüz kadın işçiye eşit iş üreten mekanik iğ. –ed.n

Yirminci Bölüm

YENİ TOPRAKLARIN HALKI

Yeni Topraklar'da yaşayanların vücut yapıları, 12 Ekim'deki ilk karşılaşmadan itibaren *Seyir Defteri*'nde sürekli tekrarlanmıştı: Sağlam yapılı, oldukça güzel insanlar. Saçları kıvırcık değil, ama at kılı gibi parlak ve sert, alın ve baş başka ırklarınkinden daha geniş, gözler güzel ve küçük değil. Tenleri koyu değil, Kanarya Adaları'nda yaşayanlarınkine benziyor, bacaklar genellikle düzgün, karın şiş değil ve muntazam.

Tainolar.

Taino tanımlamasıyla, Bahamalar, Haiti ve Küba, sonuç olarak Büyük Antiller'deki eski halklar nitelendirilir. Dilleri Arauco ya da Aravak'tı. Siyahlarla karışanların dışında Tainolar artık yok.

14. ve 15. yüzyıllarda, Tainolar Jamaika'da, Puerto Rico'da ve Bahamalar'da yörenin eski sakinlerini yerlerinden kovdular ya da tutsak aldılar, Haiti'den Küba'nın doğu bölgelerine kadar yayıldılar.

Tainoların oturdukları bölgelerde yapılan arkeolojik incelemeler, süsleme sanatlarından ritüellere, hatta oyun faaliyetlerine kadar kayda değer bir kültürel gelişmeye tanıklık eder.

Taionalar üç sınıfa ayrılmışlardı: Soylular, halk ve köleler. Kabile reisleri tebaaları üzerinde yaşatma ve öldürme hakkına sahipti. Şenlikleri, tarım faaliyetlerini, avı, balıkçılığı onlar yönetiyordu. Mal, mülk gibi unvan da çocuklara ana-babadan miras kalıyordu.

Tainolar sakin yaradılışlı, konukseverdi. Colombo'nun da hemen gördüğü gibi, erkekler çıplak dolaşıyor, kadınlar da bazen pamuklu küçücük önlükler takıyorlardı. Vücutlarını kırmızı, beyaz, siyah ve sarı karışımı renklerle boyarlardı. Kafatasının biçimsizleştirilmesi, burnun ve kulakların delinmesi alışıldık yöntemlerdi. Süs eşyası pek kullanmıyorlardı: Varolan takılar taştan, kemikten, deniz kabuklarından, çok ender olarak da altından yapılırdı. İspanyollar, Bahamalar'ın bazı adalarında ve bir kere de Küba'da burunlarına altın ya da gümüş halka takılmış yerlilerle karşılaşmışlardı.

Dans ederken tüyden süsler ve maskeler takıyorlardı. Danslar sırasında kullanılan tahta davullar da Meksikalıların iki perdeli davullarının eşiydi.

Tainolar gök tanrılarına ve efsanelerine inanırlardı: Güneş ve onun annesi, insanlığın nüvesi ay. Evlerde korunan ve ululanan heykelciklere "*zemi*" denirdi. Her *zemi*'nin kendine özgü bir adı, bir öyküsü ve ölmüş herhangi bir kabile reisiyle bağlantısı vardı. Bunlar –kullanımı gizliydi– kehanetleri sunmakla görevli sözcülerdi. Belki de, orada burada kayalara çizilmiş resimler de *zemi*'lerden esinlenmiş fikirlerdi.

Ölüler ana karnındaki cenin gibi bükülmüş şekilde gömülüyordu. Kabile reisi ölünce esas eşi de onunla birlikte gömülürdü.

İlk yolculuk sırasında Colombo ile adamları başka ırklarla karşılaşmadılar. *Seyir Defteri*, Tainoların kendilerinde uyandırdığı korkuya değinerek, sık sık "Karipler"den ve insan yiyenlerden söz ediyor. Ama, onlara yalnızca ikinci yolculukta rastlayacaklardı. Şimdilik karşılaştıkları Tainolar da, daha önce de söylediğimiz gibi, "tek ve aynı dili" konuşuyorlardı.

"Gine'de," diye gözlemliyordu Colombo, "her şey farklı. Bin farklı dil konuşuluyor ve bir yörenin sakinleri öbür yöreninkileri anlamıyor." 11 Aralık'ta amiral *Seyir Defteri*'ne şunu kaydedecekti: "Bu yerlilerle her geçen gün daha iyi anlaşıyoruz, onlar da bizi oldukça iyi anlıyorlar. Ama bazen birbirimizi yanlış anlıyoruz."

Böylece, görüldüğü gibi, tercüman bulmak hiç de güç olmadı. Hatta içlerinden biri İspanya'ya yerleşerek Diego Colon adını aldı, onlarla birlikte ikinci yolculuğa çıktı, onlara hizmet etti.

Tainolar yüksek düzeyli bir uygarlığa sahip değillerdi. Ama, ilkel oldukları asla söylenemezdi. Çıplaklıkları ve çalışmaya hevesli olmamaları ilkel olduklarını göstermezdi. Bunlar, yaşadıkları çevrenin doğal sonuçlarıydı. Karayipler'in nefis ikliminde giyinmeye hiç gerek yoktu. Yiyecek temininden başka çalışmak için bir neden de yoktu. Doğa lezzetli ve besleyici deniz ürünleri sunuyordu. Günümüzde hâlâ Bahamalar'ın, Küba'nın ve Haiti'nin kıyıları boyunca bol bol deniz ürünü elde edilir. Balık çok boldur. Çiğ balık yemeleri Don Fernando'yu şaşkına çevirebilirdi, ama günümüz yemek meraklılarını şaşırtmaz. Örümcekler ve beyaz kurtçuklara gelince, bunlar hiç de Don Fernando'nun adlandırdığı gibi "pislik" değil, aksine,

mutfağımızda değerli bir yer tutan salyangozlar kadar yerlilerin hoşuna giden yiyeceklerdi. Ekmeklerini rendelenmiş tatlı patates ve öğütülmüş mısırla yapıyorlardı. İspanyolların adlandırdığı gibi, *cassava* ya da *cazzabi* ekmeği. Yucanın elde edilmesi oldukça ağır bir çalışma gerektiriyordu, manyoku ise içerdiği o zehirden arındırmak lazımdı.

Evler, Amerika, Afrika ve Asya'nın tropik ülkelerinde bugün de rastlandığı gibi, saman sapları ya da palmiye yaprakları kullanılarak yapılmış kulübelerdi. Bu dikdörtgen veya yuvarlak kulübelerin koni şeklinde sivri çatıları vardı. Bazen kulübeleri kazıklar üzerine yapıyorlardı. Tainoların yaşadıkları yerlerde oyun sahaları da vardı. Elle dokunulmaması gereken kauçuk toplarla oynadıkları değişik bir oyunlar vardı. Çağımızda futbolun, yani topa dokunmadan oynanan oyunun geldiği yer düşünülürse, bu da kayda değer bir yeniliktir.

Kauçuk top sıçrayarak, sekerek, Küba'da ve Haiti'de, yani Yeni Dünya'da, Eski Dünya'dan gelen adamların şaşkın bakışları karşısında, tarihteki ilk yerini aldı. Oviedo, bunlar ile Hıristiyanların bildiği top arasındaki farkı gözlemliyor: "Bu top rüzgârlı (yani hava dolu) olanından çok daha fazla sıçrıyor, çünkü yere vurulduktan sonra yükseliyor, pek çok kere kendi kendine sıçrıyor, sonra yükselişi kendiliğinden yavaş yavaş azalıyor."

Gerçekten de Colombo öncesi Yeni Dünya'nın yerlileri kauçuğu –en çok bilinen türü *Hevea brasiliensis*'tir– biliyorlardı.

Avrupa'ya bu konuda kesin bilgiler La Condamine'in çabalarıyla ulaştı; kauçuğun kükürtle işlenmesi 1839 yılında Goodyear tarafından bulundu.

Biz evlere dönelim.

"Oldukça büyük olan bu evler askeri konaklama çadırları gibi. Aynı hizada olmadıkları için sokak diye bir şey yok, biri oradan, öbürü buradan yükseliyor." 3 Aralık günü, bu evlerden birinde Colombo, "palmiye lifleri, ipler, boynuzdan bir olta iğnesi, kemik zıpkınlar ve balık tutmak için bir sürü gereç ve çok sayıda ocak" buldu. Oturulacak yerler, tek parçadan oluşuyordu, şekilleri de, başı dayama yeri yüzünden, kuyruğunu kaldırmış hayvanlara benziyordu.

Avrupalıların yerlilerin evlerinde buldukları yeni ve olağanüstü şey "hamak" idi. Colombo bunları 18 Ekim'de Fernandina Adası'nda görmüş-

tü: "Bu insanlar, pamuktan yapılmış ağlar üzerinde uyuyorlar." 27 Ekim'de, Küba'da iki evi ziyaret etti ve "her ikisinde de palmiye liflerinden ağlar" buldu. 3 Kasım'da daha kesin bir tanım veriyordu: "Üstünde uyudukları ağlar, hamak gibi." Las Casas'ın betimlemesi daha özenli ve kesin: "Hamaklar sapan şeklinde ve çapraz ipleri birbirinin içinden geçen ağlar gibi dokunmamış; aksine, arasından parmak geçebilen başka kalın iplere tutturulmuş uzun ipler. Dokusu Sevilla dantellerine benziyor. Rahat ve uzunlar, yanlarında püsküller var. Her iki uca da kenevire benzeyen, pamuktan daha dayanıklı malzemeden yapılmış kalın ipler bağlanmış. Bunlar yumruk şeklinde düğümleniyor ve hamaklar yerden yüksekte kalacak şekilde direklere bağlanıyor. Üç dört kulaç genişliğinde oldukları için de, kullanıldıkları zaman büyük bir sapan nasıl açılırsa öyle açılıyorlar."

Yerliler, su kabı olarak içi boşaltılmış kabak kullanıyorlardı. Eğirilmiş pamuğu yumak ya da çile halinde getiriyorlardı. İspanyollar birçok kez evlerde ustaca işlenmiş ahşap heykelcikler, kadın figürleri ve maskeler buldular. Ne var ki, bunları süs diye mi, yoksa tapınmak için mi kullandıklarını anlamayı başaramadılar.

Cenovalı 12 Ekim'den sonra, *Seyir Defteri*'nde mızraklardan söz eder. Hispaniola'da da, 15 Ocak'ta yine bunlardan söz edecektir: "Bu yerlilerin yayları Fransa ve İngiltere'de kullanılanlar gibi büyük, okları da tıpkı mızraklara benziyor." Okların uç kısımları ahşaptan ya da balık dişinden ve sipsivri. Ama fazla zarar vermiyor."

15 Ocak'ta Colombo, "bu toprağın insanları ne demire ne de önemli başka bir madene sahip" diye yineliyor. San Salvador'daki daha ilk karşılaşmada bunu fark etmişti.

Kano, özellikle ilgi uyandırıyor. Don Fernando onu "*artesa*" ile karşılaştırıyor. "*Artesa*" Kastilya dilinde oyma kayık (kano) demek. Bu kayık tek parça, ince ve uzundu. Sivri taşlarla ağaç gövdelerini oyarak yapıyorlardı. Kayıkların iki ucu dikdörtgen şeklindeydi, küreklerin sapı vardı ve palası (küreğin yassı kısmı) o dönemde Avrupalıların ve Arapların kullandıklarından ve günümüzdekilerden daha uzundu.

Colombo, ilk karşılaşmadan itibaren *Seyir Defteri*'nde kanodan söz ediyor. 13 Ekim'de: "Tek parça ağaç gövdesinden yapılmış kayıklarla gemi-

me geldiler. Bu mükemmel yapılmış kayıkların bazıları kırk, kırk beş kişi alacak kadar büyük, bazıları ise ancak tek kişilik. Fırın küreklerine benzer küreklerle kürek çekiyorlar, kayıkları öyle hızlı yol alıyor ki, insanı şaşırtıyor. Bir kayık devrildiğinde, hepsi birden suya atlıyor, onu yüzer duruma getiriyor ve susakların yardımıyla içine dolmuş suyu boşaltıyorlar."

30 Kasım'da: "Akarsulardan birinin yakınında bir *almadia* ya da bir kano gördüler, doksan beş karış uzunluğundaydı, tek gövdeden yapılmıştı, çok da güzeldi. En azından yüz elli kişi bununla denize açılabilirdi." Bu rakam kopya edilirken yanlış yazılmış olmalı. 3 Aralık tarihli gözlem gerçeğe daha yakın: "Çok düzgün ve kapalı bir gemi kızağına rastladılar, ne güneş ne de su zarar verebilirdi. Altında, diğerleri gibi, yekpare ağaç gövdesinden yapılmış, kürekçiler için on yedi sıra bulunan, futa biçiminde başka bir kano vardı, güzelliğini ve işçiliğini seyretmek bir zevkti."

Demek ki bu yeni halkın araçları, bu iklimde ve doğanın bu bolluğunda rahat bir yaşam sürdürmek için yeterliydi.

Tainoların uysal, hatta korkak ruh yapısı hakkında hatırlanmaya değer bir bölüm var. 3 Aralık günü Colombo, Hispaniola'nın bir akarsuyunda kayıktaydı. Irmağın kıyısında toplanmış yerlilerden biri suya girdi ve tehditkâr bir konuşma yaptı. İspanyolların yanındaki yerli onlara okunu gösterdi ve hepsini öldüreceğini söyledi. Bu özel bir oktu. Oluklarına zehir dolduruluyordu, uzun mesafeye atılabiliyordu ve öldürücüydü. Sonra bir kılıç aldı, kınından çıkardı, havada sallayarak aynı şeyleri söyledi. Bunları duyunca yerlilerin hepsi kaçıştı. Colombo olayı anlatmadan önce, vardığı basit, kesin sonucu yazıyordu: "On adamımız bu yerlilerin on binini kaçırabilir, bunlar öylesine ödlek."

Bu, kâşiflerin dünyasının keşfedilen dünyayı hiç anlayamadığının sayısız işaretlerinden biriydi.

Yirmi Birinci Bölüm

ALTIN EFSANESİ

İlk keşif yolculuğunda, amiralin söylendiği gibi altın konusunda hayal kırıklığına uğramış olduğu doğru değildir. Marco Polo'nun betimlediği altın çatıları ve köprüleri, kab kacağı, maden yataklarını bulamamıştı Colombo. Ama altını hemen buldu.

Bahamalar ve Küba sakinleri, çok küçük ölçekte de olsa altına sahiptiler. Bu insanlar da alçakgönüllüydü; âdetleri de ilkeldi. Bu nedenle Cenovalı çıplaklıkları konusunda ısrarcı olmuyordu. Eğer çıplak gezen bu yoksul insanlar –diye düşünüyor sanki– altın parçacıklarıyla süsleniyorlarsa, Marco Polo'nun betimlediği uygarlıkları bulunca kim bilir ne çok altın bulacaktı.

Olaylar, tahminleri doğrular gibiydi. Her yeri ekili tarlalarla dolu Haiti'de, yerliler daha güzel, daha besiliydi, işleri yönetmekte becerikli görünüyorlardı; uygarlık düzeyinin daha yüksek olduğu ve çevrenin Avrupa'ya benzediği Haiti'de, Cenovalı sonunda altını buldu.

12 Aralık günü denizcilerin ele geçirdiği, sonradan iade edilen çok güzel bir kadının burnuna, "adada altın bulunduğunun kanıtı" küçük bir altın parçası takılıydı. 17 Aralık'ta, *Seyir Defteri*, bir altın levhayı renkli boncuklarla takas eden bir kabile reisinin öyküsünü aktarıyor. Aynı gün yerliler, Haiti'nin kuzeybatı kıyısında yer alan ve sonradan ünlü bir korsan üssüne dönüşecek olan küçük Tortuga adasında altın bulunduğunu söylemişlerdi. 18 Aralık'ta bir reis, amirale "üzerine iki altın parçası işlenmiş bir kuşak" armağan etti. 21 Aralık'ta, bir kabile reisi amiralin adamlarını köyünde kabul ederken "onlara birkaç altın parçası armağan ediyordu." 22 Aralık'ta, *Seyir Defteri*, altı adet cam boncuk karşılığında, yerlilerin bir altın parçası verdiklerini ve bir reisin de İspanyollara "üç besili kaz ve birkaç parça altın" verdiğini aktarıyor. 23 Aralık'ta, amiralin gemilerin demirli olduğu yöreye yakın köylere gönderdiği iki yerli "oralarda çok miktarda altın bulunduğu" haberiyle geri döndüler.

Olaylar birbirini izliyordu. 22 Aralık günü Colombo'nun Guacanagari'nin kabile reisinden aldığı hediye, özellikle anlamlıdır. Bu hediye, keş-

fedilen topraklarda o güne kadar görülenler içinde elişçiliği en güzel olanıydı. Kastilya'da ayin kaftanlarının altın süsleri gibi, birbirine geçirilmiş kırmızı ve beyaz balık kılçıkları tutturulmuş, pamuk ipliğinden dokunmuş bir kemer. Dört parmak genişliğinde ve öylesine sık dokulu ki, arkebüzle bile delmek olanaksız. Kemerin ortasında, kulakları, dili ve burnu saf altından bir maske.

Colombo sonunda altının çıkarıldığı toprağı bulduğuna kanaat getirmişti. Kıyı sakinleri artık adaları değil, aksine iç bölgeyi gösteriyor ve ona bir ad veriyorlardı: "Cibao" Kader bir kere daha kötü bir şaka yapıyordu. Burada sorumluluğun bir kısmı, her zaman istediğine inanmaya hazır olan Cenovalınındır. Yerliler "Cibao" diyordu, o bunu "Cipango" [Japonya] diye çeviriyordu. 24 Aralık günüydü. Sonra, bütün bunlara, sözünü edeceğimiz deniz kazası da eklendi. 26 Aralık günü, kabile reisi, deniz kazası sonrası onu avutmak için "işaretlerle, buradan uzak olmayan, çok altın olan bir yer bildiğini, sakin olmasını ve ona dilediği kadar temin edeceğini söyledi."

26 Aralık tarihli *Seyir Defteri*'nde amirale "kulaklarında, gözlerinde ve başka yerlerinde büyük altın parçaları bulunan, kocaman bir yüz maskesi getirdiklerini "ve reisin, başına ve boynunun çevresine yerleştirdiği altın mücevherlerle birlikte maskeyi kendisine verdiğini, bu arada öbür Hıristiyanlara da mücevher dağıttığını" okuyoruz. Bütün bunlar amirali hoşnut ediyor, avutuyordu.

İki gün sonra, 28 Aralık'ta, bir başka "büyük altın levha" hediye edildi. 29 Aralık'ta reisin yeğenlerinden biri "doğuya doğru dört günlük mesafede, çok altın bulunan, Guarioné adlı bir ada olduğunu" söylüyordu. "Hispaniola Adası'nda –amiral Haiti Adası'nı böyle adlandırmıştı– birçok yerde o kadar altın var ki, bu harika bir şey."

30 Aralık günü, "iki reis, amiralle birlikte, sabahleyin Guacanagari'nin yakınlarına gidip Colombo'ya kendilerine ait olan kocaman iki altın levha verdiler."

Demek ki Hispaniola'da altın vardı, hem de çok.

Cristoforo Colombo'nun altın konusundaki iniş çıkışları, ilk yolculuğundan beri garip, olağandışı özellikler taşıyordu. Cenovalının kafasında tutkunun mu, yoksa kendini beğenmişliğin mi, bilimsel merakın mı, yok-

sa macera ruhunun mu, bilinmeyenin büyüsünün mü, yoksa tanrısal görevin mistik umutlarının mı üstün geldiği uzun süre tartışılabilir ve asla tek bir yanıt bulunamaz. Zaman zaman hepsi birer parça etkili olmuştu. Kesin olan, zenginlik arayışının başlı başına bir amaç olmadığıydı. Dürüst bir Cenovalı olarak Cristoforo Colombo'nun, kendi çıkarlarını da gözetmeyi bilmesi, hem kendisinin hem de soyundan gelecek kişilerin refahını güvence altına almak istemesi inkâr edilemez. Ne var ki bu, onun için öncelikli değildir. Esas *sebep* değil, sebeplerden *biridir* ve en önemlisi de değildir.

En önemli sebepler, yine tekrarlıyoruz, tutku, kendini beğenmişlik, bilimsel merak, macera ruhu, bilinmeyenin büyüsü ve tanrısal bir görevin kahramanı olmayı hedefleyen mistik görüştür. Bu sonuncusu, Colombo'nun da etkisinde kaldığı Gioacchino da Fiore'nin* dünya görüşünden kaynaklanmaktadır; Fiore, döneminin Fransiskenlerini de etkilemiş ve coşullandırmıştı.

Colombo elbette altın arıyordu; altına karşı *mistik* bir *saygısı* vardı. Bu da demektir ki, altın onun için yalnızca zenginlik demek değil, aynı zamanda ve özellikle de Hıristiyanlık için bir kudret aracıydı. Hz. İsa'nın mezarını yeniden ele geçirmek üzere Türklere karşı başlatılacak şanlı bir savaşa da yardımcı olacaktı. Hem sonuçta, neden olmasın? Refah ve mükemmellik çağının gelmesini sağlamak için gerekli araçtı altın. Hindistan'ı aramak, geç ortaçağda felsefe taşının (simyacılara göre madenleri altına çeviren taş) tutkuyla, ısrarla aranmasının Rönesans çağında yeniden ortaya çıkışı diye kabul edilebilir.

Ne yazık ki, ikinci yolculuk sırasında altın, haksızlıklara yol açan, sömürüye, köleci yöntemlere, yıkıma, ölüme sebep olan tehlikeli bir saplantıya dönüşecekti. İlk yolculukta böyle olmamıştı. Bununla birlikte, birinci yolculuğun *Seyir Defteri*'nde Colombo 134 kez altından söz ediyor, baharattan ise yalnızca 36 kez.

Demek ki, daha ilk yolculuktan itibaren, geleneksel Hindistan arayışına kıyasla, bir yenilik vardı: Baharat bulmak üzere tasarlanmış bir yol-

* 12. yüzyılda yaşayan Kalabriyalı keşiş Gioacchino da Fiore tarihi üç çağa ayırıyordu: Baba, Oğul ve Kutsal Ruh çağları. Oğul'un çağı 1260 civarında bitecek ve Kutsal Ruh çağına girilecekti. –ed.n

culuğa çıkılmışken, şimdi kararlı bir şekilde altın aranıyordu. İkinci yolculukta çok daha hırsla aranacaktır altın, ama daha birinci yolculukta baharattan altına doğru yöneliş, temel ve belirleyici bir unsur olarak göz kırpmaktadır. Khios'un sakızından (elli bin duka kazandırıyordu) altın küplerine... Cristoforo Colombo'nun zihniyetinde bir amaçtan öbürüne geçiş, böyle de anlatılabilir.

Altın küpleri başlı başına bir amaç değildi, Katolik Kralların kudret aracı olmalıydı altın. Krallar altın aracılığıyla dünyaya egemen olmayı, "mezhep"leri ortadan kaldırmayı, kâfirleri Hıristiyan yapmayı, Hıristiyanlığı bütün dünyaya yaymayı ve insanlığa öbür dünyada mutlu olmanın yolunu açmayı başarabilirlerdi. Gioacchino da Fiore'nin ifadesiyle söyleyecek olursak, insanlığın kurtuluşu dönemi tamamlanacak ve Kutsal Ruh dönemine geçilecekti.

Eğer sonra madalyonunun öbür yüzünü de görmek, büyük keşifler döneminde baharatın üstünlüğünden, altının üstünlüğüne bu geçişin iktisadi yansımalarına da dikkat çekmek istiyorsak, bir Cenovalının simgesel kahraman haline gelişinin tesadüfi olmadığını da görmemiz gerekir: Deniz ticareti sayesinde zengin olan Cenovalılar, 15. yüzyılda, sonraki yüzyıllarda daha da fazla olmak üzere, Ligurya'daki toprak kıtlığı nedeniyle tarıma yatırım yapamadıkları için, Venediklilerden farklı şekilde, saraylara, tablolara ve diğer değerli eşya koleksiyonlarına, ama her şeyden önce ve özellikle de altına yatırım yapmaya koyuldular. Mobilyaları ve tavanları saf altınla kapladılar. Salonlarına ölçüsüz derecede altın eşya koydular ve kasalarını altın sikkelerle doldurdular. Ellerindeki bol miktardaki altını borç vermeye başladılar. Hıristiyanlığın neredeyse her köşesinde, şirketlere, büyük ailelere, hükümdarlara ve iktidar sahiplerine borç verdiler (bu yüzden de sevilmediler, nefret edildiler).

Yirmi İkinci Bölüm

DENİZ KAZASI

Noel gecesi Santa Maria, Haiti'nin kuzey kıyısını izleyerek, doğudan, ters yönden esen alizeye karşı yol alıyordu. Gemi yavaşça ilerliyordu; Haiti burnunun kuzeybatısında, bugün Picoulet Burnu diye adlandırılan yüksek burnun açığındaydı.

Saat on birdi. Miço, kum saatini baş aşağı çevirdi. Dümencinin nöbeti değişti. Amiral kamarasına çekildi, dua etti ve uykuya daldı; iki gün ve bir gece boyunca uyumamıştı.

Başlarındaki kaptan ortadan yok olur olmaz, güvertedeki nöbetçiler -gözcüler ve miçolar- yatıp uyudu. İkinci kaptan Juan de la Cosa dümenciye rotayı belirtti; kolay bir rotaydı: Rüzgârdan şişmiş yelkenleri ufukta alçalan ayın soluk ışığıyla aydınlanmış Niña'yı izlemek. Deniz "çarşaf gibiydi." Juan de la Cosa dümenciye şayet hava ya da rüzgâr değişirse veya olağandışı bir şey olursa, kendisini çağırmasını söyledi ve aşağıya indi. Dümenci uykudan ölüyordu, tek görevi kum saatini izlemek olan miçoyu sarstı, Colombo'nun emirlerine aykırı olarak dümeni ona emanet etti ve uyumak üzere uzandı. Böylece, amiralin kaderi, bütün gemide uyumayan tek insan olan miçonun ellerine teslim ediliyordu. Ay fazla alçak olduğu için mercan kayalığının üstünde kırılan dalgaların oluşturduğu beyaz köpüklerin görülmesine imkân yoktu. Her ne olursa olsun, kıçta duran ve ağır dümeni yönetmek için gerilmiş olan delikanlı, köpükleri görmemiş de olabilirdi. Bir deniz akıntısı, gemiyi "ben buradayım" diye bağırır gibi duran o sığlıklardan birine sürüklüyordu. Ama gemi öylesine sessizce kayalığa oturdu ki, miço farkına bile varmadı. Ancak dümenin kilitlendiğini fark ettiği zaman haykırmaya başladı.

Kıç güverteye ilk koşup gelen Colombo oldu, sonra da Juan de la Cosa ve diğerleri.

Durum hemen anlaşıldı. Santa Maria mercan kayalıklarında pruvadan karaya oturmuştu. Kıç tarafın su derinliği pruvanınkinden daha fazla olduğu için, gemiyi yeniden yüzdürebilmenin yolu demir çapayı mercan

kayalığının ötesine atmak ve palamarı pruvadaki büyük vince iletmek, sonra da gemiyi kıç tarafından geri çekmekti.

Colombo'nun Juan de la Cosa'ya verdiği emirler şunlardı: Yedekteki sandalı geminin borda altına kadar çekmek, çapa ile halatı oraya yerleştirmek ve demir atmak için sandalla mercan kayalığının ötesine gitmek.

Oysa, Juan de la Cosa sandala inince bütün hızıyla Niña'ya yöneldi. Santa Maria'nın, sahibi olduğu dikkate alınırsa, mutlaka bir sinir krizine tutulmuş olduğu düşünülebilir. Vicente Yanez Pinzón gerektiği gibi ağırbaşlı davrandı: Kaçakları gemisine kabul etmeyi reddetti ve sandallarını birkaç denizciyle birlikte amiralin yardımına gönderdi.

Artık çok geçti. Pupa dönmüştü, gemi de eğik duruyordu. Öyle ki, gelen her dalga onu kaldırıyor ve bütün ağırlığıyla mercan kayalarının üstüne indiriyordu. Mercan resifleri karinanın tahtasını herhangi bir kayadan daha kötü deler.

Geminin ağırlığını azaltmak için amiral büyük yelken direğini kestirdi. Ne var ki, bu da yeterli olmadı. Sular çekiliyor, deniz alçalıyordu. "Gemi de biraz bel vermişti, bağlantı yerlerinden açıldı ve bütün alt bölümü su aldı".

Hatırlandığı kadarıyla, Avrupalıların Amerika kıyılarındaki ilk deniz kazası böyle meydana gelmişti. Kaza, bugünkü Haiti burnu yakınlarında olmuştu.

25 Aralık günü, Santa Maria'nın yükünün kurtarılmasına ve amiralin Niña gemisine geçişine ayrıldı. Guacanagari yerlileri büyük çaba ve mutlak dürüstlük sergileyerek İspanyollarla birlikte çalıştılar. Kurtarma işlemlerinin sonunda Colombo bir toplu iğnenin bile eksik olmadığını kaydetti.

Deniz kazasından sonra, büyük maceranın olağanüstü öyküsünde günümüz açısından en önemli olaylardan biri cereyan etti: Avrupalıların Amerika'daki ilk yerleşim alanı olan Navidad kolonisinin kuruluşu.

Karar hemen verildi. Deniz kazasından önce tasarlanmamış olsaydı, açıklanamazdı. Bunun tasarlanmış olmasının ötesinde, sözünün de edildiği *Seyir Defteri*'nin iki satırından anlaşılıyor: "Adamlarımdan çoğunun burada kalmalarına izin vermem için rica ettikleri ve rica ettirdikleri doğrudur"

Otuz dokuz kişi orada kaldı. Aralarında, donanmanın *alguazil*'i, Beatrice de Arana'nın kuzeni, Cristoforo'nun Kordobalı dostu olan Diego

de Arana, daha önce kralın giysi dairesinde görevli olan Pietro Gutierrez, kâtip Rodrigo de Escobedo da vardı. Amiral, hükümdarların kendisine verdiği yetkileri bu üçüne devretti. Diego de Arana başkumandan oldu. Ayrıca, çevirmenlik görevini yerine getirmesi gereken dönme Luis de Torres, iki cerrah, yani üstat Juan ile üstat Alfonso, terzi Juan de Medina, vernikçi Diego Peres, kalafat ustası Lope, Niña'nın dülgeri Alonso Morales, fıçıcı Domingo Vizcaino, Cenovalı denizci Jacome el Rico ve Kalabriyalı Anton Calabrés de kolonide kalmıştı. Bir topçu eri –çünkü Colombo orada birkaç top bırakmış ve bir kule, bir kale, bir de hendek inşa etmelerini emretmişti– ve kıyıyı keşfetmek, altın madenini bulmak ve geçici olarak seçilmiş bu yöreden daha uygun bir yerde yeni bir koloni kurmak için bir kayık bırakıldığından, bir de tayfa başı vardı.

Navidad'ın tam yeri saptanamadı. Ancak, yedi kilometrelik kenarı kumsal boyunca ve üç kilometrelik kenarı da karanın içlerine uzanan bir dikdörtgen içinde yer aldığı söylenebilir. Bu dikdörtgenin içinde bugün küçük bir köy olan Bord-de-Mer de Limonade, bir kilise, kulübeler, Haitili balıkçılara ait birkaç küçük sandal ve mangrov ağaçlarının kapladığı bir bataklık şeridiyle denize ulaşan kumlu bir alan var.

Koloninin kesin yeri, kıyı şeridinin 1492'den bu yana değişmiş olması yüzünden saptanamamıştır. Alüvyonlardan oluşan düzlük denize doğru ilerlemiş, dağlardan inen suların yatağı değişmişti. Fransızlar Grande Rivière'in sularını o zamanlar varolan dört kol arasından en batıda kalanına akıttılar. Bugün Grande Rivière, güneyden kuzeye düz bir çizgi halinde belirir. Kenarlarında da Fransızların, hiç kuşkusuz, akarsuyun yeni yatağını belirtmek üzere diktikleri iki dizi yüksek ağaç uzanır. Doğuda, denizin yakınında, iki hendek ya da kanal kalmıştır: Bunlar, ırmağın diğer iki kolunun Fransızlar suyun yönünü değiştirmeden önceki izleridir. Colombo döneminde, iki su yatağından birinin, büyük olasılıkla esas kolu oluşturanın yakınında, Guacanagari köyü yükseliyordu. Yani Grande Rivière'in bugünkü yatağının yaklaşık bir kilometre doğusundaydı; bugünkü Bord-de-Mer de Limonade kumsalının aşağı yukarı bir buçuk kilometre güneybatısında, Fransızların büyük mecra değiştirme çalışmalarından sonra da akarsuyun hâlâ toprak yüzeyinde beliren iki kolundan birinin sağ kıyısının yakınlarında.

Kent inşasında uzman olan İspanyolların alüvyonlardan meydana gelen düzlüklerde yerleşim yerleri oluşturma alışkanlıkları olmadığından, Colombo'nun, kesin yerleşim için başka bir yer düşünmüş olduğu anlaşılıyor. Bu, *Seyir Defteri*'nde de açıkça görülür. 31 Aralık günü amiral, "hayvan ve başka ürünler getirilebilecek bir yerleşme merkezi kurmak için, en uygun noktayı saptamak üzere" kıyıdan bütün Haiti'yi dolaşma niyetini açıklar. 2 Ocak'ta, dönüşünde, "bıraktıkları yer uygun olmadığına göre, en azından bir kentin kuruluşu için elverişli alanı belirtecek durumda oldukları" umudundaydı.

Colombo otuz dokuz yerleşimciye, "Kral ile Kraliçe'nin ihtiyacı olabilecek bütün malları satın almak, altınla takas etmek için Santa Maria gemisinde bulunan her şeyi, ayrıca bir yıl yetecek kadar peksimet, şarap ve çok miktarda silah" bıraktı.

Bu kadar önlem ve malzeme sayesinde Cenovalının içi rahattı. 4 Ocak günü, Limonade kanalında açık denize doğru yol alırken, Niña'nın kıç güvertesinden son kez Navidad kalesine baktığında, keşfedilen topraklardaki ilk Avrupa kolonisinin kaderinin ne kadar hüzünlü olacağını tahmin edemiyordu.

Yirmi Üçüncü Bölüm

DÖNÜŞ ROTASI

Hispaniola'yı terk ettikten sonra, okyanusla karşı karşıya gelmeden önce, amiral bir adayı daha ziyaret etmek niyetindeydi: Cariba, ya da Kadınlar Adası. 16 Ocak Perşembe günü fikir değiştirip dönüşe geçmeye karar verince, "pruvayı, kuzeydoğu yönünde, İspanya'ya doğru çevirdi." *Seyir Defteri* böyle söylüyor. Amiralin amacı alizeler kuşağının kuzeyine çıkmaktı.

23 Ocak civarında bu hedefe ulaştı. Bunu fark ettiğinde *Seyir Defteri*'ne şunları yazdı: "Bu gece rüzgâr çok değişken." Gemiler bundan böyle rüzgârın esişine göre hep daha doğuya yönelerek, daha kuzeye gideceklerdi. 25 Ocak'ta 60° boylamındaydı. 1 Şubat'ta 55°, 3 Şubat'ta 50°. Bu noktada "Kutupyıldızı, amirale Portekiz'deki Sao Vicente Burnu'ndaki gibi çok yüksekte göründü." Hiçbir gereç kullanmadan çıplak gözle yapılmış, gerçeğe bu kadar yakın ve olağanüstü bir gözlem. Sao Vicente Burnu 37° enlemindeydi, Colombo ise 35° enlemde.

O andan itibaren Cenovalının kuşkusu kalmıyordu: Büyük tasarısını oluşturmadan önce gittiği Asorlar'ın en batıda kalan adalarının Sao Vicente Burnu ile aynı enlemde bulunduğunu, diğerlerinin biraz daha kuzeyde kaldığını biliyordu. Dolayısıyla doğuya yöneldi.

10 Şubat günü iki gemi 31° enlemindeydi. Colombo Asor Adaları'na gitmek istiyor muydu, istemiyor muydu? Asorlar'da Portekizlilerin bulunduğunu bildiği için, bu adaları arkasında bırakmayı yeğledi.

11 Şubat'ta Corvo ile Flores de arkasında kalmıştı. 12'sinde, Fayal ile Pico'nun güneyindeydi. O güne kadar talih özellikle ondan yana olmuştu. 12 Ocak'ta her yer öylesine sakindi ki "yerliler yüzmek için denize atladılar." Ertesi gün, "deniz hep bir akarsu gibi sakindi, Tanrıya şükürler olsun." 29 Ocak: "Hava çok sakin, tıpkı nisan ayında Kastilya'da olduğu gibi, deniz de sütliman." 1 Şubat: "Tanrıya şükür, deniz hep durgun." 2 Şubat: "Deniz son derece sakin, Tanrıya şükür, hava da oldukça ılık." 3 Şubat: "Deniz son derece durgun."

12 Şubat'ta deniz hırçınlaşıyor. Colombo iki gün içinde çıkacak fırtınanın kokusunu alıyor. 12 Şubat'ı 13 Şubat'a bağlayan gece, "kuzeydoğuya doğru üç kez şimşek çaktı." Bu, o yönden ya da aksi yönden bir fırtınanın kopacağının işaretiydi.

Bu, hesabın kitabın artık bir işe yaramadığı, bir değer taşımadığı noktaydı. Anlaşılamaz, engellenemez güçler işin içine karışıyordu: Doğanın güçleri. Bu, fırtınaydı. Atlas Okyanusu'nda rastlanılabilecek en berbat fırtınalardan biri.

Ne Colombo, ne de çağdaşı tarihçiler, daha önce karşılaşılan fırtınalara dair bir belge bırakmamışlar, böyle bir şeyden söz etmiyorlar. Keşif yolculuğundan önceki uzun deniz deneyimleri sırasında, Cenovalı kuşkusuz Akdeniz'de ve Atlas Okyanusu'nda pek çok fırtına görmüş ve yaşamıştı. Bu durumda, ustalık ve soğukkanlılıkla davrandığı da kesindir.

İlk anda amiral, yelkenleri açık tutmayı emretmişti; babafingo yelkeni rüzgâra karşıydı ve dümen de aksi yönde. Rüzgâr ve dalga, yelkenlerin her zamanki gibi tutulamayacağı ve yola devam etmenin tehlikeli olacağı kadar şiddetlenince, bu şekilde ilerlemeye karar verildi. Amacı, yalnızca dirençli birkaç yelkeni açık bırakarak gemiyi rüzgâra karşı enlemesine tutabilmekti. Böylece, rüzgârın yelkenler, gemi gövdesi ve yükü üzerindeki etkisiyle gemi neredeyse yok denecek bir hızla yanlamasına ilerleyecekti. Bu şekilde ilerleyince koruyucu bir dümen suyu oluşuyor ve dalgalar da gemiye ulaşmadan önce dümen suyuna çarpıp kırılıyorlardı.

Niña sürüklenerek yol almaya devam ediyordu. Ne var ki, "rüzgârın şiddeti daha da artıyor, üzerinde çaprazlama ilerlenen denizin çalkantısı da korkunç bir hal alıyordu. Amiral, birbirinin üstüne atılan dalgaların arasında geminin yükselebilmesi, batmaması için artık babafingonun yelkenini çok inik tutuyor." O sırada yelkenler açık olduğu için, borda kaplaması çok basık olan Niña'nın su alma tehlikesiyle karşı karşıya kalabileceğini fark etti. Denizcilerin dediği gibi "havadan kaçmaya" karar verdi: Dümencilere, rüzgârın sürüklediği yere kadar fırtınadan kaçması için karavelayı "serbest bırakmalarını" emretti.

Havadan kaçan bir geminin, sadece dümeni tutabilmek ve dalgayı kıçtan alabilmek için değil, aynı zamanda aynı yönde seyrederek rüzgârın

şiddetini de azaltabilmesi ve biraz da hızlanabilmesi için, yelkenlerinin yeteri kadarını açık tutulması gerekir.

Karavelanın yapısı bu manevraya uygundu. Oysa, görmüş olduğumuz gibi, hepsi açık yelkenleriyle uzun süre karşı koyamazdı. Karavela, havadan kaçarak denize dayanmaya elverişliydi, çünkü yüksek kıçı gemiyi koruyordu. Martin Alonso Pinzón da yetenekli, usta bir denizci olarak kendi karavelasını serbest bırakmıştı. İki karavela için de başka kurtuluş yolu yoktu. Üstelik fırtına iki gemiyi yine birbirinden ayırıyordu. Bu kez, Pinzón'un iradesinin söz konusu olmadığı kesindi. Böylesine müthiş bir dalgada Colombo'yla birbirlerine yakın olmak isterlerdi. Ama şiddetli fırtına onları ayırıyordu.

Fırtına yatışacağa benzemiyordu. O dönemdeki gemilerin yapısının ve denizcilik sanatının izin verdiği her önlemi denemelerine rağmen, tehlike ciddiyetini koruyordu. "Yiyecekler tüketilip su ve şaraplar içilince geminin yükü çok azaldığı, yani karavelada safra olmadığı için tehlike artmıştı." Amiral gemiye safra yüklemeyi öngörmemişti, çünkü adalar arasında hava hep mükemmel olmuştu. Daha sonra, gitmeyi tasarladığı Kadınlar Adası'ndan safra yüklemeyi düşünmüştü. Oraya gitmediği için de, deniz yolculuğuna safrasız çıkmıştı. Bulduğu tek çare, fırsat düşer düşmez boş fıçıları deniz suyuyla doldurmak oldu, "sıkıntı böylece geçiştirilsin diye" (*Seyir Defteri*, 14 Şubat).

Ellerinden gelen başka şey yoktu. Colombo ile denizciler semavi güçlere başvurdular.

Papalık Devleti'ne bağlı Ancona sınır kentinde bulunan Santa Maria di Guadalupe, Santa Maria di Loreto gibi kutsal yerlere gidecek, Santa Clara di Moguer Kilisesi'nde de bir geceyi sabaha kadar uyumadan geçirecek hacıların adı, kurayla saptandı. "Bundan sonra da, amiral ve adamları adak adadılar: Ulaşacakları ilk karada, gömlekle ve sıra halinde, Meryem Ana'ya adanmış bir kiliseye dua etmeye gideceklerdi."

Colombo ölümden değil, büyük keşfin kendisiyle birlikte yok olmasından korkuyordu.

"Bu nedenle –diye kaydediyor– bir parşömene, zamanın elverdiği ölçüde, keşfetmeyi vaat ettiğim topraklara nasıl ve kaç günde, hangi yoldan

ulaştığımı, bu ülkelerin güzelliğini, orada oturanların özelliklerini ve Haşmetmeablarına nasıl boyun eğdiklerini yazdım."

Kapatılan ve mühürlenen parşömen bir muşambaya sarıldı, bir balmumu tabakasının içine yerleştirildi ve iyice kapatılıp denize atılan bir fıçıya konuldu. Denizciler bunun bir çeşit dindarlık olduğuna hükmedip ürkmediler.

Başka bir parşömeni koydukları başka bir fıçı da pupanın üst bölümüne bağlandı. Karavela batacak olursa, hiç olmazsa bu, kaderin merhametiyle dalgaların üstünde kalabilsin diye.

Pupanın üst tarafına yerleştirilen bu fıçı Niña ile birlikte kurtuldu. Denize emanet edilen diğeriyse asla bulunamadı.

Eğer Niña da batsaydı ve amiral, Vicente Yanez Pinzón ile diğer denizciler gemiyle birlikte yok olsaydı, yine de Martin Alonso büyük haberi Avrupa'ya ulaştırabilecekti. Colombo, az önce değinilen yazılı metinde, bildiğimiz özelliğini açığa vuruyor: Büyük girişimi gerçekleştirmek için kendisi, yalnızca kendisi, yüce Tanrı tarafından görevlendirilmişti. Görevini sonuca ulaştıramamanın ötesinde, ölmekten o kadar korkmuyordu.

Ölmüş de olsa, hükümdarlara ve dünyaya, büyük zaferin haberini vermek onun hakkı olmalıydı.

Ama ölmedi.

14 Şubat günü, güneşin batışından sonra "gökyüzü batıya doğru aydınlanmaya başladı." 15 Şubat'ta, güneş doğarken kara göründü.

Bazı denizciler bu karanın Madeira olduğunu, bazıları da Lizbon yakınındaki Sintra Kayası olduğunu sandılar. Colombo, Asor Takımadaları'nın yakınında olduklarından emindi. Bu konuda kuşkusu yoktu. Bununla birlikte, hangi ada olduğunu bilemiyordu.

Birincisinin çevresini dolaşırken, kuzeybatıda bir başkası göründü. Birincisi Santa Maria, aradan görünen de San Michele idi.

Santa Maria'da, Colombo Portekizlilerle sıkıntılar yaşadı. Ve bu da, her zaman kuşkucu olan Cenovalının neden Asorlar'a uğramak istemediğini gösterir. O buraya fırtına yüzünden, tesadüfen gelmişti.

Adanın genel valisi, büyük bir saygıyla Colombo'yu karaya davet etti. Colombo buna aldanmadı ve Niña'nın güvertesini terk etmedi. Mürette-

battan on kişi, fırtına sırasında yapmış oldukları ilk adağı yerine getirmek üzere indiler. Portekizliler onları hapse attı, ama sonra, amiralin İspanya'ya gittiğini ve orada bu olayı büyütmekte kararlı olduğunu fark edince, onları serbest bıraktılar.

Deniz yolculuğu 24 Şubat Pazar günü yeniden başladı. Artık tek başına kalan karavela üç gün boyunca doğuya doğru, sakin bir denizde hızla yol aldı; 27 Şubat'ta yolculuk kocaman dalgalar yüzünden sıkıntılı geçti. Dalgalar ancak 1 Mart'ta sakinleşti.

3 Mart Pazar günü, gün batımında, artık "bazı belirtiler karanın yakında bulunduğuna, gerçekten de Lizbon yakınlarına geldiklerine işaret ederken" bir fırtına daha çıktı. Fırtına, öylesine şiddetli ve beklenmedikti ki "bütün yelkenler parçalandı."

Gece boyunca bora daha da şiddetlendi, belki bu kez öncekinden de beterdi. Deniz çıldırmış gibiydi; dört bir yandan döne döne esen rüzgâr karavelayı göğe doğru fırlatıyordu, sağanak halinde yağmur yağarken sürekli şimşekler çakıyordu. Yeniden semavi güçler yardıma çağırıldı. Amiral yine kutsal yerleri ziyaret etmeyi, mürettebat da oruç, ekmek ve su adadı. Sonunda, nöbetin ilk çeyreğinde kara belirdi.

Bu, Tago'nun ağzındaki Sintra Kayası idi. Colombo halicin başında, Cascais'de durmak istedi. Ne var ki, şimdi daha da ağırlaşan fırtına yüzünden ırmakta ilerlemekten başka yapacak bir şey yoktu. Yöre halkı bütün sabahı, tehlikedeki karavelanın denizcileri için dua etmekle geçirdi, gemi sağ salim Tago Irmağı'na girince "kesin gözüyle baktıkları ölümden bir mucizeyle kurtulmayı başardıklarından dolayı duydukları büyük şaşkınlığı ifade etmek üzere" oraya koşuştu.

Dönüş yolculuğu böylece tamamlanmıştı. Gidiş yolculuğundan daha dramatik olmuştu, bir o kadar da önemliydi. Çünkü, hatalar, olasılıklar, girişimler, deneyimler ve fırtınalar arasında, Amerika'dan Avrupa'ya dönüş rotası tescil edilmiş oluyordu.

Yirmi Dördüncü Bölüm

TARİHİN CİLVESİ VE ZAFER

Cristoforo Colombo, 9 Mart 1493 günü Portekiz Kralı II. Joao tarafından kabul edildi. Sekiz yıl önce, batı yoluyla Hindistan'a gitme tasarısını geri çevirmiş olan kral. 9 ve 10 Mart tarihlerinde yapılan görüşmelerde kral ile kâşifin neler konuştuğu bilinmiyor, ama biz tahmin edebiliriz.

Kral için ilginç olan, gerçekten yeni, geniş toprakların mı, yoksa umut ettiği gibi yalnızca Asorlar gibi okyanusta birkaç takımadanın mı keşfedildiğini öğrenmekti. Colombo, onun bütün hayallerini yıktı. Ona Bahamalar'ın, Hispaniola'nın ve Küba'nın işaretlenmiş olduğu bir taslak gösterdi. Küba için de "öylesine büyüktü ki ada mı, kıta mı olduğu bilinmiyor" dedi. Yanında getirdiği iki yerli, ayrı ayrı bir masanın üzerine büyük küçük baklaları, adaların yerlerini gösterir biçimde yerleştirerek tanıklık ettiler. Artık hiç şüphe kalmamıştı. Yeterki İspanya ile yapılan anlaşma gereğince, güneyde, Portekizlilere ayrılan topraklarda bulunsun bu yerler. Ama hayır. Colombo, *Seyir Defteri*'nde yalan söylediği gibi, şimdi de yalan söylüyordu. Bu topraklar yaklaşık 42° kuzey enleminde yani İspanyol Galiçya'sının enleminde bulunuyorlardı.

Yapacak bir şey yoktu. Cenovalı denizcinin başarısı tartışılamaz ve kuşku götürmezdi. Sant'Antonio Manastırı'nda yaşayan Ana Kraliçe onu görmek istedi ve 11 Martta da Colombo, yerlileri Ana Kraliçe'ye, kralın erkek kardeşi Dük Don Emanuele'e ve Villa Real Markisi'ne göstermek üzere oraya gitti. Kralın bu büyük hatasından mutluluk duyduğunu kaydetmek gerekir.

II. Joao'nun göğsüne vurarak yüksek sesle haykırdığı söylenir: "*Oh! Hombre de mal conocimiento!* [Ah, cahil adam] Böylesine önemli bir girişimi neden gerçekleştirmedin?" Kral üzgündü, kendini aşağılanmış hissediyordu.

Tarihin cilvesi yüzünden aşağılanan sadece kral değildi; tarih Portekiz'i de cezalandırıyordu. Birkaç yıl sonra Cabral'ın Brezilya'yı ele geçirişiyle biraz olsun yüreklere su serpilecekti. Ama kaçırılan fırsatın bu soylu ulusun yaşamındaki etkisi, yüzyıllar boyunca sürecekti.

15 Mart 1493 Cuma gününün şafağında Niña, Saltes Kayalıkları'nı aşıyor ve öğle üzeri Palos Limanı'na giriyordu.

Yedi ay önce çoğu kişinin dönüşü olmayacak sandığı bir yolculuğa çıkan karavelanın limana girdiğini görünce, Paloslular denizcileri karşılamak, eşlerini, akrabalarını kucaklamak, tebrik etmek ve bu olağanüstü girişime dair haberleri öğrenmek üzere dalgakırana koştular. Çalışmaya ara verildi, dükkânlar kapandı, haberi yaymak için çanlar çalındı.

Herkes, amiral ile denizcilerin eşliğinde *Te Deum* (şükran duası) için büyük kiliseye gitti.

Başka bir karavelanın limana girmekte olduğu haberi gelince, coşku daha da arttı, herkesi sardı. Bu gelen karavela, Martin Alonso Pinzón'un Pinta'sıydı; 15 Mart gününün öğleden sonrasında, büyük yolculuğunu tamamladığı, İspanya'nın kuzeybatı kıyısındaki Baiona'dan[1] geliyordu.

Bu konuda, amiral ile Pinzón arasında neler olduğunu saptamak güçtür. Yalnızca iki şey kesin kes biliniyor: 1) Baiona'ya varır varmaz, Pinzón Katolik hükümdarlara bir mesaj yollamıştı. 2) Palos'a gelişinden birkaç gün sonra Pinzón esrarengiz bir hastalıktan öldü.

Tarihçiler iki olayla ilgili, birbiriyle çelişen yorumlar yaparlar. Her ne olursa olsun, artık Pinzón'un ağır hasta olduğu ve görkemli Barselona'ya giriş törenine, hatta Palos'taki şenliğe bile katılamadan öldüğü kesindir. Acı, haksız bir sondu bu, çünkü yolculuğun düzenlenmesine belirleyici katkı da bulunan, uzman ve gözü pek bir denizci olduğunu tartışılmaz biçimde kanıtlamıştı.

Colombo en azından bir hafta Ràbida'da kaldı. Oradan Sevilla'ya geçti. Sevilla'da, Paskalya günü yani 7 Nisan'da ya da sonraki pazartesi günü, hükümdarların mektubunu aldı. Mektup şöyle başlıyordu: "Don Cristóbal Colón'a; Okyanus'un Amirali, Hindistan'da keşfettiği adaların Kral Naibi ve Valisi" ve şu imzalarla son buluyordu: "Ben Kral" ve "Ben Kraliçe".

Demek ki Colombo'nun unvanları hemen kabul edilmiş ve kendisine verilmişti. Keşfin kanıtlarını sergilemesi beklenmemişti bile. Bu kanıtlar yerliler, papağanlar ve altın maskelerdi.

Yolculuk yeniden başlıyordu: Sevilla'dan Kordoba'ya, Valensiya'ya. Amiral, kralın, saraylıların ve halkın coşkusunu arttırmak amacıyla, Barse-

lona'ya girişin görkemli olabilmesi için hiçbir şeyi ihmal etmiyordu. Yerlilerin sayısı altıya düşmüştü, çünkü biri yolculuk sırasında ölmüş, üçü de hastalanmıştı. Buna rağmen kendi usullerince boyanmış, altın ve boncuklarla süslenmiş olan altısı bile etkileyiciydi.

İspanyol denizciler, papağanları, diğer hayvanları, bitkileri ve Yeni Topraklar'dan toplanmış en ilginç şeyleri taşıyorlardı. Canlı, ilginç ve göz alıcı kafile amiralin önü sıra ilerliyordu.

Kraliyet Sarayı'nda Fernando ile Isabela, çevrelerinde soylular ve sarayın ileri gelenleriyle kâşifi karşıladılar.

Colombo, bir dizi yerde, hükümdarların elini öpmek için izin istedi. Kral ile Kraliçe ayağa kalktılar, ellerini ona uzattılar ve onu oturmaya, yolculuğun ve keşiflerin öyküsünü anlatmaya davet ettiler.

Hükümdarların huzurunda oturma izni olağanüstü bir ödüldü. Colombo gözleri yaşaracak derecede duygulandı, ama berrak ve yüksek sesi heyecanını açığa vurmuyordu.

Uzun uzun konuştu; toplanan eşyaları, altın süsleri, hayvanları, yerlileri gösteriyor, görülen ülkelerin büyüklüğünü ve güzelliğini övüyordu. Getirdiklerini inceleyerek, hükümdarlar bu yörelerin zenginliği hakkında küçük bir fikir edinebilirlerdi. İkinci bir seferi gerçekleştirmek için kendisine geniş olanaklar sağlanırsa, altın, değerli taş ve baharattan oluşan şaşkınlık verici hazineleri, zenginlikleri, İspanya'ya getirebilmenin kesin olacağını söylüyordu.

Görüşmenin sonunda, Fernando, Isabela ve diğer saray erkânı Kraliyet Sarayı'nın şapeline gittiler ve şükran duasını göğe yükselttiler: *Te Deum*. Tören sona erince kral, amirali görkemli bir konuta gönderdi ve sarayda birlikte bulundukları süre içinde de Cenovalı'yı hoş tutmaktan, ona nazik davranışlarda bulunmaktan ve iyi niyet belirtileri göstermekten geri kalmadı.

Daha sonra, İspanya büyük kardinali ve başpiskoposu, "ikinci kral" diye adlandırılan Pedro Gonzales de Mendosa, Colombo'yu yemeğe davet etti ve onu "en seçkin yere", yanına oturttu. "Yemek servisini ağzı kapalı tabakla yaptırdı, Colombo'nun yemeğinde zehir bulunmadığını kanıtlamak için yemeğin tadına baktırdı. İlk kez yemeğinin tadına bakıldı ve o andan itibaren de yemek, kendisine, amiral rütbesinin, ününün gerektir-

diği görkemle ve ululukla sunuldu." Las Casas böyle anlatır. Madariaga da şöyle yorumlar: "Colombo'nun yüceliği, yemeği tattırılarak kabul edilmiş, kanıtlanmış oldu. Çünkü, yalnızca büyük adamlar zehirlenme tehlikesiyle karşılaşırlar."

Böylece, alçakgönüllü, basit kökenli yabancı, birden İspanya'nın en büyük kişilerinden biri oldu. Ve büyük keşfin haberi de Avrupa'ya yayıldı.

Yirmi Beşinci Bölüm

İKİNCİ YOLCULUK

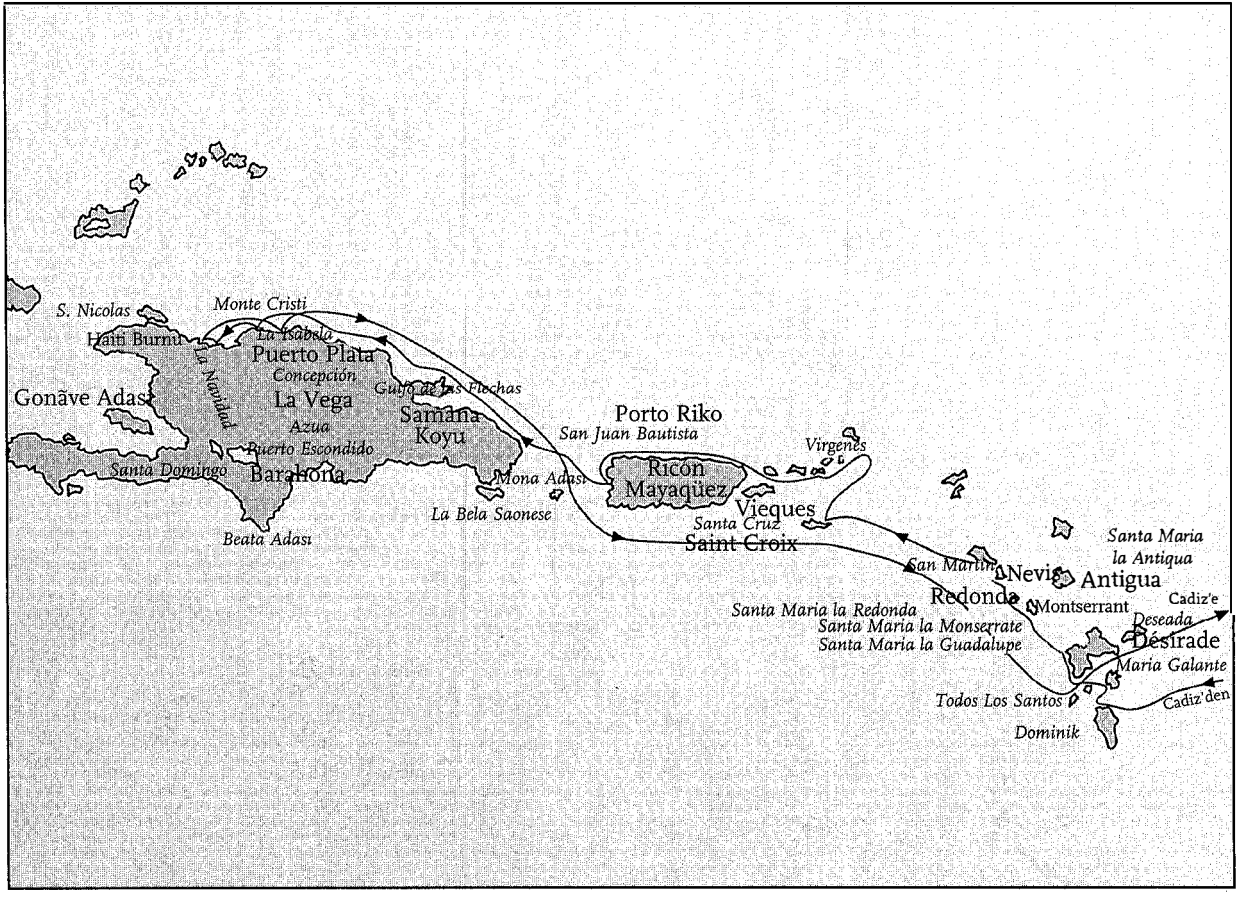
Katolik hükümdarları ikna etmek ve ilk keşif yolculuğunu düzenlemek için Colombo yedi yıl uğraşmıştı. İkincisi için yedi ay gerekti. Sefere çıkacak donanma, Palos Limanı yeterli olmadığı için Cadiz Limanı'nda hazırlandı. Donanma on yedi parçadan oluşuyordu: Üç gemi, on iki kare yelkenli karavela, iki de Latin yelkenli karavela. Karavelaların bazıları, hafif ve sığ akarsularda yol alabilecek yetenekteydi. Mercan kayalıkları arasındaki tehlikeli geçitlerde ilerlemek için de elverişliydi. Amiral gemisi –Maria Galante diye adlandırılan yeni bir Santa Maria– ilk yolculuk sırasında Haiti Burnu'nda kazaya uğrayandan daha büyüktü. Muhtemelen iki yüz tonilatoluktu. Gemilerde kaç kişi olduğu tam bilinmiyor. Tahmini rakam mürettebat dahil 1200 ile 1400 kişi arasında değişiyor: Denizciler ve karacılar, keşişler ve rahipler.

Bu kez de rota güneybatıya, Kanarya Adaları'na doğruydu. Filo Büyük Kanarya Adası'na altı gün ve altı gecede ulaştı. 2 Ekim: Gündüz kısa bir mola. Gece yarısı demir aldıktan sonra 5 Ekim Cumartesi günü donanma San Sebastian de la Gomera'daydı.

Amiral, burada top atışları, şenlik ateşleri ve havai fişeklerle karşılandı. Beatrice de Bobadilla geçen yılki aşkını unutmamıştı ve büyük olasılıkla, Cenovalıya saygı gösteren ve güvenenlerin az olduğu zamanlarda bile yabancı kaptan hakkında yanılmamış olduğunu, gönlünü çelmeye çalışan ve sevgisi uğruna yarışan soylu beylere göstermek istiyordu.

Kronik yazarları, bu kısa mola süresinde eski bağın yeniden kurulup kurulmadığından söz etmiyorlar. Amiralin gemiye yüklettiği erzakı anlatıyorlar: Portakal, limon, sedir, kavun, her türlü sebze tohumu, keçi ve koyun, aynı şekilde "tanesi yetmiş *maravedi*'ye alınan sekiz dişi domuz." "Bu," diye yazıyordu Las Casas, "bugün burada bulunan ve Kastilya'dan getirilen her şeyin başlangıcı oldu."

Atlas Okyanusu'nu aşmak yirmi bir gün sürdü: 12 Ekim'den 2 Kasım'a kadar. Yalnızca 26 Ekim'de, dört saatlik bir fırtına yaşandı. Geri ka-

8- İkinci yolculuk: Maria Galante'den Hispaniola'ya (3 Kasım 1493 - 2 Ocak 1494), La Isabela'dan Cadiz'e (10 Mart - 11 Haziran 1496

lan zamanda deniz neredeyse hep "cilalı mermer gibi kaygandı." Alizeler sürekli ve ilk yolculuktakinden daha da güçlü esiyordu. İlkinde gemiler, kuşların uçuşu görüldükten sonra 24° enleme ininceye kadar, 28° ile 26° enlemleri arasında seyretmişti; bu kez yola çıkıştan itibaren 16° enleme, alizelerin büyük oranda etkili olduğu bölgeye dümen kırdılar.

Colombo daha önce kaydettiğimiz gibi yalnızca Amerika'yı değil, Avrupa ile Amerika arasındaki rotaları da keşfettiği ilk yolculuğun deneyiminden yararlandı. Bu nedenle, ikinci yolculuğun daha geliştirilmiş olan rotasının, daha sonraki dört yüzyıl boyunca, yelkenli gemilerle seyredildiği sürece kullanılmış olmasına şaşmamak gerekiyor. Bu rota günümüzde bile, deniz haritalarında ve kılavuzlara verilen talimatlarda, Barbados'un kuzeyindeki Batı Hint Adaları'nın herhangi bir yerine doğrudan gidecek yelkenli tekne kullanıcılarına, önerilir.

Demek ki, Ferro Adası'nın açıklarından hareket rotası, artık "*oeste*" yani batı değil, "*oeste cuarta del suroeste*" yani güneybatının bir çeyrek batısındaydı.

Tam olarak, 16° enlemi üzerinde karaya rastladılar. 3 Kasım Pazar gününün şafağıydı. "Pazar günü" diye yazıyor Michele da Cuneo, "Karayı gördük, yani bilinmeyen beş adayı."

Colombo, pazar gününün şafağında, yüksek dağlarıyla beliren ilk adaya "Dominik" adını verdi. Yanaştığı adaya ise amiral gemisinin adını verdi: "Maria Galante." Kuzeydoğuda görülen en küçüğünü "Deseada" diye isimlendirdi, çünkü eski dünyaya en yakın konumda olduğundan okyanusu aşan ve de aşacak olan denizciler tarafından "arzu edilendi."

Şimdi Les Saintes adını taşıyan bu küçük adalar, 4 Kasım sabahı, Amiral tarafından, kara görünmeden üç gün önce gemide kutlanan görkemli bayramın onuruna, "Todos los Santos" diye adlandırıldı. En güzel adaya da "Santa Maria di Guadalupe" adını verdi zira Atlas Okyanusu'nun ortasında karşılaştığı korkunç fırtına sırasında, adamış olduğu adağı yerine getirmek üzere gittiği tapınağın rahiplerine bu sözü vermişti.

Guadalup Meryem'i, İspanya'nın en ünlü Meryem Ana'larından biriydi. Bugün de, tarikatın Amerika'da bunca yayılması nedeniyle dünyanın en ünlüsü olduğu istatistiklerle ifade edilir. Meryem'e sofuca tapan Colom-

bo, dünyanın en güzel adalarından birine, bugün İspanya'dakinden de tanınmış olan Meksika'daki tapınağın 1531 yılında inşa edilişinden çok önce, onun adını vererek tarikatın yayılmasına katkıda bulunuyordu. Bu ada İspanyol egemenliğinden Fransız yönetimine geçtikten sonra da adı değiştirilmedi.

Colombo, Dominik'in kuzeydoğu kıyılarında bir liman bulamadı. Liman aramak üzere bir gemiyi gönderdi, ne var ki gemi döndüğünde, Colombo Maria Galante'nin bir koyunda, mercan tuzakları olmayan bir demirleme yeri bulmuştu bile. Kraliyet bayrağıyla adaya ayak bastı, Krallar adına adaya el koydu. Bir haç diktirdi ve ayin yapıldı. Bu ayin, Viking kolonileri döneminde Grönland'da yapılanlardan sonra, Amerika'daki ilk ayindi.

Küçük Antiller'de doğa şaşırtıcı bir çeşitlilik sunuyordu. Bazı adalarda kireçli, bazılarında volkanik olan arazi de buna yardımcı oluyordu. Gözle görülür farklılıklarıyla yağmurların düzeni de bu çeşitliliğe katkıda bulunmuştu. Alizelerin sürüklediği bulutlar okyanusa doğru gelirdi. Yüksek volkanik tepeler, bulutları yükselmeye, yayılmaya, soğumaya zorluyorlardı. Bol yağmur yağıyordu, düzlükte bile yüksek olan yıllık ortalama (2 metre) elbette ki tepelerde olağanüstü düzeylere ulaşıyordu (8 metreden fazla!). Yağmur dev ağaçları, sarmaşıkları, umulmadık ve rengârenk çiçekleriyle büyük ormanı besliyor, ayakta tutuyordu.

Dominik ve Guadalup'un batı tarafındaki volkan kütlesi Colombo'ya böyle göründü. Oysa, yükseltiden yoksun ve bu nedenle de yağmur yüklü bulutları ve rüzgârları durduramayan alçak ve kireçli adalarda –Désirade[1] Les Saintes, Guadalup'un doğu kısmı– kaktüsler, kurşuni ya da kahverengi büyük kayalar, kayalıkların arasından çıkmış dikenli çalılıklar vardı.

Gözün bir kerede kucaklayabildiği beş, altı, yedi ada, farklı görüntüler sunuyordu: Bakir ormandan, tam anlamıyla karşıtı olan çöl görüntülerine kadar.

En garip olanı da, adaların birbirinden bu derece farklı olması değil, aynı adada birbirinin karşıtı iki manzaranın birkaç kilometrekarelik bir alan içinde yer almasıydı. Örneğin, Guadalup'ta, 4 Kasım sabahı gemiyle gidilen ve rüzgâr almayan kıyıdaki topraklar susuzluktan çatlamıştı. Oysa, onların hemen yukarısında, "üç fersah uzaklıkta," denizciler "çok yüksek bir kaya" gördüler. "Gemilerden bile duyulacak kadar gürültü yapan" mu-

azzam bir çağlayan, bu kayanın "sivri tepesinden aşağıya dökülüyordu," dört bir yanında da göz kamaştırıcı, uçsuz bucaksız bir orman vardı.

Bu, Soufrière adasıydı. Küçük Antiller'in harikalarından biri.

Colombo, Soufrière'den fazla söz etmez. Yalnızca, çok güzel bir şelaleye değinir. Don Fernando, İspanyolların orada sarısabır, sakız, sandal, zencefil, günlük ağaçları ile "tadı ve kokusu tarçına benzeyen ağaçlar" ve büyük miktarda pamuk bulduklarını yazıyor. Aynı şekilde "çaylaklar, gerçek saksağanlar, kuzgunlar, güvercinler, kumrular, keklikler, kazlar ve bülbüller" de gördüler. Yani, avcılar için gerçek bir cennet! "Bizimkilere benzeyen kazlardan" başka "birçok rengârenk papağan: Yeşil, beyaz ve kırmızı, bildiğimiz horoz büyüklüğünde. Ayrıca kabak ve yeşil çam kozalağını andıran bir meyve. Bu meyveler oldukça büyük ve içlerinde kavun gibi bol sulu eti var."

Bu meyve ananastı. Bu, 1493 Kasım'ının ilk günlerindeki mola sırasında Guadalup'un İspanyollara sunduğu başka bir "keşif"ti. Daha sonraları, Don Fernando'nun *Historie*'sinin aktardığı gibi, insan eliyle yetiştirilmiş ananaslar da bulacaklardı. Bunlar belki de yabanilerden daha iyiydi; ormanın bu doğal meyvesi, Akdeniz bölgelerinin lezzetli kavunlarından bile "çok daha hoş kokulu ve tatlıydı."

Guadalup, İspanyollara başka, çok daha önemli bir yenilik daha sundu: "Karip"lerle, insan eti yiyenlerle karşılaşma.

Hıristiyanların, Kariplerle ya da Colombo'nun onları zaman zaman adlandırdığı gibi, yamyamlarla karşılaşması hakkında ihtiyatlı olmak gerekir; zira çağdaşlarının kesinlikle emin olmadıkları olayları aktarma konusunda pek titiz davrandıkları söylenemez. Sanki her şeyi abartıyor, kendilerini ayrıntılara kaptırıyorlardı. Bu ayrıntılarda fantezinin üstün geldiği kuşkusunu bir yana bırakmak güçtür.

Colombo karaya indi ve bazı evleri gezdi. Bu evler boştu. Erkeklerin çoğu yoktu, çünkü, gemiye sığınan Aravak kadınlardan birinin naklettiği gibi, şeflerinin yönetiminde on sandalla her zamanki baskınlardan birine gitmişlerdi. Bu baskınlarda tutsak alıyor ve yenilebilir insan eti sağlıyorlardı. Kalan az sayıdaki erkeğin ve orada bulunmayanların eşleri ormana kaçmıştı.

Colombo, evlerde eğirilmiş ve eğirilecek pamuk buldu ve dokuma tezgâhlarının Avrupa'da kullanılanlardan farklı türde olduklarını kaydetti. Ayrıca, evlerin ilk yolculuk sırasında görmüş olduklarından daha iyi durumda bulunduğunu da gözledi. Bu evlerde bol miktarda çanak çömlek, ev eşyası, silah, yay ve ok vardı. Evlerde "çivilenmiş kafatasları ve ölü insan kemikleriyle dolu sepetler" bulunduğu kaydedildi.

Bunlar, Colombo'nun gözleriyle gördükleriydi. Kalanı, ya başka İspanyolların tanıklığına ya da tutsaklıktan kaçan Aravakların verdikleri haberlere dayanıyordu. Çivilenmiş kafataslarını ve kemik sepetlerini, kuşkucu ve titiz Cenovalı kendi gözleriyle görmüştü.

Bu son ayrıntıya –kafatasları ve kemik sepetleri– her zaman yerlileri savunma eğilimindeki Las Casas da katılıyor. Bunların, yerli atalarının dindarca korunan kutsal kalıntıları ya da ziyafet artıkları olmadığını ileri sürüyor. Kafataslarıyla ilgili olarak Las Casas'ın yorumu doğru olabilir. Pietro Martire, bu konuda, böylesine dindar varsayımlarla güçlükle bağdaşabilecek bir yorum yapıyor: "Kısa süre önce öldürülmüş bir delikanlının, kan lekeleri içinde ve bir kirişe asılı başını da buldular" Bir genç, elbette ki yerlilerin atası olamazdı. Her durumda, yamyamlıkla karşılaşılan her yerde, bu olay genel olarak büyü ya da dinsel törenler diye tanımlanabilecek olaylarla karıştırılır, hatta bazen öyle tanımlanır. Dolayısıyla Las Casas'ın yorumu, hiç olmazsa insan kafatasları konusunda gerçeğe benziyor. Kemik sepetlerine gelince, Pietro Martire'nin yorumu daha gerçektir: "Büyük özenle insanların kaval kemikleri ile kol kemikleri ok ucu yapmak üzere saklanıyor; gerçekten de, demir olmadığı için uçlar bu kemiklerden yapılıyor."

Kafatasları ve kemikler sorunu çözümlendikten sonra, geriye en önemlisi kalıyor. Karipler insan eti yiyorlar mıydı, yemiyorlar mıydı? Yanıt, evetti. Karipler insan etini, arada bir ya da ayinlerde değil, beslenmek için yiyorlardı. Hekim Chanca ile Michele da Cuneo'nun tanıklıkları yeterince kanıt getiriyor. Bunlara, Küçük Antiller'e ve Güney Amerika kıtasının bu yöreye bakan kıyılarına peş peşe giden kâşiflerin birbiriyle uyuşan tanıklıklarını da eklemek gerekir.

Guadalup'un kuzeyinde açık deniz yoktur; hemen bir adayla karşılaşılır. Bu arazi de volkanik olduğu için bitki örtüsü yoğundur. Colombo,

Barselona yakınlarında yer alan, bugün olduğu gibi o zamanlar da yalnız İspanya'da değil, bütün Katolik dünyasında ünlü olan Santa Maria de Montserrat Manastırı'nın anısına, adaya bu adı verir. İsim adaya uygun düşüyordu, çünkü ada tıpkı çok yüksek bir dağ gibi denizden yükseliyordu. Ada, bugün Küçük Antiller'i oluşturan elmaslardan biridir. 17. yüzyılda İngilizler tarafından sömürgeleştirilen adanın halkı siyahtır, ekin yapılır ve güzelim ormanlar tamamen korunmuştur. Colombo'nun verdiği ad da aynen kalmıştır.

Montserrat'dan Portoriko'ya, hem şekil hem de büyüklük bakımından birbirinden farklı olan bir adalar zinciri uzanır; hepsi de güzeldir. Colombo'nun onlara vermiş olduğu adlar günümüzde değiştirilmiştir. Büyülü güzellikleri ise olduğu gibi kalmıştır: Redonda, Antigua, Nevis, St. Cristopher, Sint Eustatius, Saba, St. Barthélémy, St. Martin, Anguilla, Dog Island, Saint Croix ve en sonunda da harika, hayal edilemeyecek güzellikteki Virgin Adaları.

Amiral adaların hepsinde durmadı; Navidad'a ulaşmak için acele ediyordu. Çok büyük ve güzel bir ada olan Portoriko'da, sadece bir gün ve bir gece kaldı. Günümüz gezginlerini mutlu eden kumsallarının, ormanlarının, koylarının, binlerce harikasının onu büyülemesine izin vermedi.

Orta Amerika'daki İspanyol İmparatorluğu'nun dört büyük dayanağı: Hispaniola ya da Haiti, Küba, Jamaika, Portoriko. Dört büyük adadan Colombo'nun önemsemediği, gereken ilgiyi göstermediği sonuncusu, Avrupa'ya en yakın olanı, yüzölçümü en az ama, doğal güzellikleri, tarımsal ve iktisadi kaynakları bakımından öbürlerine tartışmasız denk olanıydı.

Hem Portoriko'da acımasız yamyamlar da yoktu. Aksine ada sakinleri Kariplerin düşmanı, dolayısıyla İspanyolların dostuydu. Bu ada, tarihe egemen olan kaderin sayısız cilvelerinden biri nedeniyle ihmal edildi. Kâşif Portoriko'yu gördüğünde, Navidad'ı tekrar görmek, başka yerler keşfetmek için acele ediyordu. Bu topraklardan yola çıkıp onca arzulanan Katay ile Hindistan'a ulaşıncaya kadar keşfedilecek çok yer vardı.

Portoriko'nun kuzey kıyısına paralel uzanan dar körfezi dolaşmak için bir gün –19 Kasım günü– yeterli oldu. 19 Kasım akşamı, Colombo bir koy aradı ve onu batı kıyısında buldu. Burası, Rincón bölgesi ile Rio Grande

de Anasco arasında yer alır. Burada, su alabilecekleri iyi bir ırmak, demir atmak için de alizeden ve kuzey rüzgârlarından korunmuş geniş bir alan vardı.

Tatlı su ve yiyecek –balık ve av eti– temin ettikten sonra, donanma, 22 Kasım'ın şafağında Portoriko'dan ayrıldı ve hemen o akşam da donanmadakiler Haiti'nin en doğu ucunu gördüler.

Ne Cristoforo Colombo, ne Michele da Cuneo, ne de diğerleri, hekim Chanca, Pietro Martire, Don Fernando, Las Casas, Scillacio, büyük keşif çerçevesinde, 3 ile 20 Kasım 1493 tarihleri arasında, Dominik'ten Portoriko'ya kadar sıralanan bitmez tükenmez adalar dizisi hakkında bir şey söylemiyorlar.

Küçük Antiller, Bahama Adaları gibi mercan kayalıklı ve düz değildi. Volkanik adalar oldukları için genellikle yüksek dağları vardı. Bazıları hatırı sayılır büyüklükteydi. Hepsinde insan yaşıyordu, çoğu ekiliydi.

Yeni Topraklar'da, ilk yolculuktaki "iyi" Tainoların yanı sıra "kötü" insanların da bulunduğu Küçük Antiller'de doğrulandı. Eskiden aldığı haberlerden, böyle olduğunu biliyordu. Artık kanıtı da vardı.

Küçük Antiller on yedi geminin denizcisinin gözleri önüne muhteşem bir doğa sermişti. Peki, coğrafya alanında doğuştan duyarlı, ileriyi gören Cristoforo Colombo'ya, Küçük Antiller'in yüz adası ne ifade ediyordu? Özellikle de deniz coğrafyası hakkında olağanüstü bir altıncı hissi olan Colombo için, bu adaların görünümü ne demekti? Çünkü, yüz kadar irili ufaklı Virgin adasına, Dominik'ten Portoriko'ya kadar ayak basılan diğerlerini de eklersek, yüz otuza veya yüz kırk sayısına ulaşılır. Demek ki bu, Atlas Okyanusu'nda bugüne kadar bilinen takımadalardan, Asorlar, Kanaryalar, Yeşil Burun Adaları'dan farklı bir şeydi. Colombo, ilk yolculuk sırasında keşfedilen büyük toprakların, Küba ve Hispaniola'nın, bir adalar grubuna dahil olduğunu artık fark ediyordu: Kuzeyden güneydoğuya Bahamalar ve sonra yine güneydoğuda ve sonra yine güneyde Küçük Antiller, Antigua, Montserrat, Guadalup, Dominik.

Benzer bir adalar dizisi, bir anakaranın ileri mevkii olabilirdi. Ve zaten Colombo, yanına aldığı yerlilerin, karadan, yani anakaradan, kesin olmayan ama yinelenen belirtilerden söz ettiğini duymuştu. Peki, bu vahşi Karipler anakaradan değilse nereden gelmişlerdi?

Dominik'ten Portoriko'ya kadar Küçük Antiller'in ikinci dereceden ama önemli keşfi, Colombo'da, Asya'ya ulaştığı ve –Marco Polo'yu okumuş olduğundan– Asya kıtasının doğuya doğru Hıristiyanlığın ileri mevkiini oluşturduğunu zannettiği adalar arasında yol aldığı düşüncesini pekiştiriyordu.

Yirmi Altıncı Bölüm

İKİ TRAJEDİ

Colombo, 28 Kasım'da Navidad'a ulaştı ve feci bir manzarayla karşılaştı. Önceki günlerde bir vahşet meydana gelmiş, otuz dokuz sömürgecinin hepsi ölmüş, evlerle kale yakılmıştı. Trajedinin nasıl olduğunu söylemek güç. Hekim Chanca, şöyle yazıyor: "Yerlilerden çok az şey anlayabildik ve kuşkulu, karanlık kanıtlar aklımızı karıştırdı, *şu ana* kadar insanlarımızın gerçek ölüm nedenini anlayamadık." Şu ana kadar. Oysa hâlâ gerçek neden bilinmiyor. Sadece bazı olayları anlayabiliyoruz.

Navidad'daki ilk karışıklıkların suçu, yerlilerde değil; kadınlar, altın ve başka bir sürü önemsiz neden yüzünden İspanyollar arasında alevlenen anlaşmazlıkların bazı olaylara yol açtığı besbelli.

Hayal gücümüzü çalıştırarak, Avrupalıların henüz keşfedilmiş topraklardaki bu macerasını tekrar kurgulamalıyız. Otuz dokuz erkek: Suçsuzdular, ama dindar keşiş çömezi de değillerdi. Ailelerinden uzakta yaşamaya alışmış, denizin fırtınalarıyla yoğrulmuş bu kanlı canlı erkekler ayak bastıkları limanlarda bulabildikleri kadınlarla serbestçe sevişiyorlardı. Burada, diledikleri kadar özgür kadın vardı. Ne var ki, özgür aşk, karşılıklı saygı içinde gerçekleşseydi, hayat fazla rahat olurdu. Bu mümkün değildi, hiçbir zaman da olmadı. Bu yerli kadınlar fahişe değillerdi, ama bir fahişeye de ciddi şekilde aşık olunabilir. Tarihte de günümüzde de bunun örnekleri çoktur. Birinin ısrarla istediği, diğerinin paylaşamadığı bir kadına, bir tek kişinin sahip olma isteği de aşktan kaynaklanır.

Altını paylaşmak kadınları paylaşmaktan daha kolaydı. O arzulanan, sahip olunmak istenen, başkalarından kıskançlıkla saklanan bir şeydi. Ve birden fazla kişi tarafından bulununca da, paylaşım için kavgalar kaçınılmaz oluyordu.

Peki, ya iklim? Aylar ve mevsimler geçiyor, sıcaklık hiç değişmiyordu, nem hep aynıydı. Şakır şakır yağmur yağıyordu. Doğa daha da yeşilleniyor, bitkiler süratle gürleşiyor, ama iklim değişmiyordu. On bir ay boyunca tek bir gün olsun, kış soğuğu yaşanmadı. Ne de, bir gün olsun, yazın kurak sıcağı.

Bulunan on bir cesedin, yakın zamanda ölmüş olması da özellikle dikkat çekiciydi. Bu insanlar 1493 eylülünün sonunda öldürülmüşlerdi, yani, koloninin kuruluşundan dokuz ay sonra. Bu, havanın zamanla ağırlığını hissettirdiğinin göstergesidir; iklimin Avrupalıların sinir sistemini etkilediği de kesindir.

İklim, zaten yaradılış olarak küstah, kaba, kuşkucu olan bu insanların kusurlarını büsbütün çıkardı, karakterlerini etkiledi. Gemilerin güvertelerindeki yürekli denizciler, karada ancak mecbur kalırlarsa çalışıyorlardı. Burada ise çalışmak zorunda değillerdi, çünkü yakındaki Guacanagari köyünün yerlileri her iş için tükenmez bir işçi kaynağıydı.

Diego de Arana'nın yöneticilik deneyimi yoktu. Onları herhangi bir şeye zorlamıyordu. Colombo onu akrabası olduğu için seçmişti. Colombo da Napoléon gibidir. Tarihin en büyük Cenovalısı ile Korsikalısı, aile bağlarına değer vermeleriyle birbirlerine benzerler. İkisi de fırsat bulur bulmaz, hatta fırsat bulamadıkları ya da yapmamaları gerektiği zaman, akrabalarını yönetici kadrolarına atıyor, onlara en önemli ayrıcalıkları sağlıyorlardı.

İlk yolculuk sırasında, Arana'nın *"alguazil mayor,"* yani bütün filo için tatlı su yöneticisi, anlaşmazlıkları çözen kişi olarak atanması anlaşılabilirdi. Bu zekâ ve heyecan değil, titizlik ve özen gerektiren hassas bir görevdi. Ama, Arana'nın, Navidad'ın kumandanlığına atanması anlaşılır gibi değildi. Arana, adamlarının şehvet düşkünlüğünü, açgözlülüğünü, kavgacılığını dizginlemeyi başaramadı. Oysa, yerliler onlara içten dostluk göstermişti.

Navidad sömürgecilerinin kural tanımazlığının hangi noktaya ulaştığını Don Fernando ile Las Casas'ın anlatılarının kısa bir cümlesi açıklar: "Ölenlerden bazıları, Guacanagari köyünün şefine Hıristiyanların yasasının yararsız olduğunu söyleyerek dinimiz hakkında yanlış bilgi verdikleri zaman, amiralin onlara doğruyu açıklaması gerekiyordu."

Olan biteni tahmin etmek için fazla hayal gücüne gerek yok. Kendini amiralin dostu olarak gören ve gerçekten öyle olan Guacanagari köyünün aynı adı taşıyan şefi ve adamları, aylar geçtikçe, İspanyolların günden güne daha hain ve küstah bir hal alan davranışları karşısında kızmamış, incinmemiş olamazlardı. Gemicilerin davranışlarının Colombo'nun ve İspanya hükümdarlarının niyetleriyle, din, Tanrı, İsa ve Meryem Ana hak-

kında söyledikleriyle bağdaşmadığını görmüş olmalılar; üzüldüklerini ve şaşırdıklarını da göstermişlerdi herhalde. Ama yanıt olarak dinlerine küfredildi, alay edildi, saçma sapan sözler duydular.

Avrupalılar ile yerliler arasındaki bu ilişkiye daha fazla katlanılamazdı. Yerlilerin tepkisi haklıydı. Caonabo dağdan indi ve bu alçaklığa bir son verdi: Sağ kalan beyazları öldürdü, köyü ve kaleyi ateşe verdi.

Caonabo, iki Karip kabilesinden birinin reisiydi. Artık insan yeme alışkanlığını bırakmış, ama henüz gözü pekliğini, savaşçı erdemlerini yitirmemiş Haitililerdendi. Bu olayda Caonabo, öç alma görevini yerine getirdi. Kendi kişisel öcü değil, ama haklı bir öç. Bu, Eski Ahit'teki acımasız Tanrının cezalandırmasıydı. Guacanagari'nin Caonabo'ya karşı çıkmış olması beklenemez. Onu kendisinin çağırmış olması da mümkün değildir, çünkü Taino kabile reisiyle Karipler arasındaki ilişkiler dostça değildi. Guacanagari, trajik olayların meydana geldiğini görüyor, ama engel olmayı başaramıyordu. Belki de bazı girişimlerde bulundu ve bu da hekim Chanca'nın cümlesini açıklayabilir: "Kuşkusuz, düşmanlar Guacanagari'nin Tainolarına çok şey yapmışlardı." Ne var ki, Caonabo'nun Kariplerinin Navidad'ı yok etmek üzere dağdan indikleri sırada, Tainoları beyazlarla ittifak yapmasalar da ya da savunmasalar da cezalandırmak istemiş olabilecekleri düşünülebilir.

Böyle bir cezalandırma isteğini açıklamak için, iki kabile reisi arasındaki geleneksel düşmanlık ve Guacanagari'nin deniz kazası nedeniyle yabancılara yardım etmesi de yeterlidir.

Büyük olasılıkla Guacanagari, Navidad olayında tarafsız kalmıştı. Cezalandırılmak korkusuyla Colombo'ya çelişkili açıklamalarda bulundu.

Korkusunda haksız da değildi. Gerçekten de Peder Boil, onun hapsedilmesini istiyordu, diğerleri de bu düşünceyi paylaşıyordu. *Hidalgo*'ların [İspanyol soyluları] ve denizcilerin bu düşünceyi paylaşmış olmaları anlaşılabilir, ama dinsizleri Hıristiyanlaştırmak üzere gönderilmiş olan Peder Boil'in böyle düşünmesi açıklanamaz.

Las Casas'ın, Guacanagari'nin özgür bırakılmasını haklı çıkaran kanıtların tamamını Cenovalı'nın ağzından aktarması ise ilginçtir.

Kabile reisinin hapse atılması ölen Hıristiyanları geri getiremezdi. Henüz orada değillerse, onları cennete de göndermezdi. "Eğer, Guacana-

gari'nin söyledikleri doğruysa," diye ekliyordu Colombo, "onu hapsetmek büyük haksızlık olurdu ve hepsi de Hıristiyanlara kin ve nefret duyardı." İlk yolculuk sırasında ne büyük iyilik yaptıklarını, Hıristiyanları savunmak için nasıl tehlikeye atıldıklarını bilen amirali de nankör olmakla suçlayabilirlerdi. Hükümdarlar, Colombo'yu sömürge kurması için yollamışlardı, bunu engelleyecek, halklar arasında savaş nedeni oluşturabilecek davranışlardan kaçınmak gerekiyordu. Hem sonra, bu, "Katolik hükümdarların özellikle önem verdikleri kutsal dinimiz" için son derece zarar verici olurdu.

Kilise mensubu olmayan birinin din adamına verdiği bu güzel dersle, acıklı Navidad olayı kapandı.

Geriye hiçbir şey kalmamıştı. Ne ahşap kale, ne de kaledekiler. Kale ve otuz dokuz kişi hiçbir kanıt kalmayacak biçimde tamamen yanmıştı. Bulundukları yer bile belirlenemedi. Ancak yakın zamanlarda yapılan derinleştirilmiş araştırmalar sayesinde, Guacanagari köyünün ve daha sonra inşa edilen İspanyol kenti Puerto Real'in yeri saptanabildi.

Navidad'tan geriye tek şey kalmıştı: Çocuklar. Bu on bir ay içinde yaşanan aşklar sonucu çocuklar doğdu. Doğumla sonuçlanan tecavüz olayları da yaşandı. Bunlar İspanyollar ile yerlilerin çocuklarıydı. Birkaçı, Colombo'nun ilk kolonisinin başına gelen felaketi kaydettiği o uğursuz kasım sonundan önce doğmuş olmalıydı. Diğerleri ise, henüz analarının karnındaydı. Bir trajedinin çocuklarıydı bunlar. Başka birçok trajedinin ardından kendini tarihe kabul ettirecek bir birliğin ilk çocukları. Yerli halk ile Avrupa ve Hıristiyan kültürünün birliği; sayısız hata ve azımsanmayacak vahşetlerine rağmen İspanyollarla gerçekleştirilen bir birlik; Anglosaksonlarla değil.

Colombo'ya dönelim. Tepkisi anlaşılmıyordu. Heyecanlanmamış, hatta en azından dış görünüşüyle de olsa soğukkanlılığını korumuşa benziyordu. Denizcilerin ölmeden önce gömmüş olabilecekleri altının aranmasını ve bir koloni için daha uygun bir yer bulunmasını emretti. Bu trajedinin ruhunda yarattığı derin etki ne olursa olsun, Colombo duygularını belli etmedi. En belirgin özelliklerinden biriydi bu.

Ama şok, bu yüzden daha az yaralayıcı olmadı. Maceraya katılmaya coşkuyla karar vermiş olan bin iki yüz kişinin izlenimlerini tahmin etmek kolay. Evet, pek çok yeni şey ve yeni insanlar görmüşlerdi, ama bu insanlar

arasında yalnızca Colombo'nun İspanya'da göklere çıkardığı uysal Tainolar değil, aynı zamanda, insan eti yiyen, vahşi Karipler de vardı. Oysa onlar meraklarını tatmin etmek için değil, aksine, zengin olmak, henüz kimsenin yaşamadığı ya da kolaylıkla evcilleştirilebilecek ve sömürülebilecek sakin ve korkak insanların oturduğu topraklarda yaşamak için yola çıkmışlardı.

Ama bırakınız Guadalup'un insan yiyenlerini, Cenovalı'nın dünyanın en sakin insanları olduklarına dair teminat verdiği Hispaniola'nın yerlileri bile neler yapmışlardı. Evleri yakmışlardı. Altınla dolu olduğu düşünülen kuyu bomboştu. Tıpkı gözü oyulmuş bir ölü beyaz adamın iç karartıcı göz çukuru gibi.

İşte Colombo'nun, düş kırıklığına uğramış, şaşırıp kalmış İspanyollara gösterebildikleri.

Artık yıldızı sönmeye başlıyordu. Denizlerde donanmaya kumanda etmek için doğmuş olan Colombo, tehlikeli ormanlar ortasında, yönetmesi gereken bin iki yüz kişiyle, düşman bir toprakta bulunuyordu: Yalnızca denizde dehasını ifade etmeyi bilen ve yalnızca denizde bir lider, insanları peşinden sürükleyen bir kişi, bir fırtına fatihi olan Colombo.

Yeniden yola koyulmaktan başka yapacak bir şey yoktu. Ama neden doğu kıyısından geriye dönmeliydi? Colombo, Navidad'ı kurmuş olduğu yerin batısında, Haiti'nin kuzey kıyısının en mükemmel limanının bulunduğunu biliyordu: Bugünkü Haiti Limanı. Herhalde Colombo bunu ilk yolculuktan beri biliyordu. Bununla birlikte, bu ikinci fırsatta, Navidad çevresindeki kıyıları keşfetmek için iki karaveladan yararlandı. Birini doğuya, öbürünü batıya gönderdi.

Colombo doğanın işaret ettiği yere bakıp, doğudaki düzlüğe oranla daha az nemli olduğunu, arkada yükselen dik bir dağ tarafından korunduğunu, iki, bazı noktalarda da üç mercan kayalığının dışında iyi bir liman olduğunu kuşkusuz fark etmişti. Burası, Avrupalıların yerleşimine olağanüstü elverişli bir yerdi. Zaten birkaç yüzyıl sonra "Karayipler'in Paris'i" olacaktı. Ne var ki, Colombo orayı seçmek istemedi, ondan yararlanmak istemedi, çünkü bu liman iç bölgede, Monte Cristi'nin altında yer alan Yaque del Norte'nin ağzının doğusunda bulunması gereken "altın madeninin uzağında kalıyordu." Cenovalı ilk yolculuktan beri bunun farkındaydı. Bu

nedenle Haiti limanına yerleşmekten vazgeçti ve geri döndü. Dönerken, pruvası doğuya yönelmişti.

Colombo, Navidad'ın doğusunda bir kentin kurulması için uygun olan iki alanı anımsıyordu. İyi limanları vardı. Bahia de Gracias (bugünkü Luperon) ve Monte Plata'nın eteklerinde Puerto Plata.

Bunlardan birincisi, Pinta'nın on altı gün mola verdiği limandı. Martin Alonso orada bir miktar altın bulmuştu. Demek ki bu, ideal bir varış noktasıydı: "Giriş dar," diyor Colombo ilk yolculuğun *Seyir Defteri*'nde, "çünkü yalnızca iki kulaç suyun örttüğü bir kumluk var. Bununla birlikte, içerisi kapalı, iyice korunan bir liman." Ama "çok sis oluyor." Ayrıca, tahta kurtları ve yumuşakçalar Pinta'nın gövdesini zedelemişti. Bu nedenle Colombo, bugünkü Luperon mevkiini dikkate almadı.

Peki ya Puerto Plata? Günümüzde, Dominik'in kuzey kıyısının en kalabalık, en ünlü kentidir. Uzun süredir de böyledir: Kent, önceleri korsanların baskınlarına karşı ve sonra da Karayip Savaşları sırasında askeri üs oldu. Büyük denizcinin keskin gözü, Puerto Plata'nın erdemlerini saptamıştı. Colombo neden yeni bir koloni kurmayı başaramıyordu? Çünkü, beylik sözlerle yanıtlamak gerekirse, mürettebatın sabırsızlanmasına artık karşı koyamıyordu. Cenovalı, "*Gran descubrimiento*" (büyük keşif) tasarısını geliştirmeye başladığından beri belki de ilk kez bir hata yapacaktı, hatasının sebebi ne inat, kibir, ne cimrilik, ne tutku, ne de dinsel bağnazlıktı. Bu, doğru zamanı beklemesini bilmeyen sabırsız, açgözlü insanların yaptığı hataya benzeyecekti (ama böyle olmadığını göreceğiz). Bu hatada rüzgârların da –özellikle de, çoğu zaman Colombo'nun kaderinin bağlı olduğu alizelerin katkısı– olacaktı. Denizde alizeye karşı yol almanın güçlüklerini fark edebilmek için, Haiti ile Dominik'in kuzey kıyıları boyunca, batıdan doğuya yelkenli gemiyle gitmeyi denemek gerekiyordu.

Böylesi güçlüklere karşın, 1493'ün Ocak ayında, Niña, Navidad'dan Puerto Plata'ya olan yolu yedi günde kat etmişti. On bir ay sonra Colombo, Navidad'dan 7 Aralık'ta hareket etmeyi başardı. 8'inde Monte Cristi'ye ulaştı, 9 Aralık'ta yeniden yola koyuldu ya da yola koyulmayı denedi. Ancak 22 Aralık'ta, La Isabela kentini kurmak için duracağı yere varmayı başardı. Ama, ağır gemiler buraya epeyce geç varabildi.

Mesafeler üzerinde bir an yeniden düşünelim:

Navidad'dan Monte Cristi'ye: Bugünkü 30 mil (38 Akdeniz mili)

Monte Cristi'den La Isabela'ya: Bugünkü 34 mil (42 Akdeniz mili)

33 mil için, yirmi gün! Yani, günde bir milden biraz fazla. Hiç yelken açmadan ne kadar durduklarını tahmin etmek de kolay: Büyük olasılıkla, bir ya da iki hafta.

Bu, gerçek anlamdaki işkence hakkında asla hiçbir şey aktarılmadı. Colombo bile *Seyir Defteri*'nin yazımına ara verdi. Yalnızca, hekim Chanca'nın, etkili, ama çok kısa tanıklığı vardı: "Rüzgâr öylesine tersti ki, bu koşullarda 30 fersah yol alabilmek için, çektiğimiz zorluğu, Kastilya'dan buraya gelinceye kadar bile yaşamadık."

Chanca denizci değil, hekimdi, fersahlar ile milleri birbirine karıştırıyordu. Söz konusu olan otuz fersah değil (bu durumda 120 mil olurdu) 42 milden biraz fazlasıydı (günümüzdeki 33 deniz mili).

Mürettebat, *hidalgo*'lar, askerler, yerleşimciler, atlar ne yaptı? Elbette, hepsi gemideydi. Karaya inmediler, çünkü mercan kayalıklarının ötesindeki kumsala yanaşmak kolay değildi; sadece içme suyu için birkaç sandal karaya yanaştı. Hatta, bol balık avlanmış olması da muhtemeldir. Ne var ki atlar balık yemez. İnsanlar için de, yirmi gün bitmek tükenmek bilmeyen bir süreydi. Sıcak ve nemli, hiç değişmeyen, Avrupa'nınkinden böylesine farklı bir iklimde haftalarca durmak zordu. Habire yelken toplayıp açmaktan yorgun düşmüş denizciler –zaten onda dokuzu bir işe yaramıyordu, kalabalık bir güvertede hareket etmelerine imkân yoktu– çok kısa sürelerin dışında yüzemiyorlardı da, çünkü deniz camgöz kaynıyordu.

Navidad felaketinden daha beter bir felaketti. Yalnız Colombo, geçen yılki deneyiminden bunun olağandışı bir durum olduğunu ve üstesinden gelinebileceğini biliyordu. Puerto Plata artık yakınlardaydı, iyi bir rüzgâr çıksa, oraya ulaşmak gerçekten de bir gün bile sürmezdi. Ne var ki, o mutlu rüzgâr çıkmadı. Peki, Puerto Plata'ya nasıl varılacaktı? Ölü atlarla mı? İsyan halindeki yüzlerce adamla mı?

Teslim olmalıydı. Burada durmalıydı. Orada, yeni kenti, vaat edilmiş sömürgeyi kurmak üzere sonunda karaya inilmeliydi. Ama nereyi seçmeliydi? Yaque del Norte'nin ağzının yer aldığı düzlüğü, elbette ki, bir ya-

na bırakmıştı, çünkü orası artık bir bataklıktı. Bugün de hâlâ öyledir. "Orada belimize kadar çamura battık." Daha ileride, kıyıdaki ilk düzlük Bajabonico'nun ağzındaydı. Günümüzde, akarsuyun ağzı bir mil kadar batıya doğru yer değiştirmiştir; o zamanlar, sahilden altı metre yüksekliğinde bir bayır denize kadar iniyordu. Amiral karaya çıkmaya karar verdi ve orada –zorunlu olduğu ölçüde de acele bir kararla– yeni sömürgeyi kurdu. Ona: "Nueva Navidad" (Yeni Navidad) adını vermedi. İsim de anılardan silinmeliydi. Ona, kendisini desteklemiş, yardım etmiş, korumuş olan kişinin adını verdi: La Isabela. Kraliçenin adı.

Böylece iki felaketten, Yeni Dünya'nın ilk kenti doğdu.

Yirmi Yedinci Bölüm

ALTIN MADENİ

La Isabela, 2 Ocak 1494'te kuruldu. 6 Ocak yortusu, Yeni Dünya'da görkemli bir ayinle kutlandı. Bu, ilk ayindi. Ayini, papalık büyükelçisi Katalan Benedikten tarikatından Peder Boil, Fransisken pederler Juan de la Duela ile Juan de Tisin, Hieronymus tarikatından Peder Roman Pane, bağımsız dört din adamı ve Katalonya'daki Montserrat Manastırı'ndan beş küçük rütbeli keşiş yönetti.

Tören, Kraliçe Katolik Isabela'nın kraliyet şapelinden özel olarak çıkarıp verdiği, çok gösterişli koyu kırmızı kumaşlarla süslenen bir şapelde yapıldı.

2 Şubat'ta kilise tamamlanmıştı bile. Bir taş duvarın çevrelediği tapınak ile papazın evinden oluşuyordu. Kamu binaları taştan yapıldı. Bazı evlerde ise ahşap ve hasır kullanıldı.

24 Nisan 1494 tarihinde –belgelerden anlaşıldığına göre– La Isabela'da artık *regidor*'lar (arzuhalciler), *alcalde mayor* ile *alcalde ordinario*'lar (belediye başkanı ve yardımcıları) ve *alguazil*'ler (su dağıtımını yönetenler) vardı.

Bu, Amerika'daki ilk *cabildo*, yani ilk belediyeydi.

10 Mart 1496'da, Colombo ikinci keşif yolculuğuna son noktayı koyup İspanya'ya geri dönerken La Isabela'da hâlâ unvan dağıtımı sürüyordu. Bartolomeo ile Diego kardeşler, genel vali ve vali yardımcısı olarak atandılar. Francisco Roldan'a da *cabildo*'nun *alcalde mayor*'u unvanı verildi.

La Isabela'nın çöküşünde, Roldan ile Bartolomeo Colombo ve sonra da Roldan ile amiral arasındaki şiddetli anlaşmazlıkların da payı vardı. Bununla birlikte, yüzyıl sonunda yeni Santo Domingo kenti ile Dominik'in kuzey kıyısı gittikçe önem kazanıyordu. Ancak, ne kardeş kavgaları, ne de Santo Domingo'nun rekabeti, La Isabela'nın hızlı çöküşünü açıklamaya yeter.

1499'da kentin yıldızı sönmekteydi. Bir yıl sonra sadece taş binalar kalmıştı. Ölü bir gerçeğin sessiz ve hüzünlü tanıkları. La Isabela, dramatik, destansı ya da ekolojik bir olayın onurunu bile yaşamadan yok oldu.

Colombo'nun inşa ettiği ilk kent, ilk İspanyol belediyesi, Latin Amerika dünyasının ilk nüvesi. La Isabela ne çok şeyin ilkiydi! Son bir rekor daha: Kent, altı yıl içinde doğdu, yaşadı, öldü.

Bir daha dirilmedi. Kısa süre içinde kente nazar değdiği rivayeti yayıldı, hatta öyle hızla yayıldı ki Las Casas birkaç yıl sonra rivayeti duymuştu. La Isabela'nın ilkel yerleşimcileri hâlâ yaşıyordu, yıkıntıların arasında geziniyor, terk edilmiş yollarda gezinenleri büyük bir nezaketle selamlıyor ve birisi onları kucaklamaya ya da ellerini sıkmaya, yani onlara dokunmaya kalkışırsa birden yok oluyorlardı.

La Isabela'nın yeniden doğuşunu engelleyen yalnızca "nazar" efsanesi değildi. Kent, bir daha dirilmedi, çünkü Hispaniola'nın kuzey kıyıları, korsan baskınlarına ve Avrupalı güçler arasındaki savaşlara güneydekilere oranla daha fazla maruz kaldı. La Isabela bugün ne belediye, ne de kazadır, hatta bir *aldea* [köy] ya da bir *pueblo* [küçük kasaba] bile değildir. Yalnızca, sözünü etmiş olduğumuz tepede küçük evler yer alır ve yukarı bölümünde de balıkçılık ve tarımla geçinen altı yüz kişi yaşar. Latin Amerika İmparatorluğu'nun, siyasal açıdan tükenmiş ama kültür açısından canlı bir imparatorluğun doğduğu yeri merak eden birkaç turistten önemsiz bir gelir sağlar.

La Isabela yeniden doğmadı ve doğmuyor, çünkü bir limanı yoktu ve şimdi de yok.

Nasıl olur da Colombo iyi bir liman seçmeyi bilmiyordu? Cenovalı kentler kurmak için doğmamıştı, ama bu olağanüstü denizci limanları çok iyi tanırdı. Colombo'nun liman seçememesinin bir tek nedeni olabilir: Biraz önce uzun uzun sözünü ettiğimiz felaket. Yirmi beş gün süren ve bir işkenceye dönüşen otuz üç millik yolculuk, Colombo'yu talihsiz bir seçime zorladı. La Isabela, ilginç ya da çekici tepeleri olmadığı için değil, yanındaki koy rüzgârlardan korunmuş, uygun bir liman olmadığı için talihsiz bir seçimdi. Amiral görkemli ayin biter bitmez Alonso de Ojeda ile Ginés de Gorvalan'a, altın madenlerini bulmak üzere iç bölgeye gitmelerini emretti.

Kuzey Cordillera'sını aştıktan sonra Vega Real'e indiler. Burası "Sevilla'daki kadar büyük ve geniş bir ırmağın" aktığı büyük bir düzlüktü. Michele da Cuneo, bir yıl önce Colombo'nun, sularından toplanan altın parçacıklarının bolluğu nedeniyle Rio de Oro (Altın Irmak) dediği Rio Yaque del

Norte'yi, bu sözlerle tanımlıyordu. Cibao'nun dağlarından inen çok sayıda akarsu, sol taraftan Rio Yaque'ye akar. "İspanyollara eşlik eden yerliler," diye anlatıyor Pietro Martire, "ırmakların kumlarını elleriyle bir kulaç derinliğe kadar kazarak altını buluyorlardı. Çukurun dibinden kum dolu sol ellerini çıkarıyorlar, sağ elleriyle altın taneciklerini seçtikten sonra bizimkilerin ellerine bırakıyorlardı; pek çok denizci, nohut büyüklüğünde olanları gördüğünü söyledi. Ben de daha sonra, Ojeda'nın bulduğu dokuz ons ağırlığında, akarsu taşına benzer, işlenmemiş yuvarlak bir parça getirildiğini gördüm." Michele da Cuneo, bir yandan da, amirale sunulan altın örnekleri arasında üç büyük parça bulunduğunu doğruluyor: Biri 8 *castellano** değerinde, diğeri on beş ve öbürü de yirmi iki *castellano* değerindeydi (1987 yılında ABD doları türünden sırasıyla: 163 dolar, 305 dolar, 450 dolar). Michele da Cuneo'nun değerlendirmeleri, aklı başında her Liguryalının altın ve para konusundaki değerlendirmesi gibi abartısız, dengeli, dikkatliydi.

Demek ki altın vardı! Hem de altın madeni! "O da," diye yazıyor Michele da Cuneo amirali kastederek, "biz de, diğerleriyle birlikte büyük bir şenlik yaptık, bu kutsal altının dışında başka keşifleri artık umursamadan."

Colombo'nun kendine güveni geri gelmişti. On yedi gemiden on ikisini İspanya'ya geri göndermeye karar verdi. Altın örnekleri yerine altın dolu fıçılar göndermek daha iyi olurdu, ama yine de örnekler, onun ilk yolculuğunun raporunda hayale kapılmadığını belgeliyordu. Colombo, örneklerle birlikte İspanya'ya komutanlardan birini, Gorvalan'ı da gönderdi. Kendisi de diğer komutan Ojeda ile Cibao'ya gitmek ve maden yataklarının varlığını gözleriyle görmek üzere hareket etti.

Bu önemli bir seferdir. Bütün anakarada, 40° kuzey ve 50° güney enlemleri arasındaki geçit veren bütün güzergâhlar öğrenilinceye dek, iç bölgeye doğru gerçekleştirilmiş ve Vasco Nunes de Balboa'dan Cortés'e, Pizarro Orellana'dan diğerlerine kadar *conquistador*'lara [fatihlere] model oluşturacak yolculukların ilkiydi.

Keşfin başından beri Colombo, ilk kez deniz kıyısından birkaç kilometreden fazla uzaklaşıyor, bir anakaranın iç bölgelerine ilk defa bu kadar

* 15. yüzyıl İspanyol altın sikkesi. –ed.n

uzanıyordu. Biraz sonra değineceğimiz varış noktası, La Isabela'dan kuş uçuşuyla altmış kilometre uzaktaydı.

Sefere çıkan topluluk, "borazanlar ve dalgalanan bayraklarla, tıpkı savaşa gider gibi" saflara ayrılmış beş yüz kişiden oluşuyordu. *Spingarde** bile unutulmamıştı. Köylerin giriş ve çıkışlarında, yerliler "Hıristiyanların gücünü görsün, öğrensin" diye borazanlar çalınıyor, ateş ediliyordu. Bununla birlikte, silah seslerinden çok, atların görüntüsü sanki daha şaşırtıcıydı. Colombo, beraberinde kalabalık bir hizmetkâr topluluğu ve hatırı sayılır sayıda da süvari götürmüştü. Aynı şekilde "Cibao eyaleti sükûnetini sürdürse de, bir kale inşa etmek için demirci aletleri ve diğer gerekli şeyleri" de yanına almıştı. "Altını bulan İspanyollar da herhangi bir hakaret ya da zarara karşı korunmuş olacaklardı." Navidad'daki acı deneyim, amirali gerekli önlemleri almaya yöneltmişti.

1494 yılının 12 Martı'nda hareket etti. Bajabonico'yu, yani La Isabela'nın su temin ettiği akarsuyu, geçit verdiği yerden aştı. Sonra da Bajabonico'nun bir kolu boyunca, sol kıyıdan çıkmaya başladı. Los Hidalgos adlı güzel bir yere denizden ulaşım sağlayan bugünkü araba yolu, aşağı yukarı aynı güzergâhı izler.

Los Hidalgos'un hemen güneyinde, yol beş yüz metre yüksekteki geçide kadar çıkar. Geçidin batıda kalan üst bölümünde 822 metreye ulaşan bir tepe yükselir; güneydoğuda, Kuzey Cordillerası sivri doruklarla devam eder ve 1250 metreye kadar yükselir.

Geçit, bugün de, asfaltlanmış olarak oradadır. O zamanlar belki de bir patikaydı, yerlilerin sık sık gelip geçtiği, her yağmurdan sonra yerden fışkıran gür bitkilerin örttüğü basit bir keçi yolu.

Geçidin bulunduğu yerde, İspanyolların önünde masalsı bir görünüm uzanıp gidiyordu. Bugün de aynen öyledir. Her mevsimde, ama özellikle de yağmurların toprağın her köşesini, her karışını yeşerttiği, bin bir türlü çiçeği açtırdığı, havayı serinlettiği, pırıl pırıl hale getirdiği mart ve nisan aylarında. Bu şahane düzlük, Vega Real'di. Yöre yüzyıllar boyunca Colombo'nun

* İki tekerlekli ahşap arabaya oturtulmuş, yelpaze gibi açılan 8 ya da 12 namlusu aynı anda ateş edebilen bir çeşit eski silah. –ed.n

verdiği bu isimle anıldı. Çünkü Karayipler'de sayısız harikalarla karşılaşılır, ne var ki bu kadar geniş, zengin, huzur verici, böylesine güzel ve yemyeşil gür bitkilerin kapladığı, dağların çevrelediği bir düzlüğe ender rastlanır. Keşiften on ya da yirmi yıl sonra, Vega Real'i görme fırsatı bulan Las Casas'ın betimlemesine kulak verelim: "Seksen fersahlık bir alan; amiral ile adamlarının bulunduğu dağın tepesinden, her iki yanda da yirmi ya da otuz fersahı görülüyor. Öylesine hoş, öylesine yeşil, öylesine engelsiz, öylesine canlı renkli ve o kadar güzel ki, herkes cennetten bir köşeye ulaştığını sanmıştı."

Topluluk "şarkılar söyleyerek, neşeyle" inişe geçti, çünkü Vega Real'in benzersiz manzarasından sonra, şimdi de büyüleyici ormanlardan geçiliyordu. Bu ormanlar, günümüzde de çekici ve gürdür. Yörenin yerli ağaçlarının yerini Asya ve Afrika'nın tropikal bölgelerinden getirilen bitkiler almıştır. Özellikle de hindistancevizi ağaçları, ekmek ağacı, muz, karabiber, küçük Hindistan cevizi ve daha başka bir sürü ağaç vardır. Bugün bile, Dominik'in bu göz kamaştırıcı yörelerinde ilerleyen bir gezgin, aynı Colombo'nun beş yüz adamı gibi sevinç duyar.

Vega Real'den sonra, Michele da Cuneo'nun, Don Fernando'nun ve Las Casas'ın anlattıkları muğlaktır. Varış noktasının, tartışmasız bir gelenek olarak bugün Fortaleza diye adlandırılan yörede olduğu biliniyor: Rio Bao ile Rio Janico arasında, suları birbirinden ayıran, fazla uzak olmayan bir yalıyarın tepesinde, Janico kentinin güneybatısında yer alır.

Yöreye, bugün Janico'dan bir araba yoluyla, sonra da yaya ya da katır sırtında ulaşılmaktadır. Yine günümüzde –o zamanlar Don Fernando'nun da kaydettiği gibi– geniş araziler ağaçsızdır, ama Janico ile Bao'nun kıyıları boyunca sık ormanlar da yer alır. Bao'nun kurak mevsimlerde bile büyük bir debisi vardır: Bitki örtüsünün gür olduğu dağ yamaçları arasında sıkışıp hızla, şiddetle akar; ordunun beş yüz İspanyol'unu, özellikle de Guadalup'ta karaya inmemiş olanları şaşırtan etkileyici bir görünüm. Orta Cordillera'nın bu noktasında, ormanlar Kuzey Cordillera'sına oranla daha karanlık, derin, ama aynı şekilde de büyüleyicidir.

Ama hiçbir şey altının büyüsünü aşamıyordu.

Amiral yerlilerden on kilo altın aldı. Cibao'da, Bahamalar ya da Hispaniola'nın kıyıları ya da kendi zamanındaki Gine gibi, altın ticareti yapıl-

madığını fark etti; oysa Cenova'da yapılırdı. Burada altın doğal halinde bulunuyordu, burada madenler vardı.

Altın bugün de var. Günümüzdeki maden, Cibao'nunkinden uzak olmayan bir bölgede. Dominik Cumhuriyeti 1983'te 11.240 kilo tutarında bir üretim gerçekleştirdiğini açıkladı: Hatırı sayılır bir rakam.

Bu, bir yıl önce, 12 Ekim'de, bir Taino'nun burnunda asılı duran altın halkayı ilk kez gördüğünden beri, Colombo'nun sabırsızlıkla beklediği ikinci büyük keşifti. Artık keyiflenmişti, güven doluydu. Kalenin planını çizdi, çalışmaların başlamasına nezaret etti, her şeyle ilgilendi ve Mosen Pedro Margarite'nin (ya da Margarit) emri altında, yerlilere dehşet veren atlarla birlikte bir grup *caballero* [süvari] ve elli kadar adamı orada bırakmaya karar verdi. Çukurlar kazdıktan ve kazıkları da diktikten sonra bu adamlar, garnizon için güvenli bir sığınak ve maden çalışmalarının da merkezi olacak kaleyi koruyacaklardı.

Colombo, Cibao'nun Cipango olmadığının farkına vardı. Ne var ki Cipango, artık onu fazla ilgilendirmiyordu. İkinci yolculuk çok şeyi doğrulamıştı: Yeni Topraklar'da pek çok baharat dahil, o güne kadar bilinmeyen sayısız bitki vardı, ormanlar harikaydı, düzlükler, ovalar Avrupa'da hiç görülmedik kadar bereketliydi; ırmaklar ve yağmur çok boldu, mercan kayalıklarının her iki tarafında da deniz büyüleyiciydi. Balıklar, diğer deniz ürünleri, kaplumbağalar bol ve lezzetliydi. Özetle, Yeni Topraklar'da Tanrının her türlü nimeti vardı. Ayrıca altın vardı. Hükümdarlarını ve bütün İspanya'yı zengin edecek kadar altın.

Başka ne vardı? Hindistan'a ulaşmak vardı: Büyük tasarının temel direği. Ama Hindistan'a ulaşmak için önce kıtayı bulmak gerekiyordu. Cibao'nun Cipango olmaması Colombo'yu üzmemişti. Sorun anakarayı bulmaktı. Sonunda Hindistan'a ulaşabilmek için Katay'ı bulmak.

Yirmi Sekizinci Bölüm

KÜBA İLE JAMAİKA'NIN KEŞFİ VE ISABELA'NIN GÖZDEN DÜŞÜŞÜ

Colombo 24 Nisan'dan 29 Eylül 1494'e kadar üç karavelayla Küba'nın güney kıyısı boyunca bir yolculuğa çıkarak Jamaika Adası'nı keşfetti. Hispaniola'nın güney sahilini, en doğu ucunu aşıncaya kadar izleyerek geri döndü. Amiral bu keşif gezisi sırasında, 12 Haziran günü çağırılan kraliyet noterine üç karavelanın kaptanları, kılavuzları ve denizcilerinin, bu toprağın Hindistan'ın başlangıcı, yani anakara olduğu konusunda sorgulanmalarını emretti. Eğer aksi düşüncede olan çıkarsa, amiral onu hatası konusunda ikna edecekti. Ama mürettebat ifade verdi, beyanlarını imzaladı. Aksini söyleyecek olurlarsa 10.000 *maravedi* ödeyecekler ve dilleri kesilerek cezalandırılacaklardı. Aralarından Juan de la Cosa dahil kırk iki kişi doğudan batıya uzunluğu 335 fersahı bulan bir ada asla görmediklerini, duymadıklarını beyan ettiler. Gerçekten de, Küba'nın uzunluğu (yüzölçümü değil) İngiltere'ninkinden ve Avrupa'da herhangi adanınkinden fazladır. Demek ki Küba anakaranın parçasıydı ve daha da ilerleseler hemen "dünyayı bilen uygar ve zeki insanlarla" karşılaşacaklardı. Böyle ifade verip imzaladılar.

Bugün böyle bir davranış garip karşılanır; Colombo'yu çekiştirenler de alay etmişti bu davranışla. Aslında daha önce başka kâşifler tarafından da uygulanmış bir yöntemdi. Bartolomeo Diaz, Afrika'nın güney burnunu aşıp Hindistan'a giden yolu kesin olarak bulduktan sonra mürettebat onu geri dönmeye zorlayınca aynı şeyi yapmıştı.

Cristoforo Colombo bunu çok iyi bildiğine göre, o dönem için garip bir yanı yoktu bu işlemin. Noterin de tasdik etmesi böylesine hızlı ve beklenmedik bir kararın sebebini bizlere açıklamaya yardımcı olabilir. Colombo yalan söylüyor, yalan söylediğini de biliyordu. Yalan söylediğini çok iyi bildiği için de, büyük keşfin en önemli olaylarından birinin kahramanı olan kişileri lekeleyerek yalanı kılıfına uydurmak, yasallaştırmak istiyordu.

Yorucu 1494 Haziran'ında Cenovalının ruh halini anlamaya ve eğer mümkünse kafasının içine süzülmeye çalışmalıyız. Keşfedilen toprakların, ortaçağ haritacılarının hayallerinde Atlas Okyanusu'na serpiştirdiği takımadalardan biri olmadığına artık kendisi de emindi. Ne yeni Kanarya Adaları'ydı bunlar, ne de yeni Asorlar.

Colombo, ikinci yolculuktan sonra Pietro Martire'ye, *Chersonesus Aurea*'nın (Latince Altın Yarımada; bugünkü Malakka Yarımadası) yakınına ulaşmış olduğunu söylemişti.

Colombo Altın Yarımada'ya ulaştığını ya da yaklaştığını düşünmüş, dolayısıyla Hindistan'ın çok yakınında olduğu kanısına varmıştı. Altın Yarımada ile Hindistan arasında, ortaçağ coğrafyasına göre Bengal Körfezi vardı ve gerçekten öyledir.

Colombo, Küba'nın Asya'nın bir yarımadası olduğunu umut etmiş, 1494 haziranının ilk günlerinde Hint Okyanusu'nu aşıp doğudan batıya Ümit Burnu'nu geçerek İspanya'ya geri dönmeyi düşünmüş olduğunu Bernáldez'e söylemişti; ya da Kızıldeniz kıyısında gemiden inip kara yoluyla Kudüs'ten geçmeyi, sonra da Hayfa'dan deniz yoluyla Cadiz'e ulaşarak anavatana geri dönmeyi düşünüyordu.

Bu, Macellan'ı önceleyen tutkulu bir tasarıydı. Colombo bunu gerçekleştirmeyi sahiden düşünmüş müydü? Evet. O sırada gerçekleştirmeyi düşünüyor muydu? Hayır. Kötü donanımlı üç karavelayla başaramayacağını biliyordu. Yine de düşündü. Kıyılarını dolaşmakta olduğu karanın Malakka Yarımadası olduğunu umut etti. Oraya geri dönüp tamamlanmamış düşünü sonuçlandırabilirdi. Hindistan'a ulaşır ve dünyanın çevresini denizden dolaşmış olurdu.

Ne var ki, 11 Haziran'da bu tasarının temel öncülü ortadan kalkıyordu. Ortadan kalkıyordu, çünkü Colombo bir yerli kılavuzdan Küba'nın denizle çevrili olduğunu öğrenmişti. Acı gerçeği kabullenmek zorundaydı: Küba Malakka Yarımadası değil, bir adaydı.

Colombo o gün Bahia Cortés'e ulaşmıştı: Demek ki Küba'nın güneybatı ucu olan Corrientes burnundan yüz milden daha az bir uzaklıktaydı.

Tarihçiler, biraz daha sebat etse Colombo'nun Küba'nın bir ada olduğunu kabul edebileceğine dikkat çekiyorlar ve sonra neler olacağı konu-

sunda fikir yürütüyorlar: Kısa bir yolculuktan sonra Yucatan'a ulaşırdı; ya da adanın kıyılarını izleyerek yoluna devam etseydi, körfez akıntısı karavelaları Florida Keys'in karşısına getirirdi ve oradan da anakaranın başka bir noktasına varmak kolay olurdu: Florida'ya.

"Eğer" üzerinde birçok farklı varsayım kurabiliriz. Oysa Colombo'yla ilgili diğer konularda çıkan anlaşmazlıklarla karşılaştırılacak olursa, biraz daha sebatla Küba'nın ada olduğunu kabul edebileceği varsayımı üzerinde gerçekten herkesin fikir birliği içinde olduğunu şaşırarak görüyoruz. Bizim kabul etmediğimiz varsayım tam da budur.

Cenovalı Küba kıyılarını izlemekten vazgeçmişti. Sebebi yalnızca yorgunluk, erzak kıtlığı, mürettebatın homurdanması, gemilerin berbat durumu değil, aynı zamanda ve özellikle de Küba'nın ada olduğunu kabul etmek istemeyişiydi.

Colombo, yerli kılavuzların verdikleri bilgilere dayanarak Küba Adası'nın en uç noktasının yakınında olduğunu anladı ve bu kara parçasının Malakka Yarımadası olmadığını kabul etmek istemedi. Anakarayı bulduğu kanısındaydı. Ada da olsa Küba'nın şimdiye kadar keşfedilmiş diğer topraklarla birlikte bir kıtayı tamamladığına inanıyordu. İşte bu yüzden beyanda bulunulmasını istedi. *Hidalgo*'ları, görevlileri ve denizcileri, Küba'nın yarımada olduğuna yemin etmeye zorladı. Zamanından önce dönmenin olası suçlamasından kurtulmak için değil. Aksine, bu adaların Asya'nın çok uzağında koskocaman bir takımada olduğu kuşkusunu kesip atmak için.

Böyle bir yorumla, Madariaga'nın yorumuna yaklaşıyoruz. Madariaga'ya göre bu, Colombo'nun anlamsız, çılgınca davranışlarından biriydi. Başka olaylarda olduğu gibi, burada da, hem ortaçağın sayıklamaları, hem de Rönesansın ve modern ilerlemelerin getirdiği fikirlerden oluşan çelişkili ve karmaşık bir düşünce biçimini açığa vuran bir psikolojiyi açıklamak için delilik kavramına başvurmaya gerek yok. Modern olan, coğrafyacının keskin gözü ve her deneyimi derhal dikkatle gözden geçirmesiydi. Böylesine bir gözlem ve dikkat sayesinde Colombo sonuçta doğru çıkacak bir düşünceye varıyordu. Adaları keşfedince yakında bir kıtanın olduğunu tahmin etmişti. Oysa, deneyime dayanan gerçeği değil de, sezgiye dayanan

gerçeği belgelemek istediği yerde ortaçağ adamı yeniden beliriyordu; sezgi ile yalanın karıştığı ve sezgisel verilerin, deneyimlerin gösterdiği gerçek verilerin içinde eridiği yerde.

29 Eylül'de Isabela'ya geri döndüğü zaman, Cenovalı –elde ettiği yalan yeminlere rağmen– anakarayı ve Hindistan'ı da henüz bulamadığının bilincindeydi.

La Isabela'da onu başka bir düş kırıklığı bekliyordu.

Birkaç yüz, neredeyse bin kadar İspanyol, ocak ayının ilk günlerinde Isabela'ya yerleşmiş, San Tomaso'ya kadar yayılmışlardı. Hepsi erkekti: denizci, sömürgeci, *hidalgo*, keşiş ve rahip. Daha sonra Avrupa'dan gelenler de onlara katılmıştı. Aralarında kadınlar ve çocuklar da vardı.

Demek ki, ilk gelenler için Yeni Topraklar'da on bir ay yaşamak, bağlantı ve yayılma merkezi Isabela olan Hispaniola'nın kuzeyinde de dokuz ay kalmak demekti.

Kimsenin bu topraklar hakkında henüz kesin bir fikri yoktu. Ama bu topraklar, Asya'nın doğu uzantıları olsalar da, olmasalar da yeni bir dünyaya aitti. Çevre, yani iklim, denizin ve toprağın doğası, flora ve fauna da bu insanlar açısından yeniydi.

İklim. Yeni Topraklar'da on bir ay, burada Avrupa'daki gibi mevsimlerin olmadığını anlamaya yetmişti. Avrupa'da kış soğuğu ve yaz sıcağı olurdu. Kışın toprak çıplaktı, bitkiler ilkbaharda tomurcuklanıyordu, yazın meyve boldu, sonbaharla birlikte yapraklar düşüyordu. Karayipler'de ise ısı hafif farklılıklar gösteriyordu, kış aylarında azalıyor, ama asla yirmi derecenin altına düşmüyordu. Isabela'nın ortalama ısısı ocak ayında 23 dereceydi, temmuzda 27. Doğa ne sonbaharı ne de kışı tanıyordu, bitkiler her ay tomurcuklanıyordu, şiddetli bir sağanaktan sonra güneşin ilk ışınlarıyla binlerce çiçek açıyordu, kırlar ve tepeler her zaman yeşildi. Yağmur yağmayan aylarda, akarsuların uzağında sarı ya da kurşuni şeritler oluşuyor, ama yağmur yağar yağmaz birkaç gün içinde her şey yine yeşeriyordu.

Keşfedilen toprakların olağanüstü verimliliği o dönem tarihçilerini etkilemişti. İşte Don Fernando'nun yazdıkları: "Amiral 29 Mart'ta Cibao'dan Isabela'ya geri döndüğünde, ekilişinden bu yana iki ay bile geçmediği halde yenecek kadar olgunlaşmış kavunlar buldu ve aynı şekilde kar-

puzlar da yirmi günde gelişti. Yaban üzümleri yetişmişti, aşılandığı için de lezzetli ve yuvarlaktı. Ertesi gün, 30 Mart'ta, bir köylü ocak sonunda ekmiş olduğu buğdayı topladı. Ayrıca nohut da vardı, ama ekilenlerden daha büyük. Ekilen bitki tohumları üç günde topraktan başını çıkardı, yirmi beşinci gün de yenecek hale geldi. Ağaçların kökleri yedinci günde sürgün verdi ve asmalar yedi günde tomurcuklandı. Şeker kamışları yedi günde filizlendi."

Daha özenli olan Michele da Cuneo da Hispaniola'da tanıdığı bitkiler, yeni meyveler ve "kocaman ve değişik türlerde, bembeyaz, ekmek yapılan" kökler hakkında bilgi vermişti. İspanya'dan pek çok tohum getirdiği için hangilerinin köklendiğini ve hangilerinin tutmadığını belirtecek düzeyde olduğunu da ekliyordu. "Kavun, karpuz, kabak, bayırturpu iyi, hatta çok iyi tuttu; soğan, marul, pırasa tutmadı. Buğday, nohut ve bakla hızla gelişiyor, ama aynı hızla da soluyor ve kuruyor. Aşırı sıcaktan kavrulmalarını önlemek için hemen toplamak gerekiyor." Demek ki toprağın verimliliği ve işlenmesi açısından sonuç genelde açıkça olumluydu.

Ama bir de yerleşimcilerin sağlığı, fiziki durumları vardı. Bu konuda bilanço olumsuzdan da beterdi, feciydi. Colombo Cibao'dan döndüğünde bile Isabela'da birkaç kişi hastaydı. Küba ile Jamaika'nın keşfiyle geçen beş aydan sonra, 28 Eylül'de ise, kent hastaneye dönmüştü; Yeni Topraklar'daki ilk Hıristiyan mezarlığındaki mezarların sayısı da çok artmıştı.

Bu kadar felaket nasıl açıklanıyordu? Özellikle de, ilk yolculuğun insanların sağlığı üstündeki etkisi ile ikincinin etkisi arasındaki derin ve keskin fark nasıl açıklanıyordu?

Her şeyden önce, takvimle. Amerika'daki ilk kalış süresi 12 Ekim 1492 ile 14 Ocak 1493 tarihleri arasıydı. Jülyen takvimiyle Gregoryen takvimi arasındaki farkı dikkate alırsak 22 Ekim ile 24 Ocak arasında. Oysa, ikinci yolculuğun ilk dönemi –hikâyemizle birleştiği an– 4 Kasım 1493 ile 29 Eylül 1494, yani, bugünkü terimlerle 14 Kasım 1493 ile 9 Ekim 1494 arasında yer alıyor.

Karayipler'de kış ve yaz mevsimlerinin bulunmadığı doğrudur. Ne var ki, hazirandan eylüle kadar sıcak ve nem ağır ve bunaltıcıdır. İlk yolculuğun Amerika'daki kısmı bu ayların dışında geçmişti; yani Akdeniz iklimine alışkın olanlar için en iyi zamanda.

İki yolculuğun sonuçları arasındaki farkın ikinci bir açıklaması da şuradadır: İlk yolculuğa çıkanların sayısı yüzden azdı ve hepsi denizciydi. Çoğu farklı iklimlere katlanmaya alışıktı; ayrıca hepsi sürekli gemide yaşamıştı. Navidad'da kalanlara gelince, Santa Maria, Pinta ve Niña'nın müretteb atı karada ya hiç uyumamış ya da çok az uyumuşlardı; hep gemideydiler. Yiyecek, gemilerin her zamanki alışılmış erzağından oluşuyordu: Akdenizli denizcinin gıdası olan peksimet, zeytinyağı, sirke, şarap, sarımsak, zeytin, tuzlanmış et. Balık, diğer deniz ürünleri, kuşlar ve diğer av hayvanları da itibar görüyordu ama bunlar sadece ek besindi. Akdenizli denizcinin günlük beslenmesinin temel kaynakları ilk yolculuk sırasında asla eksik olmadı. Özellikle de peksimet, yağ ve şarap.

İkinci yolculukta işler tamamen farklıydı. On bir aydan uzun bir süre için 1200 kişiye peksimet, yağ ve şarap sağlamak kesinlikle imkânsızdı. İspanya ya da La Gomera'dan getirilmiş peksimet ile tuzlanmış et, nemli ve sıcak iklim nedeniyle bozulmuş, çürümüştü. Şarap sirkeleşmişti. Karaya inip Isabela'ya yerleşenler *cassava* ekmeğine alışmak zorunda kaldılar. Bunu nasıl elde ettiklerini biliyoruz: Rendelenen, öğütülen ve yoğrulan madde, her zaman bir yumru, ya tatlı patates ya da *yuca* idi. Bunlar, buğdayın sağladığı miktarda protein içermiyordu.

Isabela'nın denizinde bol balık, midye, ahtapot, karides vardı. *Hidalgo*'ların ve yerleşimcilerin çoğu bunlara alışık değildi. Balığa nasıl çeşni katılabilirdi ki? Buğdayla şarabın yokluğuna, yağların yokluğu da ekleniyordu. Peki, sebze ile meyve? Bajabonico ile Yaque del Norte'nin suladığı arazilerde her tür bitki yetişiyordu. Doğa kendiliğinden lezzetli ve besleyici meyveler sunuyordu, ne var ki İspanyollar bunlara alışık değildi. Mide de insan vücudunun alışkanlıklara en fazla bağlı olan organıdır, kurallar ihlal edilirse, bunu en fazla o hisseder.

Mahrumiyet ve açlık. Beş tavuk yumurtasıyla nekahet dönemindeki beş kişinin beslendiği, üç yüz gram pişmiş nohutu on sekiz hastanın yediği oluyordu.

Zamanında hasat yapılırsa bu topraktan buğday da elde edilebilirdi. Ama tohumu ekmek gerekiyordu. Amiral, *hidalgo*lara kadar herkesin çalışması fikrini, büyük gürültü ve şaşkınlığa yol açmakla birlikte, zorla kabul

ettirdi. Bajabonico'nun suyunu kullanacak değirmenler inşa etmelerini emretti. Ne var ki bu insanlar çalışmak istemiyordu. Çalışmaya direnen yalnızca elleriyle çalışmaya zorlandıkları için onuru kırılan *hidalgo*lar değildi; Endülüs'te mükemmel çiftçiler olan yerleşimciler de iklim yüzünden tükeniyor, çalışmak istedikleri halde çalışamıyorlardı.

Yıllar ve on yıllar geçtikçe beyazlar nemli ve sıcak iklime uyum sağlayacaklar, uygun çareler bulacaklardı. Yeni Dünya'nın meyvelerini, balıklarını ve diğer ürünlerini, Avrupa türü beslenmenin temel unsurlarıyla bağdaştırmak üzere etkin yöntemler yaratacaklardı. Korunma yöntemleri ve ilaçlarla tropikal hastalıklardan sakınacaklar, Haiti, Dominik, Küba, Jamaika, Portoriko ve Küçük Antiller'inki gibi özünde sağlıklı olan bir çevrede dayanabilmekten öte, keyif verici bir yaşam düzeni sağlamayı başaracaklardı.

Beyaz adamın çevreye uyum sorunu böylece çözümlenecekti, biri dışında: Çalışma. Beyaz adam tarlalardaki, plantasyonlardaki, inşaatlardaki işlerde, tarımda, el işçiliği gerektiren çalışmada, böylesine sıcak ve nemli bir iklime ayak uydurmayı başaramayacaktı. Üzücü, kötü sonuçlar kendini kısa sürede hissettirecekti. Şimdilik –amiralin kesin emirlerine rağmen– Isabela halkının çalışmak için ne isteği ne de yeteneği olduğunu kaydedelim. Bu yüzden de yiyecek teminiyle ilgili sorunlar çözülemiyordu. Öyle bir noktaya ulaşıldı ki, günlük tayın "el değirmeninde öğütmeleri gereken buğdaydan yapılmış bir kap yemek (pek çoğu bunu haşlanmış yiyordu) ve biraz bakla ya da nohutla birlikte bir dilim acılaşmış domuz pastırması veya küflenmiş peynir"den oluşuyordu. Las Casas şunu da ekliyor: "Şarap ise, sanki dünyada mevcut değildi."

Yaşamlarını sürdürebilmek için İspanyollar sürü köpeklerini, *iutia*'ları, *mohuy*'ları,* bizimkilerden daha küçük olan bir tavşan türünü yiyorlardı. İguanaları ve yılanları da yemeye alıştılar. Bu hayvanlar ve balıklarla et gereksinimini gideriyorlardı. Ne var ki yağ ile şarabın yerini tutacak bir şey yoktu. *Cassava* ile *yuca*, bir ölçüde ekmeğin yerini tutuyordu.

Mahrumiyet ve açlığa tropikal iklimlere özgü hastalıklar da eklenmişti. Pek çok salgın hastalık, yorgun ve yetersiz beslenen insanların

* İspanyolların Antiller'de karşılaştıkları eti yenen hayvanların Taino dilindeki karşılıkları. –ed.n

arasından kurbanlarını kolayca tırpanlayabilirdi. 1494 yılının Ocak ve Eylül ayları arasında Isabela'daki beyazların bir kısmında *buba, pustola* ortaya çıktı. Bu, frengi miydi? Las Casas ile Oviedo'ya göre, evet. Oviedo'ya göre bu hastalığı Avrupa'ya 1494 şubatında Kaptan Antonio de Torres ile giden erkekler getirmişti. 1539'da bu konuda bir kitap yazmış olan İspanyol hekim Ruy Diaz de Isla'ya göre, frengi Avrupa'ya ilk yolculuğun sonunda gelmişti. Demek ki yerliler, frengiye yol açan treponemayı Barselona'nın fahişelerine 1493'ten itibaren geçirmişti. Başka bilim adamlarına göre ise, frengi Avrupa'da da, Amerika'da da büyük keşiften önce yerleşikti. Her neyse, *buba*'nın frengi olduğu kesindi. Zührevi hastalık Avrupa'ya başka yollardan yayılmış olabilir, ama hiç kuşku yok ki *buba* Isabela'da, İspanyolların yerli kadınlara sık sık tecavüz etmeleri sonucunda yayıldı.

Burada cinsellik, yerlilerin Avrupalıların gelişinden önceki cinsel alışkanlıkları, mürettebat ve İspanyol yerleşimciler ile Tainoların cinsel âdetleri hakkında birkaç söz etmek gerekiyor.

Bahamalar'da, Küba'da, Hispaniola'da Tainolar özgürce yaşarlardı. Eşcinsellik yok değildi, kadınlarda da şehvet ve gösteriş düşkünlüğü görülüyordu: Caonabo'nun karısı Anacoana dul kaldığında öylesine utanmazca sefahata düşmüştü ki Semiramis'le karşılaştırılacak hale gelmişti. Yine de bir sınır vardı: Kimse annesiyle, kızlarıyla ya da kız kardeşleriyle ilişkiye girmiyordu. Mahremler arasında zina, alçaklık, rezillik olarak kabul ediliyor, herkes tarafından tiksintiyle karşılanıyordu. Namuslu kadınlar da vardı. Ne var ki, açıkça şehvet düşkünü olmayanlar da "kolayca kendilerini Hıristiyanlara sunuyor, asla onları geri çevirmiyorlardı."

Bu konuyla ilgili ilk öyküyü bize olayın kahramanı Michele da Cuneo aktarıyor. Olay, 1493 kasımının ortasında, Küçük Antiller'deki St. Croix Koyu'nda gerçekleşmişti. "Gemide," diye anlatıyor Savonalı, "amiralin bana verdiği çok güzel bir *camballa*'yı odama aldım; kendi âdetlerine göre çıplak olduğu için içimde onunla eğlenme isteği uyandı, arzumu eyleme geçirmek isterken, o kabul etmediği için beni tırnaklarıyla öyle tırmaladı ki, o anda başlamak istemedim. En sonunda ne olduğuna gelince, bir ip alıp onu iyice bağladım, inanılmaz ve duyulmadık çığlıklar atıyordu. Ama so-

nunda öyle bir anlaştık ki, bu işi yaparken kötü kadınlar okulunda yetişmişe benziyordu." Sonuç, olaya Boccaccio'vari bir tat katıyor.

Navidad'daki olayların sebeplerinden biri kadınlardı, ama durum Boccaccio'vari değil, trajikti. Bazı İspanyolların kadınları paylaşamadıkları ve birbirlerini öldürünceye kadar kavga ettikleri doğrudur, ama yerlilerin tepkisi özellikle kadın meselesinden değil, daha ziyade şiddetten, baskınlardan, yağmalardan kaynaklanmışa benziyor.

Yerli kadınların serbestliği öylesine safçaydı ki, erkekler buna kızmıyor, rahatsız olmuyorlardı. Bu saflığı yanlış anlayan sömürgeciler sınır tanımamaya alıştılar, kabile reislerinin eşlerine ve kızlarına bile saygı göstermediler.

Sömürgeciler kadınların iyi niyetini kötüye kullandıkları gibi, ellerindeki her şeyi sunan yerlilerin gösterdiği saf konukseverliği de istismar ettiler. Isabela ve bütün adanın yönetimiyle görevlendirilen Diego Colombo, düzeni korumayı bilemedi. Çağdaşlarının dediğine göre, siyasetten çok bir manastıra uygundu. Amiral döndüğünde, yalnızca kıtlık, hastalık, cinsel taşkınlık yüzünden değil, yerlilerle olan her türlü ilişkide de ürkütücü bir durumun yaşandığını görmüştü kuşkusuz.

Bir soru kendiliğinden ortaya çıkıyor: Yerlilerle Bahamalar'daki ilk karşılaşma ile ikinci yolculuk arasında böylesine kökten bir değişim nasıl mümkün oldu?

Karayip Adaları, o zaman gibi bugün de yeryüzü cennetini çağrıştırır. Yani her şey güzeldi bu topraklarda. Ama, güzel şeylere bile uyum sağlamak gerekiyordu. Hamakta sallanarak uyumak güzel değil miydi? Ama, Avrupalı işçi ve memurların, meslek sahiplerinin kaçı yatağını hamakla değiştirmeye hazırdır? Ananasın, papayanın, avokadonun tadı nefis değil miydi? Bunları, elmaya, armuda, portakala alışık askerlere dağıtmayı düşünün: Egzotik meyveler ayakyoluna atılır. Peki ya Isabela Koyu'nda bir deniz banyosu? Tadına doyulmaz. Bu zevki pek çok yaşadık. Ne var ki 16. yüzyılın *hidalgo*ları ve köylüleri deniz banyolarının zevkini çıkarmak için en ufak bir istek duymuyorlardı.

İşte, yeryüzü cennetiyle karşılaşmanın nasıl bir cehenneme dönüştüğünü anlamak için üç örnek.

Belirlenemeyen bir tarihte, muhtemelen 1495 sonbaharında Isabela'yı vuran kasırganın da bu cehennem çağrışımına katkısı oldu. "Kuzeydoğu rüzgârı öylesine şiddetle esmeye başladı ki," diye yazıyor Pietro Martire, "bir eşi daha görülmemişti." Eğer Avrupa'da benzer bir fırtına asla çıkmamışsa, kim ne bilebilirdi ki? *Huracàn** sözcüğü, Karayip dilinden gelir; "yalnızca tek ayağı olan" demektir, "Fırtına Tanrısı"dır o. Bu özel fırtına türünü belirtmek için İspanyollar bu sözcüğü benimsediler: Bir deprem gibi, hatta daha da yıkıcı bir kasırga.

1495 sonbaharında, kasırga Bajabonico ovasındaki dev ağaçları kökünden söktü, palamarları kopardı ve hortum Isabela Koyu'nda demirlemiş olan iki gemiyi, belki de bir üçüncüsünü sürükledi. "Hayranlık uyandıran bir mucize" diyor Pietro Martire. Mucize değildi, ama büyük keşfin diğer yeniliklerine eklenecek bir yenilikti bu. Avrupalıların Yeni Dünya ile kaynaşmasını daha da zorlaştıran bir yenilik.

* İspanyolca *huracan*, İtalyanca *uragano*, İngilizce *hurricane*, Fransızca *ouragan* [kasırga] –ed.n

Yirmi Dokuzuncu Bölüm

SAVAŞ VE KÖLELİK

Bir yandan çevreye uyum sağlamakta güçlüklerle karşılaşılmakta, diğer yandan da bir önceki yolculukta beyazlar ile yerlilerin düşsel güzellikteki sözlerle başlamış olan ilişkisi kötüleşmekteydi. Sömürgenin durumu, 1494 eylülünün sonlarına doğru bu yönüyle de felaketti.

Küba ile Jamaika'ya hareket etmeden önce, kral naibi amiral kentin içine kadar bir kanal inşa edilmesini emretmişti. Amacı, kuyulardan çekilebilecek su miktarını artırarak bir değirmen için gereken gücü sağlamaktı. Herkes çalışmak zorundaydı. Ne var ki, daha önce de belirttiğimiz gibi, *hidalgo*lar "bedenen çalışmanın –özellikle de yemek yemezlerse– ölmekten beter olduğunu ileri sürüyorlardı" diye yazıyor Las Casas. Öbür yerleşimcilere gelince, çalışmak istememekten ziyade, iklim ve yetersiz beslenme yüzünden çalışacak güçleri yoktu. Bunun üzerine Colombo, "emirlere şiddeti de eklemek zorunda kaldı." Bunu söyleyen yine Las Casas'tır, Oviedo da "bazı adamları astırdı, diğerlerini kamçılattı ve her zamankinden daha sert ve acımasız olmaya başladı" diyor. Papalık temsilcisi Peder Boil onu aşırı derecede acımasız olmakla suçladı; böylece onun ruhani iktidarı ile kral naibinin kısa süreli iktidarı arasında trajikomik bir rekabet başladı. Peder Boil naibe ayin yasağı koymuş, dinsel görevlerini askıya almıştı. Naip de buna karşılık rahibin zaten çok kısıtlı olan tayınını tamamen kesti. Peder Boil açlık yüzünden teslim olmak zorunda kaldı.

Bu durum yetkenin saygınlık kazanmasına yardımcı olmuyor, sömürgenin düzenli işleyişini sağlamıyordu. Büyük bir denizci ama kötü bir siyasetçi olan Colombo'nun başka hataları da vardı. Uzun süreli yokluğu sırasında bütün yetkilerini beceriksiz Don Diego'ya teslim etmesi bir hataydı. Vega Real'i keşif görevini Margarite'ye vermek de yanlıştı. Cenovalı bir taşla birkaç kuş vuracağını ummuştu: Adayı iyice tanımak, birkaç yüz kişiyi meşgul etmek, Isabela'daki erzakı bitirmelerini önlemek, onları yerel yiyeceklere alıştırmak. Oysa, sonuç farklı oldu. Margarite'nin adamları, Vega Real'de yerlilerin sırtından geçinip onları her bakımdan suiistimal ettiler.

Margarite ile Peder Boil, amiral geri dönmeden önce, Bartolomeo Colombo ile yerleşimcilerin bir bölümünü getirmiş olan karavelalarla İspanya'ya dönmeyi düşünmüşlerdi. Cenovalı bu lanet yabancının, altın, inci ve baharat vaatleriyle kendilerini aldattığını hükümdarlarına aktarmak niyetindeydiler, çünkü tamamen farklı gerçeklerle karşılaşmışlardı: Açlık, hastalık, sefalet ve yerlilerin nefreti.

Amiralin Küba ve Jamaika'dan dönüşünde, Navidad'da işlenen suçlar Isabela çevresinde daha da geniş boyutlarda yineleniyordu. İspanyollar, ikili ya da üçlü topluluklar halinde kadınlara tecavüz ederek, bazılarını yanlarında götürerek ve erkekleri de köle gibi çalışmaya zorlayarak Vega'da ve çevredeki yamaçlarda dolanıyorlardı.

Amiral, büyük tasarının İspanya'da kabulü artık imkânsız gibi görününce İngiltere'ye gitmiş olan kardeşi Bartolomeo'ya yeniden kavuşmanın huzurunu yaşıyordu.

Bartolomeo, büyük keşfin haberini alıncaya kadar pek çok beklenmedik olay yaşamıştı: korsanlar, harita çizimcisi olarak Londra'da uzun bir süre kalış, Fransa'dan geçiş. Önemli haberi alınca da hemen İspanya Sarayı'na gitmişti. Katolik hükümdarlar kendisini iyi niyetle karşılamışlar, ona "Don" unvanını ve Hispaniola'ya gidecek erzak yüklü üç karavelanın da kumandasını vermişlerdi.

Bartolomeo'nun varlığı, beklenmedik bir talih oldu. Onun yaradılışı Diego'dan farklıydı. Colombo'da aşırı bir aile duygusu vardı. Yaşamının her anında, en zor, en nazik görevleri ailesinden olan kişilere teslim etmişti. Daha önce Arana ile Don Diego'ya çeşitli görevler vermişti, kardeşi Bartolomeo'yu da hemen *adelantado* (eyalet valisi) atadı.

Yetkilerini kötüye kullanmıştı, hükümdarları kızdırdı. Böylesine yüksek bir unvanı naip değil, ancak kendileri verebilirlerdi. Aynı zamanda, İspanyolların gururunu incitmişti. Yabancı kâşif, *hidalgo*lar ve *caballero*lar tarafından kabul edilebilirdi, çünkü yeni topraklar keşfetme ve bunları İspanya tahtına verme şansını yakalamıştı. Ama bu öteki Cenovalı, nasıl olur da İspanyol ulusunun gerçek temsilcileri üstünde bir yetkeyle donatılırdı?

Sömürgeciler arasında yayılmakta olan hoşnutsuzluk arttı ve durum iyileşecek yerde daha da kötüleşti.

Tarihin her döneminde, sorunlar çözülemeyecek kadar biriktiği zaman iktidarın savaşa başvurarak bunları halletmeyi denediği sık sık görülür.

1494 sonu ile 1495 başlarında da Hispaniola'da savaşa başvuruldu.

1495 martında, yerliler ile İspanyollar arasında gerçek ve tam anlamıyla bir savaş patlak verdi. Ne var ki, bu savaşın sorumluluğu naibin iradesine yüklenemez. Colombo, iktidar oyununun başrolünü oynamıyordu. Gemisinin güvertesindeyken kaptan olarak erk onundu ve bu erki bütün yeteneğiyle, cesurca, doğaçlamayla ve hayal gücüyle kullanıyordu. Ne var ki, burada farklı iki erkten söz ediyoruz. Burada söz konusu olan siyasal erkti ve Colombo buna alışık değildi.

Savaşı istemiş olduğu, bütün kötülükleri sona erdirmeyi umarak kesin bir karar verdiği, ama başına daha da kötüsü geldiği varsayımı işte bu yüzden bir yana bırakılmalıdır. Gerçek ve tam bir savaş olmasa da ufak tefek çatışmalar, amiral denizlerdeki uzun keşif yolculuğundan dönmeden önce de vardı. Olaylar, hatalar, birlikte çalıştığı kişilerin hataları, yerlilerin onun zaaflarından yararlanacağı endişesi Cenovalıyı savaşa sürükledi.

Naip Ocak 1494'ün sonunda, Antonio de Torres'in hükümdarlara vereceği raporunu kaleme alırken, yerlilerin "safça ve kötülük düşünmeden davrandıklarını" gözlemliyordu ama yerliler değişemezler miydi? Her şeyi, insanları, erzakı yok edemezler miydi? "Bir yerli," diye yazıyordu yine Colombo raporunda, "Yanan odunlarla evleri ateşe vererek bunu yapabilir, çünkü gece gündüz, sürekli gidip geliyorlar, onlar yüzünden de çevredeki 'kampa' nöbetçi koyduk, kent açık ve korumasız." Hükümdarlar ise "*Que lo hiso bien*" diye not düşmüşlerdi rapora, "kampta" nöbetçi bulundurmakla iyi yapmış anlamına.

Bir de "*muy malo y muy mal atrevido*" [çok kötü ve çok küstah] Caonabo vardı: "Onun korkusundan," diye açıklıyordu Colombo, "daha fazla miktarda altın elde etmek için gidip gelme tehlikesini de göze alamadık." Burada da hükümdarların yorumu "*que lo hiso bien*" olmuştu.

Colombo'nun de Torres'le gönderdiği raporun ilk sayfaları 30 Ocak 1494 tarihini taşıyor: Hem Isabela'daki İspanyolları, hem de naibin kendisini tedirgin eden korkuyu açıkça ifade ediyor. Bu korku öylesine gerçekti ki İspanyolların çoğu hasta düşmüştü.

Yiyecek, özellikle de taze et yokluğu nedeniyle nekahet dönemindeki pek çok hasta iyileşememişti. Eğer hastalıklar yaygınlaşacak olursa, yerliler Isabela'ya saldırmak için bunu fırsat bilirlerdi.

Daha Küba ile Jamaika'nın keşfi için yola çıkmadan önce Colombo'nun ruh hali böyle idiyse, yedi ay sonra ne hale geldiğini tahmin edebiliriz. Bu arada tehlike artmış, ama korkuları yatıştıracak bir durum ortaya çıkmamıştı. Yerliler de, amiralin orada bulunmadığı günlerde sömürgecilerin aşağılamalarına, kötü davranışlarına tepki göstereceklerinin, karşı duracaklarının ve onlarla mücadele edebileceklerinin somut işaretlerini pek çok kez vermişlerdi.

Bu arada, Colombo'nun davranışındaki değişikliğin son bir nedenini de unutmamak gerekir: Yabancı olma kompleksi. Yerlileri savunması ve İspanyollara sert davranmasının, ulusçu temelde, ikinci vatanının çıkar ve haklarını güvenceye almadığı yorumuna yol açacağının, yani hükümdarların önünde eleştirileceğinin bilinci.

Colombo, *hidalgo*lar ile yiyici sömürgecileri cezalandıracak yerde, suçu yerlilere yükledi ve altı ay önce Peder Boil'in önerdiği ve kendisinin reddettiği o sert, katı siyaseti benimsedi.

Sonuç olarak, erkek, kadın ve çocuk 1500 yerli yakalanıp Isabela'da bir araya getirildi. Artık burası, köle olmaya mahkûm insanların yaşadığı gerçek bir toplama kampıydı.

Colombo, Küçük Antiller'de Karipleri tanıdığı zaman köleliği düşünmüştü. Karipler, uysal, yararlanılabilir, sadık tebaa olarak görünen Tainoların can düşmanıydı. İnsan eti yiyen, vahşi ve acımasız Kariplerin köleleştirilmesi, Colombo'ya yasal ve siyasal açıdan uygun görünmüştü. Antonio de Torres'in ilettiği mektupta, Fernando ile Isabela'ya bunu yazmıştı. Mektubun diğer bölümlerini onaylayan hükümdarlar, köle ticaretini kesinlikle reddetmişlerdi. Mektuba "Bu tasarı bir kenara bırakılsın" diye yanıt vermişlerdi.

Yanıt Hispaniola'ya tam zamanında, 1494 sonbaharında ulaştı. Hızır gibi yetişen erzak ve mühimmat taşıyan dört karavela ile gelen Antonio de Torres, hükümdarların 16 Ağustos tarihli mektubunu da getiriyordu. Fernando ile Isabela, amiralin geçen şubat ayında gönderdiği raporu danış-

manlarıyla inceledikten sonra, gerçekleştirdiği ve önerdiği hususlarda mutabakatlarını bildiriyorlardı. Yeni yörelerin iklimi konusunda daha iyi bilgilendirilmek istiyorlardı. Bu, oraya yerleşmeyi düşünenleri yakından ilgilendiren bir konuydu. Portekiz ile sürdürülen görüşmeler öylesine hoşnut edici olmuştu ki, hükümdarlar daha şimdiden İspanya ile Hispaniola arasında aylık, düzenli bir seferin tesis edilmesini öneriyorlardı. En kısa zamanda ve kesin şekilde, yeni sınır çizgisinin çizilmesi gerektiğini ekliyorlar ve bu nedenle de önerilerini sunmak üzere, amirali geri dönmeye davet ediyorlardı. Bununla birlikte, "eğer dönüşünüz için engeller söz konusuysa ve eğer herhangi bir şekilde beklentilerinize zarar verecekse, erkek kardeşiniz ya da bilgi sahibi, başka herhangi bir kişi de olabilir; onu, yazılı, sözlü olarak ya da haritayla bilgilendirin ve anavatana dönen ilk karavelayla gönderin."

Böylece Colombo dertlerinin ağırlığından kurtulma fırsatını ele geçiriyordu. Mektubu bir emir gibi yorumlayıp yönetimi Bartolomeo'ya bırakarak İspanya'ya dönebilirdi. Kısa sürede saraya varacak olan Margarite ile Peder Boil'in iftiralarını çürütüp yanlışlıklarını ortaya koyabilirdi. Ama o fazla kolay olan bu çözümü reddetti. Modern tarihin ilk ciddi sömürge sorunlarının ağırlığını taşımayı sürdürdü.

İspanya'ya geri dönmeyecekti. Peki, Torres'in karavelalarıyla hükümdarlarına ne gönderebilirdi? Mart ayında, büyük miktarda altın örneği, yeni bitkiler ve kaçınılmaz rengârenk papağanlar vaat eden bir mektup göndermişti. Daha bol bol papağan vardı. Ama, amiral papağan yollamayı sürdüremezdi. Altın gönderemezdi, çünkü örnekleri göndermişti ve San Tomaso'da da göndermeye değecek kadar altın birikmemişti. Her İspanyol, giysilerinin gizli bir noktasında ya da toprak altında sakladığı kendi özel çıkınını oluşturmuştu. Saray için henüz bir fıçı bile doldurulamamıştı. Baharatın ve tropikal bitki özlerinin hiçbirine İspanyol tüccarlar rağbet etmemişti. Pamuklu dokumalar kolayca alıcı bulmuştu ama bıraktığı kâr çok azdı. Avrupa'ya, yapılan masrafları karşılayacak ve Hint adalarıyla ilişkinin tümüyle kesilmesini önerenlerin kötü niyetli propagandasını boşa çıkaracak bir şeyler göndermek gerekiyordu.

Geriye köleler kalmıştı.

Tainoların cömert, uysal, silahsız, iyi bir tebaa ve Hıristiyan olmaya istekli olduklarını pek çok kez ilan ettikten sonra, Colombo şimdi onları Sevilla'daki köle pazarına göndermeye karar veriyordu. 1500 yerli yakalanmış ve Isabela'da toplanmıştı. İçlerinden beş yüzü, "en iyi erkek ve kadınlar" dört karavelanın ambarlarına taşındı. Kent sakinlerinin, kalanlar arasından diledikleri kadarını seçmelerine izin verildi. Dört yüz kişi kaldı, bunlardan bazıları henüz meme emen bebekleri olan annelerdi. Onlara "diledikleri yere gitme izni verildi." Michele da Cuneo böyle anlatıyor ve "kadınlar, kendilerini almamızdan korktuklarından, bebeklerini yerde kadere terk edip umutsuzca kaçmaya koyuldular" diye ekliyor. "Uzağa, küçük köyümüz Isabela'dan yedi veya sekiz günlük uzaklıktaki dağların ve akarsuların ötesine kaçtılar."

Antonio de Torres'in kumandasındaki dört karavela 24 Şubat 1495 günü hareket etti. Gemide Michele da Cuneo ile birlikte, Boil ve Margarite'nin iftiraları karşısında amirali sarayda temsil etmesi ve haklarını savunması, kanıtlarını desteklemesi gereken Diego Colombo vardı. "İspanya Denizi'ne ulaşınca," diye anlatıyor Michele da Cuneo "yerlilerden bazıları öldü, öyle sanıyorum ki soğuk, alışık olmadıkları iklim yüzündendi. Yaklaşık 200 kişiyi denize attık. Oldukça kısa sürede Cadiz'e vardık. Orada yarısı hasta olan kölelerin hepsini indirdik. Dayanıklı insanlar değiller, soğuktan da çok korkuyorlar, fazla yaşamazlar." Don Juan de Fonseca, sağ kalanları Sevilla'da satışa çıkardı. Bernaldez onları şöyle betimliyor: "Anadan doğma çıplak oldukları halde, yabani hayvanlar kadar bile sıkılmıyorlar."

Köleler gemiye 17 Şubat'ta bindirilmişti. Kırk gün sonra, 27 Mart'ta, Avrupalılar ile Amerika doğumlular arasındaki ilk büyük çatışma başladı.

Her şeyden önce, bu noktaya nasıl varıldığını görelim.

Guacanagari'den farklı olarak, Caonabo güçlü, cesur ve savaşçıydı. Adanın ortasında, güney sahiline kadar uzanan dağlık bölgede hüküm sürüyordu. Savaşçılığına karşın, daha önce bazı yerlileri Hıristiyan yapmış ve vaftiz etmiş olan iki Fransisken misyoneri, Giovanni Borgognone ile Juan de Tisin'i kabul etmişti. Margarite ile adamları şiddete başvurmaya ve soygunculuğa başlayınca, Caonabo misyonerlere topraklarından çıkmalarını emretti; öbür kabile reislerine de kendisiyle birlik olmalarını önerdi. Reis-

lerin üçü katıldı. Guacanagari, tehditlere rağmen kabul etmedi. Bunun üzerine, Caonabo onun topraklarına girdi, pek çok köyü yakıp yıktı ve sakinlerini öldürdü. Guacanagari kaçıp kurtuldu.

Isabela'nın inşa edildiği topraklara egemen olan kabile reisi Guarionex'in askerleri, Yaque'nin yakınlarında yerleşmiş olan on İspanyol'u kuşatıp öldürdü. Hastane görevi yapan büyük bir kulübeyi yaktı, kırk hasta asker alevler arasında can verdi.

Caonabo, savaşçılarını topladıktan sonra, garnizonu baskınla ele geçirmek ve Navidad felaketini yinelemek umuduyla San Tomaso Kalesi yakınlarında ordugâh kurdu. Ne var ki, hiç kuşkusuz büyük bir asker olan Alonso de Ojeda, nöbetçilerin sürekli nöbette kalmalarına dikkat ederek elli kişiyi kalede tuttu ve her gece de ormana birlikler gönderdi. Caonabo, bir akarsu ve derin bir hendek tarafından çevrelendiği için kaleye tırmanmanın imkânsız olduğunu fark etti. Bunun üzerine garnizonu aç bırakmayı düşündü. Çevredeki ormanları, keçiyollarını ele geçirdi, yiyecek arayacak İspanyolların geçeceğini tahmin ettiği pek çok yolu kesti. Ojeda cesaretini yitirmedi. Askerlerin tayınını azalttı ve zaman zaman da, beklenmedik çıkışlarla düşmanlarını kılıçtan geçirdi. Kuşatma tam bir ay sürdü. Caonabo sonunda çatışmalar, açık havada uyuma sakıncası ve hastalık yüzünden adamlarının azaldığını anlayınca geri çekildi ve Isabela'ya yöneldi.

Ormanlardan geçti, kente ulaşınca da, geceleyin kalenin çevresini dolaşarak zayıf noktaları aradı. Cüretkârlığı, İspanyolların dostuymuş gibi görünerek gündüz gözü kaleye girmeye kadar vardırdı. Isabela'da asker olmadığını, yerleşimcilerin büyük bölümünün hasta olduğunu ve anlaşmazlıkların hepsinin ruhunu kemirdiğini anladı. Böylece onları yok etmeye karar verdi.

Guacanagari, Colombo ile İspanyolları ikinci kez kurtardı. Eklem ağrıları yüzünden acı çeken amiralin yatağına ulaşıp öbür kabile reislerinin komplosunu açıkladı. Colombo, adamlarının hain diye cezalandırmak istediği bu reisi savunmuş olduğu için kendi kendini kutladı ve saldırıya karşı koymaya hazırlandı. Adanın iç kısımlarındaki bir kaleyi kuşatan kabilelere karşı silahlı küçük bir birlik gönderdi, yerlileri ele geçirdi, onları topraklarına kadar izledi ve boyun eğmeye zorladı.

Geriye, en tehlikeli ve savaşa alışkın düşman kalıyordu: Caonabo. Ojeda'nın karşısında geri çekildikten sonra kendini toparlamasına göz yummak, umutsuz misillemelere meydan vermek demekti.

Ojeda'nın cesareti sorunu çözümledi. Caonabo'ya baskın yapmayı ve onu tutsak alıp Isabela'ya getirmeyi Colombo'ya önerdi. Baskına kendi de katılacaktı. Onayı aldıktan sonra, Caonabo'yu aldatacak çekicilikte armağanlarla birlikte, en yürekli süvariler arasından dokuz yoldaşını seçti ve hareket etti. Altmış fersahtan biraz fazla yol aldıktan sonra Caonabo'nun köyüne ulaştı. Kabile reisi bu kadar az sayıda İspanyol'u görünce zerre kadar kuşkulanmadı, Ojeda'yı nezaketle karşıladı; savaş alanında onun cesaretine hayran olmuştu, hediyeleri kabul etti ve ziyaretin nedenini sordu. Ojeda, barış anlaşmasını amiralle şahsen görüşmesi için Isabela'ya davet etti onu. Bunun da, kilise çanının kendisine armağan edilmesi için mutlu bir vesile olabileceğini belirtti. Caonabo, Isabela kentini incelediği zaman *Angelus* için İspanyolları kiliseye çağıran çanı duyup şaşkına dönmüştü. Çanın, sözünü dinletme gücüne sahip olduğunu sanmıştı. Bunun sonucunda, bu sesi dağlara taşımak istediğini, karşılığında her ne olursa vermeye hazır olduğunu söylemişti. Ojeda onun bu arzusunu biliyordu. Bu armağan vaat edilince Caonabo karşı duramadı ve Isabela'dan çekilmeyi kabul etti. Ama, tek başına değil, yay ve ok taşıyan bir yerli topluluğuyla birlikte gitti. Birkaç günlük yürüyüşten sonra, yerliler Yaque Irmağı'nın yakınında durdu. Ojeda, gözü pek tasarısını burada uygulamaya koydu. Sanki ona bir sır açıklayacakmış gibi Caonabo'yu bir kenara çekti ve torbasından bir çift çelik kelepçe çıkarıp ona gösterdi. Kelepçelerin parlaklığına şaşıran Caonabo, bunların ne işe yaradığını sordu. Ojeda da İspanya Kralları'nın görkemli törenlerde ellerine ve ayaklarına taktıkları kulplar olduğu yanıtını verdi. Bir atın üzerinde, bu bileziklerle halkına görünmesini önerdi. Bir anda adamları üzerinde yaratabileceği beklenmedik etkinin ve yabani bir hayvanın sırtında (yerliler atı böyle kabul ediyorlardı) dolaşarak elde edeceği ünün düşüncesiyle Caonabo kabul etti. Reislerinin böylesine parlak halkalarla süslenişine şaşıran yerliler koşup çevresini aldılar, ama hırıltılı sesler çıkaran ve eşelenen savaş atından uzak durmaya dikkat ediyorlardı. Ojeda, atı gittikçe genişleyen daireler halinde döndürürken çevrede bir boşluk

oluştu, çünkü şaşıran ve korkan savaşçılar at yaklaştıkça geri çekiliyorlardı. Nihayet, ormanın sınırına varınca, atı birden yerlilerin üstüne sürdü. Yerliler geri çekilip geçmesine izin verdiler. Atını yavaşça çark ettirdi, ağaçlar onu gözden saklayınca da, atı mahmuzlayıp dört nala ilerledi. Süvarileri dolu dizgin ona yetiştiler, Caonabo'yu sağlam iplerle bağladılar ve Isabela'ya doğru hareket ettiler.

Caonabo'nun tutsak edilişi şaşkınlık ve korku yarattı. Ne var ki çatışmalara son vermedi. Erkek kardeşi, diğer iki kabile reisiyle birlikte yardıma hazırlandı. Isabela'ya doğru büyük bir orduyla günlerce yol aldı. O dönemin tarihçileri, belirgin bir abartıyla yüz bin savaşçıdan söz ederler. Ne olursa olsun, birkaç bin kişiydiler.

24 Mart 1495 günü, amiral, kardeşi Bartolomeo, tatar yayı, *spingarde* ve kargı ile kısa kılıç taşıyan iki yüz asker ve yirmi süvariyle birlikte Isabela'dan çıktı. Ayrıca Guacanagari'nin kumanda ettiği beş yüz savaşçı vardı. İki ordu, Vega düzlüğünde karşılaştı. Kardeşi kumandayı Bartolomeo'ya vermişti, o da düşmana aniden saldırma düzeni kurdu, biri açık alanda ve öbürü ormanda olmak üzere İspanyolları iki bölüğe ayırdı. Dağın yukarısında korunan, beşer beşer yürüyen yerliler saldırıya hazırlanıyorlardı. O sırada, orman birden patlamalarla gümbürdedi. Ölümcül kurşunlar ilerlemekte olan mızraklılar alayını bir anda yere serdi. Hepsi şaşırmış, korkmuştu. Ojeda'nın kumandasındaki süvariler merkezden saldırıyor, safları parçalıyordu. Süvarilerin kılıçları korkunçtu, önüne çıkanı katlediyordu. Yerlilerin safları alt üst oldu, kaçmaya başladılar. Bu noktada, İspanyollar "dehşet verici diğer silaha başvurdular" diye yazıyor Las Casas, "atlardan sonra, bu kez serbest bırakılan yirmi yırtıcı tazı, *'tomalo'* (yakala) çığlığı üzerine, bir saat içinde yüz kadar yerliyi avladı. Tazılar yaban domuzu dişlemeye alışkındı; yerliler tamamen çıplak gezdiklerinden, bu son derece vahşi tazıların onların çok daha hassa derilerine neler yapabileceği kolayca tahmin edilebilir." "Bu uygulama" diyordu Las Casas, "ilk kez burada düşünüldü, şeytanca bir fikirdi. Bütün Amerika'ya yayıldı ve ancak dünyanın bu bölümünde boyun eğdirilecek ve yok edilecek başka toprak ve insan kalmayınca bitecektir." "Yerli ulusunu tamamen yok etmek için düşünülüp uygulanan birçok keşiften" birincisiydi.

İki yıl önce, San Salvador Adası'ndaki düşsel güzellikteki karşılaşmadan bu yana ne değişiklikti bu!

Vega Real çatışması, Haiti Tainolarının trajik geleceğindeki kesin dönemeci işaret eder. Kabile reisleri hemen boyun eğmişti. Zaferinin sonuçlarından emin olmak için, Colombo adanın içlerine doğru yürüdü ve orada üç kale daha inşa ettirdi. Ojeda, süvari birliğiyle yolların güvenliğini sağlıyordu. "Bölge," diye yazıyor Don Fernando, "o günden sonra öylesine sakin oldu ki, tek bir Hıristiyan bile dilediği her yere güvenlik içinde gidiyordu ve yerliler de onları diledikleri yere omuzlarında taşıyarak götürüyorlardı."

Adaya barış gelmişti, ama hangi bedel karşılığında? Köle ticaretine, şimdi de haraç eklenmişti.

On dört yaşına ulaşmış her yerli, üç ayda bir, küçük bir Felemenk topunu dolduracak kadar altın tozu getirmek zorundaydı. Altın yoksa, üç ayda bir, bir *arroba* (11 kg'dan biraz fazla) eğirilmiş ya da dokunmuş pamuk teslim edilmesine izin veriliyordu. Haraç ödenirken her yerliye boynunda asılı tutması için, görevini yerine getirdiğini kanıtlayan pirinç ya da bakırdan, üstü işaretli bir plaka veriliyordu.

İstenilen haracın ilk bölümünü sadece kabile reisi Guarionex ödeyebildi. Belki de adamları henüz yağmalanmamış madenden bu kadarını sağlayabilmişlerdi. Aslında, Colombo'yu bu kadar etkilemiş olan altın kolyeler, kim bilir kaç kuşağın alın terinin ürünüydü. Haraç alınmaya başlandığı anda, yerlilerin elindeki hemen hemen bütün altın toplanmış oldu. Bundan böyle ancak akarsu ve sel yataklarının kumunu ya da çakılını yıkayarak ya da daha zahmetli ve karmaşık bir işlemle, yani toprağın üstündeki bitki örtüsü temizlenip, alüvyonlu alandaki altın damarı bulununcaya kadar kazılarak altın elde edilebilirdi.

İkinci yöntemin uygulanması, yerlilerin ellerindeki aletlerle olanaksızdı. Mısır ile *yuca* ekmek üzere toprağı sürmek için yalnızca *coa*, yani ucu yakılmış sert tahtadan yapılmış bir kazık kullanıldığını göz önünde bulundurmak yeter!

Öbür yöntem, kumun yıkanması, insanı çileden çıkaracak uzun zaman alıyor ve alışılmamış bir sabır gerektiriyordu. Sonuç genellikle yeter-

sizdi ve öyle ya da böyle kaderin nasıl bir oyun oynayacağına bağlıydı. İnsan büyük bir külçeye de rastlayabilirdi. Ama çoğunlukla hiçbir yerli talep edilen miktarda altını getiremedi.

İşte bu yüzden, kabile reisi Guarionex haracın ilk bölümünü teslim ettikten sonra Colombo'ya yöntemi değiştirmeyi önerdi: Bütün İspanyol nüfusu beslemek ve doyurmak üzere gerekli miktarda *yuca* verecekti. İnsanların –onun düşüncesine göre– madenden çok yiyeceğe ihtiyacı vardı. Amiral onu dinlemek istemedi ve yalnızca haracı yarıya indirmeyi kabul etti. Ne var ki, azaltılmış da olsa bu miktar hâlâ fazlaydı.

Başka bir ölümcül siyasi, hatta ahlaki hata daha yapıldı. Yerliler köyleri terk edip topluca dağlara kaçtılar. Kaçanların peşine köpeklerle düşüldü. Bundan kurtulmayı başaranlar, yokluk ve hastalık yüzünden kırıldı; yüzlerce talihsiz kendisini manyok ile zehirleyerek intihar etti.

Savaş, kölelik, soykırım: Birkaç yıl içinde yaşanan trajik olaylar zinciri. İspanyollar geldiğinde Haiti Adası'nda 350 bin Tainonun yaşadığı tahmin ediliyor. 1508'de, bu sayı 60 bine düşmüştü. 1548'de ise, Oviedo adadaki yerlilerden geriye kalanların beş yüzden fazla olmadığını tahmin ediyordu.

Buraya kadar yaptığımız gibi, sömürgeciliğin Cristoforo ve Bartolomeo Colombo'nun yönetiminde ve kişisel sorumluluğu altında atılan ilk adımları sırasında yapılan hatalar ve işlenen suçlar belirtilirken, olayların yer aldığı dönemi de göz ardı etmemek gerekir.

Eleştirilecek başka bir konu Sevilla pazarına gönderilen kölelerin taşınmasıdır; bugün bizim için son derece tiksindirici olan bu olayın meydana geldiği dönemi dikkate almak zorundayız. Yine de, bu durumun sömürgecilerin hatası olmaktan ziyade, o dönemin yanlışı olduğunu söyleyerek Cristoforo Colombo'yu haklı çıkarmaya çalışmak, fazla kolay olurdu. Alessandro Manzoni, cadı oldukları iddia edilenlerin yargılanıp mahkûm edilişi sırasında Kardinal Federico Borromeo'nun bazı davranışlarını anlatırken şunu gözlemliyor: "Yargılananı savunmak isteyen kişi, yapılan hatanın o kişinin kendi hatası değil, o çağın hatası olduğunu geçerli bir mazeret olarak ileri sürebilir. Bazı durumlarda, olayların incelenmesiyle ortaya çıkan bu mazeretin bir değeri de olabilir. Ama genellikle yapıldığı gibi hiçbir bilgiye dayanmazsa, hiçbir anlamı yoktur."

İşte böyle bir mazeret göstermek, Colombo'nun kendine özgü durumunda hiçbir anlam ifade etmez, çünkü yalnızca Colombo değil, başka Portekizliler, Floransalılar, Cenevizler de daha önce köle ticareti yapmışlardı, o sırada da yapmaktaydılar. Ama şurası da gerçek ki, Cenovalının bu davranışı, birinci yolculuğun tamamı ve ikinci yolculuğun da o ana kadar geçen süresi boyunca yerlilerle kurulan ilişkinin niteliğine ters düşmekteydi. Ama unutmayalım, 14 Ekim 1492 tarihinde, karşılaştığı yerliler hakkında *Seyir Defteri*'ne kaydettiği ilk izlenimler arasında şu da vardı: "Eğer haşmetmeabları hepsinin Kastilya'ya getirilmesini ya da kendi adalarında *captivos* olarak tutulmalarını emrederlerse, bu kolayca yapılabilir."

Bu bir ipucuydu. Amiral, ilk yolculuk sırasında soylu, yüce davrandı: Yerlilere iyi muamele ediyor, şiddet uygulayan gemicileri cezalandırıyor, yüce gönüllülükle hareket ediyordu. Gerçi yerlileri aşağı, küçük varlıklar olarak kabul ediyordu –bu pek de uygun bir eşitlik düşüncesi değil– ama onların yetişkinler karşısındaki çocuklar gibi saf ve masum oldukları düşüncesindeydi. İkinci yolculuğun ilk evresinde de iyi davranmayı sürdürdü.

İnsan yiyenlere davranışı ise farklıydı. Keşfedilen topraklardan köle toplama düşüncesi amiralin aklına ilk kez Karipleri gördüğünde gelmişti. Karipler, Colombo'nun dostu Tainoların azılı düşmanlarıydı, insan eti yiyorlardı, yabani ve vahşiydiler. Onların en ağır cezaları hak ettiğini düşünüyordu, demek ki köleleştirilebilirlerdi.

Oysa şimdi burada, Isabela'da, neredeyse beklenmedik şekilde, hem de erkek, kadın ve çocuk beş yüz Tainoyu köle olarak Sevilla pazarına gönderme kararı vermişti. Colombo'nun ruhunda bu kararın nasıl geliştiği ya da ortaya çıktığı hakkında bir yargıya varmak kolay değildir.

Vaftiz edilmedikleri için, Tainoların her insana gösterilmesi gereken saygıyı hak etmediklerini düşünmüş olabilir miydi? Acaba –sonradan birisinin kanıtlamayı deneyeceği gibi– yerlilerin Avrupalılar gibi ölümsüz bir ruha sahip olmadıklarını mı sanmıştı? Amiralin bu konuyla ilgili olarak *Seyir Defteri*'nde ve *Raporlar*'da yazmış oldukları, bunun aksini ileri sürüyordu. Demek ki kınanacak davranışının sebebi böyle açıklanamazdı.

Başka bir açıklama daha mümkündü. O ana kadar yerliler ile Hıristiyanlar arasında iyi niyet, dostluk, barış ilişkileri yaşanmıştı. Şimdi ise

–Isabela'ya döndüğünden beri– savaş vardı. Kölelik, o zamana kadar, Hıristiyan dünyasının sınırları içinde yer almayan her savaşın mantığı, kaçınılmaz sonucu olmuştu ve oluyordu. Hıristiyanlık ile Müslümanlık arasındaki ilişkilerde geçerli olan ölçüt, aralarında gerçek bir savaş durumunun ortaya çıktığı anda da Hıristiyan İspanyollar ile Hıristiyan olmayan Tainolar arasındaki ilişkilerde uygulandı.

Bu düşünceler duruma açıklık getirir, ama haklı çıkarmaz. Bu nedenle de, geçen yüzyılda Fransızlar ile Cenovalıların, Colombo'ya azizlik payesi verilmesini ciddi ciddi önermiş olmaları, garipten de öte, anlamsız, akıl dışıdır. Bazıları, onun Beatrice de Arana ile evlendiğini ve Fernando'nun da yasal çocukları olduğunu kabul ettirmek için de çaba harcadı: Sanki –doğru olmamakla birlikte, olsa bile– 1494'te Isabela'da işlenen pek çok suçun, ya da sadece bazı suçların sorumluluğunu taşıyan bir insan azizleştirilebilirmiş gibi.

Colombo her zaman böyle değildi. Onun farklı görünümleri vardır. Birinci ve ikinci yolculukta yaşanan olaylarda, Hıristiyanlığın erdemine içten inanan insan ile kendisinin ve hükümdarlarının zenginliğini, gücünü yaymaya, arttırmaya niyetli insan arasındaki zıtlık ortaya çıkmıştı. Bu zıtlıklar, derin inancı, sorunlu siyaseti, şiddetli tutkuları, mistik coşkunlukları nedeniyle Cristoforo Colombo'ya yakınlık duymamızı sağlıyor. Ne var ki, yine bu zıtlıklar, olağanüstü büyük denizci Colombo'da siyasi niteliklerin ve azizlik erdemlerinin eksik olduğunu gösteriyor.

Otuzuncu Bölüm

SESSİZ SEDASIZ İSPANYA'YA DÖNÜŞ

Amiral 10 Mart 1496'da İspanya'ya hareket etti. Peder Boil'in, Margarite'nin ve düş kırıklığına uğrayıp ya da hastalanıp anavatana geri dönmek için Amerika'dan ayrılmış pek çok kişinin suçlamalarına karşı kendini savunmak için gitmesi gerekiyordu.

Dönüş yolculuğuna başlarken, Amiral yeni başkenti kurma görevini Bartolomeo'ya verdi. Bartolomeo güney sahiline yöneldi. Bir ırmağın ağzında, altınlı kum bakımından zengin, pek çok ırmağın suladığı, olağanüstü verimli bir bölgede mükemmel bir doğal liman belirledi. Babaları Domenico'nun anısına yeni sömürgeye "Santo Domingo" adını verdi. Cristoforo'nun, kâşifin değişmez ilkesi, her yere Hıristiyanlığı ya da İspanyol ulusunu anımsatan adları zorla kabul ettirmekti. Bir tek kere, Saona Adası için bu ilkeye aykırı davranmış ve bunu –açıkça söylüyordu– kendisi ya da ailesi için değil, Michele da Cuneo'nun onuruna yapmıştı. Yabancı köken unutulmalı, yeni ikinci vatana saygı tam olmalıydı. Bartolomeo'nun böyle titizlikleri yoktu; yeni başkenti adlandırırken babasını anımsatmayı düşünüyordu. Ama Cristoforo, yeni başkente Yeni Isabela demekte inat edecekti.

Eski Isabela gitgide boşalırken, yenisi hızla zenginleşti, gelişti, gerçek bir başkent oldu. II. Felipe kenti şöyle tanımlıyor: "*Escala, puerto y clave de todas las Indias*" (Las Indias'ın iskelesi, limanı ve anahtarı).

İkinci yolculuğun dönüşü olağanın üstünde uzun sürdü. 11 Temmuz'da Cadiz körfezinde tamamlandı.

İki yüz yirmi beş Hıristiyan ve Isabela'dan hareket ederken gemiye binmiş otuz yerliden geriye kalan birkaçı vardı gemilerde. Küçük iki geminin –bunlarda genellikle iki düzine denizci yer alırdı– bu kadar çok insanı nasıl taşıyabildiğini anlamak güç. Buna karşılık, Antilleri terk etme isteğinin ne kadar kuvvetli olduğunu sezmek de zor değil. Yeryüzü cennetinin arayışı içinde yeni topraklara göç etmiş olan insanlar, cehennem değilse bile Araf'tan, feri kaçmış gözleri, tükenmiş bedenleriyle geri dönüyorlardı.

Bernaldez'e göre, Okyanus'un Amirali, Hindistan Naibi ve Valisi "Fransisken tarikatının rengindeki kumaştan Aziz Francis tarzı bol bir elbise giymiş ve kordon takmış"tı.

Kordonu adak olarak taşıyordu, ama giysi, Fransiskenlerin diyakoz [papaz yardımcısı] kıyafetiyle kolayca karıştırılan, oysa denizcilerin her zaman giydikleri kaba kumaştandı. Her ne olursa olsun, Colombo yoksul giysiler içindeydi, daha doğrusu üstünde tayfa giysisi vardı. Komutan ya da amiral giysisi değil.

Ama hükümdarları ziyarete gittiğinde yanında altı yüz *castellano* ağırlığında bir altın zincir götürmüştü. Zinciri şehre girişte ve yollarda kendisine eşlik eden yerlilerden birinin –Caonabo'nun oğlu– boynuna takmıştı. Zaten, hükümdarlara yaptığı ziyaret de bu kez ilk yolculuktan dönüşte yaptığı ziyaretten farklı bir yol izliyordu. Colombo, Cadiz'de karaya ayak basar basmaz hemen huzura çıkma talebinde bulunmuştu; beklemek üzere Sevilla'ya gitti.

Bu, uzun bir bekleyişti.

Sarayda, Boil ile Margarite aylardan beri gizlice kumpas kuruyorlardı. Şimdi onlara bir ihbar ve tanıklık dosyasıyla Aguado da katılmıştı.

Bazı tarihçiler, Colombo ile Katolik hükümdarlar arasındaki ilişkiler çerçevesinde, Fernando ile Isabela'nın tutumlarının birbirlerine zıt olduğunu görmek isterler: Kral kuşkulu, sabırsız, muhaliftir, kraliçe ise hoşgörülü, anlayışlı, hayran. Fakat bu konuda ciddi bir kanıt yoktur.

Ancak, Colombo'nun Katalan düşmanlarının sayısının, Kastilyalıların sayısından çok daha fazla olduğu varsayımı doğrudur. Gerçekten de sarayda bir "Katalan hizbi"nden söz ediliyordu. Sadece kişisel bir mesele değildi bu, büyük keşfin Kastilyalıların kendi başlarına başardıkları bir girişim olarak sunulması onları kızdırdığı için: "*Por Castilla y por León nuevo mundo halló Colón*" [Colombo Yeni Dünya'yı Kastilya ve Leon sayesinde buldu] diyordu Kastilyalılar. Gerçi Margarite ile Peder Boil Katalandı, ama o çetin Aguado ile kuyumcu Zedo da Sevillalıydı. Amiralin ceza olarak ülkesine geri gönderdiği Zedo, Hispaniola'dan gelen altın külçeleri ile kolyelerin düşük alaşımlı olduğu söylentisini yaymıştı. Bunun adi bir yalan olduğunu kanıtlamak kolay oldu. Bununla birlikte, iftira bir rüzgârdır; yal-

nızca Zedo'nunki değil, diğerleri de. Cenovalı artık kamuoyunun desteğini yitirmişti. Hükümdarlar ise ona hâlâ saygı ve şükran duyuyorlardı. En azından, Almazan'da kaleme alınmış 12 Temmuz 1496 tarihli mektuptan bu sonuç çıkıyordu.

Mektup kibarca yazılmıştı, iyi niyetliydi, ama Colombo'nun huzura kabulünü erteliyordu. Ağustos ayında, özellikle anlamlı başka bir mektup geldi: Isabela, Avusturya Arşidükü Philippe [Felipe] ile evlenecek olan Prenses Juana ve maiyetini düğün törenine götürmek üzere Biskay Körfezi'nden Felemenk'e doğru hareket edecek gemilerin izlemesi gereken en iyi rotanın hangisi olduğu konusunda Colombo'ya akıl danışıyordu.

Demek ki kraliçe deneyimli denizciye hâlâ güveniyor, itibar ediyordu. Cenovalı da önerilerini zamanında iletti; Isabela'nın yanıtı da –18 Ağustos tarihli– yine kibarca ve minnettarlık doluydu.

Sonbaharda hükümdarlar başka bir evliliğin kutlandığı Burgos'taydı. Veliaht Prens Don Juan ile İmparator Maximilien'in kızı Prenses Marguerite'in düğünü yapılıyordu.

Colombo, Burgos'ta nihayet kabul edildi. Hükümdarlar ona iyi niyetli davrandılar. Peder Boil, Margarite ve Aguado'nun suçlamaları ve iftiraları reddedilmişti.

Bazıları temelsiz olan eleştiriler, hükümdarların minnettarlık ve güvenlerini yitirmelerine henüz yol açmamıştı.

Düşmanları ve dedikoducuları tek bir şey hoşnut etti: Bartolomeo'nun *adelantado* olarak atanmasının kabul edilmemesi. Atama hakkı hukuken naibe ait değildi. Ancak hükümdarlar bu unvanı verebilirdi ve onlar da bir yıl sonra, 22 Temmuz 1497 tarihinde, bu atamayı onayladılar.

Colombo, Burgos'taki ilk karşılaşmadan beri üçüncü yolculuk için gemi ve olanak istiyordu. Saplantısı devam ediyordu. Kesin hedefe, Hindistan'a, henüz ulaşılmamıştı. Colombo'nun oraya gitmesi gerekiyordu.

1496 sonbaharında, üçüncü yolculuktan söz edilmeye başlandı. 1498 mayısına kadar Colombo ikinci yolculukta karşılaştıklarından çok daha ağır sorunlarla karşılaştı. Ama nihayet, inatçılığı sayesinde sonuca ulaşmayı başardı. 30 Mayıs 1498'te üçüncü keşif yolculuğu için hareket etti.

Otuz Birinci Bölüm

TORDESILLAS ANLAŞMASI, FERRER, VESPUCCI VE ÜÇÜNCÜ YOLCULUĞUN HAZIRLIĞI

Üçüncü yolculuğun rotasını Colombo çok daha güneye yöneltti. 7 Haziran 1494'te, İspanya ile Portekiz arasında Tordesillas Anlaşması imzalanmıştı. Bu anlaşmayla, Colombo'nun ilk yolculuğunun keşiflerinden sonra, gelecekteki keşifleri öngörülerek, Atlas Okyanusu'nda doğu ile batı arasında bir *raya* (ayırma çizgisi) çiziliyordu. Önceki sınırlar hep kuzey ile güney arasındaydı.

Colombo'nun *raya*'nın, Asor Takımadaları'nın yüz fersah (yaklaşık 600 km) batısında yer almasını önermiş olduğu da açıktır. Papa da, resmi mührünü taşıyan *Inter caetera* ile (3 Mayıs 1493) Colombo'nun, İspanya'nın da benimsediği önerilerini aynen kabul etmişti. Portekiz buna karşı çıktı, Kraliçe Isabela da her zamanki gibi kararlı ve inatçıydı, niyeti İberyalı komşusuyla uzlaşmaya varmaktı. Böylece, İspanya ile Portekiz birlikte karar vererek *raya*'yı 270 fersah batıya kaydırdılar; sonunda *raya* Yeşil Burun Takımadaları'nın batısından 370 fersah ötede yer aldı. Bu boylamın doğusunda, İspanyol gemileri tarafından da olsa keşfedilecek bütün adalar Portekiz'e ait olacaktı. Bu çizginin batısında, Portekiz gemileri tarafından da olsa keşfedilenler de İspanya'ya ait olacaktı.

Tordesillas Anlaşması'nın sonuçları bir kitap oluşturabilecek kadar çoktur. Yalnız şunu da belirtelim ki anlaşmazlık aslında sona ermemişti, kısa süre sonra eskisinden de şiddetli bir anlaşmazlık çıkacaktı. Ayrıca, *raya*'nın yüz fersahtan 370'e çekilmesi nedeniyle İspanya, Portekiz'in Brezilya üzerindeki hakimiyetini kabul etmek zorunda kalmıştı.

Burada, Tordesillas Anlaşması'nın hemen görülen bir sonucuna dikkat çekmek istiyoruz: Colombo'nun üçüncü yolculuğu, yepyeni koşullarda, bir huzur ortamında başlayabilirdi. İlk iki yolculukta yakasını bir türlü bırakmayan endişelerden kurtulmuştu artık. Daha önce İspanyol gemileri Madeira, Porto Santo, Yeşil Burun Adaları'na uğrayamamıştı. Oysa

şimdi, üçüncü yolculukta, bu adalara çıkmak yasak değildi. İspanya ile Portekiz arasındaki anlaşma, bu adalardan geçişe ve erzak temini için üs olarak yararlanmaya olanak sağlıyordu.

Ne var ki İspanyol-Portekiz anlaşması yalnızca koşullandırıcı oldu, belirleyici olamadı. Colombo'nun güneydeki rotayı izlemesini sağlayan, Colombo taraftarlarının büyük çoğunluğunun ilgilenmediği başka bir olaydı. Bu konu hakkında, Katalan kozmoğraf Jaime Ferrer'in savlarına ve Colombo ile yaptığı yazışmalara başvuruyoruz. Ferrer'in Colombo'nun keşifleri üzerindeki etkisi Toscanelli'ninkiyle karşılaştırılamaz. Bununla birlikte, sadece bir değinmeden fazlasını hak edecek değer ve önemdedir.

Jaime Ferrer, 1445 civarında, Katalonya'nın Gerona bölgesindeki Blanes'ten fazla uzak olmayan Vidreras'ta doğdu. Genç yaşta Napoli'ye yerleşti. Burada Juan Ferrer adlı biri kraliyet hazinedarıydı, bir başka Ferrer de kralın kuyumcusuydu. Bu iki kişinin, genç Jaime'nin akrabası olması muhtemeldir, ama kesin değildir.

Jaime Ferrer kendi kendini eğitmişti. "Cevahirci"[1] unvanını almak için zaten eğitim görmek gerekiyordu; Ferrer de bilgisini, bugün üniversite eğitimi diyebileceğimiz bir hazırlık dönemi olmadan güç açıklanabilecek kozmoğrafya ve bununla bağlantılı olarak matematik ve astronomi konularında sergilemişti.

1466 yılında, Jaime Ferrer'in artık Napoli kraliyet sarayında bulunduğu kesindir ve belgelenmiştir. 1469'da Ferrer, Aragon kralını desteklemek üzere Katalonya'ya yelken açan gemilerde veznedardı. Kraliyet atama listesinde İtalyanca Giacomo adıyla anılmıştır. Kısa sürede, "cevahirci" görevine yeniden döndü. Değerli taş aramak ve satın almak üzere Kahire'ye, Şam'a, Rodos'a, Hayfa'ya, Beyrut'a, Venedik'e, Roma'ya gitti. Napoli Kralı I. Ferdinando'nun güvenini kazandı. Sonra topçuların Abruzzo'ya taşınması üzerine donanma için şarap ve barut alımıyla ilgilendi. 1488'de Kraliçe Giovanna'nın hizmetinde bulundu. Artık hatırı sayılır bir servete sahipti, bir cevahirciden çok daha öte biriydi: Hassas görevler verilen bir danışman. Yine 1488'de, Ferrer elçi Giovanni Galiano'ya eşlik ederek Napoli'den hareket etti. Cenova'da, yeni bir Haçlı Seferi beklentisiyle kısa süre önce inşa edilmiş olan katedralin muhteşem şapelinde korunan Kutsal

Tas'ı ziyaret etti. İspanya'ya vardığında Blanes'te kalmış olması muhtemeldir; Blanes, Katalonya'nın doğu kıyısında, Barselona'dan yaklaşık altmış kilometre uzaklıkta harika bir kentti. Jaime Ferrer'in, sık sık gittiği Barselona'da, 1493 nisanında büyük kâşifin törenle kente girişine katılmış olması da ihtimal dahilindedir.

Bir şey kesindi: Ferrer, sarayda tanınan ve değer verilen bir kozmoğraftı. İspanya Yüce Kardinali'nin 23 Ağustos 1493 tarihini taşıyan ve Ferrer'e hitaben yazılmış mektubu bunu doğrulamaktadır: "Jaime Ferrer, özel dostumuz, yapılacak bazı işler konusunda sizinle görüşmek istiyoruz ve bu nedenle de bu mektubumuz doğrultusunda yola çıkmanızı ve dünya haritası ile, eğer varsa, kozmoğrafyayla ilgili diğer gereçleri de yanınıza alarak buraya, Barselona'ya gelmenizi talep istiyoruz."

Mektuptan, Ferrer'in Kardinal Mendoza ile daha önce de temas kurmuş olduğu anlaşılıyor. Ayrıca "İkinci Kral" denen bu kardinalin Colombo'nun Atlas Okyanusu'ndaki keşifleriyle bağlantılı olan kozmoğrafya konularına duyduğu büyük ilgi de yeterince açıktır.

Tordesillas Anlaşması'yla konuya ilgi artmıştı. Kimileri bunu diplomatik bir başarı olarak kabul ediyor, kimileri de Portekizlilere verilen bir ödün sayıp eleştiriyordu. Kral ile kraliçe kaygılıydı. Kendilerini tedirgin etmeye başlayan sorun, yani Tordesillas Anlaşması'nın pratik sonuçları hakkında ayrıntılı görüşünü almak üzere Ferrer'i saraya davet ettiler. Ferrer bu kadar tartışılan *raya*'yı saptamak üzere, biri bilimsel, biri uygulamalı iki yöntem belirtti. Colombo'nun kişiliğini ve girişimini yürekten takdir ediyor ve hayranlığını, takdirlerini ifade ediyordu. Isabela, Ferrer'in düşüncesini öğrendi ve doğrudan amirale yazmasını önerdi. Katalan kozmoğrafın mektubu 5 Ağustos 1495 tarihini taşıyor ve geniş bir açıklamayı hak ediyor.

"Kraliçemiz, Efendimiz, önerilerimi ve düşüncelerimi size yazmamı emretti." Ferrer de, keşfedilmiş toprakların havari Aziz Tomas'ın bedeninin gömülü olduğu Asya'ya benzediği konusunda Colombo ile aynı kanıdaydı. Bu, Colombo'nun tecrübe düzeyinde savunulamayacak olan hatasının –daha önce de gösterildiği gibi– o dönemin bilim düzeyine göre haklı gösterilebileceğini doğrular. Yalnızca Toscanelli değil, o zamanın bütün kozmoğrafya bilimi de aynı şekilde sorumludur bu olanlardan.

"Ekvator'un öteki tarafında," diye sürdürüyor Ferrer, "değerli taşlar, altın, baharat, afyon gibi önemli ve değerli şeyler bulunduğunu destekliyorum. Levant'ta, Kahire'de, Şam'da edindiğim sayısız deneyime dayanarak bunu söyleyebiliyorum. Pek çok Hintli, Arap ve Habeşliden dinlediğime göre bu çok değerli maddelerin, sakinleri siyah ya da koyu esmer olan çok sıcak bölgelerden geldiği kesindir. Bu nedenle, kanıma göre, Zat-ı Aliniz böyle insanlar bulmadıkça, yukarıda söz konusu edilen bolluğu da bulamayacaktır. Bütün bunları gözünüz kapalı bile fark edeceğinizi iyi biliyorum. Yine de Zat-ı Aliniz buna dikkat etmeli, özen göstermeli ki Tanrı hoşnut olsun ve hükümdarlarımız da memnun kalsın."

Mektup *"Al muy magnìfico y spetable Señor Almirante de los Indias. En la gran Isla de Cibau"*ya [Los Indios'un muhteşem ve muhterem Senor Amiral'ine. Büyük Cibau adasında] gönderiliyor.

Mektubun Colombo'ya Hispaniola'da mı, yoksa dönüşünde İspanya'da mı ulaştığını bilmiyoruz. Kraliçenin bu mektuplaşmada aracı olması, yalnızca mektubun yerine ulaşmış olduğu değil, aynı zamanda Katalan kozmoğraf ile amiralin karşılaşmış olabileceği kanımızı da pekiştiriyor. Evet, karşılaştılar ve birbirlerini anladılar. Sonuna kadar Katolik ve mistik bir dünya anlayışı, Asya'yı Atlas Okyanusu'nun ötesine yerleştiren kozmoğrafya kuramı, coğrafya tutkusu, değerli taşlara duyulan merak ve ilgi onları birleştirdi. Ayrıca İtalya'da yaşadığı uzun yıllar Ferrer'in yabancı kökenli amirale yakınlaşmasını sağlıyordu; Hıristiyan oldukları için güçlü ortak yanları olsa da genelde halkları ve kültürleri ayıran engelleri aşmak zorunda kalmamışlardı

Demek ki birbirlerini tanıdılar, anladılar, birbirlerini karşılıklı olarak etkilediler.

Zaten Colombo, Küba, Hispaniola ve Jamaika'nın Asya olduğunu düşünmekte inat ediyordu. Ferrer onun bu kanaatini pekiştirmeye yardım etti. Colombo, hep Asya'da altın ve değerli taşlar bulmayı arzulamıştı. Cevahirci olduğunu mektuplarında belirtmekten çekinmeyen Ferrer de bu arzuyu alevlendirdi. Colombo, doğunun büyük zenginliklerinin Hindistan'da, yani Küba ve Hispaniola'dan daha güneydeki enlemlerde bulunduğu düşüncesini geliştirmişti. Ferrer, genç Cristoforo'nun ilk düşlerini uyar-

mış olan Sakız Adası kapısından çok daha doğuya açılan iki görkemli kapıda, Kahire ile Şam'da karşılaştığı Hintlilerin, Arapların ve Etiyopyalıların tanıklığını örnek vererek bu düşünceyi doğruluyordu.

Ferrer'in doğrulaması, kesin kararı getirdi. Colombo tasarıyı Kral Joao'ya sunduğu zaman Yeşil Burun Adaları'ndan hareket etmeyi belki de henüz düşünmemişti. Birinci ve ikinci yolculuğa, Portekiz'le başları derde girmesin diye Kanarya Adaları'ndan başlamıştı. Tordesillas Antlaşması artık her tür kaygıyı ortadan kaldırıyordu. Yeşil Burun Adaları'na uğrayabilirdi. Oradan da *"al Austro j mediodía, que es abajo de la linea equinoccial, donde dice al Almirante que debajo de aquel parallelo se halla mas oro y cosas del valor"* [Amiralin altın ve diğer kıymetli şeyler olduğunu söylediği enlemin, Gün-tün eşitliği çizgisinin altında güney rüzgârını bulmak] için –diye onaylıyor Las Casas– güneybatı rotasını izledi.

Katalan kozmoğraf ve cevahirci Jaime Ferrer'in aşağı yukarı aynı sözcüklerle yinelenen önerisi, tam olarak böyleydi. Ferrer, Colombo ile ilgili yazılı tarihin uzun süredir unuttuğu bir kişidir.

Şu halde üçüncü yolculuk güzergâhının değiştirilişinde Jaime Ferrer'in kuşkusuz kayda değer bir etkisi olmuştu. Amerigo Vespucci hakkında bu kadar kesin olamayız. Ama ondan da bahsetmek iyi olur, çünkü o da seferin hazırlıklarıyla meşgul oluyordu ve tarihin akışını değiştiren bir başka kahraman da Vespucci olduğundan, iki denizci arasındaki ilişkiler hakkındaki gerçeği ortaya çıkarmak yerinde olur.

Her şeyden önce, uzman araştırmacıların bildiği ama çoğu kişinin bilmediği bir nokta: Cristoforo Colombo ile Amerigo Vespucci birbirlerini tanımakla kalmıyorlardı, onlar dosttu. Vespucci 1492'den, hatta daha önceden beri Berardi'nin sağ koluydu. Berardi ile Cristoforo'yu birbirine bağlayanın dostluk ve aynı zamanda mali işler olduğunu zaten biliyoruz. Vespucci'nin de böyle bir ilişkide yer alması doğaldı, gerçekten de Vespucci asıl işinin yanı sıra, muhtemelen Ibarra dahil diğer armatörlerin de katılımıyla Colombo'nun ikinci yolculuğa çıkacağı donanmanın hazırlıklarıyla meşguldü.

1495'te Berardi öldü. Vasiyetini yerine getirecek ve şirketin başına geçecek kişi olarak, Amerigo Vespucci'yi bıraktı. Bu sırada, üçüncü büyük

keşif yolculuğunun hazırlığı içinde, iki kahramanı yan yana buluyoruz: Birbirine saygı duyan iki dost, aynı mali çıkarlar ve tutkularla, yeni şeylere karşı doymak bilmez merakla işlerine bağlanan iki kişi.

Bu dostluk ve saygıya ilişkin kuşkuya yer bırakmayan gerçek bir belge var: 5 Şubat 1505 tarihli bir mektup.

"Amerigo Vespucci, bana her zaman iyi davrandı," diye yazıyor amiral oğlu Diego'ya, "son derece dürüst bir insan"; "şimdi, benim için bir şeyler yapmak, durumu lehime çevirmek üzere saraya gidiyor"; "benim için mümkün olan her şeyi yapmaya kararlı"; "bundan yararlanmaya ve onun için çalışmaya bak, o elinden gelen her şeyi yapar, konuşur ve işe koyulur, ondan kuşkulanmamaları için, yapman gerekenleri gizli yap. Benim için yararlı olabilecek her şeyi ona söyledim, bana nasıl davranmış ve davranmakta oldukları hakkında ona bilgi verdim."

Bunlar, saraya karşı –haklı olarak– hırçın, geçimsiz ve kuşkucu olduğunu bildiğimiz Colombo'nun Vespucci'ye nasıl güven ve minnettarlık duyduğunu gösteren ifadeler. Bunlar, iki büyük denizci arasında rekabet ya da düşmanlık bulmaya çalışan her girişimi engelleyen ifadeler.

Yeni yerler keşfetme merakı okyanusun amiralini Floransalı şirket yöneticisine yaklaştırmıştı. Denizlere açılma ve keşfetme tutkusunun Vespucci'ye Cenovalıdan mı geçtiğini, yoksa 1493 Paskalya'sında Sevilla'yı saran coşkulu havayla körüklenen ateşli ruhunda kendiliğinden mi doğduğunu bilmek güç. O Sevilla ki İspanya'nın Atlas Okyanusu'na açılan kapısı, okyanusun ötesindeki Yeni Topraklar'a doğru Avrupa'dan hareket noktasıydı.

Gerek işi –gemilere erzak ve donanım, Atlas Okyanusu'nda yolculuğa çıkacaklar için harita ve gereç sağlamak– gerekse Yeni Topraklar'ın harikaları hakkında sürekli gelen haberler, Vespucci'nin kendini parlak bir denizcilik mesleğine hazırlamasına, olgunlaştırmasına ve geliştirmesine yardım etti.

Gerçekten de Vespucci, kendi adını alacak olan anakaranın keşfi için belirleyici olan iki sefer düzenledi. 1499 yılında Ojeda'nın yönettiği ve Guyana'ya ulaşan ilk sefer hakkında hâlâ birbiriyle çelişen düşünceler mevcuttur. Bazılarına göre Ojeda, Juan de la Cosa ile birlikte iki gemiyle kuzeye doğru yönelirken, Vespucci de diğer iki geminin pruvasını güneye doğ-

ru çevirerek Amazon Irmağı'nın ağzına varmış olmalıydı. Ne var ki bu yalnızca bir varsayımdır. Oysa, 1501 tarihli sefer hakkında hiçbir kuşku yoktur. Vespucci ekvator çizgisi üzerinden Brezilya kıyısına vardı ve 32°'nin ötesine kadar ilerledi, 50° güney enlemine kadar indiği de söylenir.

Balboa'nın Panama kıstağını geçmesi ve Avrupalıların Yeni Topraklar ile Asya arasında başka bir okyanus daha bulunduğunu anlamaları için dokuz yıl geçmesi gerekti. Bununla birlikte, Vespucci'nin yolculuğu o zamana kadar asla ulaşılmamış derecede güneyde yer alan bir karaya ulaşmıştı: Bartolomeo Diaz'ın Afrika'da kıyılarını dolaştığı burnun da daha güneyinde bir kara. Buranın Asya olduğuna dair hiçbir ipucuna rastlamamıştı. Böylece bu yolculuk, Yeni Topraklar'ın Asya'dan tümüyle bağımsız bir anakara kitlesi oluşturduğunu gösteren ilk adım oldu.

Colombo'da eksik olmayan ama engellenmiş sezgi, Vespucci'nin yücelmesine yol açtı; bu onun hakkıydı.

Biz konumuza dönelim: Colombo'nun üçüncü yolculuğunun hazırlığı. Cenovalının 1505 tarihli mektubunda ifade ettiği minnettarlık, Floransalının para ve organizasyon açısından elinden gelen her şeyi yaptığını kesin kes gösteriyor. Ama, fazladan bir şey daha yapmış olması da uzak bir ihtimal değildir: Yani, Colombo'yu yeni güney rotasına yöneltmeye yardımcı olmak.

Elimizde belge yok. Ama, yukarıdaki düşünceler, daha Atlas Okyanusu'na açılmadan önce Vespucci'nin kozmoğraf Jaime Ferrer'in Colombo'ya yazdıkları konusunda ikna olduğu varsayımını doğrular: "Ekvator'un diğer bölümünde değerli taşlar, altın, baharat, afyon var"; "bu çok değerli malların büyük bölümü çok sıcak bölgelerden geliyor." 1496'dan beri –henüz gemi şirketini yönetirken– Vespucci'nin aklında, sonradan yolculukları sırasında gerçekleştireceği bir eylem planı vardı. Bu planını dostu Colombo'ya açıklayarak onun Ferrer'in önerdiği, Tordesillas Anlaşması'nın da olanak sağladığı yeni rotaya yönelmesine katkıda bulundu.

Otuz İkinci Bölüm

"OTRO MUNDO"

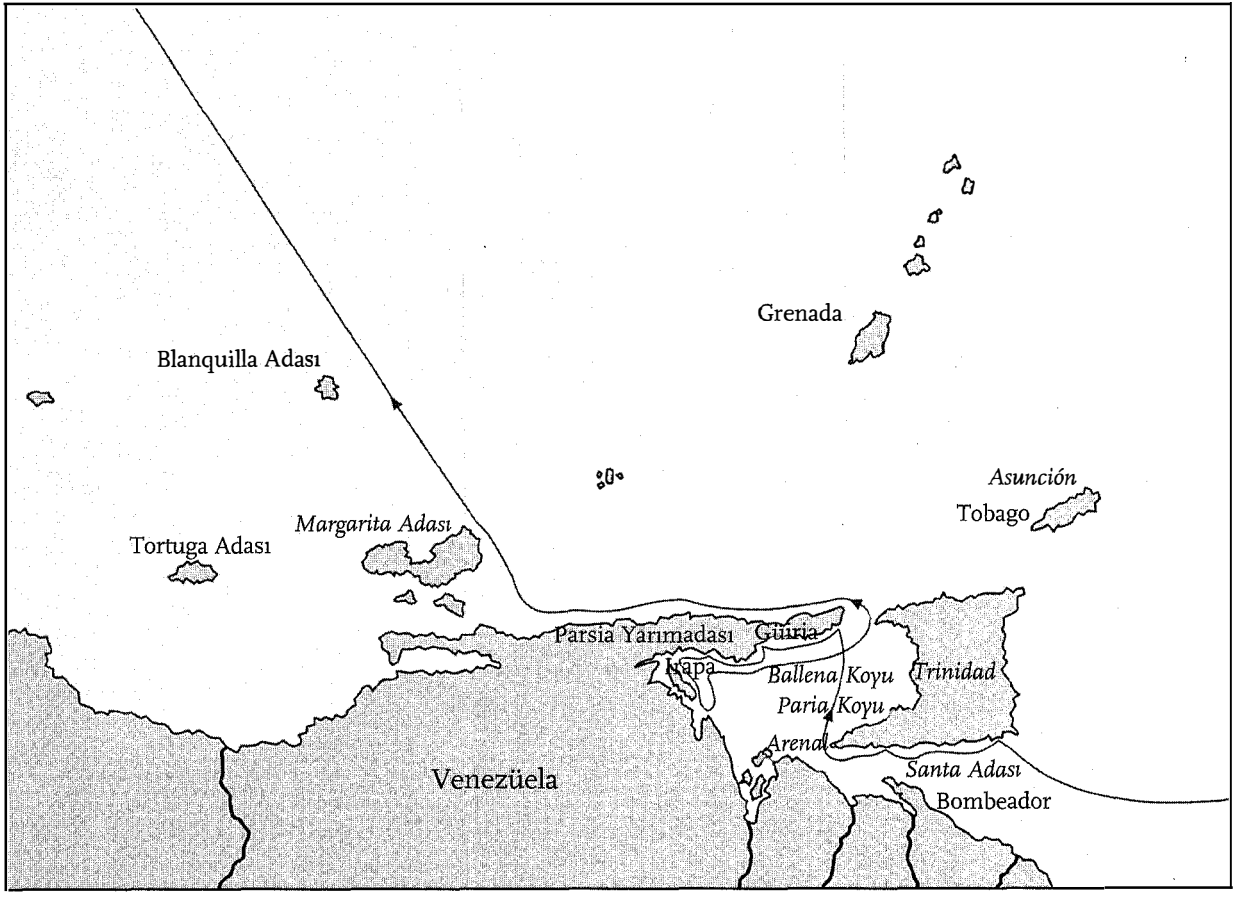
Büyük keşfin bir başka önemli anı yaşanıyordu. 1498 Ağustosuydu. Colombo güneyde, Afrika'nın karşısında olan, ama ne Afrika, ne de Asya, elbette Avrupa da olmayan bir kara keşfetti. Burası, ıssız, kurak, kimsenin oturmadığı bir toprak değildi. Uysal, güzel, verimli, gür bitki örtüsüne sahip ve meskûn bir yerdi. Güneyden gelen bir ırmağın sağladığı, inanılmaz bir su bolluğu vardı. Bu akarsuyun varlığı, hiçbir kuşkuya meydan vermeyecek şekilde, gerçek bir anakaranın söz konusu olduğunu gösteriyordu. Demek ki bu, ilkçağın, ortaçağın, Hıristiyanlığın, Müslüman dünyanın, Hindistan'ın ve Çin'in o güne kadar varlığından haberdar olmadığı dördüncü bir kıtaydı. Kesinlikle bilinmeyen ve kendisi de diğer üçünün varlığından haberdar olmayan dördüncü bir anakara.

Böylece 1498 ağustosunda, coğrafya bilimindeki en büyük devrim meydana geldi. Kozmoğrafya bilimi alt üst oldu. Tıpkı 1492'de, insanlık tarihindeki en büyük karşılaşmada olduğu gibi, coğrafyanın bu büyük –en büyük– devrimi de filizlenmekte güçlük çekecek, kendini göstermekte zorlanacaktı; Colombo bile bu devrimin ancak bir bölümünü kavrayabilecek ve açıklayabilecekti.

San Salvador'dakinden farklı olarak, Colombo Venezuela denizlerinde çekingen ve tedirgindi. Sanki bu harika habere olumsuz tepki gösteriyor, orada duran açık seçik, kesin, kuşkulanılamaz keşfi geri çevirmek istiyordu. Gözlemleri, ifadeleri karışık, genellikle de çelişkiliydi.

Bu kafa karışıklığı, belirsizlik ve şaşkınlığı, bir araya gelen iki sebep haklı çıkarıyor: Birincisi, Colombo'nun kişiliği, ikincisi de fiziki koşullar.

Colombo'nun hem modern çağa, hem de ortaçağa ait olduğunu daha önce söyledik. Doğanın aldığı biçimleri gözlemleyip incelerken çağdaş bir insandı o. Deneyimden öğretiye geçerken ya da geçmeyi denerken, görsel verilerden genel yasalar ve ilkeler çıkarmak istediği zaman, özel durumlardan evrensele ulaşmayı denediği zamanlarda ise ortaçağa aitti.

9- Güney Amerika'daki üçüncü keşif yolculuğunun güzergâhı (31 Temmuz - 15 Ağustos 1498)

Coğrafya alanında, özellikle de denizcilik biliminde, Colombo kendi kendini yetiştirmiş olmakla birlikte, büyük, çok büyük bir uzmandı. Döneminin ve yararlanılabilir aletlerin sınırları içinde modern çağın müthiş bir habercisiydi. Ama belirli bir coğrafyadan genel coğrafyaya geçince ortaçağın önyargıları yüzünden tökezliyor; kozmoğrafya, felsefe ve ilahiyatın tehlikeli bölgelerinde denemelere girişince tamamen ortaçağlı oluyordu.

Büyük keşfin bu olağanüstü anındaki kafa karışıklığı, belirsizlik ve çelişkilerin diğer nedeni de, 1498 ağustosunda Cenovalının içinde bulunduğu fiziksel koşullardı.

Colombo, Sevilla'dan yola çıktığından beri iyi değildi. Dördüncü yolculukta ona acı verecek olan damla hastalığı canını sıkmaya başlamıştı. Yeşil Burun Adaları'ndaki kavurucu iklim, ekvatorun altında, Atlas Okyanusu'nun ortasında sekiz gün boyunca süren o ölü sükûneti, şiddetli bir göz yanmasına sebep olmuştu. Kendisinden başka kimseye güvenememiş, rotadan yalnızca kendini sorumlu tutmuş, işini bir an olsun başkasına devretmeyip doğuştan keskin, mükemmel gözlerini mahvetmişti: Sabahları, arkasındaki güneş göğün aydınlığını yoğun ve yakıcı hale getirdiği zaman pruvada sürekli ufka bakarak; öğleden sonraları, batıya doğru çizilmiş rota, önündeki güneşe sabit bakmasını gerektirdiği zaman; aysız gecelerde, gemiyi alabora edebilecek dalgaların karanlığına nüfuz etmek için bakarken, gözlerine yalnızca yıldızlar yardımcı olduğu zaman.

Colombo'nun gözleri şişmişti, sulanıyor, kanlanıyordu. Karaya ulaşınca, görmesi gereken her şeyi göremedi. O yörelerin doğasını daha iyi anlamasına yardımcı olabilecek izlenimleri alamadı. Diğer iki yolculukta özümlemiş, denetlemiş, derinleştirmiş olduğu gözlemleri yapamadı. *Seyir Defteri*'ni bile kendisi yazmadı; büyük olasılıkla başkasına yazdırmıştı ya da defter onun söylediklerine göre yazılmıştı. Söylediklerinin çoğu, kendi kişisel deneyimlerinin değil, başkalarının kendisine aktardıklarının ürünüydü.

1498 ağustosundaki büyük keşfin sahnesi Paria Körfezi oldu.

Bu satırların yazarı Paria Körfezi'ni buharlı gemiyle, sandalla, uçakla, helikopterle uzun uzun, birkaç kez dolaştı. Kıyıların değişik noktalarında mola verdi, başlıca akarsuyundan ve bol sularıyla önem kazanan diğer ırmaklarının bazılarından içerilere doğru sokuldu. Venezuela Askeri Coğ-

rafya Kurumu'nun topografya haritalarının ve belediye başkanları, lostromolar, balıkçılar gibi yerel uzmanların açıklamaları sayesinde bölgenin coğrafi şekilleri hakkında yeterince kesin bir fikir oluşturmayı başardı. İspanyol denizciler ile amirallerinin çektiği olağanüstü güçlükleri, gerçekten karaya ulaşıp ulaşmadıkları konusunda düştüğü ikilemi anladı. Bazıları kesin, diğerleri gerçek dışı, çoğu çelişkili olan onca karışıklığın, onca varsayımın, tezin, Colombo'nun zihninde ve *Seyir Defteri*'nde nasıl olgunlaştığını kavradı.

İşte, anakarayla ilk temastan itibaren Colombo'daki bu keşfi bilince çıkarma çabasının evreleri ve elbette tarihleri.

Çarşamba, 1 Ağustos 1498: Üç geminin denizcileri ilk kez Güney Amerika kıtasını fark ediyor. Hiç kimse bunun anakara olduğunu hayal etmiyor. Colombo bu toprağa Isla Sancta [Kutsal Ada] adını veriyor.

Cumartesi, 4 Ağustos: Üç gemi Paria Yarımadası'nın ucunda, yani anakara sahilinde demir atıyor. Ne var ki, kimse bunu bilmiyor. Hepsi yarımadanın bir ada olduğunu sanıyor. Colombo bu toprağa, İspanya Sarayı'nda kendisini sonuna kadar desteklemiş olan Monsenyör Geraldini'nin annesine saygı belirtisi olarak Isla de Gracia adını veriyor.

Pazartesi, 6 Ağustos: Güiria'da bölgeye İspanya adına el konuluyor. Zaten kimse bu toprağın anakaranın bir parçası, daha da beteri, yeni bir kıtanın parçası olduğunu bilmiyor. Amiral gemiden inmiyor bile. Kaptan Pedro de Terreros bir adayı ele geçirdikleri kanısında.

Çarşamba, 8 Ağustos: Gemiler, Irapa yakınlarındaki büyük bir yerli köyünün önünde demirliyor. Denizciler ve Colombo yerlilerle pek çok kez bir araya geliyor. Yerlilerin kültürü Haiti, Küba ve Jamaika'daki Tainolarınkinden yüksek düzeyde. Ne var ki amiral bunu fark etmemişe benziyor. Su çamurlu ve tuzlu. Colombo, Paria'nın bir ada olduğunu düşünmeyi sürdürüyor.

Cumartesi, 11 Ağustos: Keşif amacıyla öncü gönderilen bir karavela geri dönüyor. Denizciler, tatlı suyun büyük bir ırmaktan geldiği kanısında; demek ki "ada gibi görünen bu toprakların tamamı aynı kıtanın toprağıydı." Colombo buna inanamıyor, çünkü Nil, Fırat, Ganj gibi dünyanın en büyük akarsularının bile bu kadar büyük bir tatlı su kütlesi taşıdığını "asla

duymamıştı." Her ne olursa olsun, sığlıklar nedeniyle ilerleyemiyor. Geri dönmeye karar veriyor.

Pazar, 12 Ağustos: Ada olarak kabul etmeyi sürdürdüğü Paria Yarımadası'nın güney kıyılarını dolaştıktan sonra, Colombo Venezuela'nın kuzeydoğu ucunda demirliyor.

Pazartesi, 13 Ağustos: Gemiler, Paria'nın kuzey sahillerini doğudan batıya doğru kat etmeye başlıyorlar. Colombo, hâlâ ada diye kabul ettiği Paria toprağının batı ucuna varmayı umut ediyor. Las Casas şöyle diyor: "Onu meraklandıran şey, böylesine büyük akarsuların çıktığı hiç bu kadar büyük toprak görmemesiydi, eğer *'bu, bir anakara değilse'*."

İtalik yazdığımız bu son bölüm, "*Estas son palabras suyas*" [bu onun sözleri] diye ekleyen Las Casas tarafından tırnak içine alınmıştı.

Demek ki, en sonunda ve ancak 13 Ağustos'ta, bu toprakların bir anakara olabileceği kuşkusu Colombo'nun kafasında şekillenmeye başlıyordu.

Salı, 14 Ağustos: "Amiral," diye doğruluyor Las Casas, "dün pazartesi ve bugün salı günü, otuz ya da kırk fersah ilerlemeye devam etti. Kuzey sahilinin güneydekine oranla, batıya doğru oldukça fazla genişlediğini fark etti. Demek ki Paria'nın güneyindeki koyun kuzeye çıkışı yoktu. Bunun üzerine, bu kadar büyük bir toprağın ada değil, anakara olması gerektiğini kabul etti."

Nihayet, deneyim yanlış bilgiye üstün geliyordu. Büyük akarsular hakkındaki bilgisi yanlış olan Colombo, bu akarsuların döküldükleri noktaya taşıdıkları –bir Avrupalı için inanılmaz olan– muazzam su kütlesini de bilmiyordu. Bu yeni deneyimi 13 ve 14 Ağustos'ta, denizde yol alırken geçirmişlerdi. Üç gemi, körfezin yarımadadan içerilere sokulduğu mesafenin iki katı kadar bir yol aldı. Kuzeyden güneye, herhangi bir kanal belirtisi yoktu.

Colombo'nun tahmini doğruydu. Körfez, Paria yarımadasının güneyinde yüz kilometreden fazla içeri sokuluyordu. Venezuela'nın kuzey sahilinden ayrılmaya ve kuzeye yönelmeye karar verdiği zaman –15 Ağustos– Venezuela kıyısının iki yüz kilometresini arkasında bırakmıştı ve batıda yüz kilometre daha uzanıyordu. Artık kuşkuya yer yoktu. Paria, *terra firma*, anakaraydı. Körfezinin tatlı suyu gerçekten de, denizcilerin dediği gibi, güneybatıdan gelen bir ırmaktan kaynaklanıyordu. Peki ama, Asya'nın güney-

den gelen hangi akarsuyu, ekvator yakınlarında denize dökülebilirdi? Hiçbiri. Öyleyse, bu toprak Asya olamazdı.

Öyleyse bu, dördüncü bir kıta mıydı?

Colombo bu lafı söylemeye cesaret edemiyordu. ortaçağ kozmoğrafyasına, döneminin coğrafya bilgisine karşı çıkmaya cesaret edemiyordu. Bununla birlikte artık emindi. Büyük dahilere özgü ani bir dönüşle, inkârdan kuşkuya, kuşkudan da kesinliğe ulaştı.

14'ü akşamı ve 15'i sabahı, sakin bir denizde, hızla süzülen geminin kamarasında, kâşif, hükümdarlarına hitap eder gibi, büyük yeniliğin haberini yazıyor ya da yazdırıyordu: "Bunun, bugüne kadar kimsenin bilmediği çok geniş bir kara olduğunu sanıyorum. Beni bu düşünceye büyük ölçüde yönelten sebep, böylesine büyük bir ırmağın ve suyu tatlı bir denizin varlığı" Colombo, sonraki geceler ve günlerde bu büyük haber üzerinde düşünecekti.

17 Ağustos 1498: Akşam üç gemi 37 fersah yol almıştı. Cenovalı düşünüyordu. Hayal gücü ona bir varsayım öneriyordu: Ekvatorun güneyinde, bu kadar büyük bir su kütlesinin kaynaklandığı, çok büyük bir anakara olamaz mıydı? Ortaçağ bilgilerinin güney yarımkürede doğuya yerleştirdiği yeryüzü cenneti bu olamaz mıydı? İşte, Las Casas'ın esas metni: "Dice que a quella tierra donde viene sea gran tierra firme, o adonde está el Paraiso terrenal *porque todos dicen* dice él que está en fin de Oriente, y es éste *dice él.*" [Bunun çıktığı topraklar büyük bir anakara diyor, ya da bir yeryüzü cenneti, *çünkü herkes* onun bu cennetin en doğuda olduğunu söylediğini söylüyor; *bu o mu dedi o.*]

İtalikler bizimdir. Varsayımın bütün sorumluluğunu yazarına, Cristoforo Colombo'ya bırakan ve iki kez yinelenen "*dice él*" [o diyor] sözleri Las Casas'a aittir.

Burada kesin bir doğrulamayla değil, bir varsayımla karşı karşıyayız.

Colombo'nun varsayımını Araf'ı güney yarımküreye yerleştiren Dante'ninkiyle karıştırmayalım. Araf, Karanlık Deniz'den yükselen dağdır. Dante'nin şiirsel düşüncesi okyanusun dünyevi gerçeğine öbür dünyanın yüce gizemini katarken, Colombo'nun varsayımı öbür dünyadaki cenneti değil, aksine buradaki, yani dünyadaki –milyonlarca ya da milyarlarca yıl

öncesine dayanan– varlığı da kabul edilmiş olan yeryüzü cennetine değiniyordu. Peki Cenovalı, ortaçağ kültürünün kendisine sağladığı bu varsayıma sığınacağı yerde, daha basit ve gözünün hemen önündeki varsayımı, yani dördüncü anakara kavramını neden göremiyordu? Çünkü, 15. yüzyılın ikinci yarısında egemen olan coğrafya bilgisi dördüncü anakaranın varlığını reddediyordu.

Colombo'nun kozmoğrafya konusunda geleneklerden uzaklaşmamak için ne kadar kaygılandığı, 7 Temmuz 1503'de Jamaika'daki Santa Gloria'da yazılmış *Mektup*'un bir bölümünden anlaşılıyor. Bu mektupta amiral, "*sitio del Paraiso Terrenal que la sancta Iglesia aprueba*"dan yeniden söz ediyor: "Kutsal Kilise'nin onayladığı Yeryüzü Cenneti." Bu kelimeler, dördüncü bir anakara gerçeğinin karşısında Cenovalının neden sıkıntıya düşüp kararsız kaldığını gözler önüne serer. Yeryüzü Cenneti kilisenin öğretisinde kesin kes onaylanmaktadır. Oysa, ortaçağın resmi kozmoğrafyasında, dördüncü bir kıtaya yer yoktur. Kozmoğrafya ile ilahiyat arasında sıkı bir bağ vardı; işte bu nedenle de Colombo, sapkınlıkla suçlanmamak istiyordu.

Emin olmadığı, kuşku duyduğu, şu cümleden açıkça ortaya çıkıyordu: "Eğer bu su Yeryüzü Cenneti'nden gelmiyorsa, güney yarımkürenin bugüne kadar bilinmeyen uçsuz bucaksız bir toprağından geliyor."

Katolik hükümdarlara yazdığı 1503 tarihli söz konusu *Mektup*'ta, Colombo aynı konuyu yineleyerek şöyle diyor: "*Vuestra Altezas tienen acá otro mundo*" [Haşmetmeablarının burada başka bir dünyası daha var]. Bu "*otro mundo*" (başka dünya) dördüncü bir kıta değilse, nedir?

Otuz Üçüncü Bölüm

Gizemli Bir Önsezi

Colombo 16 Ağustos gecesi, Venezuela'nın, daha doğrusu Margarita Adası'nın kıyısından Hispaniola'ya doğru yol alıyordu. Belirgin özelliklerinden biri olan altıncı hissi sayesinde, kendisi için tamamen yeni bir bölgede bulunmasına rağmen, doğru olan kuzeybatı rotasını tercih etmişti.

O gece pusula ibreleri beklenmedik şekilde batıya doğru bir çeyrek ve iki dörtlük sapma yaptı; hatta bazıları iki çeyrek. "Amiral, ayrıca" diye yazıyor Las Casas, "o sırada bulunduğu yerde, Kutupyıldızı'nın on dört derece yükseklikte olduğunu kaydetti. Bu arada Muhafızlar* "başı" geçeli de iki buçuk saat olmuştu. O zamana kadar, Muhafızlar "başı" öğleden sonra 6:30'da geçerlerdi. Gözlemlenebilmeleri için biraz erkendi, özellikle de göz iltihabı rahatsızlığı geçiren biri tarafından. Her ne olursa olsun, yer saptamanın doğru yapılmış olduğunu kabul edecek olursak, Colombo'nun, 15° kuzeyde bulunması gerekiyordu. Oysa, 16 Ağustos'ta gece bastırırken gemiler 13° kuzey enlemine yakındı. Colombo'nun hesaplamada yaptığı hata en fazla iki dereceydi.

Şimdi "*noruestaban*" iken pusula ibreleri neden o ana kadar "*noruestado*" olmuşlardı? Colombo, o andaki gözlemini, aynı yolculuktaki seyir sırasında kaydedilen diğer gözlemiyle karşılaştırıyor: Ekvator bölgesinin sakin, çarşaf gibi dümdüz sularında yol alırken, Kutupyıldızı'nda beş derecelik bir sapma belirlemişti, oysa önceki, daha kuzey enlemlerde yaptığı yolculuklarda iki buçuk derecelik bir sapma kaydetmişti.

Colombo gözlemleri bir araya getirerek dünyanın tam küre olmadığı varsayımını ileri sürdü.

"Hep" diye yazıyor hükümdarlarına, "Dünyanın kara ve sudan oluştuğunu ve küre şeklinde olduğunu okudum. Batlamyus ve başkaları böyle olduğunu söylüyor ve kanıtlıyorlardı. Oysa, şimdi çok büyük bir biçimsiz-

* Büyükayı takımyıldızının Alfa ve Beta yıldızlarına "Muhafızlar" denir; Beta-Alfa çizgisi Kutupyıldızı'nı gösterir. –ed.n

lik saptadım ve dünyanın yazıldığı gibi yusyuvarlak olmadığını fark ettim. Dünya, sapın bulunduğu daha yüksek noktanın dışında, epeyce yuvarlak bir armut şeklinde; ya da tam yuvarlak bir top gibi, ama bir yerine bir kadın memesi yerleştirilmiş. Sapın bu bölümü en yüksek ve göğe en yakın kısım olmalı ve bu sap okyanusun doğu sınırında, ekinoks çizgisinin altında bulunacaktır."

"Asor Takımadaları'nın yüz fersah doğusunda, kuzeyden güneye inen çizgi üzerinde ve oradan batıya geçerken, gemiler yavaşça göğe doğru yükselerek ilerliyor; böylece, daha ılımlı bir hava yaşanıyor ve havanın daha sakin oluşu nedeniyle pusula ibresinin yönü bir çeyrek kadar değişiyor ve gemiler daha da ilerledikçe, kuzeybatıya yönelerek daha da yükseliyor. Gün-tün eşitliği çizgisine ne kadar yakın geçilirse, o kadar yükseğe çıkılacaktır ve çizdikleri daire içinde Kutupyıldızı ile Muhafızlar arasındaki fark da daha büyük olacaktır."

Acayip bir fikir, tam bir hayal ürünü ya da bir bilimkurgu kehanetine benziyordu bu sözler ve uzun süre de öyle görüneceklerdi. Oysa, uzaya gönderilen uyduların yaptığı araştırmalardan sonra jeodezi, yani yer ölçme bilgisinde meydana gelen gelişmeler ilginç şekilde Colombo'yu haklı çıkarmaktadır.

29 Aralık 1958 tarihinde, Harvard College gözlemevinin gökbilimcileri J.A. O'Keefe ile A. Eckels, Vanguard uydusunun gönderdiği ve Goddard Uzay Merkezi'nde kaydedilen bilgilerin ışığında, dünyanın şeklinin bilinenden farklı olduğunu bildirdiler: Ekvator bölümünde çıkıntıları olan armut biçimindeydi dünya. Haber, John A. O'Keefe, Ann Eckels ve R. Kenneth Squires'ın katkılarıyla *Astronomical Journal* dergisinin Eylül 1959'daki 7. sayısında yayımlanan 19 Haziran 1959 tarihli geniş bir bilimsel bildiride doğrulandı.

Cristoforo Colombo'nun 1498 yılında bunun farkına varması insanı şaşırtacak kadar esrarengiz bir şeydir. O dönemde, bilim adamları ile araştırmacılar dünyanın küre şeklinde olduğunu ileri sürerken, dünyanın düz olduğuna inananların da sayısı çoktu; hiç kimse (ister bilim adamı, kültürlü bir insan olsun, ister kültürsüz) güneşin dünyanın çevresinde döndüğünden ve bunun aksinin doğru olamayacağından kuşku duymuyordu.

Colombo'nunki bir önsezi miydi? İçine mi doğmuştu? Ancak yüzyıllar sonra derinliklerine inilen ve bilimsel terimlerle ifade edilen bir gerçekle tesadüfen örtüşen bir hayal ürünü müydü?

Bu bilimsel keşfin Cristoforo Colombo'ya mal edilemeyeceği kesindir. Dünyanın tam bir küre olmadığı ve ekvatorun da daire değil, elips şeklinde olduğu ancak daha sonraki hassas ölçümler sayesinde kanıtlanabildi.

Kutuplardaki basılma ya da yassılaşma[1] gözle bakarak hesaplanamayacak, tahmin edilemeyecek kadar küçük[2] bir değerdir; her ne olursa olsun, Cenovalının elindeki aletlerle hiçbir şekilde hesaplanamazdı. Yerkabuğunun yapısındaki diğer sapmalarda, yani armut biçimini ölçen katsayı ile ekvatorun elips şeklini belirten katsayılar, yani onun bir daire değil bir elips oluşu, aynı şekilde küçüktür ve ne gözle ne de Colombo döneminin aletleriyle saptanmaları mümkün değildir.

Dolayısıyla Colombo'nun sonuca sezgisiyle nasıl ulaştığını anlamak olanaksızdır.

Cenovalının diğer sezgisi gibi, bu da bir sır olarak kalmıştır. Diğer sezgisi, yani deniz sularının doğudan batıya hareketinin okyanusun batı kıyısından toprak kaldırdığını, batı kıyısı boyunca bu kadar çok ada olmasının da bundan ileri geldiğini anlaması.

Colombo, doğudan batıya şiddetli bir akıntının etkisiyle Trinidad Adası'nın anakaradan koptuğunu ve yine böyle bir akıntı nedeniyle, aslında kıta sahillerinin girintisi çıkıntısı olması gereken birçok küçük adanın ortaya çıktığı sonucuna varıncaya kadar, bu olayı bütün yoğunluğuyla gözlemledi.

Başka bir deyişle, Paria körfezinden çıkıp adalarla dolu Karayip Denizi'nde yelken açarak, doğudan batıya doğru bir akıntının varlığını ve nedenlerini ilk fark eden Colombo oldu. "Kesinlikle düşünüyorum ki" diye yazıyordu, "deniz göğün hareketine uygun olarak doğudan batıya doğru akıyor ve bu yörelerden geçen gemiler daha hızlı yol alıyor." Olay, ilkel tarzda, ancak doğru açıklanmış. Bir Batlamyus müridi olan Colombo, bu akıntının yönünü ve şiddetini, havanın görünür hareketinin sonucu olan süreduruma atfediyordu. Bugün, bizler de bunu aynı şekilde açıklıyoruz. Ama gökyüzünün değil, yeryüzünün döndüğünü bilerek.

Otuz Dördüncü Bölüm

SANTO DOMINGO HÜKÜMET DARBESİ

Colombo, 31 Ağustos 1498'de Hispaniola sömürgesinin yeni merkezi Santo Domingo'ya vardı. Durum kızışmıştı. Uygulamada, adada iki yönetim vardı. İkisinin de taraftarları, iki yönetimin denetim altında tuttuğu alanlarda, yerlilerin ürettikleriyle besleniyorlardı. *Adelantado* Bartolomeo Colombo'nun grubu, Hispaniola'nın orta ve güney bölümünü yönetiyordu. Bartolomeo'ya isyan etmiş olan Roldán da, Behechio adlı bir yerli başkanı olan Yaragua bölgesini de kapsayan batıyı yönetmekteydi.

Colombo, sarayda hükümdarlardan teminat aldıktan sonra döndü. Durumun daha kötüleşmesine izin veremezdi, çünkü bu durumda hükümdarlarla birlikte saptadıkları adada koloni kurma emelleri gerçekleşmeyecekti. Öte yandan, isyanı bastırmak müthiş zor bir görevdi. Askeri yönden asileri yenmek olanaksızdı. Adanın iç bölümündeki Bonao ya da Concepcion kalesinin kumandanı ve Colombolara sadık kalmış olan Miguel de Ballester bu acı gerçeği anlamıştı. İsteyenlerin Kastilya'ya dönmelerine izin verilerek Roldán ile barış yapılmasını önerdi.

Ne var ki, Roldán çok daha fazlasını talep ediyordu. Ballester ile asilerin liderleri arasında sürdürülen uzun pazarlıklardan sonra, ortaya bir dizi koşul çıktı. Çok zaman kaybedildiğini ve krallığın işlerinin de mahvolabileceğini fark eden Colombo'nun, anlaşmazlıkları "herhangi bir şekilde" çözümlemesi için Ballester'e talimat vermekten başka çıkar yolu yoktu. Bu da onu koşulların hemen hemen hepsini kabul etmek zorunda bıraktı. Roldán'nın, Hispaniola'ya *alcalde mayor* olmasını kabul etti. Çalışmadıkları halde asilere maaşlarını ödedi. Adada kalmak istemeyenlerin ilk fırsatta gitmesine izin verildi. 1498'in sonuna gelinmişti.

Colombo ile Roldán arasındaki anlaşmanın –suç ortaklığı görünümündeki bir barış– en önemli sonucu şuydu: Sonradan İspanya'nın sömürge politikasını belirleyecek olan sistemin temelleri resmen onaylanıyordu.

Colombo Hispaniola'ya, hükümdarların ona toprakları yerleşimciler arasında bölüştürme yetkisi veren 22 Temmuz 1497 tarihli izin belgesiyle gelmişti. Oysa şimdi öyle bir "bölüşümü" yürürlüğe koyuyordu ki yer-

lilerin emeği kadar, sömürgecilerin resmi ya da gayri resmi olarak zaten sahiplenmiş oldukları toprakları da kapsıyordu. Yerlilerin durumu artık gerçekten de ortaçağ Avrupa'sındaki toprağa bağlı serflerin durumuyla aynıydı. Bu durum, yerlileri özgür bağımlılar olarak kabul etmek isteyen İspanya hükümdarları tarafından onaylanmadı. Ne var ki, sistem artık yerleşmişti ve 1503'te Ovando aksini kabul ettirinceye kadar da uygulandı. Sistem, bütün Antiller'de ve Karayip Takımadaları'nda yaygın olan ismiyle "*encomienda*" diye tanınır. Cortés, bu sistemi Yeni İspanya'da (Meksika) uyguladı. Burada, yerli köyleri en azından başlangıçta topraklarını koruyor, ama para ya da ürün olarak *encomienda*'ya hatırı sayılır bir haraç ödüyorlardı. Demek ki *encomienda*, kökü ortaçağ İspanya'sındaki askeri düzende olan, açıkça ortaçağ esinli bir kurumdu.

Bu olaylar, bir yorum yapmayı gerektiriyor: Ortaçağ ile Rönesans'ın arasındaki yolun ortasında duran Cristoforo Colombo, ekonomi ve ekonominin hukuki düzeni açısından ortaçağdan Rönesans'a giden yolda değil, aksine Rönesans'tan ortaçağa dönen yoldadır. Cenova'da, Portekiz'de, Valensiya'da ve Katalonya'da merkantilizm, yani kapitalizmin nüvesi, yürürlüğe girmişti bile. Cenovalı, merkantilizmin tipik insanıydı. İspanya hükümdarları ve nazırlarıyla, Cenovalı vatandaşlarıyla, Floransalılarla, Hıristiyan olmuş Yahudilerle, yüzde, hisseler, faizler, kârlar hakkında pazarlık ediyordu. 1499-1500 arasında Santo Domingo'da sömürgeciler ile Kastilyalı ilk *conquistador*'lar arasındaki iç çatışmaların sıkıştırmasıyla, Yeni Topraklar'da uygulanacak bir siyasi-iktisadi sistem seçmek zorunda kalınca, denizcilikteki liyakatinin aksine siyasi erdemden yoksun olduğu için, *encomienda*'yı kurmak zorunda kaldı. *Encomienda*, Kastilya ortaçağından miras kalan bir kurumdur; yani Meksikalı büyük tarihçi Weckman Munoz'un kullandığı terimle *"la herencia medieval." Encomendero* (sömürgeci, efendi) yüzyıllar boyunca, Amerika'daki İspanyol İmparatorluğu'nda yerli işçilere ancak bir feodal ortaçağ derebeyinin toprağa bağlı serflere tanıdığı hakları tanıdı. Bu insanlar, artık kapitalist (ya da merkantilist) olan Portekiz, İngiltere ve Hollanda sömürgelerindeki gibi alınıp satılan köleler değil, toprağa bağlı serflerdi. Durumun manevi açıdan daha az kötü olduğu söylenebilir. Bununla birlikte kabul etmek gerekir ki, iğrenç kölelik kurumunun orta-

dan kalkmasının sonucunda çağdaş dönemi hazırlayacak olan bir geleceğe değil, geçmişe doğru bir adım atılmıştı.

Demek ki, Amerika'da bir ortaçağ mirasına imza atan ya da atanlardan biri, merkantilizmin öncü kenti, çağdaş dünyanın ilk bankasını kurmakla övünen kent, "Avrupa kapitalizminin metropolü" Cenova'nın oğlu, Cristoforo Colombo idi. Ancak bir geminin güvertesinde, ancak denizde güçlü olan, eşsiz bir karakter, olayların yarattığı dramdan ve yürek darlığından işte böyle etkilenmişti. Cenovalı karada zayıf, çelişkili ve tutarsızdı. Seslerini hükümdarlara duyurabilen hoşnutsuzlar, Colombo'nun davranışını zorbalık diye tanımlıyorlardı. Pietro Martire, üç Colombo kardeşe, özel olarak da Bartolomeo'ya yapılan suçlamayı aktarıyor: "Hak tanımayan, zalim düşmanlar ve İspanyol kanı akıtanlar"; her zaman ve her fırsatta "işkence yapmaya, adam asmaya, boyun vurmaya" hazır olan kişiler.

Don Fernando, 1500 yılının yazında, anavatana geri dönen elliden fazla sömürgecinin, Elhamra'nın avlusunda oturup haşmetmeablarının ve amiralin paralarını ödemediklerini yüksek sesle haykırdıklarını acı acı hatırlıyor. Küstahlıkları o dereceye varmıştı ki, kral dışarı çıkacak olsa, hepsi "öde, öde" diye bağırarak çevresini kuşatıyordu.. "Şayet tesadüfen –bunlar Don Fernando'nun sözleridir– Yüce Kraliçe'nin hizmetinde olan erkek kardeşimle ben, onların yanından geçecek olsak, sesleri göğe kadar yükseliyor ve 'İşte, Kastilyalı beylere mezar olan ve onları sefalete sürükleyen o boş gurur ve ihanet topraklarını bulan, sineklerin amiralinin oğulları' diyerek peşimizden geliyorlardı. Başka kötü sözler de söylüyorlardı, biz de onların önünden geçmemeye özen gösteriyorduk."

Hükümdarların binlerce mil uzaktaki yeni edinimler hakkında karar vermesi zordu. Kimin haklı kimin haksız olduğu sorunu, hem yargıç, hem de taraf olan Colombo vasıtasıyla çözümlenemezdi. Bir engizisyon yargıcı atamak gerekiyordu. Calatrava Birliği'nin kumandanı Francesco Bobadilla'yı yargıç seçtiler ve ona kesin emir vererek isyanın suçlularını cezalandırmasını, adanın yönetimini Cristoforo Colombo'nun elinden almasını istediler.

Sebep, basit olduğu kadar açıktı da: Colombo, İspanya'nın Yeni Topraklar'daki yayılışı için bir engel oluşturuyordu. Bu engel, Colombo'ya

Santa Fe'de tanınmış olan sınırsız ayrıcalık ve amiralin daha da ölçüsüz olan bencilliğiydi. Bu ayrıcalıklar yürürlükte kalırsa, verimli yatırımlara açılan ve gitgide daha da genişleyen bölgelerde Taht'ın kendi hesabına yeni meşru keşiflere girişmesi imkânsız olacaktı. 1499'da, Sevillalı bankerler ve işadamları, gelecekteki seferlerde ve buna bağlı keşiflerde elde edilecek kârlara katılmalarına izin verilirse, Taht ile ortak iş yapmaya hazırlardı. Anakara ve Antiller için dört sefer hazırlanmıştı. Hispaniola'da mola vermeden gidiş ve dönüş yolculuklarını gerçekleştirmek hemen hemen olanaksızdı. Taht'ın, zamanında kâşifin kendisi tarafından belirlenmiş planlarına göre, Hispaniola her keşif ve fethin erzak temin merkezi ve mola yeri olmayı sürdürüyordu. Santo Domingo, Amerika'daki her girişim için lojistik destek sağlanabilecek tek limandı. Eğer, Colombo, Hispaniola'nın yönetiminde "keşfedilmiş ve keşfedilecek tüm toprakların" mutlak naibi sıfatıyla kalacak olursa, bu girişimlerin hiçbiri onun oluru dışında gerçekleşemezdi. Onun da karakteri bilindiğine göre, buna rıza göstermesi beklenemezdi.

Zaten, Ojeda ile Pero Alonso Niño ve Vicente Yáñez Pinzón ile Juan de la Cosa'ya verilen ödünler, Colombo ile Taht arasındaki ilk anlaşmayı ihlal etmekteydi. Yetki belgelerinin, akreditasyonlar ve Francisco Bobadilla için verilen talimatlarla birlikte gönderilmesi, kral ile kraliçenin niyetini yeterince aydınlatmaktadır. Bu ödünlerden ve sonraki seferlerden yine söz edeceğiz ve bunların Colombo'nun tutuklanması ve zincire vurulmuş olarak İspanya'ya gönderilmesiyle sonuçlanan Santo Domingo olayını iyice anlayabilmek için ne kadar önemli, hatta gerekli olduklarını göreceğiz.

Bu dramatik olay geniş yankı uyandırdı. Büyük keşfin baş aktörü, kahramanı zincire vurulmuştu! Neredeyse dünyanın yarısının egemenliğini İspanya'ya vermiş olan adam hapse atılmıştı! Öfke, eleştiri, lanetleme duyguları ortalığı sarıverdi. Francisco Bobadilla, bu dramda hüzünlü ve karanlık zorba rolünü üstlenmişti.

Bu temsil fazla basittir.

Bobadilla'nın davranışlarında doğru bir taraf bulma eğilimindeki tarihçiler, üç Colombo'nun yönetiminin acımasızlığını vurgular: "Kentin değişik noktalarında, üzerlerindeki insan salkımlarıyla darağaçları yükseliyor." "Henüz asılmış iki kişi, Bobadilla'nın Santo Domingo'da karşılaştığı

ilk görüntü oldu. Diğer beşi ertesi gün asılmayı bekliyordu." Dahası vardı. Herkes Colombo ile kardeşlerini ihanetle suçluyordu: "*Que quería dar la isla a los genoveses*" [Adayı Cenovalılara vermek istiyorlar] diyordu Bernaldez ve yine birkaç yıl sonra, Hieronymus tarikatı rahipleri, Hispaniola'nın sıkıntılarının "Cenovalılarla yaptığı anlaşmalar nedeniyle" onu keşfeden Colombo'nun döneminden kaynaklandığını yazacaklardı.

Yabancı ve mütevazı kökenli olmanın sakıncaları vardı. En küçük bir zorlama bile zalimlik suçlamasına yol açıyordu; oysa Bobadilla'dan görevi devralan Ovando, Colomboların gerek yerlilere, gerekse sömürgecilere karşı davranışlarından daha beter sertlikte tavır sergilemişti. Oviedo'nun yazdığına göre, o dönemde Hispaniola'nın yöneticisi her kim olursa olsun, iyi işler yapabilmek için "melek gibi ve insanüstü" bir yaradılışa sahip olmalıydı. Colombo'yu savunan Las Casas suçlamaların büyük bölümünü reddediyor, öte yandan İspanyolları da haklı göstermeye çalışıyor. Üç kardeşin de, yabancı oldukları için, sergilemeleri gereken alçakgönüllülük ve ölçülülüğü göstermediklerini gözlemliyor ve İspanya'dan adaya ulaşan erzakı eşit şekilde bölüştürmediklerini, bunları sadık dostlarını ödüllendirmek, düşmanlarını cezalandırmak için araç olarak kullandıklarını söylüyor. Yine Las Casas, Bobadilla'nın sertliğini açıklamak için, Diego'nun kaleyi kendisine teslim etmeyi reddetmesine özellikle ağırlık veriyor. Diego kaba bir dille erkek kardeşinin yetki ve kefalet belgelerinin "en üstün ve en güvenilir" olduğunu söyleyerek, hükümdarların gönderdiği görevliye hakaret etmişti.

Bu karmaşık ve dramatik olayın sebep ve hatalarının araştırılmasına uzun süre devam edilebilir. Ne var ki, tarafsız bir yargıya ulaştıracak doğru yol bulunamaz.

Francisco Bobadilla, sapık ve kötü niyetli bir zorbaya benzemiyordu. Oviedo onu "*Caballero antiguo, hombre muy honesto y religioso*" [eski bir şövalye, çok dürüst ve dindar bir adam] diye tanımlıyor. Bobadilla, Colombo ile kardeşlerini adanın yönetiminden uzaklaştırmak için zor kullandı, çünkü buna mecburdu, zor kullanmadan yapamazdı. Colombo kardeşlerin inatçılığı karşısında onları hapsetmek, büyük keşfin devletin yararına somut sonuç getirebilmesi için gerekli bir adımdı.

Devletin yararı: İşte bütün olan bitenlerin gerçek, tek anahtarı. Yeni Topraklar'ın denetimini ve gelirini hükümdarlar ile Colombo ailesi arasındaki bir tür özel ortaklığa veren Santa Fe anlaşmalarını iptal etmek gerekiyordu. Bu garip özel ortaklığın yerine, Taht'ta, yalnızca Taht'ta simgeleşen devleti yerleştirmek gerekiyordu.

Cristoforo Colombo işte bu yüzden Bobadilla tarafından hapse atıldı ve zincire vurularak İspanya'ya gönderildi. Hispaniola'nın –Yeni Topraklar'daki sömürgenin temel direği– yönetimini onun yerine ele alan kişi, devletin bir temsilcisi, kral ile kraliçenin bir memuruydu.

Bu gerçek bir hükümet darbesi oldu. Hükümet darbeleri de her zaman aynıdır: 15. yüzyılda da, tıpkı yüzyılımızdaki gibi, kuvvete başvurmadıkça gerçekleşemez.

Francisco Bobadilla, kendi tarzında, devletin bir hizmetkârıydı. Şayet, hükümdarlarda, bu olayda da özellikle Kral Fernando'da simgeleşen devlet, keşfedilen topraklara yeni bir düzen getirmek istediğinde Colombo ile görüşse ve yaptığı hizmetler karşılığında ona ne kadar –hem de pek çok– borçlu olduğunu kabul etse, her şey farklı olur muydu acaba?

Ne var ki, tarih "şayetler" ile yazılmaz.

Tarih, Cristoforo Colombo'nun boş yere direnmeye çalıştığını kaydediyor. Artık Hispaniola halkı Colombo'yu sevip saymıyordu ve düşmanları da amiralin yerini alabilmek için Bobadilla'yı destekliyorlardı.

1500 ekiminin ilk günlerinde Colombo, kendisini bir değirmen taşı gibi öğüten ve ancak öldükten sonra dönebileceği adayı zincire vurulmuş olarak terk ediyordu.

Bir hükümet darbesinin söz konusu olduğu ve İspanyolların Cenovalıya karşı o kadar da acımasız, katı yürekli davranmadığı söylentisi, somut bir olaydan kaynaklanır. Gorda adlı karavela limandan ayrılır ayrılmaz, kaptan –elbette ki Bobadilla'nın emriyle– zincirlerini çözmek üzere Colombo'nun yanına gitti. Colombo bunu reddetti. Hükümdarlar adına zincire vurulmuştu ve Isabela ile Fernando zincirlerin çıkarılmasını şahsen emredinceye kadar onları taşıyacaktı.

Yolculuk çabucak ve olaysız geçti. 1500 yılının 20-25 Kasım'ı arasında Gorda, Cadiz limanına giriyordu.

İspanya'ya dönüş sırasında Colombo'nun hakarete uğradığı, alaylara maruz kaldığı, kötü muameleyle karşılaştığı asla doğru değildir. Ne Alonso de Vallejo, ne Gorda'nın sahibi Andrea Martin, ne de gemideki diğer kişiler amirale saygıda kusur ettiler; aksine, ona ve tutuklu iki kardeşine büyük saygı gösterdiler.

Colombo, Cadiz'de karaya ayak basar basmaz, hâlâ kendi isteğiyle zincire vurulmuş halde, kralın oğlu Don Juan'ın süt annesi, Kraliçe Isabela'nın yakın dostu, Colombo'nun ikinci yolculuğunda 17 geminin ikinci kaptanı Antonio de Torres'in kız kardeşi olan Doña Juana de Torres'e uzun bir mektup yazdı. Doña Juana, büyük projesine sarayda, hükümdarlardan o çok istediği onayı elde etmeye çabaladığı zamandan beri Cenovalının dostu, koruyucusuydu.

Mektup derin bir hüzün doluydu. Olayların sunumu düzensizdi. Öfke, yazgıya boyun eğme, yaralı özsaygı, gurur ve İncil'e uygun düşen bir tevazunun karışımıydı. Bununla birlikte, sonuç olarak gerçekten samimi bir mektuptu. İspanya'ya ve Hıristiyanlığa sunduğu hizmetler karşılığında yeterince ödül ya da karşılık alamadığının farkında olan bir insanın feryadıydı; uğradığı haksızlıklar nedeniyle yaralanmış, ama Tanrının inayetinin, haksızlığın altında ezilen masuma zamanında ulaşacağına hâlâ inanabilen bir ruhun yakınmasıydı.

Cenovalı, eski ve sadık dostu Kraliçe Isabela'nın ruhunu etkilemeyi başardı ve hükümdarlar Colombo kardeşlerin hemen serbest bırakılmalarını emretti. Kraliçe, kral ile birlikte imzaladığı bir mektup da göndermişti amirale. Mektupta, onun kişiliğine ve saygınlığına yapılan haksızlığa üzüldükleri ve kraliyet talimatlarının, belirtilmek istenen niyet ve duygulara ters düşecek şekilde yorumlandığı bildiriliyordu. Colombo, kardeşleriyle birlikte en kısa zamanda Granada'ya davet ediliyordu: Huzura herkesin önünde, görkemli bir törenle kabul edileceklerdi. Cenovalının ve kardeşlerinin kendilerine yaraşır giysiler sağlayabilmeleri için de 2000 altın dukalık ödeme yapılıyordu.

17 Aralık 1500 tarihinde, Cristoforo, Bartolomeo ve Diego Colombo, Granada'daki Elhamra Sarayı'nda, saray erkânının karşısına çıktılar. Kraliçe ile yapılan özel görüşme, efsanenin karanlığına gömülmüştür. Birçokla-

rının kanısına göre, Isabela, Cenovalının kararlı ve sadık koruyucusuydu, Kral Fernando ise samimi olmayan, sinsi bir düşman.

Bunların hepsi doğru değildi ama efsanenin gerçek bir yönü de vardı: Özel görüşme sırasında Colombo diz çöküp hüngür hüngür ağlamış, Isabela'nın gözyaşları da onunkine katılmıştı. Colombo'nun incinmiş gururunu iki şey onardı: En önemli olan, kendisiyle ilgili kabarık dava dosyasının bir daha asla sözü edilmemek üzere, gözlerinin önünde yok edilişiydi. İkincisi de, hükümdarların Bobadilla'ya verdikleri görevi iptal etmeye, yani onu geri çağırmaya niyetli oluşları.

Bununla birlikte, hükümdarlar Colombo'ya eski görevini iade etmeyeceklerdi. En azından şimdilik, bir vekil vali atayacaklardı. Yaşadığı o müthiş heyecandan sonra, amiralin dinlenmesi ve kendisine acı veren rahatsızlıklardan kurtulup yeniden sağlığına kavuşması yerinde olurdu. Bu süre içinde de iş zamana bırakılacak, sömürgedeki karışıklığın durulması beklenecekti.

Özet olarak: Bobadilla'nın geri çağırılmasına "evet," Colombo'nun haklarının, ayrıcalıklarının iadesine ve keşfettiği topraklarda yaptığı ya da yapacağı resmi görevlere "hayır" deniyordu. Demek ki hiçbir şey 1500'den önceki gibi olmayacaktı. Hispaniola'da bir hükümet darbesi yapılmıştı. Üstelik İspanyol Devleti'nin çıkarları doğrultusunda yapılmıştı; hükümdarlar tarafından inkâr edilemezdi. Yabancı kâşife duyduğu saygı, sevgi, hatta şükran duygusu ne kadar büyük olursa olsun, Isabela, her şeyden önce kraliçelik görevlerini yerine getirmeliydi. Devletin çıkarı, Santa Fe anlaşmalarının Yeni Topraklarla ilgili olarak İspanya hükümdarları ile üstelik yabancı kökenli olan Colombo ailesi arasında öngörmüş olduğu o garip mülk ortaklığına bir geri dönüşe izin vermiyordu.

Bu arada, Katolik hükümdarların dikkati çok daha acil olaylara çekilmişti: Osmanlılarla, Venedik'in de karıştığı savaş ve Napoli Krallığı konusunda Fransızlarla anlaşmazlık.

Zaman, yeni ve tüketici bir bekleyiş içinde akıp gidiyordu. Bu arada kral ile kraliçenin bir sır olarak tutup yalnızca Taht, Colombo ve vârislerinin tekelinde kalmasını gözetmeye çalıştıkları Colombo rotasını kullanma hakkı herkese açılmıştı. Cenovalıya daha önceki yolculuklarında eşlik etmiş

olan bazı kişilerin, Vicente Yáñez Pinzón, Pero Alonso Niño, Juan de la Cosa, Alonso de Ojeda'nın Atlantik ötesi topraklara doğru kendi hesaplarına yolculuk etmek için kraliyet iznini elde ettiklerini daha önce söylemiştik.

Santo Domingo'daki hükümet darbesinin hiç de önemsiz olmayan bir sonucu daha vardı: Her tür endişeyi kesin olarak dağıtmak için, söz konusu girişimlerin kahramanlarının her tür borcunun silinmesi.

Bu kanıt, Colombo'nun tutuklanmasıyla ilgili yorumumuzu güçlendiriyor. Bu bir macera değildi, bir kaza da değildi: Gerçek bir hükümet darbesiydi, İspanyol Devleti'nin yararının Cristoforo Colombo ve akrabalarının hak iddiasına üstün geldiğini dürüstçe kabul etmemiz gereken bir durumun önlenemez sonucuydu.

Büyük keşfi genişleten ve tamamlayan yolculuklar da önemli olmaya başlamıştı. Mevsimden mevsime, özellikle Portekizlilerin artan etkinlikleri ve şimdi de İngilizlerin yeni girişimleri karşısında, bu yolculuklar gitgide daha önem ve anlam kazanıyor, sonuçları da İspanya'nın çıkarları açısından daha büyük bir önem kazanıyordu.

Colombo'nun hak iddiaları güncelliğini gittikçe yitiriyordu. 1500'deki hükümet darbesi, bu hak iddialarını acımasızca, ama siyasal açıdan anlayışla karşılanacak şekilde tırpanlamıştı. Hiçbir hak iddiasının kalmaması gerekiyordu. Santa Fe anlaşmaları şekillenirken Katay, Cipango ve Hindistan düşünülmüştü: Kendi hükümdarları, yerleşmiş ticari yapı ve kurumları olan, bağımsız devletlerden oluşan uçsuz bucaksız topraklar. Bu koşullarda, iş bağlantılarındaki yüzde on payın, yolculuğun ve keşiflerin kahramanına düşmesi kabul edilebilirdi. Ne var ki, hiç kimse –Colombo dahil– Santa Fe anlaşmalarının yapıldığı sırada, etkin bir iktisadi örgütlenmesi ve geçerli bir devlet yapısı olmayan Yeni Topraklar ile karşılaşılacağını öngörmüyordu. Burada yapılacak iş ticaret değil, bu yeni ülkeye sahip çıkmaktı. Yaşam boyu süreceği vaat edilen naiplik ve valilik görevlerinin iptaline karşı yapılan itirazlar da geçersizdi: Bu resmi görevler, özellikle, onları yerine getirebilme yeteneği gerektiriyordu ve Colombo da yalnızca bir adanın, Hispaniola'nın dar çerçevesinde bile bu yeteneğe sahip olduğunu kanıtlayamamıştı.

Unvanlar kalıyor, ama yönetim erki elinden alınıyordu.

3 Eylül 1501 tarihinde, hükümdarlar, Don Nicolas de Ovando'yu Amerika anakarası ve adalarına vali ve baş yargıç atadılar. Anakaranın Vicente Yáñez Pinzón ile Alonso de Ojeda'nın yargı alanına giren bazı bölgeleri, bunun dışında kalıyordu. Ovando'ya ne naiplik ne de amirallik payesi verilmişti. Bununla birlikte, bu atama Cenovalının hak ve ayrıcalıklarının kesin kes yok oluşu anlamına geliyordu. Elde ettiği tek ödün, Colombo'nun özel mülklerinin dökümünü yapması için Bobadilla'ya verilen emir ile ticaretten ve altın üretiminden elde ettiği payı tahsil etmek üzere, güvendiği bir adamı Ovando'nun gemileriyle Hispaniola'ya gönderme hakkıydı. Colombo, sadık kaptanı Alonso Sanchez de Carvajal'i görevlendirdi. O da görevini titiz ve etkili bir biçimde yerine getirdi.

Ovando, 13 Şubat 1502 tarihinde Cadiz'den hareket etti.

Bu aşamada Cristoforo Colombo elde ettiği hatırı sayılır kazançla yetinebilir, güvenli ve saygın bir mevki karşılığında diğer haklarından vazgeçebilirdi: Katolik hükümdarların yakın zamanda fethedilmiş olan Granada Krallığı'nda kendisine armağan etmeye hazır oldukları bir şato ve yüklü bir maaş. Colombo bunu yapacak bir insan değildi: Eğer öyle olsaydı, Amerika'yı keşfedemezdi.

Otuz Beşinci Bölüm

SON YOLCULUK: "TAMAMLANMAYANI TAMAMLAMAK İÇİN"

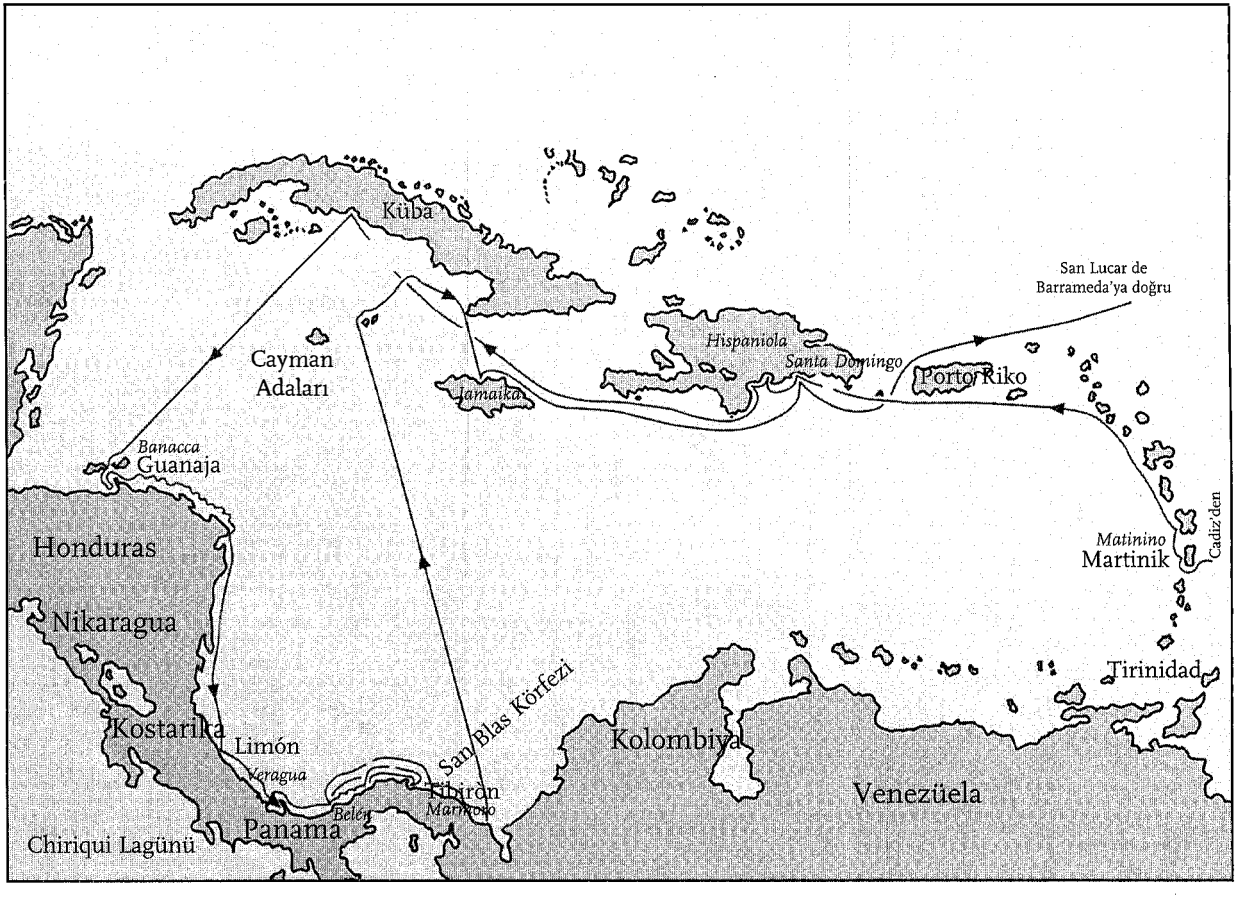
Colombo, servetinin tadını çıkarmak üzere bir şatoya çekilmedi. Aklında ve kalbinde yalnızca keşfettiği dünyaya yer vardı. Düşünü, başlangıçtaki projesini tam anlamıyla gerçekleştirememesi ona acı veriyordu. Sonuca varma, nihayet Hindistan'a ulaşma düşüncesi yakasını bırakmıyordu. Kesin sonuca götürecek keşfe, Atlas Okyanusu'nun ötesindeki adaların, anakaranın kıyılarında ve artık yeni olmayan denizde, yeni bir keşfe girişmeye karar verdi. Atlas Okyanusu'nun ötesinde, ekvatorun güneyinde kara vardı: Çok büyük, çok güzel bir kıta. Ama, okyanusun ötesinde, ekvatorun kuzeyinde de kara vardı: Hispaniola'nın, Jamaika'nın ve Küba'nın Tainoları, hep bunu söylemişler, hiç tersini iddia etmemişlerdi. Hem sonra, İngilizlerin hizmetinde çalışan başka bir Liguryalının, Caboto adlı birinin, Fransa ile aynı enlemde bir kara keşfettiği haberi İspanya'ya ulaşmıştı. Eğer bütün bu topraklar Asya'nın en doğusuysa –hâlâ böyle kabul ediliyordu– herhangi bir noktada, Hint Denizi'ne giriş yolunu aralayacak bir çözüm olmalıydı.

Böyle bir boğazın, Asya'nın güneydoğu parçasının ucundaki bir boğazın varlığı uzun zamandır biliniyordu. Malezya Yarımadası ile Sumatra Adası arasındaki Cattigara Boğazı, bugünkü adıyla Malakka Boğazı. Güney Çin Denizi'nden (yine Büyük Okyanus) Bengal Körfezi'ne ve Hint Okyanusu'na geçen her gemi için en kısa ve dolayısıyla tek deniz yolu.

Hindistan'a ulaştıran boğaz bir yerlerde olmalıydı. İşte, her zamankinden daha şiddetli olan saplantı şimdi yine ortaya çıkıyordu.

Dördüncü yolculuk yeni toprakların keşfi amacıyla gerçekleşmeyecekti. Yalnızca bir amacı olmalıydı: Katay Denizi ile Hint Denizi arasındaki boğazı bulmak ve Hindistan'a ulaşmak.

Yeni ve önemli bir olayın, soruna siyasal açıdan çok büyük önem kazandırdığı da unutulmamalı: Portekizliler Hindistan'a doğudan ulaşmışlardı. 1499 Eylül'ünün ilk günlerinde, iki yıl önce Vasco da Gama'nın ku-

10- Dördüncü yolculuk sırasında Karayipler'de izlenen güzergâh (29 Haziran - 12 Eylül 1504)

mandasında yola çıkan küçük bir donanma, Hindistan'da Kalikut'a, bu ünlü baharat pazarına yanaştıktan sonra Tago'nun ağzına geri dönmüştü. Yol, uzun olmakla birlikte açık ve umut vericiydi. Bunun sonucunda da, Colombo'nun girişimi gözden düşmüştü, çünkü elverişli ve kısa batı yolu üzerinden Hindistan'a varmanın ve oraya Portekizlilerden önce ulaşmanın çekiciliği kaybolmuştu.

Ama Colombo yazgıya boyun eğmiyordu. Papa'ya mektup yazıp yerlilere İncil'i öğretmek üzere din adamları talep etti; Papa Hazretlerinin, ihtiyacı olan gemileri sağlama konusunda Katolik hükümdarları ikna edeceğini umuyordu. Ne var ki, Papa VI. Alexander'in aklında başka düşünceler vardı.

Bunun üzerine, denizcilik sanatıyla ilgili kısa bir kitap yazdı; hükümdarlara yazılmış bir mektup şeklindeydi bu. Hükümdarları, kendisine güvenip gemi vermeye ikna etmek istiyordu. Dolaylı yollardan başarılı olamadı. Yeni yolculuğun projesini açıklamaya karar verince, istediğini elde etti. Ne yazık ki, 26 Şubat 1502 tarihli bu mektup kayıptır. Bununla birlikte, neler içerdiğini tahmin etmek kolay: Colombo'nun Karayip Denizi'nde olduğunu sandığı, Çin Denizi'nden, Hint Denizi'ne açılan boğazın bulunması projesi.

Hükümdarların yanıtı olumlu oldu. Bir yandan, can sıkıcı bir adamdan kurtulma fırsatını yakalamış olmaktan mutluydular; öte yandan da, Portekizlilerin ulaşmış olduğu Hindistan'a, büyük olasılıkla, ancak Cenovalı gibi ilginç, kararlı bir fanatik sayesinde ulaşabileceklerini düşünüyorlardı.

Böylece 14 Mart 1502 tarihinde, hükümdarlar nazik ve gurur okşayıcı bir mektupla, Colombo'nun dördüncü yolculuğuna kesin izni verdiler. Hapse atılmış olması onları üzmüştü; her zaman ve her yerde kendisine saygılı davranılmasını arzuluyorlardı; kendisinin ve vârislerinin bundan özgürce yararlanabilmeleri için ayrıcalıkları korunacak, gerekirse teyit edilecekti. Bununla birlikte (açıkça söylenmemişti, ama açıkça anlaşılıyordu) Colombo, şu an için, ayrıcalıklarından doğan görevleri yerine getiremeyecekti.

Hükümdarların mektubunda yolculuğun esas amacından söz edilmiyordu. Bu amaç, Hindistan'a açılan boğazı aramaktı. Ne var ki, Colombo'ya teslim edilen ve o sırada Hindistan'a ikinci bir yolculuğa çıkmış olan

"Haşmetli Portekiz kralının kaptanı, evladımız" Vasco da Gama'ya hitaben yazılmış başka bir mektubun metni, Amiral Don Cristóbal Colón'un* batı yolunu izleyerek aynı bölgeye doğru yöneldiğini, "ve rotanız üzerinde karşılaşmanızın muhtemel olduğunu" açıkça belirtiyordu. Demek ki, hükümdarların boğazı bulacak ve sonra da Vasco da Gama'nın rotasından İspanya'ya geri dönecek bir projeye onay verdikleri konusunda hiçbir kuşku yoktur.

Yeni ama önceden tahmin edilebilen anlaşmazlıklardan kaçınmak için, gidiş yolculuğu sırasında amiralin Hispaniola'ya uğraması yasaklanmıştı. Yalnızca girişim başarısızlığa uğrar da, Colombo gidiş yolu üzerinden geri dönmek zorunda kalırsa, yalnızca dönüşte ve ancak "o sırada gerekli görülürse" Hispaniola'da mola vermesine izin veriliyordu.

Bu koşuldan çıkan sonuca göre (tarihçiler şimdiye kadar bunu dikkate almadılar) tasarı –eğer başarısız olup amirali Hispaniola üzerinden dönmeye zorlamasaydı– Hindistan'a açılan boğazı arama niyetinden çok daha geniş kapsamlı ve iddialıydı. Dünyanın çevresini denizden dolaşmak. Az buz değil!

Dördüncü seferin hazırlıkları alışılmamış bir hızla sürdürüldü.

9 Mayıs 1502 tarihinde, dört karaveladan oluşan küçük bir donanma Cadiz'den demir aldı.

Yüz elli kişi; aralarında amiralin küçük oğlu, o sırada on üç yaşında olan Fernando ve kardeşi *adelantado* Bartolomeo da vardı. Hispaniola'daki olayların bezdirdiği kardeş Diego, dini yaşamı seçmiş ve İspanya'da kalmıştı.

Okyanusun aşılması, Colombo'nun yaptığı sekiz seferden en hızlısıydı. Sadece on altı gün sonra, Küçük Antiller'deki Santa Lucia Adası görüldü –15 Haziran– ve hemen sonra da Matinino (Martinik) Adası. Tayfalar çamaşır yıkamak, dinlenmek, su, odun ve erzak kilerini doldurmak üzere kıyıya yanaştılar.

Küçük Antiller'in kavisini dolaştıktan üç gün sonra, 24 Haziran'da, Portoriko'nun güney kıyısının açığına geldiler.

Ayın 29'unda Santo Domingo'nun önündeydiler. Colombo, hükümdarların karaya inmesini yasakladıklarını biliyordu. Bununla birlikte,

* Cristoforo Colombo'nun Portekizcedeki adı. –ed.n

çıkan bir terslikten yardım umdu, ağır yol alan ve direk takımında hata görülen bir gemiyi değiştirmeyi bahane etti. Tipik bir "elde olmayan sebep"ti bu, denizci dilinde "zorunlu terk" diye tanımlanırdı.

Santo Domingo'da birkaç gemi serbestti. Eğer takas etmeyi başaramazsa, amiral parayı kendi cebinden ödeyip başka bir gemi satın almak ya da kiralamakta duraksamayacaktı.

Buraya kadar olayın Don Fernando ile Las Casas'ın anlatılarından çıkan yorumunu verdik. Zaten artık "Tanrının rızasıyla, kan ve ter dökerek, İspanya için fethettiği" yeni toprakların başkenti olan karaya ayak basabilmek için, Cenovalının kendisini kaygılandıran gemi sorununu özellikle abarttığı kuşkusundan söz etmeden geçilemez.

Bir neden daha vardı; Colombo yaklaşmakta olan fırtınanın kokusunu almıştı. Ama bundan kitabın son bölümünde, Cenovalının denizci dehasıyla ilgili olarak söz edeceğiz. Şimdilik 29 Haziran'da kalalım. O gün amiral, Santo Domingo limanının bir fersah açığında demir atmadan durma emrini verdi ve karaya, güvendiği adamlarından biri olan Kaptan Pedro de Terreros'u gönderdi; bu kaptan, üçüncü yolculuk sırasında -amiral damla ve göz iltihabının sıkıntısını çekerken- Katolik hükümdarlar adına el koymak üzere Paria'da karaya inen kişiydi.

Terreros, sert bir yanıtla geri döndü. Kralın emri, onun Hispaniola'ya ayak basmasına izin vermiyordu, Ovando da bu emre karşı gelmek istemiyordu.

Colombo kırıldı, kızdı. Ancak, Ovando ile beraber gelmiş olan 32 gemiden büyük bölümünün hatırı sayılır miktarda altın yüküyle İspanya'ya gitmek üzere demir almakta olduğunu Terreros'tan öğrenince, yolculuğu en azından sekiz gün ertelemelerini, çünkü kısa sürede korkunç bir fırtınanın patlak vereceğini bildirmek üzere birini gönderdi. Kendisi de, bugün hâlâ Santo Domingo'nun limanı olan Rio Ozama'nın korunaklı ağzına giremeyeceği için, kıyının birkaç mil batısında, kuzeyden ve batıdan korunmuş bir yerde dört karavelası için başka bir barınak aramak için acele etti.

Dört gemisi de kurtulan Colombo, yeniden denize açıldı. Karayip Denizi'nin keşfedilmemiş bölgesinde ilerlemek niyetindeydi. Batıda karayı

bulacağından emindi, bu karanın kıyılarını da dolaştıktan sonra, Hint Denizi'ne, Hindistan'a doğru gidecek, boğazı da sonunda keşfetmiş olacaktı.

Küba onu artık ilgilendirmiyordu. Jamaika da ilginç gelmiyordu. Bununla birlikte, 17 Temmuz'da rüzgâr durunca, akıntı gemileri Jamaika'nın en doğu ucunun güney ve güneydoğusuna sürükledi ve göz kamaştırıcı Mavi Dağlar göründü. Güneydoğu rüzgârı ile ekvator akıntısı gemileri oradan kuzeybatıya yöneltti. Ama 27 Temmuz'da, rüzgâr kuzeydoğudan güneybatıya esmeye başladı. Gemiler üç günde, bir denizci yemyeşil, çok güzel bir dağ görünceye kadar, 360 mil kat etti. Burası, Honduras Körfezi'ndeki Guanaja Adası'ydı. 17.-19. yüzyıllar arasında bu adaya yerleşen Britanyalı korsanlar, olası saldırılardan korunmak için başkentlerini lagünde kazık temeller üstünde inşa ettiler. Halkı bugün de orada oturmaktadır.

Bugünkü küçük Guanaja kenti de özgün İngiliz sömürge biçemindeki ahşap evleriyle küçük bir Venedik gibidir. Bugün de ada topraklarında ev yok, yalnızca mezarlık yer alıyor, akrabalar ve dostlar ölülerini sandallarla buraya getiriyorlar. Korsanlar döneminde de öyleydi. İspanyolların misilleme seferlerinde, korsanlar kadınları, çocukları, hazineleri ve erzakı sandallara yükleyip bir boğaz vasıtasıyla kuzey sahilindeki Playa de los Soldados'a giderlerdi; Soldados'un batı kıyısında ormanları, mağaraları, barınakları, pınarları ve meyve ağaçlarıyla 400 metrelik bir yamaç yükseliyordu. Burası, uzun süreli bir savunma için özellikle uygundu.

31 Temmuz 1502 tarihinde Bartolomeo Colombo burada karaya çıktı. Damla hastalığı çeken Cristoforo'nun gemide kaldığı sanılıyor. Aynı gün, İspanyol gemilerinin demirlemiş olduğu koya, dev bir ağacın gövdesinden oyulmuş kocaman bir kayık geldi. Bir kadırga kadar uzun ve iki buçuk metre genişliğindeydi. Orta bölümünde, dalgadan ve yağmurdan ıslanmamaları için hasırdan bir barınak vardı. Hasırın altına kadınlar, çocuklar ve mallar yerleştirilmişti. Kadınlarla çocukların sayısı yirmi beş erkeğe eklenince teknedekilerin sayısı kırkı aşıyordu. Don Fernando *Historie*'de bu rakamı veriyor. Kayığın yükü, kolsuz pamuklu pelerin ya da harmaniyelerdi, bazılarının üstünde parlak renkli garip şekiller vardı. Ayrıca peştamallar, Granada'dakilere benzeyen rengârenk şallar, *macana*'lar, yani ahşap kılıçlar (tahtanın her iki tarafına çelik gibi keskin çakmaktaşı ya da doğal cam

parçaları çakılmıştı); baltalar ve halkalar, bakır ustura ve bıçaklar; madeni levhalar ve bakır eritmek için demirci ocağı; tahta saplı parlak sarı renkli taş baltalar. Bunlar açıkça, Colombo'nun birinci, ikinci, üçüncü yolculuklarında karşılaştığı kültürden daha yüksek düzeyde bir kültürü gösteriyordu. Teknedeki yiyecekler Aravak yemeklerinin aynısıydı –mısır, *yuca*, tatlı patates– ama, fazladan İngiliz birasının tadını hatırlatan mayalanmış bir içecek vardı. Bir de özellikle büyük miktarda "ceviz" bulunuyordu.

"Cevizler", büyük kayıktaki adamların köyün yerlileriyle yaptıkları alışverişte para gibi kullandıkları *"almendras de cacao"* (kakao bademleri) idi.

Yerli kayığının genişliği ve özel süslemeleri, ürünlerin çokluğu, dokumacılık, bakır, taş ve tahta işçiliği, takas evresinin aşılmış, para aracılığıyla alışverişe başlanmış olması. Bütün bunlar öncekilerden daha farklı bir kültürü işaret ediyordu.

Kâşif, nihayet büyük bir kültürün belirtileriyle karşılaşmıştı. Büyük yerli kayığındaki adamlar, kadınlar, çocuklar Maya'ydı, daha doğrusu Maya Çontal. Yucatan'ı Meksika'dan ayıran Campeche Körfezi'nin güneydoğu köşesinde yaşıyorlardı. Akarsu yatakları ve bataklıklardan oluşan bir labirentte başlarının çaresine bakmaya alışık olan Maya Çontallar usta kano kullanıcısı olup çıkmışlar, Aztekler de Çontalların bölgesine "kanolar ülkesi" anlamına gelen "Acallan" demişlerdi.

Çontallar Yucatan Yarımadası'nın çevresinde ticaret yaparlardı. Mallar kara yoluyla Meksika'nın yaylalarından Tabasco'nun limanlarına ulaşıyordu. Tabasco, günümüzde de Mayaların yaşadığı Meksika eyaletlerinden biridir. Burada mallar, Yucatan kıyıları boyunca, batı sahilinde güneyden kuzeye, doğu sahilinde de kuzeyden güneye, Mopan (bugünkü güney Belize), Guatemala ve Honduras kıyılarına ulaşıncaya kadar, deniz seferleri yapan büyük kanolara yükleniyordu. Maya Çontalların burada ticari üsleri vardı. Bunlardan biri de Guanaja adasındaki Playa de los Soldados'ta yer alan köydü. Çontallar buraya ürünlerini getirip özellikle kıta Honduras'ından gelen kakaoyla takas ediyorlardı.

Büyük kanoda bulunan bakır araç gereç, muhtemelen Meksika'nın iç bölgelerinden geliyordu. Dokumalar –harmaniyeler, yelekler, pançolar– yol boyunca takas aracılığıyla yüklenmiş Yucatan ürünleriydi. Ne var ki,

Colombo'nun da ayrımsadığı gibi, bütün bu mallar "zenginlik, uygarlık ve sanayii" ifade ediyorsa da, o ana kadar henüz bilinmeyen kakao, daha doğrusu "*almendras de cacao*" çok özel bir konuydu.

Cristoforo Colombo, kakaonun keşfinin ne önem taşıdığının farkına vardı mı? Galiba hayır.

Yeşil biber, tatlı patates, manyok, ananas ve başka pek çok bitkinin Cristoforo Colombo'nun keşfi olduğu pekala söylenebilir. Fakat kakao, onun keşiflerinden biri değildi. Onun önemini fark edemedi. Hıristiyan dünyaya bu konuda ne kendisi ne de dördüncü yolculukta kendisiyle birlikte olanlar herhangi bir haber aktardı. Haber ancak birkaç yıl sonra, Meksika'nın İspanyollar tarafından fethiyle ulaştı.

Colombo, tasarılarında değişiklik yapmayı ve bu insanları geldikleri topraklara kadar izlemeyi denemek istedi. Eğer bunu yapsaydı Yucatan'a varacaktı. Orada anıtlar görecekti, Peru'nunkiyle birlikte, en azından üç yüzyıl boyunca Amerika'nın en büyük çekiciliğini oluşturan Meksika'nın Eldorado'sunu keşfedecekti.

Colombo, tarihçilerin yapması gerektiğini düşündükleri şeyi yapmadı. Bu insanların geldikleri ülkeye, bir başka fırsatta, alizelerin yardımıyla Küba'dan ulaşıp gezmenin kolay olacağını düşündü. Şu anda aklında Hint Denizi'ne açılan boğazı bulma saplantısı vardı ve bunu sadece daha güneyde bulabilirdi. Guanaja adasından, durgun havada anakaranın sahili görünür. Eğer Hindistan'a açılan boğazı bulmak istiyorsa, oradan yolculuğuna devam etmeliydi.

Bu nedenle, Mayaların teknelerinde taşıdıkları ürünleri, her zamanki çıngıraklar, küçük aynalar ve hiçbir değeri olmayan başka eşyalarla takas etmekle yetindi. O zamana kadar tanıdıklarından farklı olan kadınların utanmalarından etkilendi, bu kadınlar giyinikti ve yüzlerini Granada'daki Müslüman kadınlar gibi tamamen örtüyorlardı. Cenovalı, adamlarına onlara karşı saygılı davranmalarını emretti. Kayığın kaptanını, Giumbe adında birini zorla alıkoydu. Daha sonraları Juan Perez adını alan bu kişi, keskin zekâsıyla çevirmenlik yaparak son derece yararlı oldu.

1502 Ağustosunun ikinci haftası: Onca büyüklü küçüklü adadan sonra, Colombo, nihayet Kuzey Amerika kıtasına ulaşmıştı.

Bu yörenin insanları, üzerine süsler boyanmış kolsuz yelekler giyiyorlardı, "edep yerleri" de örtülüydü. Ama, en belirgin özellikleri, sık kapitone pamukludan yapılmış, dizlere kadar inen vücuda yapışık giysileriydi: Don Fernando bunlara "pamuklu zırhlar" demişti.

Önceki üç yolculuk sırasında Karayip Denizi'ndeki büyüklü küçüklü adaların hiçbirinde, ya da Venezuela'da görülmemiş olan bu değişik giysiler, Guanaja'ya gelen büyük kayıktaki adamların giydiklerinin ve sattıklarının aynıydı. Bunlar ileri bir uygarlığın işaretiydi: Honduras'ın Atlas Okyanusu'na bakan kıyılarının yarısına kadar, yani bugünkü Honduras Cumhuriyeti'nin –Copán en büyük Maya arkeoloji merkezlerinden biridir– topraklarının geniş bölümüne yayılan Maya uygarlığının. Maya uygarlığı ile vahşi düzeydeki halkların arasındaki sınır noktası, bugünkü Honduras Burnu ile Truzillo arasındaki Caxinas Burnu bölgesiydi.

Pazar 14 Ağustos 1502: Gemiler büyük bir akarsuyun ağzında demir attı. Amiral hastaydı. Bartolomeo, "kaptanlar ve donanmadan pek çok kişiyle birlikte ayin yapmak üzere bayraklarla" karaya çıktı. Ertesi çarşamba –17 Ağustos– Katolik hükümdarlar adına resmen ülkeye el kondu. Bu kez kâşif karanın ada değil, anakara olduğunu biliyordu.

Böylece Honduras'ta İspanya, bütün Orta Amerika alt kıtası üzerindeki ilk egemenlik hakkına Cristoforo ve Bartolomeo Colombo vasıtasıyla sahip oldu.

Daha sonra gemiler pruvalarını doğuya yönelterek hareket etti. Kıyıyı, güneye kıvrıldığı –Giumbe böyle demiş, öbür yerliler de onaylamıştı– bir burna kadar izlemek zorundaydılar. Zor görünmeyen bir ödev. Oysa Colombo, ikinci kez, denizcilik tarihinin adeta işkenceye dönen en zor kıyı rotalarından biriyle baş etmek zorunda kaldı. İkinci kez, ama gerçekten de farklı şekilde. Aralık 1493'te Haiti'nin kuzeyinde, denizde olağandışı, inanılmaz bir sükûnet hüküm sürmüş en küçük bir esinti bile çıkmamıştı. 1502'nin ağustos ve eylülünde, Honduras'ın kuzeyinde ise tam tersiyle, birbirini izleyen bitmez tükenmez fırtınalarla karşılaştı. 170 mili tam 26 ya da 28 günde alabildi.

Ancak 12 Eylül'de gemilerin ulaştığı burnun ötesinde, sahil yüzlerce mil güneye uzanıyordu.

Bugün bile, o burun, Capo Gracias a Dios [Tanrı'ya Şükür Burnu] adını korumaktadır. Bunu da ancak kâşifinin yaşadığı macera doğrular. Colombo Tanrı'ya, yalnızca fırtınadan ve ters rüzgârlardan kurtulduğu için değil, burnun ötesinde kıyı nihayet güneye kıvrıldığı için şükrediyordu. Maya kayığının yolunu izlemekten vazgeçmeye karar verdiği zaman, güneye gitmeyi düşünüyordu. Arzulanan hedef güneyde bulunmalıydı: Boğaz.

Gracias a Dios Burnu'nu aştıktan sonra, karavelalar kuzeyden güneye bugünkü Nikaragua'nın Atlas Okyanusu'na bakan kıyısını dolaştılar.

Sahil boyunca ilerlediler. Bugün Nikaragua'yı Kostarika'dan ayıran sınırı geçtiler ve 25 Eylül'de yerlilerin Cariai diye adlandırdıkları bir bölgeye vardılar. Burada, huzur veren sık ağaçların, göz kamaştırıcı palmiyelerin bulunduğu küçük bir adayı siper alarak durdular. Colombo adaya La Huerta adını verdi ve gemileri onarmak, mürettebatı da dinlendirmek üzere bir süre burada kalmayı kararlaştırdı.

Limón limanı, bugünkü Kostarika Cumhuriyeti'nin Atlas Okyanusu'na açılan çıkış noktası ve pazarıdır. Limón körfezinde Colombo'nun La Huerta adını verdiği ada uzanır. Daha sonraları adı Uva ya da Uvita diye değişti, ama 1985'te yeniden La Huerta oldu.

Guanaja'da olduğu gibi, Colombo yine ileri bir uygarlığın eşiğine varıyordu. Çünkü yaylalarda –bugün burada Amerika'nın en gelişmiş devletlerinden birinin merkezi yer alır– o zamanlar önemli bir uygarlık parlak dönemini yaşıyordu: 15. yüzyılda, kayda değer bir toplumsal yapı ve düşünsel gelişme düzeyini düşündürecek bir teknik ilerlemeye ulaşmış Orta Amerika kültürlerinden biri.

Burada, Amerika toprağında Avrupalılar ilk kez kocaman ahşap bir yapı ve özenle yapılmış mezarlıklarla karşılaştılar. Don Fernando'nun yorumu anlamlıdır: "Bunlar, diğer yörelerde bulunmuş olanlardan daha akıllı yerlilerdi."

Keşfin tarihinde bütün bunlar önemlidir, aynı şekilde Cristoforo Colombo için de. Hükümdarlarına şöyle yazıyor: "Tepede, tamamen gömülmüş bir ev büyüklüğünde bir mezar gördüm. Başka mükemmel sanat yapıtlarından da söz edildiğini duydum." Yalnızca iki satır! Bir "*porco*" (aslında güney Amerika'da yaşayan bir yaban domuzu olan pekari) ile bir "*gat-*

to paul" (örümcek maymun) arasındaki kavgaya on satır ayırarak devam ediyor. Demek ki Yeni Topraklar'da o zamana kadar karşılaşmış olduğu en yüksek kültürün en önemli izi, Cenovalıya hiçbir heyecan vermemişti. Çünkü o inatla Asya'da olduğuna inanmayı sürdürüyordu ve Asya'da uygarlık belirtileri bulmak da şaşırtıcı değildi. Marco Polo çok daha başkalarını ve çok daha fazlasını bulmuştu, demek ki çok daha başkaları ve çok daha fazlası bulunmalıydı.

Karşılaşılan yeniliklerin bir sonucu olduysa da, bu, günümüz tarihçisinin beklediğinin tersiydi. Colombo hemen yukarıda anlattığımız uygarlık izlerinin, Asya'da olduklarını bir kez daha doğruladığı kanısına vardı. Bu nedenle de, Bengal Körfezi'nin ve Hindistan'ın yolunu açan bugünkü Malakka Boğazı olan Cattigara Boğazı'na nihayet ulaşmak üzere kıyı boyunca ilerleme kararı kesinleşti.

Otuz Altıncı Bölüm

CHIRIQUI: DÜŞ KIRIKLIĞI

Chiriqui Lagünü'ne ulaşınca, Colombo aradığı boğazı bulduğu duygusuna kapıldı. Cerabora Koyu, karanın öbür tarafındaki açık deniz değildi, Bengal Körfezi değildi. Bununla birlikte, denizin boğazlara buradan ulaştığına dair işaretler vardı, yerliler de, el kol hareketleriyle ve Cariai'de alınan iki tercümanın çevirdiği sözlerle orada -batıda- deniz olduğunu doğruluyorlardı.

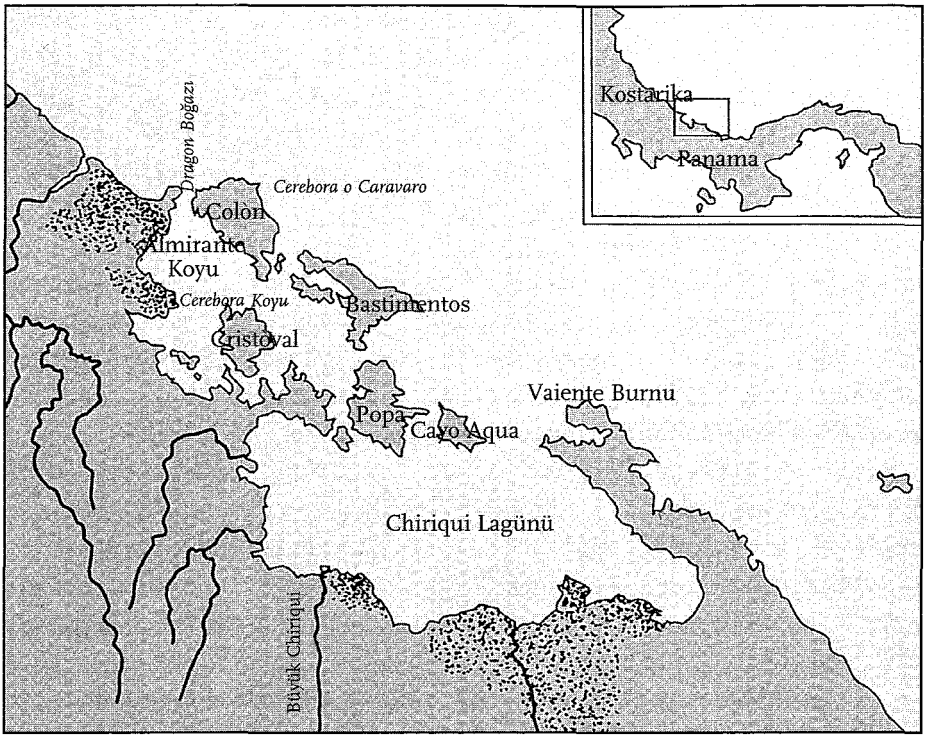
Sevinç, daha çok da umut. Kaygılı bekleyiş, daha çok da şimdiden tadılan zafer.

Bu yorucu günleri daha da şenlendiren ve muzaffer kılan, Cerabora Adası'nda (bugünkü Isla de Colón) altının bulunuşuydu. Saf altın bulmuşlardı. 18 ayar, hatta daha yüksek ayar altın.

Yalnızca altın değildi bulunan. Don Fernando ile Las Casas aynı kelimelerle anlatıyorlar: "Bu kanalda bol bol balık, karada da bol bol hayvan avlanıyordu," aynı şekilde, bol bol "yenecek şey" de vardı: İguana, mısır ve meyve.

Don Fernando yine anlatıyor: "Gemiler, sokakta gider gibi, bir adayla diğerinin arasından ilerliyor ve ağaçların dalları gemilerin halatlarına değiyor."

Colombo'nun karavelaları 8 Ekim'de, kendilerini öteki okyanusa götürecek kanalı arayarak yol aldılar. Ve kanal, muhtemelen o yöredeki yerlilerin verdiği bilgi doğrultusunda, bulundu. Tıpkı bugünkü gibi iki kanal vardı: Sunwood Kanalı ve Split Hill Kanalı. Birincisi –en azından bugün– uzun, dar ve derindir, mangrovlarla doludur; ikincisi –Split Hill Kanalı– daha geniş ve açıktır. Sol kıyıda, adada, küçük bir Guayan topluluğu yaşar. Birkaç kulübe, okul, ufacık bir kilise ve iskelede pazar yeri vardır. Adı Loma Partida'ydı (yarık tepe), Jamaika'dan gelen ya da belki de 16. yüzyıl korsanlarının vârisleri olanlar da, yöreye aynı adın İngilizcesini verdiler. Almirante Koyu'ndaki labirentimsi adalar, korsanlar için gerçekten de mükemmel bir barınak oluşturuyordu.

10- Chiriqui Lagünü

Loma Partida Kanalı'nın (Split Hill) derinliği günümüzde birkaç metredir (yöre balıkçılarının söylediğine göre üç-on iki metre arasındadır). Almirante Koyu'ndan gelerek kuzeyden güneybatıya yönelir. Sığ bazı yerleri vardır ama tehlikeli değildir, çünkü bu sığ kısımlar kara tarafındaki sağ kıyıdan açıkça görülebilir. Ada tarafındaki sol kıyı da derindir, gemiler geçebilir. Bu kıyı diğerinden daha yüksektir, yoğun bitki örtüsü ve ulu ağaçlarla kaplıdır, dimdik yarla suya ulaşır.

Uzun ve derinlemesine araştırmamız bizi beş yüzyıl önce, Cristoforo Colombo'nun hissettiklerine taşıdı. O zamandan beri çok az değişikliğe uğramış birkaç mangrov ormanı, bu ya da şu noktada çok ya da az bir derinlik. Loma Partida Kanalı –kılavuzumuzun söylediğine göre– birkaç yıl önce,

güneybatı ağzında daha az genişmiş: Bugün bir sığlığın bulunduğu yerde, yine mangrov ormanıyla çevrili bir dil uzanıyormuş. Çevredeki görünüm değişmemiş. Geçen yüzyıllar ve uygarlıklar iki lagün ile muhteşem çevrelerini değiştirmemiş. Yalnızca, o zamanlar bulunmayan hindistancevizi ve hintkirazı ağaçları yeni. Ama bu ağaçlar, yoğun, birbirine dolaşmış ve büyüleyici bir bitki örtüsü içinde, Karayipler'in büyülü çekiciliğiyle karışıyor.

Lagünün ya da Almirante Koyu'nun güney kıyısında, adacıkların ve mangrov ormanlarının arasında seyrederken ve sonunda Split Hill Kanalı'nın denize döküldüğü yerde, insan açık denizi kesin kes arkasında bıraktığı ve bilinmeyene doğru ilerlemeye başladığı duygusuna kapılıyor. Sonra, birdenbire, yarık tepenin ötesinden, ulu ağaçların ve kısa boylu mangrov ormanlarının ötesinden, son derece geniş yeni bir lagün beliriyor.

Burası, bugün Chiriqui Lagünü diye adlandırılıyor. Yaklaşık on beş mil genişliğinde ve otuz mil uzunluğunda. Su firuze rengi, okyanusunki gibi tuzlu. Yukarılarda yemyeşil dağların hatları belirgin, yaprakları bir tropik ormanının belirgin rengi olan koyu yeşil. Bunlar 2000 metreyi aşan doruklarıyla Orta Cordilleralar. Doruklardan biri gerçekten 3475 metreye ulaşıyor.

Dorukların seçilebildiği günler sayılıdır. Genellikle kocaman ve yoğun bulut kümeleriyle kaplıdırlar. Ekim ayında –Colombo'nun karaya çıktığı ay– hava, yılın geri kalan bölümüne oranla daha iyidir. Yıllık yağmur ortalaması günümüzde (1920'den 1980'e kadar) 2520 milimetredir. 1950'de 3700 milimetreye, 1970'te de 3950 milimetreye kadar yükselmiştir. En çok yağış alan ay aralıktır (ortalama 325 milimetre), en kurak ay ise, nem oranı her zaman yüksek olduğu için eğer kurak denebilirse, eylüldür (ortalama 110 milimetre).

Colombo'nun yolculuğu iyi hava şartlarına rastlamış olabilir. Ama, hava kusursuz derecede berrak da olsa, Colombo'nun yörenin doğasının özel görünümünü hemen fark etmesi mümkün değildi.

Doğuya açık, batıya kapalı bir lagün olduğunu bugün biliyoruz. Colombo, bunu lagüne girer girmez anlayamazdı ve Almirante Koyu'nun suları düz ve kıpırtısızken, Chiriqui Lagünü'ndeki su dalgalı ve okyanusunki kadar da tuzlu olduğu için, aldanmamış olması imkânsızdır. Suların al-

çaldığı anlarda batıdan doğuya yönelen dalgalar, yalnızca doğuda değil, batıda da denizle bir bağlantı varmış hissini uyandırır.

Birkaç gün ya da birkaç saat boyunca, Colombo Hindistan'a bir geçit bulduğunu umut etti. Tarih 8 Ekim 1502 idi. On yıl önce, tam da bu günlerde, Atlas Okyanusu'nun ötesinde karayı bulduğuna dair ilk ipuçlarını elde etmişti.

Colombo, sandallarla lagünün kıyılarını araştırmak üzere en azından iki, hatta üç gün harcadı. Batıda ve güneyde beliren dağların arasında bir boğaz arıyordu. Lagünün, Hint Okyanusu'nun açık denizi olmadığını uzman denizci Colombo'nun hemen anlamamış olması imkânsızdı. Peki ama, bu dağların arasından Hint Okyanusu'na doğru başka bir geçit neden olmasın? Önceki yolculuklarda, Colombo, aşması zor pek çok başka geçit görmüştü. Akdeniz'de: Messina Boğazı, Ege Adaları, Sakız Adası ile anakara arasındaki boğazlar; Karayipler'de: Trinidad'ı Venezuela'dan ayıran sinsi ağızlarda, sanki birbirine yaslanmış gibi duran Virgin Adaları'nın dağları arasında; aynı ağızda, henüz iki gün önce geçtiği Loma Partida'da. Yirmi yıla varmadan Macellan günümüzdeki Punta Arenas Koyu'ndaki uygun geçide ulaşınca, birbirine yaklaşmış iki dağ yamacının arasında dünyanın en ünlü boğazı bulunacaktı. Koya dökülen beş akarsuyun –Uyama, Róbalo, Guarumo, Guariviara, Cricamola– ağızları birer birer keşfedildi. Yalnızca bir ya da iki gün sonra, 10 ve 11 Ekim'de de, kesin bir düş kırıklığı yaşandı. Geriye dönmekten, büyük lagünden sakin iki çıkışın bulunduğu açık denize geri dönmekten başka olasılık kalmamıştı.

Düş kırıklığı sert, acı ve kesindi. Amiral, dördüncü yolculuğun esas amacından vazgeçti. Burada, yeni ve belirleyici bir an vardır, bir tercihi, kâşifin stratejik planlarındaki ani bir değişikliği gösterir.

Bu süreç on gün bile sürmedi: 6 Ekim'den, 16 Ekim 1502'ye kadar. Colombo'nun yaşamını araştıranların hiçbiri, böylesine önemli bir değişikliğin ne zaman gerçekleştiğini anlamadı. Sözünü ettiğimiz olayların meydana geldiği yerleri bizzat görmeden de bunu yapamazdı. Ancak doğrudan yerinde yapılan bir incelemeyle, 6-16 Ekim 1502 tarihleri arasında, o karar günlerinde neler olduğunu, Colombo'nun ve dört karavelanın kaptanlarının aklından nelerin geçtiğini anlamak mümkündür.

Bengal Körfezi'ni bulup Hindistan'a varmak için geçebilecekleri bir boğaz yoktu ya da en azından bulunamıyordu. Yolculuğun başlıca amacı ortadan kalkmıştı.

16 Ekim'den sonra, 6 Ocak 1503'e kadar günler, haftalar, aylar, Panama'nın Atlas Okyanusu'na bakan kıyıları boyunca, kaygı verici, hummalı bir gidiş geliş içinde geçti.

Colombo artık yalnızca altını düşünüyor, Yeni Topraklar'ın en zengin yöresinde, maden yataklarına en yakın yerde bir koloni kurmak istiyordu. Ne var ki 20-25 Ekim tarihleri arasında, sonradan geri döneceği Veragua bölgesinde altın, hem de büyük miktarda altın bulmuştu. Peki, ekimden sonra neden orada kalmadı?

Otuz Yedinci Bölüm

VERAGUA: ALTIN VE KOKA

Veragua, Colombo'nun büyük keşfinin kaderinde en önemli ve aynı zamanda da en az bilinen bölümlerden birini oluşturur. Veragua, Panama'nın Los Mosquitos Körfezi'ne bakan bölgesidir. Bol sulu pek çok akarsu, yüksekliği 1500 metreye ve Cerro Santiago'da 2826 metreye ulaşan ormanlık, geçit vermez Cordillera'dan buraya iner.

Panama Cumhuriyeti idari bölge sınırlarında değişiklik yapmıştır. Veragua bölgesinin sınırı, Colombo dönemindeki gibi Atlas Okyanusu'na bakan yamaç değildir, Cordillera'nın ötesine, Büyük Okyanus'a bakan yamaca kadar uzanır.

Ama biz, Veragua'dan söz ettiğimizde, Cristoforo Colombo zamanındaki alışılmış, geleneksel bölgeyi kastediyoruz. 1536 yılında genel valinin eşi Doña María de Colón y Toledo, oğlu, yani kâşifin torunu Don Luis Colón adına, büyükbabasının böbürlenmekten asla geri durmadığı "İspanyol Hindistanı" üstündeki unvan ve ayrıcalıklarından vazgeçti. Don Luis buna karşılık, İmparator V. Carlos'tan (Şarlken) Veragua Dükü unvanıyla birlikte, bu topraklara egemen olma hakkını aldı.

Veragua'nın önemi, tek ve tartışılamaz bir nedene bağlıdır: Zengin altın yatakları. 1502 Ekimi'nin sonlarında İspanyollar burada o kadar çok altın bulmuşlardı ki, neredeyse Hispaniola'nın Cibao'sunda bulunandan fazlaydı: Guaiga'da 19 numune; Cateva'da (bugünkü Santa Catalina'nın civarı) bir 19 daha; tam Rio Veraguas'ın ağzındaki Cobrova çevresinde altın takas etmeye hazır beş köy. Her yerde bol altın. Sonra, zerresi bile kalmadı. Ne Puerto Gordo'da, ne Portobelo'da, ne de Puerto de los Escribanos'ta bulunabildi altın. Yerli tercümanın Cariai'de vermiş olduğu bilgi doğruydu: Altın bölgesi Chiriqui koyunda başlıyor, Rio Belén'de bitiyordu. Panama'nın Atlas Okyanusu'na bakan kıyısındaki yorucu gidiş gelişlerden sonra, 6 Ocak'taki Ziyaret Yortusu'nda* bu bölgeye ulaşan Colombo,

* Doğulu üç kral bebek İsa'yı Beytüllahim'de ziyaret etmişti; 6 Ocak tarihi bu sebeple "Ziyaret" yortusudur –ed.n.

Bétlem (Beytüllahim; Hz. İsa'nın doğum yeri) dedi buralara, isim sonra Belén'e dönüştü, bugün de bu ismi taşır. Biraz daha batıda, 6-7 kilometre ileride, şimdi de Veraguas adını taşıyan bir akarsu denize dökülür.

Altın, bol altın. Colombo koloni kurmak için işte bu nedenle Belén'i seçti. Artık Colombo'nun yetki alanında olmayan Hispaniola'yı fersah fersah aşacak yeni bir koloni kurmak istiyordu.

Zalim tarihçiler mahkûm etti bu tercihi. Morison "uğursuz yer" dedi Belén'e. Bradford da aynı düşünceyi paylaşıyordu: "Bu yay içinde Avrupa yerleşimleri hiç gelişemedi. Burayı seçtiği ve sonra da övdüğü sırada Colombo bir paranoyaktı." Cristoforo Colombo'nun, artık ilk büyük keşif yolculuğundaki insan olmadığı doğrudur. Hasta olduğu da kesindi. Aynı şekilde yorgun, kararlarında tutarsız, çelişkiliydi, ama deli değildi. Eğer konu Veragua'ysa kesinlikle değildi.

Her şeyden önce, burada altın vardı, hem de çok. "Cesurca söylemeliyim ki," diye yazıyordu Colombo, "pek çok da tanığım var, Veragua'da ilk iki gün içinde gördüğüm altını, Hispaniola'da ancak dört yılda görebilmiştim."

Hem sonra Belén, yöreyi hiç görmemiş olan tarihçilerin betimlediği gibi kötü bir yer değildi. Hava güzel olduğu zaman Karayipler'in en hoş köşelerinden biri oluyordu. Atlas Okyanusu'nun dalgaları, kumsalın önünde yalnızca açık bir geçit bırakan mercan kayalıklarında durup dinlenmeden kırılarak kükrüyordu. Köy ile aynı adı taşıyan akarsuyun oluşturduğu kum seti de buradaydı. Irmak, ağız kısmından iki yüz metre ötede, rüzgârlardan korunmuş, her iki yana hafif meyilli tepelerin siper olduğu bir lagün sunmaktaydı.

Lagünün ortasında, derinlik yaklaşık on metreyi buluyordu. Colombo'nun karavelalarının boyutlarında ve ağırlığında yirmiden fazla gemi orada rahatça demirleyebilirdi. Lagüne köpekbalıkları geliyordu; tehlikeli hayvanlardı ama bu denizlerde kimse etine burun kıvırmazdı. Denizden ıstakoz da geliyordu.

Biz de lagünden başlayarak 12 kilometre boyunca tropik ormanı kat ettik, ırmağın sayısız kez kıvrılan yatağını izledik. Burada bitki örtüsü hiçbir yerde olmadığı kadar gür, çünkü her gün güneş ışınlarının yakıcı

öpücüğü ve toprağa düşen en cömert yağmurların coşturucu serinliğiyle karşılaşıyor. Kuşlar seyrekleşiyor, ama çiçekler ve meyveleri, kokuları, lezzetleriyle uzun, orta, kısa boylu bitki türleri olduğu gibi kalıyor.

Sandalla 12 kilometre gittikten sonra, Cordillera'nın eteklerindeki çavlan ve çağlayanlara ulaşıncaya kadar epey yol daha aşılabiliyor.

Nüfus bugün Colombo dönemindeki kadar yoğun değil, demek ki o zamanlar toprak daha verimliymiş. Eğer nüfus sonradan yok oluncaya kadar azaldıysa, bu, özellikle bugünkü Panama'nın bu kuzeybatı parçasının büyük ticaret yollarının dışında kalmasından kaynaklanır. Yeni Dünya'nın madenleri ve tarımsal üretimiyle, Eski Dünya'nın ticareti arasındaki karşılaşma noktalarından uzakta kaldığı için, Amerikan uygarlıklarını kendi uygarlıklarında özümlemek üzere uzaktan gelen insanlar bu topraklara ayak basmadı. Bağımsızlıktan sonra da her şeyin dışında kaldı, çünkü Kolombiya Cumhuriyeti'nde olduğu gibi sonradan Panama Cumhuriyeti'nde de uzak ve ulaşılması kolay bir yöre değildi, hâlâ da değil.

Yoğun ve sürekli yağmurlar Belén ile Veragua'yı beyazların istilasından korudu. Beyazlar bu bölgelere siyahları yerleştirmeye kalkışmadıkları gibi, daha önce burada ikamet eden ve toprakları ekip biçen yerli halkın büyük bölümünü de başka yerlere gönderdiler.

Bu nedenle, 20. yüzyıl ortasında Belén köyünün nüfusu 50 kişiye düşmüştü ve vadiler ile havzalar ıssızdı. Uçağın gelişi ve Proesa[1] projelerinin gerçekleşmesiyle bugün köy sakinlerinin sayısı 120'yi bulmuştur ve biraz yukarıda, yamaçta, başka bir köy, Ciudad de Romero, yaklaşık dört yüz Salvadorlu sığınmacıyla gelişmektedir. Ama, Colombo taraftarlarının Belén hakkındaki olumsuz yargısı, aşırı yağışlardan çok daha basit bir nedenle açıklanabilir: Onlar, Belén'i hiç görmemişlerdi.

7 Ocak'ta Colombo, Diego Méndez'i bir şalupayla Belén'den altı yedi kilometre uzakta yer alan Veragua Irmağı'nın ağzına gönderdi. Méndez suyun yüksekliğini ölçmek için iskandil attı ve bu derinliğin gemiler için yeterli olmadığını gördü. Akarsu içlerine doğru kürek çekti, yerlilerle takas yaptı ve amirale yirmi numune altın getirdi. Veragua madenlerinin sınırsız zenginliğiyle ün kazanması yalan değildi.

Belén Irmağı'nda iskandil attıktan sonra, ayın dokuzunda iki karavela oraya girdi. Ertesi gün sular yükselince, öbür iki karavela da sözünü etmiş olduğumuz elverişli lagünde demir attı.

Maden yataklarının yer aldığı toprakların efendisi, Quibian adında güçlü bir kabile reisiydi. Amiral onunla anlaşmaya karar verdi ve kardeşi Bartolomeo'yu onu ziyarete gönderdi. Quibian karşılaşma sırasında Bartolomeo'yu çok etkiledi. Başında taç, boynunda geniş bir plaka, bacaklarında ve kollarında halkalar vardı. Hepsi som altındandı.

Mükemmel bir karşılamaydı bu. Son derece yararlı takaslar yapıldı. Ertesi gün, Quibian "teknede amirali ziyarete geldi, bir saatten fazla görüştüler, sonra amiral ona çeşitli şeyler verdi, denizciler de çıngıraklar karşılığında biraz altın değiş tokuşu yaptı. Quibian sade bir şekilde, geldiği yoldan geri döndü." Don Fernando böyle aktarıyor. Oysa, Diego Méndez'e göre, görüşmenin bir anında kabile reisinin kafası karıştı, bakışları çevresinde kuşkuyla dolaştı ve izin istedikten sonra köye geri döndü. Daha önce hiç görmediği gemiler, silahlar onda kuşku uyandırmıştı.

Bu arada, deniz yeniden dalgalandı. Colombo lagünde kendini güvende hissediyordu, kum setinin ötesinde, 24 Ocak'ta, bir fırtına sıradağların üzerinden inanılmaz bir su kütlesi boşalttı, binlerce dere, sel, ırmağa aktı. Denizciler farkına varıncaya kadar Belén'in suları taştı. Sel suları bir karavelayı öyle kuvvetle itti ki, çapalardan biri kopunca gövdesi hasar görüp bir direği de kırılarak başka bir gemiye çarptı. Şiddetle oraya buraya sürüklenen gemiler, bir o kıyıya bir bu kıyıya çarpıp paramparça olma tehlikesi geçirdiler. Gemiciler ancak inanılmaz çabalar sonunda gemileri emniyete almayı ve demirlemeyi başardılar. Sonraki günlerde güneşin buharlaştırdığı sular alçaldı, ama ırmağın ve deniz dalgalarının sürüklediği kumlar bir set oluşturmuştu, donanma da setin öte yanında hapis kaldı.

Ortalık sakinleşince, amiral altın madeninin yerini saptamak üzere Bartolomeo ile yetmiş kadar adamı bir filikayla adanın iç kısmına yolladı. Quibian kaygılanmıştı, bir kurnazlık düşündü. Bartolomeo'ya birkaç kılavuz verdi. Ama bu kılavuzlara yabancıları düşman kabile reisi Urira'nın topraklarına götürmelerini emretmişti. Kılavuzlar talimatı yerine getirip İspanyolları uzun ve dolambaçlı bir yola soktular. Taşların ve yosunların

arasından, yolun altın damarlarını gösterdiği yere ulaşıncaya kadar aynı akarsuyu kırk kere geçtiler. Sevinçten çılgına dönen İspanyollar ne kadar altın bulurlarsa topluyorlardı.

Bu arada, Bartolomeo'nun Cordillera'nın bir doruğuna ya da bir geçidine ulaştığı sanılır. Bu doruk Cerro Negro (1518 m.) olabilir; doğu yamaçlarında Veragua Irmağı'nın kaynakları yer alır. Her ne olursa olsun, yerinde edindiğimiz bilgilere göre, kıstağın bu bölümünde hava berrak olduğu zaman bile iki denizin de görülebildiği geçitler ya da doruklar yoktur.

Demek ki, Colombo'nun kardeşlerinden birinin okyanusların en büyüğünü gören ilk Avrupalı olmasını engelleyen kılavuzların hilesi değildi. Büyük Okyanus'u Amerika'dan görmek... Marco Polo ile diğer kâşifler onu Asya'dan görmüşlerdi. Kılavuzlar Bartolomeo'ya güneyi değil, batıyı işaret etmişlerdi. Batının ucundaki ufkun ötesinde yirmi günlük yürüyüşten sonra zengin altın madenleri bulunacaktı.

Bartolomeo Colombo gözleriyle gördüğü, adamlarının da topladığı altınla ilgili haberlere çok sevindi. Bununla birlikte, kılavuzların kendisini kurnazca reislerinin arazisinden uzağa götürmeye çalıştıkları da gözünden kaçmadı. Bu nedenle, gemilere dönmeden önce Quibian'ın topraklarını da araştırmak istedi. Orada da altın buldu. Şu halde altın bakımından Veragua'dakinden daha zengin toprak yoktu.

Keşif 6 Şubat Pazartesi ile 11 Şubat Cumartesi ya da 12 Şubat Pazar günleri arasında gerçekleşmişti. Ayın 16'sı perşembe günü, yine Bartolomeo'nun yönetiminde yeni bir keşfe çıkıldı.

Don Fernando anlatıyor: "1503 yılının 26 Şubat Perşembe günü, Bartolomeo Colombo, 59 adamı ve kendi teknesinin dışında 14 kayıkla ülkeye girdi. 17 Şubat sabahı, Belén'in yedi fersah batısında yer alan Urira Irmağı'na ulaştılar. Kabile reisi yirmi kişinin eşliğinde onu karşılamaya geldi. Birçok yiyecek sundu ve birkaç da altın levha verdi. Orada bulundukları süre içinde kabile reisiyle diğer ileri gelenler ağızlarına durmadan kuru bir ot atıp çiğnemişlerdi. Bazen de ağızlarına, çok berbat bir şey gibi görünen bu otla birlikte, bir toz atıyorlardı." İleriki sayfalarda Don Fernando, "yemek yedikleri zaman hep o otu çiğniyorlar, dişlerinin bu yüzden çürük ve pis kokulu olduğunu sanıyoruz" diyor.

Bu, koka idi. Güney Amerika kökenli oluşu konusunda araştırmacılar hiçbir kuşku duymuyor. Ama yetiştiği yörenin sınırlarının çizilmesinde farklı görüşler var. Karayipler bölgesinden yayıldığını söyleyenler olduğu gibi, Amazon kökenli olduğunu ve akarsular yoluyla And Dağları'na çıktığına inananlar da mevcut.

"Koka"nın Aymara dilinde bitki anlamına geldiği kesindir; "ot" sözcüğü kullanılmıştır. Özellikle ot! Aymaralar bugünkü Bolivya'nın And bölgesinde ve Peru sınır bölgesindeki topraklarda yaşarlardı, hâlâ oradalar. Colombo öncesi döneme ait birçok resim kireçten yapılmış koka kaplarıyla birlikte koka çiğneyenleri gösterir. Zaten bu ikonografiye yalnızca Kolombiya'nın orta bölümü, Ekvador, Peru ve Bolivya'da rastlanır. Panama kıstağının yer aldığı bölgede yoktur. Orta ve Güney Amerika arasında sayısız bağlantı olduğu bilinmektedir. Ayrıca, Orta Amerika'daki arkeolojik kazılarda bazı küçük kaplar bulunmuştur; Danimarkalı arkeolog Olaf Holm bunlara *"eliptas"* diyor. Quechua dilindeki bu terim koka için kullanılan kireç kabı ifade eder.

Demek ki, 17 Şubat 1503 tarihinde yerlilerin çiğnediği ve Bartolomeo Colombo'nun ilk kez gördüğü ot koka idi ya da aynı aileden bir bitkiydi. Genç Don Fernando'nun "çok kötü bir şeyin" söz konusu olduğunu sezinlemesi, kayda değer bir olaydır. Bu sezgi, beş yüzyıl sonra, insanlığın geleceği için bu yaprakların ve tozların temsil edeceği felaketin kehaneti gibi görünüyor.

Yeğenden farklı olarak Bartolomeo, çiğnenen otlar ve tozlarla ilgilenmedi. O, 24 Şubat Perşembe günü Belén'e, Las Casas'ın da doğruladığı gibi *"mucha cantitad de oro"* (bol miktarda altın) yüklü olarak döndü. Toprakların son derece verimli ve meyve bakımından zengin olduğunu, mısır tarlalarının geniş alanlar kapladığını, her adımda altın bulunduğunu, yerlilerin pek çok kolye taktıklarını gözlemledi.

Kararsızlık göstermek için bir sebep yoktu. Amiral, Santa Maria de Belén adını alacak ve kardeşi Bartolomeo tarafından yönetilecek yeni koloniyi kurmaya karar verdi. Don Fernando bu sömürgenin yerini şöyle belirtiyor: "Akarsuyun ağzından bir ok atımı uzaklıkta, ırmaktan girerken sağ yanda bulunan bir hendeği geçtikten sonra küçük bir dağ yükseliyor."

Burası bundan daha açık tarif edilemezdi. Bugün de hiçbir şey değişmemiş olduğu için, yöre kolayca tanınabiliyor. Küçük dağ bugün de ırmağın ağzının batısında, hâlâ sık ormanla kaplı. Bu dağ ile iç bölgedeki dağ sistemine bağlanan tepenin arasında, ırmağın batı kıyısında, lagünün sınırında küçük bir geçit vardır; serin berrak suyu olan bir dere ile orada burada kayaya kazılmış basamakların izlerini taşıyan bir keçiyoludur bu: Colombo'nun denizcileri tarafından kazmayla oyulmuş olabilir.

Küçük geçidin yukarısına, yamaca, palmiye yapraklarıyla örtülü sekiz ahşap ev inşa edildi. Her birinde on İspanyol oturuyordu. Avrupa'dan gelen yiyecekleri, yani zeytinyağı, sebze, peynir, sirke, sarmısak, vb'yi depolamak için de daha büyük bir ev yapılmıştı. Deniz, balık açısından zengin olduğu için, koloni halkı bol besin sağlayabilmişti. Amiral bir gemiyi kardeşine bırakıp diğer üç karavelayla gitmeye hazırlanıyor, kum setini aşmak için yağmurları bekliyordu. Kısa sürede İspanya'ya ulaşmayı, koloniye insan ve erzak yardımı göndermeyi umut ediyordu.

Tam o sırada Quibian, yabancıların kendi topraklarına yerleşmek istediğini fark ederek silaha başvurmaya, onları öldürmeye, evleri ve gemileri yakmaya karar verdi. Bununla birlikte, yabancıların gücünün ne kadar üstün olduğunu bildiğinden, dost gibi davranmayı sürdürüyor, amiralin kendisine gönderdiği hediyeleri hoşnutluk belirtileriyle kabul ediyordu. Aynı zamanda da, kısa bir süre önce kendisini kolundan yaralamış bir düşman kabile reisine savaş açmak bahanesiyle askerlerini koloninin yakınında bir araya getiriyordu. Kıyıda bini aşkın savaşçı kamp kurmuştu.

Bu, savaştı. Büyük keşif döneminde İspanyollar ile yerliler arasındaki ikinci Amerika savaşı. Birincisi Haiti'de yapılmıştı.

Amiral, hemen gemileri silahlandırdı ve koloninin savunmasını güçlendirdi. Ama Méndez ve özellikle Bartolomeo düşmana zaman kazandırmama, önce davranıp beklenmedik bir darbeyle Quibian'ı ele geçirme yanlısıydı, amirali de ikna ettiler. İyice silahlandırılmış seksen kişiyle filikalara binip Veragua Köyü'ne ulaştılar. Köyü işgal ettiler, Quibian'ı ele geçirdiler, reisin akrabalarından ve görevlilerinden yaklaşık ellisini zincire vurup hemen filikalara taşıdılar. Kayık, ırmağın akıntısıyla giderken, Quibian inlemeye başladı. Reisin inlemeleri nöbetçiyi duy-

gulandırdı, ipin ucunu elinde tutarak onu çözdü. Quibian, İspanyolun başka yana baktığı bir andan yararlandı, suya atlayıp ortadan kayboldu. Nöbetçi ırmağın akıntısıyla sürüklenmekten çekindiği için ipi tutamadı, bırakmak zorunda kaldı.

Herkes Quibian'ın öldüğünü sandı. Oysa o, elleri ve ayakları bağlı olmasına rağmen suyun altından yüzmüş, kıyıya ulaşmayı başarmıştı. Köye ulaşınca, intikam anını bekledi. Irmağın suları yükselip de amiral –önceden kararlaştırıldığı gibi– seksen kişiyi Bartolomeo, Méndez ve bir karavelayla bırakarak üç karavelayla gitmeye karar verince, intikam anı geldi. Üç gemi kum setinden çıkmış, mercan kayalıklarının ötesinde, hareket için elverişli rüzgârı bekleyerek açıkta duruyordu. Colombo, Diego Tristano'nun yönettiği Bermuda kanosunu son kez su temini için 11 denizciyle birlikte, karaya gönderdi. Kolonide bırakılan küçük garnizondan 60 kişi de, giden arkadaşlarını yolcu etmek üzere filikalarla uzaklaşmışlardı. Evleri beklemek üzere Bartolomeo ve Diego'yla birlikte yirmi kişi kalmıştı. Bunun üzerine (6 Nisan 1503) Quibian ok, mızrak ve topuzlarla balta girmemiş ormandan çıkıp aniden İspanyol köyünü kuşattı.

Bu çatışma ve sonrakiler, büyük keşif dönemindeki en kanlı çatışmalardı. Daha ilk ok atıldığında yedi İspanyol yaralandı, biri de öldü. Yayları bir yana bırakan yerliler, topuz ve mızraklarla saldırıya geçti. İspanyollar onları zırhlarının içinde, ellerinde kalkanla bekliyorlardı. Kılıç ve kargı yarası alan 19 yerli düştü, geri püskürtülen diğerleri ormana çekildi. Bartolomeo, ormandan yağan ok yağmuruna, bir mızrak darbesiyle göğsünden yaralanmış olmasına ve yanında ancak 13 arkadaşı bulunmasına rağmen, tatar yayı atışlarıyla karşılık verdi.

Bu ilk çatışma üç saat sürdü. Derken, temiz kaynak suyu temin etmek üzere gönderilen Bermuda kanosu çıkageldi. Diego Méndez, karadan Tristano'ya geri dönmesi için işaret etti, ama beriki uyarıyı dikkate almadı. Lagünü aştı ve ırmağa berrak su akıtan bir pınara ulaşmak üzere, akarsuda dosdoğru ilerledi. Ormana saklanmış olan yerliler, her iki kıyıdan onu izlediler. Kaynağa ulaştığında filikayı kuşatıp İspanyollara saldırdılar. Yaralı ve kanlar içindeki Tristano kurtulmaya çalışırken bir mızrak sağ gözüne isabet etti ve denizciyi kayığın içine devirdi. Öteki gemiciler de öldü. Yal-

nızca biri, kendini yaralı olarak ırmağa bıraktı ve suyun altından yüzerek İspanyol kampına ulaşmayı, felaket haberini vermeyi başardı.

Akşam, donanmayı uğurlamaya gitmiş olan altmış kişi geri döndü. Çatışmanın feci sonucunu dinlediler ve vahşice katledilmiş arkadaşlarının ırmak sularıyla sürüklenen, kargalar ve atmacalar tarafından parçalanmış cesetlerini gördüler.

Çok az kişi kaldıklarını, üstelik bunların bir kısmının yaralı olduğunu gören İspanyollar, amiralin kendilerine bırakmış olduğu gemiye binip donanmaya ulaşmayı tasarladılar. Ne var ki, kum seti ırmağın ağzını yeniden kapamıştı. Bir filika bile açık denize çıkmayı başaramadı.

Kötü hava on gün sürdü; Tristano'nun dönmediğini gören amiral korkmaya başladı. Gemilerde elli yerliyi rehin tuttuğu için, yerlilerin koloniye saldırmamış olmasını umut ediyordu. Rehin yerlileri, kaçamasınlar diye her akşam bir sürgüyle kapanan ambar kapağının altına kilitliyordu. Güvenliğin tam olması için de birkaç denizci bu kapağın üstünde uyuyordu. Bir gece, zinciri takmayı unutan İspanyollar ambar kapağının üzerine ot minderlerini sermekle yetindiler. Tutsaklar ambarda, safrayı oluşturan bütün taşları üst üste yığıp üstüne çıktılar ve aynı anda hep birlikte omuz vurarak ambar kapağını şiddetle kaldırınca, uyuyanlar devrildi. Yerlilerden bazıları denize atlamayı başardı, yakalananlar yeniden ambara kapatıldı. Ne var ki, bu talihsiz yerliler, gece gizli köşelerden çekip çıkardıkları iplerle, kadınlar da dahil olmak üzere kendilerini ambar kirişlerine astılar. Kendilerini asarken, yeterli yükseklik olmadığı için, ipler boğazlarını sıkarken bacaklarını dizlerinden bükmek zorunda kalmışlardı.

Bu cesetler Cristoforo Colombo için bir tehlike işaretiydi. On günden beri sömürgeden hiçbir haber alamıyordu. Gemide elli yerliyi rehin tuttuğu için karadaki adamlarına zarar verilmeyeceğine güvenmişti. Oysa artık elinde rehin yoktu, kaçmışlar ya da intihar etmişlerdi. Henüz bir şeyden haberi yoktu, ama endişelenmeye başlamıştı. Pedro da Ledesma, şayet bir sandal kendisini dalgaların kırıldığı noktaya, yani mercan kayalıklarına götürürse, yüzerek karaya çıkmayı önerdi. Elbiselerini çıkarıp suya atladı, mercan kayalarını geçip kumsala, Bartolomeo'nun perişan haldeki kalesine ulaşmayı başardı. Hem sevinç çığlıklarıyla hem

de protestolarla karşılandı. Hepsi kendilerine bırakılan hasarlı gemiyle fırtınalı denize açılmaya hazırdı, hiçbiri bu uğursuz Veragua toprağında kalmak istemiyordu. Burada bir koloni kurma tasarısı, böylece acıklı bir şekilde başarısızlığa uğramıştı.

Tarihçiler, Veragua macerasının anılmaya değer olduğunda hemfikirdirler, çünkü bu macera, büyük keşfin en belirleyici anlarından biridir.

Guanaja Adası'ndan, Honduras'a, Nikaragua'ya, Kostarika'ya, Panama'ya kadar pek çok kez, batıdan doğuya ve ters yönde kıyıları dolaşılan Orta Amerika'yı, dördüncü yolculuğu sırasında Colombo keşfetmişti. Bunun önemini dikkate almamak ya da küçümsemek ciddi, büyük bir hata olur. Veragua, yalnızca altın ve koka demek değildi. Kuzey Amerika'yı Güney Amerika'ya bağlayan kıstaktı. Balboa, bu kıstağı aşıp yeni bir okyanusun haberini Hıristiyanlığa müjdelerken, Colombo'nun dokuz yıl önce, büyük keşfin son önemli macerasında gösterdiği inatçılığın ve kararlılığın meyvesini toplamaktan başka bir şey yapmıyordu.

Tarihçilerin sık sık unuttuğu Veragua adı, keşfi izleyen yıllardan günümüze kadar silinmez harflerle yazılı kaldı. Bugün bile, Cristoforo Colombo'nun soyundan gelenler, Veragua Dükü unvanını onurla taşırlar.

Otuz Sekizinci Bölüm

SANTA GLORIA

Colombo üç karavelayla 16 Nisan 1503'de Belén'den hareket etti. O gece Paskalya'ydı. Üç karavelanın da omurgası tam anlamıyla eleğe dönmüştü. Méndez raporunda, "Gemi kurtlarının oyduğu deliklerden içeri dolan suyu pompalar, tencereler ve başka kaplarla boşaltmaya yetişemiyorduk" diyordu. Tek filika kalmıştı.

Henüz başlayan deniz yolculuğunda çekilen acıların, katlanılan yorgunlukların, korkuların üzerine, bir de karadaki olayların feci anısı ekleniyordu: Ölen dostlar, uğranılan bozgunlar... Anlaşmazlıklar su yüzüne çıkmaya başlamıştı.

Portobelo'da amiral kurtların delik deşik ettiği başka bir karavelayı "su yaptığı için" terk etmek zorunda kaldı. Öteki ikisinin durumu da ahım şahım değildi. Ama terk edilen geminin mürettebatı ikiye ayrılıp diğer gemilere bindirilince, gece gündüz su boşaltmaktan perişan olan gemicilere yardım gelmiş oldu.

Portobelo'yu geçtiklerinde, Colombo Panama'nın Atlas Okyanusu kıyılarını izlemeyi sürdürdü. 1 Mayıs 1503'te Tiburon Burnu'na varan iki karavela artık anakaradan ayrılıyordu.

Kuzey rotasını izledikleri için Jamaika'nın güney kıyısına varmaları gerekiyordu. Ne var ki, kuzeydoğudan sürekli esen rüzgârı (yine alize rüzgârıydı) dikkatle izleseler de, etkilerinden kaçamıyorlardı. İki karavela da berbat durumdaydı. Mükemmel yapıya sahip olsalar da, sapmalara engel olamıyorlardı, çünkü, şiddetini gittikçe arttıran rüzgâr ve akıntı, rüzgâra karşı ilerlemeyi tamamen olanaksız hale getiriyordu. Batıya saptılar ve 10 Mayıs'ta, Jamaika önleri yerine Cayman Adaları'nın karşısındaydılar. Daha doğrusu Küçük Cayman ve Cayman Brac'da. Hem deniz, hem de "adalar kaplumbağa doluydu, kayalıkları andırıyorlardı" (Don Fernando); işte bu yüzden Cristoforo Colombo, onlara "Las Tortugas" (Kaplumbağalar) adını verdi.

Bu, son keşif ve verilen son isim oldu.

Jamaika yüz mil ötede, güneydoğuda kalmıştı.

Durmadılar; 12 Mayıs akşamı, kendilerini ikinci yolculuktan bildikleri Jardines de la Reina Adaları arasında buldular. Burada, (Colombo'nun hâlâ "Katay'ın bir bölümünü oluşturan Mangi eyaleti" diye tanımladığı) Küba'dan on fersah ötede, iki alçak mercan adası arasındaki rüzgâr almayan bir yerde demirlediler. Gece yeni bir fırtına çıktı. Küba kıyısına yaklaşıp Hispaniola'ya yöneldiler; rüzgâra karşı yelken açmışlardı, ama gemilerdeki su yükselmeye devam ediyordu. 22 Haziran'ı 23'e bağlayan gece, su düzeyi öyle yükseldi ki "başa çıkmanın imkânı kalmamıştı, çünkü güverteye kadar geliyordu." Talih eseri olarak 24 Haziran'da iki karavela Jamaika'da Puerto Bueno'ya ulaşmayı başardı; Colombo 1494'te buraya uğramıştı. Günümüzdeki adı Dry Harbour'dır (Kuru Liman), çünkü tatlı su kaynağı yoktur.

25 Haziran'da yeniden yola koyuldular. Güçlü bir meltem, gemileri yakındaki bir limana itti. Colombo, mercan kayalıklarıyla korunan bu limana 1494 yılında "Puerto Santa Gloria" adını verdiğini hatırlıyordu.

"Limana girince, gemiler daha fazla dayanamayacakları için, elimizden geldiği kadar bir gemiyi öbürünün yanına, uzunlamasına yan yana gelecek şekilde kuma oturttuk, her iki taraftan da demir çengellerle hiç hareket edemeyecekleri biçimde bağladık. Böylece, ikisi de güverteye kadar suyla doldu. Gemiciler için, güvertelere, arka ve ön kasaraların üstünde, yerlilerin saldıramayacağı güvenli bölmeler yapıldı. "O dönemde," diye ekliyor Don Fernando, "Jamaika Adası'nda henüz Hıristiyanlar yoktu."

Büyük keşfin efsanesi Santa Gloria'da son buluyor. Ancak, kahramanının yaşam öyküsü bitmiyor. Aksine, öykü –tam da Santa Gloria'da– her zamankinden dramatik olaylarla devam edecektir. Bu sahilde, Cristoforo Colombo tam bir yıl kalmıştır: 25 Haziran 1503'ten 28 Haziran 1504'e kadar.

Sorunlar, kaygılar, umutlar ve kuşkular; hayaller ve düş kırıklıkları; muhteşem cesaret örnekleri ve küçük düşürücü alçaklık örnekleriyle geçen bir yıl. İspanyolların yerlilerle büyük ölçüde sakin olan ilişkilerine, eleştiriler, fısıltılarla başlayıp sonunda isyana, tam bir savaşa dönüşen iç ilişkileri eklenir.

Santa Gloria kumsalında bir yıl! Kaç umut, ıstırap, şaşkınlık, umutsuzluk şafağı, günü, günbatımı, gecesi!

25 ve 26 Haziran'da, Colombo ile adamları Santa Gloria kumsalında kalan iki karavelanın gövdesini onarırken, burada bütün bir yıl kalacaklarını düşünmüyorlardı. Ama hayale de kapılamazlardı: birkaç ay boyunca kalmak kaçınılmazdı. Dünyayla bağlantıları kesilmişti. Jamaika'da yalnızca yerliler vardı. Yeni topraklarda Hıristiyanların yaşadığı tek yer olan Hispaniola ile bağlantı kurmak gerekiyordu.

İlk sorun erzak teminiydi. Hareket ettikleri zaman, yüz kırk yetişkin erkek ve delikanlıdan oluşan mürettebatın altısı Veragua'ya ulaşmadan ölmüş ya da kaçmıştı. On ikisi, yörede çıkan savaşlarda öldürülmüştü, altısı da aldıkları yaralar ya da hastalık nedeniyle sonradan ölmüştü. Doyurulması gereken yüz on altı boğaz kalıyordu. Yiyecek bulsunlar diye denizcilerin çevrede serbestçe dolaşmalarına izin vermek tehlikeli olurdu. Baskın olabilir, yerlilerle yeni çatışmalar yaşanabilirdi.

Böylece amiral, hiç de destek görmeyen ama haklı bir karar aldı: Bölgeyi araştırma görevi Diego Méndez'e verildi. O da, yakınlardaki kabile reisleriyle anlaşmalar yapmayı başardı. Her gün balık, *huttía* (bir tavşan türü), av aletleri, *cassava* ekmek getiren kanolar, verenler için hiçbir şey ifade etmeyen ama alanların çok hoşuna giden iğneler, bıçaklar, taraklar, makaslar, küçük aynalar, şahin çıngırakları, cam boncuklar ve başka değersiz eşyalarla geri dönüyorlardı. Méndez ayrıca çok kârlı ve önemli bir iş de yaptı: Adanın doğu ucuna kadar ilerledi, kabile reisiyle dost oldu ve bir bakır leğen karşılığında, altı kürekçi ile yiyecek dolu bir kano elde etti.

Kano çok değerliydi, çünkü ikinci temel sorunlarını çözecekti.Kanoyu dünyayla ve bu özel durumda da Hispaniola'yla bağlantı kurmak için kullanacaklardı. Kayıpları aramak üzere kimse gemi göndermeyecekti. Ovando –Santo Domingo valisi– can sıkıcı Cenovalının tamamen yok olmasını diliyordu. Keşif yapan herhangi bir geminin de Jamaika'ya uğraması beklenemezdi. İlgisizliğin nedeni açıktı: Bu adada, Colombo'nun da kaydetmiş olduğu gibi, altın yoktu.

Demek ki tek kurtuluş umudu, bir karavela kiralamak üzere Hispaniola'ya adam göndermekti. Ne var ki, Belén'de kurtarılan tek filika da fırtınada kaybolmuştu. Bu nedenle, Méndez'in kanosunu Tanrı gönder-

mişti. Amiral, son derece cesaretli ve yetenekli olan Méndez'in bu işi denemesine karar verdi.

1503 temmuzunun ilk günleriydi. 7 Temmuz'da Cristoforo Colombo, güvertedeki kamarasına kapandı ve hükümdarlara, Colombo uzmanlarınca *Lettera rarissima** diye bilinen (çünkü bu mektubun varlığı çok geç, 18. yüzyılın sonunda öğrenildi) uzun bir mektup yazdı. *Lettera rarissima* farklı yorumlara yol açmıştır, çünkü coğrafi, tarihi, kozmografik, felsefi, teolojik düşünceler, atıflarla doludur. Mektubun bölümleri birbiriyle tutarsız, bağlantısız ise de, bazılarının söylediği gibi bir delinin içini dökmesi olarak kabul edilemez. Aksine, derin bir dikkat gerektiren, ilginç, zekice ve dahiyane bazı sezgiler içerir. En önemlilerini sayalım: Cristoforo Colombo, 1498'de Venezuela'da keşfedilen "uçsuz bucaksız karayı" bu mektupta "*Otro mundo*" deyimiyle tanımlıyor. Eski Dünya ile Yeni Dünya'nın karşı karşıya gelişinin kabulü olan bu cümleye, bu kitabın sonunda değineceğiz.

Mektup, Colombo'nun Sevilla'da, Las Cuevas Manastırı'ndaki dostu Gaspare Gorricio'ya hitaben yazdığı çok kısa notla birlikte, Méndez'e emanet edildi.

Diego Méndez, büyük kanoya yapay bir omurga ekledi, dibine zift sürüp yağladı, dalgaların kanoya su doldurmasına engel olmak için pruva ve kıçtaki dalga siperlerini yükseltti, bir direk, bir de yelken uydurdu. Bir denizci ve altı yerliyle denize açıldı. Doğudaki burna ulaşınca, rüzgârın dinmesini beklemek üzere mola verdi. Kalabalık bir yerli grubu ona saldırdı. Saldırganlar, Méndez'i boğazlama görevinin kime düşeceğini, ganimeti kimin alacağını saptamak amacıyla bir top oyunu düzenlediler. Bunu fırsat bilen Méndez kaçmayı başardı. Kumsala dönüp kanosunu yine ele geçirdi. Yelkeni gevşetti, kendini uygun esen alize rüzgârına bıraktı ve kuma oturmuş gemilerin yanına döndü.

Yeniden deneyecekti, ama bu kez tekne açık denize açılacağı ana kadar, kıyı boyunca korunacaktı. Ceneviz Kaptan Bartolomeo Fieschi, başka bir kanoyla Hispaniola'ya kadar Diego'ya eşlik etmeye hazır olduğunu bildirdi; sonra, Santa Gloria'dakiler endişe etmesin diye hemen geri dönecek-

* Biri basılı, diğere el yazması iki kopyası bulunduğundan "ender mektup" anlamında –ed.n.

ti. Bartolomeo Colombo da onu korumak üzere, yetmiş adamıyla Jamaika Burnu'na kadar karadan izlemeyi önerdi. İki kano hazırlandı ve her birine, kürek çekecek yerliye de yetecek erzakla birlikte, kılıç ve kalkan taşıyan altı İspanyol bindi. Fieschi ile Méndez denizden, Bartolomeo da karadan, adanın doğu ucuna doğru, aynı yolu izleyerek ilerlediler. Oraya varınca dört gün dalgaların sakinleşmesini beklediler. Hareket anı geldiğinde, Méndez ile Fieschi tek başlarına Hispaniola'ya doğru yolculuğa başladılar.

Deniz olağandışı sakindi. Bu kez başardılar. Méndez, Hispaniola içlerinde yerlilerle çarpışmakta olan vali Ovando'ya ulaşabildi. 1503 ağustosuydu. Sadık Méndez ancak 1504 mayısının sonunda yiyecek yüklü bir gemi satın alıp amirale gönderebildi.

Yedi ay süren bekleyiş! Böyle bir gecikme nasıl yorumlanabilirdi? Yabancı kâşifin Jamaika'da deniz kazasına uğramasının Ovando'yu hiç de üzmediği açıktı. Bu yabancı yeni yeni yerler keşfederse, hükümdarları valilik görevini Ovando'nun elinden alarak Colombo'yu yeniden naipliğe atayabilirlerdi. Yerli isyanını bastırması gerektiği bahanesiyle Méndez'i yanında alıkoydu: İsyanı da, kabile reisleri ile ileri gelenlerden seksenini asarak ve diri diri yakarak bastırdı.

Yedi ay süren bekleyiş... Bu yedi ay boyunca, Santa Gloria'da Colombo ile adamları belki bir yelken görürüz diye her sabah denizi gözlediler. Denizciler, Diego Méndez ile Fieschi'nin ölmüş olmasından ya da hedefe ulaştıktan sonra valinin her türlü yardımı geri çevirmiş olmasından korkuyorlardı. Nemli, sıcak hava, çoğunlukla sebze ve meyveye dayalı gıda, şarap olmayışı, hasta düşen birçok denizciyi tüketmişti. Colombo da ayakta duramıyordu. Denizde talim yapmak da olanaksızdı, çünkü gemiler kuma oturmuştu. Karaya inmek ve adada dolaşmak kesinlikle yasaktı. Atış talimi yapmak için de yer uygun değildi, oyun yasaklanmıştı. Verilen tek görev, iki gemicinin sırayla nöbet tutmasıydı.

Francisco de Porras ile erkek kardeşi Diego, amirale sövüp sayarak gemicileri kışkırtmaktaydı. Kendilerine değer vermediğini bildiklerinden, ona karşı şiddetli bir kin besliyorlardı. Eski iftiraları yineleyerek Colombo'nun hataları yüzünden İspanya'dan sürgün edildiğini, Diego Méndez ile Fieschi'nin de gemi ve yardım istemek için Ovando'ya değil, Colom-

bo'nun haklarını yeniden elde etmek üzere hükümdarlara gönderildiğini söylüyorlardı. Kanıtları da Fieschi'nin henüz dönmeyişiydi. Demek ki, Méndez'in gittiği yolu denemeleri gerekiyordu. Amiral buna karşı çıkamazdı; damla hastalığı nedeniyle durumu iyice kötüleşmişti. Bu bahanelerle kandırılan denizciler, çatışma çıkarsa yerlilerin gemilere yanaşmasına engel olmak üzere amiralin satın almış olduğu on kanoyu ele geçirmeye karar verdiler.

2 Ocak 1504 tarihinde asiler silaha sarıldı. Kamaraya giren Francisco de Porras, Colombo'ya şöyle dedi: "Efendim, neden Kastilya'ya gitmek istemiyorsunuz ve hepimizi burada telef etmekten zevk alıyorsunuz?" Amiral, Hispaniola'ya gitmiş olanlar bir gemi göndermedikçe buradan kurtuluş yolu göremediğini söyledi. İspanya'ya dönmeyi herkesten çok istiyordu. Buradan sağ kurtulmak için başka bir yol bilip bilmediğini Porras'a sordu.

Asi kaptan küstahça yanıt verdi ve arkasını dönüp bağırdı: "Ben Kastilya'ya dönüyorum. Canını kurtarmak isteyen peşimden gelsin." Elleri silahlı komplocular dört bir yandan kasaraları işgal ettiler, erzağı, silahları yağmalamaya başladılar.

Colombo, asilerin yanına gitmek için yataktan inmeye çalıştı ama takatsiz, yüzükoyun yere düştü. Dört görevliyle oğlu Fernando koşup geldiler, onu ayağa kaldırıp yatağa yatırdılar. Bu arada, elinde bir baltayla Bartolomeo da koştu. Hainlerin üstüne atılmak istiyordu, ne var ki Colombo'ya sadık görevliler silahı zorla elinden aldılar. Onu kardeşinin odasına sürüklediler, Kaptan Porras'a da, dilediğini elde ettiğine göre sakin olmasını ve geri çekilmesini rica ettiler. Kırk sekiz asi kanoları ele geçirip yola koyuldu.

Bir sürü zavallı hasta, diğerlerinin gittiğini duyunca terk edildiklerini ve kurtuluş umutlarının tükendiğini sandılar. Ama koluna girilerek destek verilen Colombo, derme çatma hastaneye giderek varlığıyla onları avuttu, yüreklendirdi. Sonra da her gün kendisini hastaların yanına götürmelerini istedi. Onlarda güçlü bir Tanrı'ya güvenme duygusu uyandırıyor, her birinin hastalığına bildiği çareleri belirtiyor, bazen de damlalı elleriyle onları tedavi ediyordu. Hastaların böyle bir desteğe, avuntuya ihtiyaçları

vardı; uzandıkları hasırın nemi, sinek ve sivrisinek sürüleri yüzünden ağrıları katlanılmaz hale gelmişti.

Asiler, kıyı boyunca denizde yol alırken yerlilere saldırıp her şeylerini çaldılar. Şikâyetler üzerine, ellerinden alınan şeylerin parasını amiralden istemelerini, eğer geri çevirirse onu öldürmelerini, çünkü bütün bunların onun emriyle yapıldığını söylüyorlardı. Sonra ekliyorlardı: Despotluğu yüzünden İspanyollar Colombo'dan nefret ediyordu, ayrıca Colombo yerlilerin de amansız düşmanı olduğu için özgürlüklerini ellerinden alacak, adada bin bir felakete neden olacaktı; onu ortadan kaldırarak herkesin yararına bir iş yapabilirlerdi.

Kırk sekiz kişi adanın en uç noktasına ulaştı ve yerli kürekçilerle Hispaniola'ya hareket ettiler. Kıyıdan henüz dört fersah uzaklaşmışlardı ki, rüzgâr dalgaları kabarttı. Korkan asiler de kıyıya geri döndüler. Kanolara su giriyordu, batma tehlikesi vardı; mallarla giysileri denize attılar. Ne var ki, hava gittikçe bozuyordu, durum tehlikeliydi. Silah ve erzak onlara lazımdı; kanoları hafifletmek için yerlileri öldürüp denize atmaya karar verdiler.

Katliama hazırlanıyorlardı. Ama yerliler bunu sezip suya daldılar. Uzaktan kanoları izlemeye çalışıyorlardı. Ne var ki yol uzundu. Bunun üzerine ağlayarak, yalvararak, soluklanabilmek için kayıklara tutunmaya çalıştılar. Galiba birisi kılıçla ellerini kesti. On sekiz yerlinin bir katliama kurban gittiği kesin gibidir.

Jamaika sahiline geri dönen Porras'ın asileri, bir ay boyunca durgun havayı bekledi. Ama havanın sükûneti o kadar kısa sürüyordu ki, yeni fırtınalar tam iki kez geri püskürttü onları. Bunun üzerine umutsuzluğa kapılıp kanoları terk ettiler ve köyleri yeniden yağmalayarak Santa Gloria'ya geri döndüler. İsyancıları Colombo'nun adamlarıyla karıştıran yerliler, gemilere erzak götürmeyi reddettiler.

Santa Gloria kumsalında, alize rüzgârı hafif hafif esmeyi sürdürüyordu. Ne var ki, artık dinginlik ve umut söz konusu değildi. Bu, umutsuzluk rüzgârıydı.

Otuz Dokuzuncu Bölüm

SON KEZ DÖNÜŞ VE ÖLÜM

Umutsuzluk: Şubat 1504'te, Colombo ile ona sadık kalanlara acı veren cehennem azabının nasıl çözüleceğini sezinlemek mümkün değildi. Yiyecek temin etmek üzere küçük tabyadan çıkmak, hem Porras'ın asilerinin, hem de artık kesin kes düşman olan yerlilerin tehditlerine, tuzaklara ve çatışmalara maruz kalmak demekti. Düşmana boyun eğip gemilerde kalmak da susuzluktan değil –çünkü zaman zaman yağan yağmurlar sayesinde susuz kalmıyorlardı– açlıktan ölmek anlamına geliyordu.

Liderin sezgileri bir kez daha pırıl pırıl parlıyordu.

Gemilerdeki birkaç kitap arasında, Regiomontanus'un 15. yüzyılın sonlarında Nürnberg'de basılmış *Ephemerides*'inin bir nüshası vardı ve gelecek otuz yıl içinde meydana gelecek ay tutulmalarla ilgili tahminleri içeriyordu. Regiomontanus 29 Şubat 1504 gecesinde tam bir ay tutulması olacağını yazmıştı. Bu tarihten üç gün önce Colombo bazı kabile reisleriyle çok sayıda ileri geleni toplantıya çağırdı ve "çevirmen aracılığıyla" diye anlatıyor don Fernando, "onlara, Tanrının gökyüzünde ikamet ettiğini ve bizlerin de onun uyrukları olduğumuzu söyledi. Tanrı, iyilere özen gösterir ve kötüleri de cezalandırırdı; Hıristiyanların isyanını görünce onların Hispaniola'ya geçmesine izin vermedi. Oysa Méndez ile Fieschi oraya ulaşabildiler. Yerlilere gelince, bize yiyecek getirmekteki özensizliklerini gören Tanrı öfkelendi ve onlara açlık ile vebayı göndermeye karar verdi. Cezayı kendisinin verdiğini açıkça anlamaları için gökyüzünden belirli bir işaret verecekti. O gece ay doğarken dikkatli olurlarsa, Tanrının kendilerine gönderdiği kötülüğün belirtisi olarak, ayı öfkeli ve alevler içinde göreceklerdi."

Gece bastırdı ve ay tutuldu. "Yerliler –anlatan yine Don Fernando– öyle korktular ki, gözyaşları içinde, tiz çığlıklar atarak, elleri kolları erzak dolu, dört bir yandan koşarak gemilere geliyorlar ve ne olursa olsun Tanrı nezdinde yardımcı olması için amirale rica ediyorlardı. Amiral kendi Tanrısı'yla biraz konuşmak istediğini söyledi. Tam ay tutulduğu sırada kama-

rasına çekildi. Tutulmanın azalmaya başladığını görünce, "Tanrısına rica ettiğini, yalvardığını ve bundan böyle iyi davranacaklarına, erzak ile gerekli diğer şeyleri getirerek Hıristiyanlara iyi muamele edeceklerine dair onların adına Tanrı'ya söz verdiğini" söyleyerek dışarı çıktı.

Amiral, Jamaika'nın boylam derecesini hesaplamak üzere tutulmanın süresini su saati ile ölçmeyi de ihmal etmedi. Hesaplarının sonucu *Libro da las profecias*'ta şöyle aktarılıyor: "29 Şubat 1504 Perşembe günü, ben Hindistan'da, Jamaika Adası'nda, Santa Gloria diye adlandırılan limanda iken, bir ay tutulması meydana geldi. Olay, güneş batmadan başladığı için yalnızca gece bastırdıktan iki buçuk saat, emin olmak için beş saat sonra, ayın henüz aydınlanan son bölümünü gözlemleyebildim."

Kitaptaki tahmine dayanarak, tutulmanın Cadiz'de hangi saatlerde meydana geleceğini bilen Colombo, "Hindistan'daki Jamaika Adası'nın merkezi ile İspanya'daki Cadiz arasındaki farkın yedi saat on beş dakika olduğu, yani güneşin Cadiz'de, Jamaika'dakinden yedi saat on beş dakika önce battığı" sonucuna varmıştı.

O bildik hileydi bu. Keşfedilen Yeni Topraklar'ın, Tordesillas Anlaşması ile kararlaştırılan *raya*'nın iyice ötesinde bulunduğunu belirtmek gerekiyordu; yani sonuç olarak Asya'daydı bu topraklar. Böylece amiral, gerçekte dört saat üç çeyrek olan farkı, yedi saat ve bir çeyrek diye kaydediyordu. Daha sonraki enlem hesaplamasıyla karşılaştırılınca, hile yapıldığı açıkça ortaya çıkıyor. Bu konuda –ilk yolculuktakinden farklı olarak– Portekizlilerin itirazlarından kaygılanmak gerekmiyordu. İki devletin mülkiyetleri arasındaki sınır, artık doğu ile batı arasındaydı, kuzey ile güney arasında hiçbir sınır yoktu. Dolayısıyla enlem hesabı neredeyse kusursuzdu. "Jamaika'daki Santa Gloria Limanı'nda, Muhafızlar kol konumundayken kutbun seviyesi 18 dereceydi." Santa Gloria Koyu'nun tam enlemi 18°26'45"dir. Demek ki Colombo yarım dereceden daha az bir hata yapmıştı. Şurası da gerçek ki, o sırada Cenovalı değişmeyen bir düzlemden yararlanıyordu. Ayrıca, gözlemleri yinelemek ve bundan bir ortalama elde etmek için de bütün bir yılı harcamıştı. Bununla birlikte, bu hesaplama 16. yüzyılın ilk yıllarında bilinen enlem hesaplarının en kesinlerinden biridir.

Tutulma olayının üzerinde biraz durmaya değer.

İçinde bulunduğu üzücü koşullarda Colombo hâlâ yalnızca bir lider değildi. Aynı zamanda yürekli bir coğrafyacı, doğa olaylarının titiz araştırıcısı, dahi bir kozmoğraftı. Bir enlemi hemen hemen doğru belirleyebilmesi, bunun kanıtıdır. Küba'nın enlemini 42° olarak belirtirken, hesaplamada yanılmadığının, hatta –daha önce de söylediğimiz gibi– Portekizlilere ve rakip keşiflere dayanak noktası sağlamamak için özellikle yalan söylediğinin de doğrulanmasıdır. Şimdi, Santa Gloria kumsalında, en azından enlem konusunda yalan söylemeye ihtiyacı yoktu. Bu kez, veriler de doğru çıkıyordu.

Ne var ki, Cenovalı duruma hâkim olmayı başarıyorsa da, durumun daha iyiye gittiği söylenemezdi. Acılar, korkular, mırıldanmalar, homurdanmalar, zaman ilerledikçe artıyordu. Adamlar çileden çıkmaya başlamıştı. Öç almak maksadıyla bazı hastaları zehirlediğinden şüphelenilen donanmanın eczacısı ve hekimi üstat Bernal, amirali öldürmeye ve böylece İspanya Sarayı nezdinde kendisini suçlayabilecek kişiyi ortadan kaldırmaya karar verdi. Kandırdığı dört denizciyle, yerlilerden satın alınan dokuz kanoyu ele geçirmek ve Hispaniola'ya geçmeyi denemek üzere gizlice hazırlık yaptı. Ama suçun işleneceği gece, bir yelkenlinin belirdiği görüldü. Mürettebatın sevinci suç ortaklarına da sirayet etti ve onlar da kıyının biraz açığında demirleyen çektiriye bakmak üzere koşup geldiler. Bir filika yanaştı ve kürekçiler halat istedi. Halata, bir fıçı şarap, tuzlanmış yarım domuz ve resmi bir yazı bağladılar; görevli, Colombo ile konuşmak istediğini yüksek sesle bildirdi.

Bu kişi, Roldán'ın suç ortağı Escobar'dı. İsyan ettiği için ölüme mahkûm edilmiş, sonra da verilen göreve karşı çıktığı için ödüllendirilmişti. Ulak olarak böyle birinin seçilmesi Colombo'nun onurunu kırmıştı, buna rağmen kamaradan çıktı. Escobar onu görür görmez, şu anda valisinin elinde gönderecek gemi bulunmadığını, ama mümkün olur olmaz kendisini oradan aldıracağını, eğer Ovando'ya yazmak istiyorsa bunu hemen yapmasını, çünkü çektirinin hiç zaman yitirmeden geri dönmesi gerektiğini bağırarak söyledi. Colombo'nun, Ovando'ya Porrasların isyanını anlattığı ve Diego Méndez ile Fieschi'yi hararetle salık verdiği mek-

tubu alan Escobar, gemiye geri döndü. Demir alıp yelken açan çektiri, gecenin karanlığında gözden kayboldu.

Vali Ovando'nun gönderdiği bu ilk yardım pek garipti: Aç ve hasta birçok insana bir fıçı şarap ve tuzlanmış bir domuz kolu. Geminin kumandası da asi Roldán'ın yardımcısı Diego de Escobar'daydı. Escobar'a bu görevin bilerek verildiği belliydi, vali "*por las cosas pasadas*" [geçmişteki olaylar nedeniyle] Escobar'ın amiralin düşmanı olduğunu biliyordu; Las Casas'ın gözlemlediği gibi, Escobar'a kazaya uğramış gemilere çıkmaması, karaya ayak basmaması ve Colombo'nun adamlarıyla konuşmaması emredilmişti.

Santa Gloria kazazedeleri büyük düş kırıklığına uğradılar. Ama amiral bir kere daha kendine hâkim oldu. Çektiri herkesi alamayacak kadar küçük olduğu için, Méndez yeterli büyüklükte bir gemi gönderinceye kadar onlarla birlikte kalmayı yeğlediğini söyledi. Böylece, Porras'ın isyancı adamlarıyla yakınlaşma fırsatını yakalamaya çalıştı. İki kişi Ovando'nun gönderdiği domuz etinin büyük bir bölümünü asilerin kampına götürdü. Bu, hem bir genel af önerisi, hem de bir gemi geldiğinin kanıtıydı. Ama Porras öyle koşullar koydu, öyle talepler ileri sürdü ki –pek çok yiyecek ve giyecek, gemide çok daha fazla yer– öfkelenen aracılar görüşmeleri yarıda kesti. Bunun üzerine, kuma oturmuş gemileri kolayca ele geçireceklerine inanan asiler, Santa Gloria'ya yürüdüler. Colombo savunmayı Bartolomeo'ya bıraktı. Elli kişiyi bir araya toplayan *adelantado* onları baştan aşağı silahlandırdı. Hiç zaman yitirmeden, asilere karşı koymak üzere kumsalın yukarısındaki tepeye çıkardı.

En sağlıklı, güçlü kuvvetli adamlar Porras'ın yanındaydı, güya kendisini yenecek savaşçıların hastaneden çıktığını görünce güldü. Kazanacağından emindi. Ne var ki, Bartolomeo'nun yürekliliğinden de çekindiği için, altı kişiyi aynı anda ona saldırıp öldürmekle görevlendirdi.

Çok sayıda silahlı yerli uzakta durmuş, soluk benizli adamlar arasındaki savaşı seyrediyordu. 19 Mayıs 1504 Pazar günüydü.

İki taraf karşı karşıya gelince, Fransisco de Porras adamlarıyla birlikte saldırıya geçti. Bir yandan da "Öldür! Öldür!" diye bağırıyordu. En güçlü, sağlam yapılı olanlar Bartolomeo'nun çevresini sarıp üstüne atladılar. Ama o, bir darbeyle kılavuz Juan Sanchez'i hemen öldürdü, onu

öldürmeye yemin etmiş diğer beşini de inanılmaz bir çabuklukla ayaklarının dibindeki kan gölüne attı. Beklenmedik bir anda beliren Francisco de Porras, Bartolomeo'ya öyle şiddetli bir kılıç darbesi indirdi ki, kalkanını parçaladı ve bir elini yaraladı. Ne var ki, talihsizlik eseri sapına kadar kalkana saplanan kılıcı geri çekemediği için silahsız kalıverdi. Bartolomeo onu öldürebilirdi ama yüce gönüllü davranıp hayatını bağışladı. Francisco de Porras'ı belinden yakaladı, yere düşürdü, silahını aldı ve onu tutsak etmeleri için adamlarına emanet etti. "Bu noktada," diye anlatıyor Las Casas, "Bartolomeo şiddetle karşı saldırıya geçiyor ve amirale karşı kılıcını ilk çekmiş olan Juan Barba'yı öldürüyor. Bunun üzerine asilerin geri kalanı kaçıyor."

Colomboların tarafından bir tek kişi öldü: Amiralin hafifçe yaralanan ve kurtulacağına herkesin kesin gözüyle baktığı baş kamarotu. Asilerle çarpışan Pedro de Ledesma ise kurtuldu. Hayatta kalmasının olağanüstü hikâyesini hatırlamak yerinde olur. Kafatası öyle yarılmıştı ki beyni görülüyordu; bir kolu yere düşen bir keklik gibi hareketsiz, omzundan sarkıyordu. Kalçasından yırtılmış bir parça, bağları çözülmüş bir ayakkabı gibi bacağından sarkmıştı, ayak tabanı topuğu aşınmış bir terliğin altı gibi yarılmıştı. Bu benzetmeler Don Fernando ile Las Casas'a aittir. Las Casas anlatmayı sürdürüyor: "Yere uzanmıştı. Yerliler, İspanyol kılıçlarının ne büyük yaralar açabileceğini görmek ve onlara elleriyle dokunmak üzere koşup geldiler. Canını acıttıkları zaman Pedro bağırıyordu: 'Dikkat edin de kalkmayayım!' İşkence çeken bedeni hâlâ güçlüydü ve sesi de öylesine gürdü ki, yerliler kaçıştı. Savaş günü sona erinceye ve vatandaşları gelip onu buluncaya kadar, öylece uzanıp kaldı. Bir cerrah (!), terebentin bulunmadığı için onu yağla tedavi etti. Sekiz gün boyunca cerrah her gün yeni yaralar buldu. Sonunda iyileşti –diye doğruluyor Las Casas– onu sanki hiçbir şey olmamış gibi sapasağlam gördüm. Ne var ki, birkaç gün sonra bir kavgada öldürüldüğünü öğrendim."

Yenik düşenler aman diledi. Amiral iki koşulla kabul etti. Francisco de Porras tutuklu olarak hapsedilecekti ve diğerleri de erzakın yeterli olmayacağı gemilerde kalmayacaklar, beklenen geminin gelişine kadar kendi kamplarına gideceklerdi.

Asilerin teslim oluş tarihi –Don Fernando ile Las Casas'ın tanıklıkları birbirini tutuyor– 20 Mayıs 1504'tür.

O ay Méndez yardıma gidecek seferi düzenlemeyi nihayet başarmıştı. Santo Domingo'daki karavelanın kullanımına Ovando izin vermemişti. Méndez de gemilerin İspanya'dan gelişini beklemek zorunda kalmıştı. Uzun bir bekleyişten sonra, en sonunda Santo Domingo'ya üç gemi ulaştı. Méndez içlerinden birini –bir *caravelón* (küçük karavela)– kiraladı, erzak yükledi ve Diego da Salcedo'nun kumandasında Jamaika'ya gönderdi. Hükümdarlara ve Rahip Gorricio'ya yazılmış mektupları taşıyan Méndez, diğer gemilerden biriyle, Colombo'nun kendisine emretmiş olduğu gibi, anavatana geri döndü.

Caravelón Santa Gloria'ya Haziran 1504'ün sonuna doğru vardı. "Bu gemiye," diye yazıyor Don Fernando, "dostlar ve düşmanlar hep beraber bindik." 28 Haziran'da yelken açtılar. Santa Gloria'da bir yıl ve dört gün kalmışlardı.

Caravelón'un büyük yelken direği hasarlıydı ve kalafatı da kötü olduğu için su alıyor, su üstünde güçlükle durabiliyordu. Nitekim Santo Domingo'ya ancak bir buçuk ayda ulaşabildi.

13 Ağustus 1504: Colombo, Ovando tarafından yeterince nezaketle karşılandı. Ne var ki, bu şeklen bir saygı gösterisiydi. Valinin ilk işlerinden biri, iki Porras'ı hapis cezasından kurtarmak oldu. Bu, Hindistan'da yetki sahibi olmadığı için Colombo'nun mahkûmiyet kararı veremeyeceğini açıkça göstermenin bir yoluydu. Cenovalı, sonuna kadar hak ve yetkilerini savunmakla birlikte, sonunda boyun eğdi.

Böylece, kadere razı gelinen bu hüzünlü ortamda, büyük keşif macerası sona erdi. Daha sonraki olaylara bir göz attığımızda, ileride, gözü pek İspanyol denizcilerin Colombo'nun dört büyük yolculuğunun izinde gerçekleştirecekleri keşiflerle bir bağlantısı olmadığını görürüz. Cenovalının yaşamının son iki yılında olan bitenlerdir bunlar; hastalıkların, hâlâ kendisinin olduğuna inandığı hak ve ayrıcalıklara yeniden kavuşmak için inatçı, sıkıntılı, yararsız girişimlerin kemirdiği yıllar.

12 Eylül 1504: Cristoforo Colombo, İspanya'ya dönmek üzere Santo Domingo'dan gemiye bindi. Oğlu Don Fernando, kardeşi Bartolomeo ve

diğer yirmi iki kişi de onunla birlikteydi. Santa Gloria'dan geriye kalanların bazıları, onları Jamaika'dan kurtarmış olan *caravelón*'a bindi, çoğunluğu Santo Domingo'da kaldı; bazıları, ilk yerleşimciler, Portoriko'ya geçti.

7 Kasım 1504: Cristoforo Colombo, Guadalquivir'in ağzında yer alan Saluncar de Barrameda koyuna ulaştı. Bir damla nöbetine yakalanınca Sevilla'ya götürüldü.

26 Kasım 1504: O zaman ünlü olmayan yabancıyı kabul etmiş ve onun dehasını sezinlemiş, girişimlerine yardımcı olmuş, inanılmaz başarısını onurlandırmış olan Kraliçe Isabela, Medina del Campo'da öldü.

Mayıs 1505: Cristoforo ve Bartolomeo Colombo, Segovia'da saraya gidip Kral Fernando tarafından kabul edildiler. Karşılama saygılı, ama soğuktu. Amiralin ısrarları üzerine, kral, çıkarlarını korumak, savunmak için birini görevlendirmesini söyledi. Colombo, Sevilla başpiskoposu Peder Deza'yı seçti. Salamanca'da karşılaştığı andan ilk keşif yolculuğu için kralla yaptığı, içini kemiren görüşmenin sonuna kadar kendisine aralıksız destek olan o Dominiken rahibi.

Cristoforo Colombo, bir yıl boyunca umutlar, hayaller, düş kırıklıkları ve kaygılar içinde yaşadı. Kraliyet ailesinin ardından gitti; yeni Kastilya hükümdarları tarafından kabul edilmeyi umut ettiği Valladolid'e gitti. Bunlar, Prenses Juana ile kocası Avusturyalı Felipe idi. Cenovalı, efsanenin inandırmaya çalıştığı gibi yoksul değildi. Mali olanaklara sahipti; çevresinde akrabaları, dostları ve hizmetkârları vardı. Ne var ki saray onu terk etti, kamuoyu da unuttu.

Bütün zamanların en büyük denizcisi, tarihin en büyük macerasının dâhi kahramanı, Valladolid'de, 20 Mayıs 1506 tarihinde, Urûç Yortusu'nun arifesinde öldü. Son nefesinde kendisine kutsal yağlar sürülürken, son sözleri şunlar oldu: "*In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum*" [Ruhumu, Tanrım, ellerine teslim ediyorum].

Yerel bir kronik şunu kaydeder: "*El Almirante Colón, que descubrió las Indias, otras muchas tierras, murió en esta villa miércoles víspera de la Ascensión, 20 de Mayo de 1506*" [Hindistan'ı, pek çok başka toprağı fetheden Amiral Colombo, bu kentte, Urûç Yortusu'nun arifesinde, 20 Mayıs 1506'da öldü].

İspanya'nın, Avrupa'nın, dünyanın bundan haberi olmadı.

Colombo'nun karadaki yaşamının son haftalarını geçirdiği yer, elbette Valladolid'in merkezindeydi. Eski bir evin, günümüze kadar kalan bir duvarındaki taş şöyle der: "*Aquí murió Colón*" (Colombo burada öldü)

Cenaze töreni Santa Maria de la Antigua Kilisesi'nde yapıldı, tabut geçici olarak, 1509 yılına kadar kaldığı, San Francisco Manastırı'na (Luis de la Cerda Şapeli) gömüldü; 11 Nisan 1509'da Sevilla'daki Las Cuevas Manastırı'na nakledildi.

Las Cuevas kentin en büyük manastırlarından biriydi ve Colombo'nun dostu, sırdaşı Peder Gorricio da oradaydı. Naaş, keşfedilen topraklarda ve özellikle de 16. yüzyılda, Amerika kıtasındaki İspanyollaştırma hareketinin temel direği olmayı sürdüren yerde, Hispaniola Adası'nda sonsuza dek uyumasına karar verilinceye kadar, yarım yüzyıl orada kaldı.

Nakil yılı kesin değildir; 1537-1559 arasında nakledilmiş olabilir. Santo Domingo kentinde –Colomboların kurmuş olduğu ve soyundan gelenlerin isimlerinin hatırlandığı tek kent– amiralin naaşı, oğlu Diego, erkek kardeşi Bartolomeo, üçüncü *almirante* Don Luis ve onun oğlu Don Cristobal'in naaşlarının yanına yerleştirildi.

1795'te İspanya, Hispaniola'da hâlâ elinde tuttuğu toprakları Basilea Antlaşması'yla Fransa'ya bıraktı. Bunun üzerine Veragua Dükü, Okyanus'un İlk Amiral'inin naaşını Havana'ya naklettirmeye karar verdi. Cenovalının kemikleri törenle Descubridor adlı çektiriye yerleştirildi ve Küba Adası'na nakledildi. Havana'daki katedralde, "de l'Evangelio" denen mihrabın yakınında, şu ibarenin bulunduğu taşın altına yerleştirildi: "*O Restos é Imagen del Grande Colón – mil siglos durad guardados en la Urna – Y en la remembranza de Nuestra Nación*" [Burada Büyük Kolomb'un sureti yatıyor –çağlar boyunca kabında korunacak– Ulusumuzun anısına].

Ne var ki, Cristoforo Colombo'nun kalıntıları ya da sözde kalıntıları Havana'da da huzura kavuşamadı. 1898'de Kuzey Amerikalılar Küba'yı işgal edince İspanyol hükümeti Colombo'nun kemiklerinin Avrupa'ya geri getirilmesini emretti. Nihayet (tam olarak 19 Ocak 1899'da) Amerika'nın keşfinin 400. yılı münasebetiyle heykeltıraş Arturo Mélida tarafından Sevilla Katedrali'nde inşa edilen anıtmezara yerleştirildi.

"Kalıntılar ya da sözde kalıntılar" diye yazdık, çünkü 1877'de büyük kâşifin kemiklerinin saptanmasıyla ilgili sorun, Santo Domingo'daki papalık temsilcisi ve Oropa Piskoposu Monsenyör F. Rocco Cocchia'nın[1] yankılar uyandıran ama çok da kesin açıklamasıyla altüst oldu. Kentteki bazı Cenovalıların da desteklediği bu kişi, katedralin yalnız rahiplerin girebildiği bölümünde Don Luis Colón'un ve yakınında da büyük denizcinin mezarını bulduğunu doğruladı. *Giornale linguistico di archeologia, storia e belle arti*'de [Arkeoloji, Tarih ve Güzel Sanatlar Dilbilim Dergisi] 1877'de yayımlanan "Lettera a Cesare Cantù sulla scoperta delle ossa di Cristoforo Colombo" [Cristoforo Colombo'nun kemiklerinin bulunuşu hakkında Cesare Cantu'ya mektup] başlıklı makaleyle ünlü olan Monsenyör Cocchia, birinci amiralin kemiklerinin Santo Domingo Katedrali'ni asla terk etmemiş olduğunu savunmaktadır, pek çok uzman da monsenyörün tezini destekliyor. Havana'ya, belki yanlışlıkla, belki de 1795'te tapınakta korudukları çok değerli kalıntıları kendilerine saklamak isteyen Dominiklilerin kararıyla, Don Diego'nunkiler gönderilmişti.

Böylece bugün de amiralin kemiklerinin Santo Domingo'da olduğu kabul edilir. 1878'de de İtalya Krallığı'nın Cenovalı konsolosu Luigi Cambiaso'nun bir girişimi sayesinde (Pavia Üniversitesi ile Venezuela gibi[2]) Cenova da bu kalıntılardan küçük bir bölümünü aldı.

İspanya'da çok kişi, amiralin kemiklerinin 1795'te gerçekten Havana'ya taşınmış olduğuna ve Monsenyör Cocchia'nın "açıklamalarının" dikkate değer bulunmadığına kanidir.

Bununla birlikte, Colombo'nun Las Cuevas Manastırı'nın altında gömülü olmasını isteyenler ve kalıntılarının Valladolid'de, hatta Portoriko'da ya da başka yerde bulunduğuna dair saçmalayanlar da yok değildir.

Gerek efsanelerin gücü, gerekse sahnede beliren amatörler, Colombo'nun doğumuyla olduğu gibi, ölümüyle de ilgili masalların çoğalmasına katkıda bulundu. Bizler ise, büyük denizcinin bedeninden kalanların Santo Domingo'daki kabirde bulunduğuna inanıyoruz.

Kırkıncı Bölüm

İNSAN COLOMBO: BÜYÜK MACERANIN KAHRAMANI

Gerçek Cristoforo Colombo'nun resmi yoktur. Seksenden fazla portre ya da resim bilinir, ne var ki bunların hepsi birbirinden farklıdır, çünkü sanatçılar bunları yaparken bazen –ama, her zaman değil– Cenovalıyı tanımış olanların onun görünüşüyle ilgili olarak bize bıraktıkları birkaç bilgi kırıntısını dikkate almış ama çoğunlukla kendi hayal güçlerini kullanmışlardır. Dört bilgi kaynağımız var.

Birincisi, babası otuz yedi ya da otuz sekiz yaşındayken doğmuş olan oğul Don Fernando'dur. *Historie della vita e dei fatti di Cristoforo Colombo* [Cristoforo Colombo'nun Yaşamı ve Yaptıklarının Tarihi] adlı yapıtında şöyle yazar: "Amiral, ortanın üstünde ve gelişmiş vücutlu, yapılı bir adamdı; yüzü uzun, elmacık kemikleri biraz çıkıktı. Yanakları dolgun olmamakla birlikte zayıf da değildi. Burnu kemerliydi ve gözleri açık renkti, kırmızı rengin alevlendirdiği beyaz tenliydi. Gençliğinde sarı saçlıydı, otuzlu yaşlara vardığında hepsi bembeyaz olmuştu."

İkinci bilgiyi, Cristoforo Colombo'yu "yaklaşık elli yaşındayken" Santo Domingo'da, 1500 yılında şahsen görme fırsatını elde eden Rahip Bartolomeo de Las Casas'a aittir. Las Casas *Historia de las Indias* [Batı Hint Adaları Tarihi] adlı yapıtının ikinci bölümünde şöyle yazar: "Fiziki kişiliğine ve dış görünüşüne gelince, ortadan uzun boyluydu; yüzü uzun ve otoriter, burnu kemerli, mavi gözlü, canlı kırmızıya çalan beyaz tenliydi. Sakalı ve saçları gençliğinde sarı iken, zamansız olmakla birlikte, çektiği sıkıntılar nedeniyle beyazlanmıştır."

Gelelim Gonzalo Fernandez de Oviedo'ya: *Historia general y natural de las Indias* (Batı Hint Adaları'nın Genel ve Doğal Tarihi) yazarı, kırk yaşlarındayken tanıdığı Cristoforo Colombo'yu şöyle betimliyordu: "Sağlam yapılı ve yakışıklı görünüşlüydü. Boyu ortanın üstündeydi ve güçlü kuvvetliydi. Canlı gözleri vardı ve hatları birbiriyle orantılıydı. Kıpkızıl saçları vardı, al yanaklı ve çilliydi."

Son olarak da, büyük olasılıkla Cenovalı denizciyi elli yaşına vardığında görmüş olan İspanya'daki Venedik elçisinin kançıları ve kâtibi Venedikli Angelo Trevisan'ın tanıklığı: "Cenovalı Cristophoro Columbo, boylu ve *procera* yapılıydı, kırmızı, çok zeki ve uzun yüzlüydü." 15. yüzyıl İtalyanca'sında "*procera*" uzun, yüksek anlamına gelirdi, ama Latince'deki soylu anlamını da koruyabilirdi.

Dolgun olmayan, oval, uzun yüz, biraz çıkık elmacık kemikleri (Don Fernando); oval, uzun yüz (Las Casas); oval, uzun yüz (Trevisan). Yüksek ve geniş alın, yüze, soylu (Trevisan) ve sert bir görünüm (Las Casas) kazandırıyor.

Burnu, Don Fernando ile Las Casas'ın onayladığı gibi, kemerliydi.

Açık renk (Don Fernando), mavi (Las Casas), canlı (Oviedo), büyük dehanın (Oviedo ve Trevisan) belagatın ve gururun (Las Casas ve de Barros) belirtisi gözler.

Renkler sorunu cevapsız kalıyor. Yine de bu konuyla ilgili bazı kesin yargılara sahibiz: Saçlar, otuzlu yaşlardan sonra beyazlanmıştı. Demek ki oğlu Don Fernando, Las Casas, Oviedo ve Trevisan –dördü de şahsen gördüklerini aktarıyorlar– Colombo'yu saçları ağarmış olduğu zaman tanımışlardır. Bu da saçların gençlikteki rengi hakkında neden farklı şeyler söylediklerini açıklar. Don Fernando ile Las Casas'a göre, Colombo'nun saçları sarıydı. Las Casas Kastilya dilinde tam olarak sarı anlamına gelen "*rubios*" diye yazıyor ve bazı Anglosakson yazarların neden *rubios*'u *red* (kırmızı) diye çevirdikleri anlaşılır gibi değil. Belki de Oviedo'nun "kıpkızıl saçlar" demesinden ve hepsinin kırmızıya çalan diye nitelediği yüz renginden etkilenmişlerdi. Dario Guglielmo Martini, kırmızı elmacık kemikleri nedeniyle haklı olarak onu böyle tanımlamıştı. Gerçekten de, Don Fernando'nun *Historie*'si "kırmızı rengin alevlendirdiği beyaz tenli," Las Casas "canlı kırmızıya çalan beyaz tenliydi," Oviedo "al yanaklı ve çilli", Trevisan "kırmızı" der.

Don Fernando ile Las Casas belki de sarı rengin daha çekici olacağını düşünüp öyle yazmışlardı; biz de genç Colombo'nun saçlarının sarıdan çok kızıla çaldığı varsayımını kabul edelim. Bununla birlikte, şurası kesin ki (kırk yaşındayken başlayan) daha ilk keşif yolculuğunda, bütün zamanların en büyük denizcisinin saçları bembeyazdı.

Büyük Kâşif'in duyu kapasitesi dış görünüşünden çok daha önemlidir. Olağanüstü bir koku alma duyusuna sahipti. Bu, Colombo'nun fiziksel özelliklerinin en iyi bildiğimiz temel öğesidir. Bütün yazıları bunu gösterir. Kendisini tanımış olanlardan çoğu, olağandışı koku alma niteliğini övmüşler ve güzel kokulara karşı keskin duyarlığına tanıklık etmişlerdir. İçlerinden biri bu duyarlığı gösteriş belirtisi diye yorumlamıştı. Oysa bu, onun başkalarına oranla olağanüstü sayılabilecek bir yetisinin ifadesiydi: Altıncı duyusunun, denizcilik duyusunun temel ve belirleyici bir unsurunu oluşturan ve doğuştan sahip olduğu bir yeti.

Görme ve işitme duyularıyla ilgili yetiler de onda ayrıca belirgindi. Üçüncü yolculukta (1498) Atlas Okyanusu'nu aşarken gözlerini mahvetmişti: Doğudan batıya uzanan rota üzerinde, gözler güneşe doğru dikilmiş olarak güvertede geçirilen yirmi yedi öğleden sonra... Göz iltihabına yakalandı, ama çocukluğundan itibaren, Ligurya Denizi'nde ve Akdeniz'de elde ettiği, sonra da Atlas Okyanusu'nda mükemmelleştirdiği olağanüstü, inanılmaz denizci sezgilerini kaybetmemişti.

Fiziki görünümle ilgili olarak söylenecekler bu kadar. Karakter, psikoloji ve ahlaki niteliklere gelince, söylem daha uzun ve karmaşık bir hal alıyor. Bu konularda, Cristoforo Colombo'nun olağandışı keşfinin üstünden geçen beş yüzyıl boyunca, yüzlerce belki de binlerce deneme ve makale kaleme alındı. Bu konuda yazılan romanların, tiyatro oyunlarının ve lirik operaların sayısı da az değildir.

Edebi türde, tarihyazımı açısından herhangi bir geçerliliği olmayan, yalnızca şiirsel bir esinlenmeden kaynaklanan iki yapıt vardır: Paul Claudel'in *Le livre de Christophe Colomb*'u [Kristof Kolomb Kitabı] ile Alejo Carpentier'in *El harpa y la sombra*'sı [Harpi ile Gölge].

Burada, tarihsel verilerin bazen doğru ama çoğu kez dolambaçlı ve çarpıtılmış olduğu, hayal ürünüyle gerçeğin birbirine karıştırıldığı iki yorum söz konusudur. Bununla birlikte, bu yapıtların sanatsal düzeyleri benzersizdir; dünya edebiyatının incileri denebilir onlara.

Bu yapıtlar birbirinin antitezidir: Colombo, Azize Jeanne d'Arc gibi gaipten sesler duyar (Claudel); Colombo bir sahtekâr, bir namussuz, bir hırsız, bir sefihtir (Carpentier).

İki sanatsal yorum: Her tür ululama ve yerine mitinin dışında ikisi de, gerçek Colombo'nun aslında hangisi olduğuyla ilgilenmiyorlar.

Tarihyazımının titizliği ve kesinliğiyle bakarsak, Colombo ne bir azizdi, ne de ihtiyatlı bir siyasetçi.

Gözden düşmesini yalnızca kötü kaderine, düşmanlarının kötülüklerine ya da mütevazı kökenli bir yabancının inanılmaz ayrıcalıklar ve büyük bir onur elde etmesine katlanamayanların kıskançlığına bağlayamayız. Colombo beceriksiz, yeteneksiz değildi. Ne var ki onda siyaset adamının en önemli ve temel iki niteliği eksikti: Uzak görüşlü bir kararlılık ve görev dağıtımında akıllıca bir seçimin vazgeçilmez unsuru olan insanları tanıma becerisi.

Colombo'nun bir ortaçağ insanının tutarlılığına sahip olduğu söyleniyordu. Oysa başkaları onun genel eğiliminin Rönesans'tan yana olduğunu ve ruhunun yaşadığı yüzyılın çok üstünde olduğunu yazdılar.

Gerçekte, o iki çağın ortasında yer alır: Kuramsal formülasyonları bakımından ortaçağa aittir; felsefi ve teolojik vizyonu ile bilimsel kavramlarının öncülleri de ortaçağa aittir. Araştırma arzusu, çok canlı olan doğa duygusu, şimdiye kadar gözlemlenmemiş ya da açıklanmamış eylemleri ve olayları açıklayabilme yeteneği bakımından Rönesans'a aittir. En azından Santo Domingo'daki üçüncü yolculuğun karmaşık olaylarına kadar, tipik merkantilist, kapitalist yöntemleri kullanmasıyla da Rönesans dönemine aittir.

Bu yönleriyle Colombo, modern insanın tipik psikolojisini taşır, bütün titizliğiyle somut ve pratiktir. Her ne olursa olsun elde etmeğe çalıştığı doğrudan deneyimlerine güvenir. Kararlarına yön vermek için deneyimlerinden yola çıkar. Büyük tasarısı da böyle filizlenmiştir.

Yani temeli ortaçağda olan modern bir psikolojisi vardı.

Aynı tanımlama, dini inançları için de kullanılabilir. Modern anlamda bir Hıristiyan ve Katolikti, ama bunların temelinde ortaçağ inanışları yatıyordu. İnancı güçlü, samimi ve tükenmezdi. Herhangi bir anda, herhangi bir zorlu durumda bile boş inançlara ve ikiyüzlülüğe kapılmazdı.

Zaman zaman bağnazdı ya da günümüzde ifade edildiği gibi, bütüncüydü. Ne var ki, bağnazlığı, Hıristiyan ve Katolik dünya görüşünde her zaman geçerli olan ilkelerden asla sapma göstermedi.

Hiçbir zaman kiliseye körü körüne itaat etmedi. Gerçek Hıristiyanlığın savunmasında, rahipler ya da piskoposlarla mücadele etmekten çekinmedi; başına gelenlerin öyküsünde gördüğümüz gibi başka rahipler ve piskoposlardan yardım istedi ve dostluk buldu. Keşifler tarihindeki en büyük maceranın, hiç kuşkusuz Colombo'dan sonraki başlıca kahramanı olan fransisken rahip Antonio Marchena, bu konuda da hepsinin arasından bir dev gibi yükselir.

Kendini dördüncü bir anakaranın inanılmaz esrarı karşısında bulunca –Dante Alighieri'nin yapmış olduğu gibi– aşkını (Araf'ı) içkine (güney yarımküreye) yerleştirmekten sakınmıştı. Amerigo Vespucci gibi bir kuşkucunun bile kabul etmek zorunda kaldığı Yeryüzü Cenneti düşüncesine başvurdu: "Şayet varsa, ancak buralardadır."

Fırtınalarda insanüstü tehlikelerle karşılaştığı zaman, Katolik müminlerin, ortaçağ insanlarının, Rönesans insanlarının, modern insanların hep yaptıkları gibi, Meryem Ana'ya ve azizlere adaklar adadı.

İnsanların kıskançlıkları, kötülükleri, açgözlülükleri, hainlikleriyle ve özellikle de hükümdarların anlayışsızlığı ya da kendisinin yorumladığı gibi, haksızlıklarıyla karşılaştığı, bunlardan etkilendiği zaman, amiralin tepkisi hep yeryüzündeki sınırların ötesine bakan Hıristiyan'ın alçakgönüllülüğü, müminin boyun eğişi oldu.

Özellikle Meryem Ana'ya ve Aziz Francesco'ya bağlıydı. Yeni Ahit'i ve Eski Ahit'in uzun bölümlerini kusursuz biliyordu. Okyanus ile yaptığı ölüm kalım savaşında karşılaşmak zorunda kaldığı en korkunç tehlike karşısında, doğa düzeyinde artık hiçbir umut kalmadığını kabul edince, doğrudan doğruya doğanın yaratıcısına, Tanrı'ya yöneliyor ve Aziz Yuhanna İncil'inin ilk ayetlerini tekrarlıyordu.

Bu ayrıntı önemlidir, çünkü Meryem Ana'ya –bu, Cenovalılığından geliyordu– ve Aziz Francesco'ya tapınmanın –bu da İtalyanlığından kaynaklanıyordu– boş inanç olmadığını, sistematik ve derin bir dindarlığın çerçevesi içinde yer aldığını ispatlar.

Son olarak, inatla altın ve servet arayışı da Colombo'nun açıkça belirtilmiş bir amacına yönelikti: Kutsal Mezar'ın (Hz. İsa'nın mezarı) yeniden ele geçirilmesi için gerekli bir Haçlı seferi. Zaten bu Haçlı seferi

ruhu artık ortaçağınkinden farklıydı. Konstantinopolis'in, yani –Roma ile birlikte– Hıristiyanlığın diğer büyük başkentinin düşüşünün yarattığı psikolojik etkilerin ışığında yeniden doğan, yeni bir ruhtu.

Haçlı Seferleri düşüncesi, yalnızca Kutsal Toprakları yeniden ele geçirme özlemi anlamına gelmiyor, çok daha fazlasını ifade ediyordu: Bölünmüş olanı tekrar bir araya getirmek, dünyayı birliğe ulaştırmak. Bu dünya bir zamanlar Roma kartalının altında tekti ve tek kalmıştı. Hıristiyanlığın kabulüyle güçlenmişti. Hıristiyanlık, Germenlere, Slavlara, Vikinglere ve Hunlara kadar bütün barbarları sarsmış, ne var ki Hıristiyanlık da İslamiyet tarafından parçalanmıştı.

Kendi projesinin yeni bir Haçlı Seferi gibi bir dini ideali hedeflemesinin kökleri Cenova'dadır; yeni bir Haçlı Seferi ihtiyacı, 15. yüzyılın ikinci yarısı başlarken Cenova'da ortaya çıkmıştı. Bu hedef, İberya Yarımadası ile kurulan temasla mükemmelleşmişti, çünkü o dönemde İslamiyet'in boyunduruğundan kurtulan Hıristiyanlarla temas edilmişti.

Hıristiyan ve Katolik kavramları, Colombo'nun kişiliğinin esas ve ilk direğini oluşturmuştu. Bu açıklama ile Cenovalının aziz olmaması gibi aynı derecede kategorik açıklama arasında bir zıtlık yoktur. Sarsılmaz da olsa inanç, kişiliğinin açıklamasında yeterli değildir; alçakgönüllülük, yazgıya boyun eğme ve bazen cömertlik de yetmez. Paraya ve ayrıcalıklara bağlılık, neredeyse dar kafalılık denecek bir kuşkuculuk, akraba ve aile bireyleri lehine taraf tutma ve kayırıcılık, tiksindirici bir kölelik uygulaması karşısında kayıtsızlıkla ilgili kanıtlar da vardır. Hatta kendini beğenmişliği, kişiliği ve misyonuna mistik bir anlam yüklemesi yüzünden de, yaşamının son yıllarında kendini, Gioacchino da Fiore'nin kehanetindeki Kutsal Ruh çağına girişi sağlayacak insan olarak kabul etmişti

Colombo'da "iman" ne kadar güçlüyse, "hayırseverlik" de o derece zayıf ve enderdi. Bu nedenle, ne büyük ne de küçük bir azizdi o. Sadece inanmış, ciddi, inatçı bir "iman savunucusu" oldu ki bu da az şey değildir.

Maceraperest Colombo imgesi yanıltıcıdır. O, macerayı reddetmemiş, aramıştı, kendi erdemlerinin ve Tanrının güçlü desteğinin bilincinde olan bireyin tehlikeye meydan okuması, atılganlığı ve yürekliliğiyle macerayı aramış, yaşamıştı.

Hiç kuşku yok ki, Atlas Okyanusu'ndaki ilk yolculuk masalsı bir serüvendi. Gençlik yıllarındaki Sakız Adası, sonra İzlanda, Gine yolculukları da bir anlamda maceraydı. Hiç esmeyen ekvator ikliminde, kavurucu sıcağın işkencesine rağmen sürdürülen üçüncü yolculuk da bir maceraydı. Ama maceralarının en şaşırtıcısı, hatta hayret verici bir maceralar düğümü olan dördüncü yolculuktu; artık yıldızının sönmeye başladığı dönemde giriştiği, dünyanın çevresini denizden dolaşmak gibi belirli bir amaç güdülen o yolculuk. Dünyanın hiçbir kıyısında asla bulunamayacak derecede açık, korunmasız bir kıyı olan Jamaika'daki Santa Gloria'da, tam bir yıl boyunca kuma oturup kalan, kurtların kemirdiği iki gemiyle tamamlanan o yolculuk.

Maceralar sadece denizde yaşanmamıştı. Portekiz'den İspanya'ya kaçmak ve büyük tasarıyı gerçekleştirmek üzere, asla vazgeçmeden, kaygılı bir umut içinde, yedi yıl boyunca direnmek de bir macera değil miydi? Aştığı okyanustan daha yabancı, bilinmeyen bir toprağın ortasında San Tomaso'nun kuruluşu, Vega Real'de karadaki girişim de bir maceraydı.

Cenovalının bütün yaşamı da –bazen neşeli, bazen hüzünlü, bazen de çok üzücü– şahane bir maceraydı. Onun değerini, yeteneklerini küçümsemek, başarılarını kaderin, tesadüfün eseri olarak kabul etmek eğiliminde olanlar maceraperest derler Colombo'ya.

Bu anlamda, Colombo bir maceraperestten çok farklıydı. Sahip olduğu değerler başarılarıyla birleşti, ama bu başarının sebebini oluşturdular, etkilerini değil.

Her şeyden önce, tarihi tamamen saptırmadığımız sürece inkâr edemeyeceğimiz temel bir öğe var. Colombo'nun denizci dehası son derece belirgin, olağandışıydı. Savımızı geniş ölçüde kanıtlayan ve doğrulayan olaylar, gerçekler, yargılar üzerinde durmak için pek çok fırsatımız oldu.

Her şeyden önce rota, hatta rotalar.

Colombo yalnızca Amerika'yı keşfetmedi, Avrupa ile Meksika Körfezi arasındaki gidiş dönüş rotasını da keşfetti. Yelkenli gemilerle yolculuk edilen dönemde İspanyol, Portekiz, Fransız, İtalyan limanlarından Meksika'ya, Mississippi'nin ağzına, Karayipler'in herhangi bir adasına, Kolombiya ya da Venezuela'ya doğru yol alan gemiler, ilk keşif yolculuğunun

rotasını izlemişti. Dönüşte de Asorlar'ın enlemi üzerindeki Sargasso Denizi'nin kuzeyinde seyrederlerdi. Günümüzde bile, Atlas Okyanusu'nu yelkenliyle aşmak isteyenler, Colombo'nun ikinci yolculuğunun rotasını seçerler: Kanarya Adaları'ndan Guadalup'a!

Rotaların keşfi, alize rüzgârlarının yönüyle bağlantılıdır. Bu konudan daha önce uzun uzadıya söz etmiştik. Sargasso Denizi'ni korkmadan aşmaya ilk cesaret edenin, Golfstrim akıntısını ilk fark edenin, batıya gittikçe manyetik sapmanın değiştiğini ilk keşfedenin Colombo olduğunu belirttiğimiz gibi.

Yeniçağda, açık deniz gemiciliğini başlatan özellikle ve sadece oydu. Bilinçli bir kararlılıkla, kıyıdan kara gözden kaybolacak kadar, uzun süre uzaklaşmaya ilk o cesaret etti.

Denizcinin, olağanüstü fiziki yeteneklere sahip olduğunu daha önce ifade etmiştik. Michele da Cuneo şöyle yazıyor: "Gece, yalnızca bir buluta ya da bir yıldıza bakarak nelerin meydana geleceğini ve havanın bozup bozmayacağını belirtiyordu. Gemiye yalnızca kendisi kumanda ediyor ve dümeni o kullanıyordu. Fırtına dinince de yelkenleri kendisi açıyordu. Bu sırada diğerleri uyurdu."

Bu olağandışı, neredeyse büyüleyici denizci nitelikleri konusunda gerçek bir kanıt vardır. Dördüncü yolculuk sırasında, Colombo Santo Domingo önündedir. Otuz İspanyol gemisinin hatırı sayılır altın yüküyle Avrupa'ya doğru demir almak üzere olduğunu öğrenir. Kısa süre içinde korkunç bir fırtına çıkacağı için, hareketi ertelemelerini söylemek üzere adam gönderir.

Oysa, görünürde Colombo'nun tahminini onaylayacak hiçbir belirti yoktu. Deniz ve gök tehditkâr görünmüyordu, rüzgâr doğu yönünde gidiş için uygun gibiydi. İspanyollar, Cenovalının kaygılanmasıyla alay ettiler ve görkemli donanma demir aldı. Daha Hispaniola'nın doğu ucuna ulaşmadan deniz dümdüz oldu ve karardı. Hava boğucu bir hal aldı. Fırtına (gerçek ve tam anlamıyla bir kasırga) geliyordu, ne var ki rüzgâr olmayınca geri dönmek artık mümkün değildi. Kasırga, yelken direklerini ve gemilerin omurgasını sarsıyor, her şeyi kırıyordu. Yalnızca dört gemi yarı enkaz halde Santo Domingo'ya geri dönmeyi başarırken, teknelerin

büyük çoğunluğu, mürettebatın tamamı ve büyük bir altın yüküyle yok olup gitti. Bazıları hasarlı gövdelerini güneydoğu kıyısındaki koyda fırtınadan korudu.

Bir tek gemi, en küçük ve harap olanı, Guecha, hasar görmedi. Limandan birlikte ayrıldığı gemilerin kaderinden habersiz, İspanya'ya doğru kendi rotasını izledi. Bu teknede, Cristoforo Colombo'nun temsilcisi Alonso Sanchez de Carvajal vardı. Kralın emri uyarınca, Bobadilla'nın yasal sahibine teslim ettiği yaklaşık dört bin peso taşıyordu. Santo Domingo'dan yola çıkarılan büyük miktardaki altından, İspanya'ya ulaşıp da kurallara uygun olarak Cristoforo'nun oğlu Don Diego'ya teslim edilen tek altın yükü, de Carvajal'ın beraberinde götürdüğü oldu. Yalnızca, Colombo'ya ait olan altının kasırgadan kurtulduğu şaşırtıcı olaya, aynı derecede hayret verici bir olay daha eklendi: Kâşifin dört gemisinin hepsi, amiralin değiştirmek istediği Santiago'daki Palos adlı gemi dahil, kurtulmayı başardı.

Müthiş yabancı, gaipten haber alan, düşmanlarının gemilerini batırıp kendisininkileri esirgeyen bir kasırgayı çıkaran büyücü!

Cristoforo Colombo'nun büyücü olmadığı ve yalnızca onun altınını taşıyan geminin İspanya'ya ulaşmayı başarmasının sadece bir rastlantı olduğu, açıkça ortadadır. Ne var ki, Cristoforo Colombo'nun bir kasırganın yaklaştığını sezmiş olması doğal değildir. Bu, Eski Dünya'da kesinlikle bilinmeyen bir olaydı ve Cenovalı bununla ilgili tek deneyimi yedi yıl önce yaşamıştı. Böylece, derin bir deniz bilgisine sahip olduğunu bir kez daha kanıtlamıştı.

Las Casas'ın yargısını, en büyük Colombo uzmanları Thacher, Harrisse, Caddeo, De Lollis, Revelli, Morison, Ballesteros Beretta, Madariaga, Nunn ve Caraci de doğruluyor: "Cristoforo Colombo denizcilik sanatında bütün çağdaşlarını aştı."

Bu hususta, aksi düşünceler çok azdır. En sert, acımasız eleştiri de denizcilikle ilgili tecrübesi Seine Irmağı'nda turist tekneleriyle yaptığı birkaç gezintiyle sınırlı olan Vignaud'ya aittir.

Büyük Fransız kâşif Charcot, Colombo'yu şöyle tanımlıyor: "Deniz duygusuna sahip bir denizci: Gizemli ve doğuştan gelen, denizin ortasında yolunu bulmayı bilme yeteneği."

"Köpekler havladı, yine de havlayacaklar, ama karavelalar geçip gittiler. Cristoforo Colombo'nun eseri öylesine büyük ki, insanda coşku uyandırıyor." Bu, büyük bir denizcinin, Cook ile birlikte bütün zamanların en büyük denizcisi olarak kabul edilebilecek biri hakkında varabileceği en gurur okşayan yargıdır.

Colombo, aynı zamanda coğrafyacıydı. Büyük ölçüde kendi kendini yetiştirmişti. Cenova'da doğmuş olması –bazılarının yüzeysel yorumlarındaki gibi– ne bir tesadüftü, ne de etkisiz olmaktan uzaktı. Çocukluğundan itibaren Cenova'da denizcilik sanatının ilk unsurlarını öğrenmiş, yine Cenova ile Savona ortamında, cumhuriyetin gelenekleriyle yakından bağlantılı olan deniz ve denizcilik sorunlarıyla ilgili tecrübeler edinmişti. Bu konuda Cenova, yalnız Akdeniz'de değil, bütün Hıristiyanlık âleminde tartışılmaz, kesin bir üstünlüğü elinde bulunduruyordu. Sonra, ilk yolculuklar ve özellikle Atlas Okyanusu'ndaki önemli ve uzun deneyimlerle, coğrafyaya karşı duyarlılığı ve bu bilimin sayısız sorununu kavrayışı da gelişti. Colombo, böylesine çabuk kavrayan, dahice duyarlılığın örneğini pek çok yazısında gözler önüne serer.

Humboldt'a göre, Cenovalının belirgin özellikleri arasında, dış dünyanın görüngülerini kavrayıp bir araya getirmesine yardım eden delici, keskin bir zekâ da vardır. Yeni bir dünyaya ulaşır ulaşmaz, yeni bir gökyüzünün altında toprağın cinsine ve bitkilerin özelliklerine, hayvanların postuna, ısının dağılımına, yerçekiminin değişikliklerine dikkat eder. *Seyir Defteri*'nde ve notlarında, 15. yüzyıl ortasından 16. yüzyıla kadar bilim alanında olup biteceklere neredeyse her açıdan değinilmiştir. Sağlam temellere dayanan bir doğa bilim bilgisinden mahrum olmasına rağmen, Colombo'nun gözlem yeteneği, büyük fiziki olaylar karşısında çok değişik şekillerde ortaya çıkar. O bir bilgin değildi. Büyük ölçüde kendi kendini yetiştirmişti. Yine de büyük bir coğrafyacı olmayı başaracaktı.

Bununla birlikte, Colombo'yu, yalnızca denizci ve coğrafyacı dehasıyla kabul etmek sınırlayıcı olur.

O, sözcüğün tam anlamıyla gerçek bir dahiydi. Yalnızca deniz duygusuna ve coğrafya alanında keskin bir duyarlığa sahip değildi; sarsılmaz bir inanç ve ölçüsüz bir zafer arzusunun yanı sıra, güçlü bir iradesi, inatçı

ve inanılmaz bir pervasızlığa kadar varan cesur bir kişiliği vardı. Gözü pek ve sabırlıydı, belleği güçlüydü ve hayal gücü genişti. Sayısız maceralarının karar anlarında, her zaman değil ama genellikle, pek çok önsezisini ve farklı niteliklerini yalnızca dehanın gerçekleştirebileceği bir kararlılıkta bir araya getirmeyi başardı.

O büyük "*Buscar el Levante por el Poniente*" [Batı üzerinden Doğu'ya ulaşma] tasarısının ortaya çıkması ancak bu şekilde açıklanır. Yıllarca, hem de en güzel yılları olan otuz dört ile kırk iki yaşları arasında, bir insanın ailesinden, özellikle de başlıca düşünden, denizden vazgeçmesi sadece böyle açıklanabilir. Atlas Okyanusu'ndaki dört büyük seferini nasıl somutlaştırabildiği, ancak böyle açıklanabilir: Doğa güçlerinin öfkesine, insanların isyanına rağmen yönetmek, komuta etmek, direnmek, kesin bir muhakeme ve berrak bir kavrayış sahibi olmak.

Niyetlerinde ve kararlarında ciddi ve sarsılmaz olan Colombo, Portekiz kralı ve İspanyol hükümdarlarla, Cenovalı, Floransalı, Yahudi para babalarıyla neredeyse eşit şartlarda görüşüp tartışmıştı. Kendini beğenmiş değildi. Değerinin, fikirlerinin gücünün bilincindeydi.

Yalnızca kendini beğenmişlikle Peder Antonio Marchena ile Peder Juan Perez'in saygısını ve sevgisini kazanamazdı. Kendini beğenmişlikle, İspanya sarayında kendisine saygı duyan bu kadar dost, koruyucu edinemezdi: Kraliçe Isabela gibi olağanüstü zekâya sahip ve ender rastlanır derecede erdemli bir kadının anlayışını ve güvenini elde edemezdi.

Sadece kendini beğenmişlikle, Martín Alonso Pinzón gibi Paloslu becerikli ve uzman kaptanı ikna edemezdi; Pinzón, büyük girişimin övüncünü ve onurunu paylaştığı kişi, mürettebatın çoğunu toplamakta Colombo'ya yardımcı olan adamdı.

Kendini beğenmişlikle, her zaman ve her durumda, hatta en zorlu ve içinden çıkılması güç hallerde, Santa Gloria olayı bir trajediye dönüştüğü zaman bile, gemicilerin ona itibar etmelerini ve saygı göstermelerini sağlayamazdı.

Başarısı rastlantıya bağlı değildi. Tesadüfen kâşif olan, talihli bir gezgin değildi. Çok sık yinelenmek istendiği gibi, tam, nerede olduğunu bilmeden yeni topraklar aramaya giden bir denizci değildi. Yolunun

üzerinde Amerika'ya rastladığı doğrudur. Ama o aynı zamanda bir kâşiftir, bir mucittir; o zamana kadar Eski Dünya'nın, Yunan-Roma-Hıristiyan, Arap-İslam, Hint, Çin, Japon uygarlıklarının bilmediği, gerçekten de yeni bir düşüncenin, yeni bir ufkun, bir bakış açısının mucidi olmuştur.

Colombo'nun keşfi, insanlık tarihinin, başka herhangi bir keşfinden ya da icadından çok daha üstün boyutlardadır. Avrupalılar, 16. yüzyıldan itibaren bunun farkına vardılar. Yüzyıllar geçtikçe hem Amerika kıtasının şaşılacak derecede gelişmesi, hem de bundan doğan başka birçok keşif nedeniyle Cristoforo Colombo'nun keşfinin önemi gitgide artmıştır.

Amerika kıtasının Yunan-Roma-İbrani-Hıristiyan kültüründen, yani Avrupa kültüründen aldıklarının, Colombo'nun yolculuklarının çok ötesinde olduğu kesindir. Bu etkileşim, hatalara, bencilliklere, eşi görülmedik şiddet eylemlerine rağmen, yeniçağdaki ilerlemeleri temelden etkiledi ve pek çok görüş açısından da belirleyici oldu. Her şeyden önce ve özellikle, bu etkileşimi İspanyol halkı gerçekleştirdi, dolayısıyla da Portekizliler, Fransızlar, İngilizler, İtalyanlar, İrlandalılar; şu ya da bu şekilde, bütün Avrupa halkları.

Ne var ki, bu durumun kabulü, başlangıç noktasındaki olayın, yani Colombo'nun keşfinin değerini ortadan kaldırmaz.

Bununla birlikte, Amerika ve Avrupa basınında, Colombo'nun girişiminin değeri ve öncelikli etkisiyle ilgili polemik neredeyse her mevsim yeniden alevlenir ve tazelenir.

Amerika'ya ilk kim vardı? Acaba, Atlas Okyanusu'ndaki rotada Cenovalıdan önce birisi yol almış mıydı? Viking gemileri, daha önce Grönland ile Kanada'ya ulaşmamış mıydı?

Bu –bilimsel düzeyde– hiçbir geçerli sebebi bulunmayan bir polemiktir.

Aslında sorun bir eğlence olarak görülmemelidir, sorun tarihseldir. Söz konusu olan, Amerika kıtasının herhangi bir kumsalına ayak basan ilk Avrupalının kim olduğunu saptamak değil, yeni anakarayı, insanlığın tarihinde kesin bir dönüşe yol açacak şekilde ortaya çıkaran, onu beklenmedik bir anda ve şiddetle uygarlığın gelişmesine dahil eden, eski kıtaların bilgisine açan adamın kim olduğunu belirlemektir.

İlk insanlar, yaklaşık 20-25 bin yıl önce, Yontma Taş Çağı'nın ileriki dönemlerinde, Bering köprüsünden geçerek Amerikan toprağına ulaşmış olabilirler. Cristoforo Colombo, Bahamalar'daki San Salvador Adası'na ayak bastığı zaman, Amerika kıtasında en kuzeyden en güneye kadar birkaç milyon insan yaşıyordu. Bu nüfus çok eskiydi, çünkü büyük uygarlıkların söndüğü ya da sönmekte olduğu dönemde, başka büyük uygarlıklar yüzyıllardır geniş topraklarda gelişiyorlardı.

Bu nedenle, Amerika'ya ilk kimin geldiği hakkındaki tartışmalar yüzeyseldir ve çok da bilimsel değildir. Yalnızca bir değil, milyonlarca ve milyonlarca insan gelmişti bu kıtalara ya da kökenleri 1492'den önceki bin yıllarda öyle veya böyle buraya gelmiş olan sayısız çifte dayanıyordu.

Tek ciddi soru, Yunan-Roma-Yahudi-Hıristiyan uygarlığından ya da doğu uygarlıklarından herhangi bir denizcinin, oraya Colombo'dan önce ulaşıp ulaşmadığıdır.

Ne var ki, Avrupalı ya da Afrika-Asyalı bireylerin Yeni Dünya ile rastlantı sonucu olası temasları, Colombo'nun keşfinin değerini etkilemediği gibi, azaltmaz da. Tıpkı, Vikinglerin yitik keşfi gibi sansasyonel girişimlerin etkilemediği gibi. Burada kendimizi tartışma götürmeyen tarihi verilerle karşı karşıya buluruz. Bu tarihi veriler, Labrador'un karlı topraklarına ayak basan ya da Nova Scotia ile Massachusetts'e kadar ulaşan Vikinglerin yeni bir dünyada olduklarının bilincine varmadıklarını ve bu durumu Avrupa'nın ve onun aracılığıyla da Eski Dünya'nın bilincine ulaştırmadıklarını bize gösterir. Eski Dünya'nın Büyük Okyanus ile Hint Okyanusu'na bakan kısımları ve doğu uygarlıkları da –Çin ve Hint– Yeni Dünya'nın varlığı hakkında bir şey bilmiyordu.

Vikinglerin Atlas Okyanusu'nun kuzeybatı bölümündeki anılmaya değer girişimleri, insanlık tarihinde hiçbir güvenilir etki yaratmamıştır.

Amerika kıtası sırlarla çevrili kalmayı sürdürmüştür.

Esrar perdesi, ancak Cristoforo Colombo'nun dehası, inadı, inancı sayesinde yırtılmıştır.

Colombo, Amerikan toprağına ayak basan ilk insan değildi. Oraya ulaştığı zaman anakarada milyonlarca kişi yaşıyordu. Orada karaya ayak basan ilk Avrupalı da değildi, çünkü dönem dönem saygınlık kazanan ef-

sanelerin ve varsayımların temelinde gerçek payı da olabilir. Ayrıca, Vikinglerin 11. yüzyılda Kuzey Amerika kıyılarına ayak basmış oldukları da tarihsel açıdan kesindir.

Ne var ki, coğrafi keşifler konusunda "keşfetmek" ifadesi yalnızca ilk kez ulaşmak anlamına gelmez; varmak ve geri dönmek, girişimi yineleyebilecek birine aktarmak anlamına da gelir.

Bu nedenle, Colombo –yalnızca Colombo– gerçekten *élargisseur du monde* oldu: Claudel'in dediği gibi, dünyayı genişleten kişi.

Düşündü ve düşüncesini somutlaştırdı.

Hiç umulmadık iki büyük bilgiyi Eski Dünya'ya veren ilk kişi oldu. Bu bilgilerden biri, birkaç bilim adamı tarafından öngörülmüştü ve bazı denizciler tarafından bekleniyordu. Ne var ki, hiç kimse bunu kabul etme cesaretini gösterememişti: Okyanusun ötesinde, dipsiz derinlik yoktu, yine kara vardı.

Colombo, 12 Ekim 1492'de oraya ayak bastı ve bu, yeni bir dönemin başlangıcı oldu.

Şaşkınlık verici ve o zamana kadar yalnızca düşsel olan diğer bilgiyi de, koskocaman bir akarsuyun, Orinoco'nun ağzına ulaştığı zaman öğrendi Colombo. O gece –15 Ağustos 1498– *Seyir Defteri*'ne şöyle yazdı: "Bunun, bugüne kadar bilinmeyen, çok büyük bir anakara olduğunu düşünüyorum." Birkaç yıl sonra da şunları yazacaktı: "Haşmetmeabları, başka bir dünya olan bu geniş toprakların efendisi olacaklar."

"*Otro mundo, nuevo mundo*" [başka dünya, yeni dünya]: Ancak Colombo'nun girişimiyle Avrupa, İslam dünyası, Hindistan, Çin ve Japonya yeni bir dünyanın varolduğunu öğreneceklerdi.

İnsanlık tarihinin akışı da kökten değişti.

O yılın büyük keşfi gerçekleşmeseydi, insanlık tarihi ne olurdu? Bu, yararsız bir soru, çünkü şayetlerle gerçek tarih oluşturulamaz. Aynı zamanda budalaca bir sorudur bu, çünkü hiç kuşku yok ki, eğer 1492 yılında Cenovalı düşsel tasarısını gerçekleştirmemiş olsaydı, Hıristiyanlığın, yani Avrupa'nın başka bir denizcisi, 15. yüzyılın sonu ile 16. yüzyılın başlarında, o yılların yolculuk, keşif ve girişim tutkusuyla, Yeni Dünya'nın varlığını Eski Dünya'ya aynı şekilde açıklayacaktı.

Bununla birlikte, üç veri kesinliğini koruyor:

1. Dünyanın genişlemesine yol açan, Karanlık Deniz'i aşma tasarısını oluşturan, Cristoforo Colombo'nun dehasıydı.
2. Cenova bir tesadüf değildi; Vivaldi'lerin, Lanzarotto Maroncello'nun, Antoniotto da Noli'nin, Nicoloso da Recco'nun Cenova'sı, Akdeniz'in en üstün haritacılarının Cenova'sı, Tiren ve Adriyatik Denizleri'ndeki, Haçlı Seferleri'ndeki, Ege ve Karadeniz'deki şanlı donanmaların Cenova'sı, bütün zamanların denizcisi olan Cook'un yanı sıra, bütün dünyanın en büyük, en olağanüstü denizcisi diye kabul ettiği insanın doğumuna tanık olan Cenova idi.
3. Colombo örneği, yalnızca 15. yüzyıl İtalya'sına özgü değildi.

İtalya'nın o dönemde daha bir devlet olmadığı ve siyasal birliği henüz elde etmemiş olduğu doğrudur. Konuşulan dilin birliği de sağlanmamıştı. Ligurya'yı terk ettiği zaman Colombo'nun Cenova lehçesini ve o dönem Latince'sinin bazı kavramlarını bildiğini gördük. İtalyanca'yı –yani Toskana lehçesini– İspanya'da, Umbria'lı Monsenyör Geraldini ile tasarılarından ve Berardi, Vespucci ve diğer Floransalılarla da yolculuklarının hazırlığından söz ederken öğrendi.

Demek ki konuşulan bir dil birliği yoktu ama daha o zamanlarda bile, edebi dilin birliği vardı: Veneto'dan Sicilya'ya, Puglia'dan Ligurya'ya, Kalabriya'dan bugünkü Ticino kantonuna kadar.

Bir İtalyan kültürü o dönemde de mevcuttu. 15. yüzyılın ikinci yarısında, Cenova'nın temel taşını oluşturduğu İtalyan kültüründe, Colombo örneği tek başına düşünülemezdi.

Cenovalı Cristoforo Colombo, yeniçağın başlangıcının en büyük ve en göz alıcı kahramanıdır. Onun yanı sıra, coğrafya, felsefe, siyaset, bilim, sanat, müzik alanlarındaki ufukları genişleten bir İtalyan dahiler topluluğu, onun çağdaşları yer almaktadır.

Colombo, 1451 yılı civarında doğdu. Altı yıl önce Botticelli doğmuştu. İki yıl önce Lorenzo de Medici ile Ghirlandaio doğmuştu. Bir yıl sonra Leonardo da Vinci ve Savonarola doğdu. İki yıl sonra Giuliano de Medici

doğdu. Üç yıl sonra Amerigo Vespucci, Pinturicchio ve Poliziano doğdu. Colombo, Ligurya Denizi'nde ve Tiren Denizi'nde ilk denizcilik deneyimlerini gerçekleştirirken, Pico della Mirandola (1463) ile Machiavelli (1469) doğuyordu. Colombo, batı üzerinden doğuya gitme düşüncesini olgunlaştırırken, Ariosto (1474), Michelangelo (1475) ve Tiziano (1477) doğdu. Colombo San Salvador'a vardığında, (1492) Pier della Francesca ölmüştü.

Colombo, dünyanın çevresini denizden dolaşmak üzere boğazı ararken, Benvenuto Cellini doğuyordu (1500). Cenovalı ölmeden bir yıl önce Rafael doğmuştu. Öldüğü yıl, Mantegna da öldü. Birkaç yıl sonra, müzik alanında yeni ufuklar açacak olan Pier Luigi de Palestrina doğacaktı.

Bu isimler unutulmaya başladı ama İtalyan Rönesans'ı da ortaya çıktı. İtalyan Rönesans'ı olmasa, yeniçağ da gerçekleşmezdi. Cristoforo Colombo, yeniçağın başlangıcındaki İtalyan dehasının simgesidir.

Notlar

On altıncı Bölüm

1 Rakamların yaklaşık olarak belirtilmesinin nedeni coğrafyacıların görüş farklılıkları değildir. Akıntılar ve fırtınalar nedeniyle, algler mevsimden mevsime farklı yerlere sürüklenir.

2 Günümüzde daha düşük bir değere sahiptir.

3 Şimdiye kadar, Cristoforo Colombo'nun terim ve ölçülerini kullanarak, fersah ve milden söz ettik. Fersah dört mil uzunluğundaydı, o dönemde Akdeniz'de geçerli olan mil 1480 metreydi. Oysa günümüzdeki deniz mili 1852 metredir. Demek ki, Colombo'nun fersahı, dört değil, bugünkü 3,18 mildir.

On yedinci Bölüm

1 Paranın değer değişimini hesaba katmazsak, aşağı yukarı, günümüzün beş yüz doları: Değişim hızı dikkate alınacak olursa belirtilen rakam dört ya da beşle çarpılabilir.

2 Bu kişi Rodrigo de Triana diye adlandırılan denizcidir ve yakın zamanlarda yapılan araştırmalar –bunların ilki Ballesteros Beretta'nınkilerdir- yukarıda belirtilen ismi doğrular.

On dokuzuncu Bölüm

1 Arroba yirmi beş libre, yani 11,502 kg'a denk gelen bir İspanyol ağırlık ölçüsüdür.

Yirmi dördüncü Bölüm

1 Galiçya'dadır. Biskay Körfezi'ndeki Fransız Bayonne'uyla karıştırmamak gerekir.

Yirmi beşinci Bölüm

1 Kastilya dilindeki "Deseada"nın bugünkü Fransızca adı.

Otuz birinci Bölüm

1 Çağdaş terimlerle şöyle ifade edilebilir: "Altın, gümüş ve değerli taşların işlenmesinde ve değerlendirilmesinde uzman."

Otuz üçüncü Bölüm

1 $s = (a - b)/a$ burada a ile b elipsin ekvatoryal ve polar (küçük) yarı eksenleridir.

2 1/297

Otuz yedinci Bölüm

1 Panama'nın büyük başkanı Torrijos tarafından başlatılan "Projectos especiales del Atlantico".

Otuz dokuzuncu Bölüm

1 Tam olarak: Monsenyör D. Fr. Cocchia, Kapusenler Tarikatı'ndan, Oropa Piskoposu, Santo Domingo Cumhuriyeti, Haiti ve Venezuela nezdinde Papalık Devleti Temsilcisi ve Santo Domingo Başpiskoposluğunun Papa Naibi.

2 Venezuela, çünkü Colombo 1498'de Güney Amerika kıtasını bu ülkenin kıyılarında keşfetti. Pavia Üniversitesi, çünkü babasının hatırasını onurlandırmak ve onun basit halk kökenini unutturmak isteyen Don Fernando, *Historie* adlı yapıtında Colombo'nun bu üniversitede eğitim görmüş olduğunu yazmıştı ve bu hayal ürünü eğitimin gerçekliğine 1878'de hâlâ inanılıyordu

Cenova'da bir çocuk... Karanlık odasının bir köşesinde uzamların sonsuzluğunu düşlüyor, düşlerin benzersiz mutluluğunu tatmayı öğreniyor. Günün birinde denize, tertemiz iyot kokulu açık denize ulaşmak üzere limandan ayrılan gemilerin birinin güvertesinde olmayı hayal ediyor. Bu çocuk Cristoforo Colombo: Amerika'yı keşfeden adam. Colombo on beş yaşında denizci oldu , Ligurya, Provence ve Korsika denizlerinde dolaştı. Hayatı boyunca büyülü Doğu'nun uyandırdığı heyecanı içinde hissetti. Sonra o çağın insanlarının bildiği tek Okyanus'a açıldı. Alize rüzgârlarını öğrendi, enlem boylam hesaplarında usta oldu, döneminin en önemli kozmografya eserlerini okudu. Derken kafasında büyük bir tasarı şekillendi: Dünya yuvarlak olduğuna göre, daima batıya giderse o büyülü Doğu'ya, baharata, gizemli şehirlere, altına, ipeğe, inciye ulaşabilirdi. İspanya hükümdarlarının, Fernando ile Isabela'nın desteğiyle topu topu üç gemiyle çıktı yola. Yeni Topraklar'ı buldu, şimdiye kadar gördüklerine hiç benzemeyen insanlar gördü, rengârenk papağanları, patatesi, yeşil biberi, fasulyeyi Avrupa'ya getirdi. Hükümdarları adına Yeni Topraklar'da koloniler kurmaya çalıştı, altın aradı. Binlerce yerli öldürdü. Yeni Topraklar'a gitti geldi, zincire vuruldu, başından binbir macera geçti. Tartışmasız büyük bir denizci, kötü bir sömürgeciydi. Bu kitapta onun inanılmaz maceraları anlatılıyor. İktisat tarihi profesörü **Paolo Emilio Taviani** (1912-2001) hayatını Cenovalılara özgü bir tutkuyla Cristoforo Colombo'nun yaşamını araştırmaya adadı. ***Cristoforo Colombo'nun Maceraları***, Taviani'nin hoşlandığı deyimle "gerçek olayların romanı"dır.

Anı ve Yaşam Dizisi

Kitapyayınevi

ISBN 975-8704-11-7